T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

HZ. ÂİŞE'NİN HAYATI, ŞAHSİYETİ VE İSLÂM TARİHİNDEKİ YERİ

(DOKTORA TEZİ)

Ömer SABUNCU

ŞANLIURFA - 2015

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

HZ. ÂİŞE'NİN HAYATI, ŞAHSİYETİ VE İSLÂM TARİHİNDEKİ YERİ

(DOKTORA TEZİ)

Ömer SABUNCU

Danışman:
Prof. Dr. Kasım ŞULUL

ŞANLIURFA - 2015

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı'nda 115226102 numaralı Ömer SABUNCU'nun hazırladığı "Hz. Âişe'nin Hayatı, Şahsiyeti ve İslâm Tarihindeki Yeri" konulu Doktora Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 11/12/ 2015 tarihinde, saat 14:00'te yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

11/12/ 2015

(Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Prof. Dr. Kasım ŞULUL

Üye
Prof. Dr. Hikmet AKDEMİR

Üye
Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN

Üye
Prof. Dr. Murat AKGÜNDÜZ

Üye
Prof. Dr. Abdurrahman ACAR

Bu Tezin İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

Prof. Dr. Recep ÇİĞDEM
Enstitü Müdürü
24.12.2015

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı 115226102 no'lu **doktora** öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum "Hz. Âişe'nin Hayatı, Şahsiyeti ve İslâm Tarihindeki Yeri" konulu tezdeki bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı vetüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin bu tezde yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, bu tezimin ve diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

21/12/2015

Ömer SABUNCU

İLETİŞİM ADRESİ :

Osman Gazi Mah. 379. Sk. Cengiz Apt. No:9

Haliliye/Şanlıurfa

Tlf. Kod. (0 551) 409 70 18

e-mail : omersabuncu@gmail.com

ÖNSÖZ

Hz. Âişe gerek babasının evinde gerekse Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yanında yetişmiş, birçok ilimde temayüz etmiş, dinî bilgi ve uygulamaları ümmete aktarmada büyük rol üstlenmiş önemli bir şahsiyettir. Yaptığımız araştırmada Hz. Âişe hakkında, onun farklı yönlerini ele alan hadis, fıkıh, tefsir ve İslâm tarihi bilim dallarında on civarında yüksek lisans çalışması yapılmış olduğunu; bu çalışmalarda hayatından ziyade Hz. Âişe'nin bir yönüne ağırlık verildiğini ve hakkında ülkemizde hazırlanmış doktora çalışması bulunmadığını tespit ettik. Böyle önemli bir şahsiyetin hayatının, akademik bir üslupla araştırılması gerektiği kanaatiyle çalışmaya başladık.

Çalışmamız giriş, üç bölüm ve eklerden oluşmaktadır. Girişte, câhiliye ve İslâm devirlerinde kadının konumu ve statüsü incelenmeye çalışılmıştır. Birinci bölümde Hz. Âişe'nin nesebi, ailesi, doğumu, künyesi, evliliği ve Hz. Âişe'nin, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatına kadar hayat hikâyesi üzerinde durulmuş; ikinci bölümde ise Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatından kendi vefatına kadar olan hayatı ve yaşadığı olaylar ve etkileri incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise Hz. Âişe'nin şahsiyeti, ilmî yönü ve ahlakı üzerinde durulmuştur.

Araştırmam boyunca fikirlerinden ve çalışmalarından istifade ettiğim Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN, Prof. Dr. Ziya KAZICI ve Prof. Dr. Hikmet AKDEMİR hocalarıma, gerek kaynak temininde gerekse çalışmamı okuyarak katkıda bulunan hocalarım Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN ve Prof. Dr. Murat AKGÜNDÜZ'e, arkadaşlarım Ahmet ÇEVİK ve Hamit KILIÇ ile isimlerini burada saymadığım hoca ve arkadaşlarıma, sabırlı bir şekilde bana destek olan aileme ve çalışmamın tüm aşamalarında bana yol gösteren danışman hocam Prof. Dr. Kasım ŞULUL'a teşekkür ederim.

Ömer SABUNCU

Şanlıurfa - 2015

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ IV
İÇİNDEKİLER V
KISALTMALAR VIII
ÖZET IX
ABSTRACT X
GİRİŞ 1
1. Konu, Amaç ve Yöntem 1
2. Araştırmanın Kaynakları 3
3. Câhiliye Devrinde Kadın 6
4. İslâm Devrinde Kadın 14
BİRİNCİ BÖLÜM 22
HZ. ÂİŞE'NİN HAYATI 22
1. Hz. Âişe'nin Kabilesi ve Nesebi 22
1.1. Kabilesi 22
1.2. Nesebi 25
2. Ailesi, Künyesi, Lakapları, Doğumu ve Çocukluk Yılları 25
2.1. Ailesi 25
2.1.1. Babası 26
2.1.2. Annesi 29
2.1.3. Dedesi ve Ninesi 30
2.1.4. Kardeşleri 33
2.1.5. Cariyeleri 38
2.2. Künyesi 40
2.3. Lakapları 41
2.3.1. Ümmü'l-Mü'minîn 41
2.3.2. Habîbetü Resûlillâh 42
2.3.3. Sıddîka/Sâdıka 43
2.3.4. Tayyibe 43

2.3.5. Humeyrâ 44
2.3.6. Muvaffaka 45
2.3.7. Müberrâ 45
2.4. Doğumu ve Çocukluk Yılları 45
3. Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber İle Nikâhlanması 47
4. Medine'ye Hicreti 50
5. Hz. Peygamber İle Evlenmesi ve Evlilik Yaşı 51
5.1. Evliliği 51
5.2. Evlilik Yaşı 53
6. Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'le Evlilik Sonrası Hayatı 65
6.1. Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'le Arasındaki Sevgi 65
6.2. Hz. Peygamber'in Dilinden Hz. Âişe 67
6.3. Hz. Âişe'nin Kıskançlığı 68
7. İfk Hadisesi 73
8. Teyemmüm Âyetinin İnmesi 83
9. Tahrîm 84
10. Îlâ 87
11. Tahyîr 89
12. Hz. Peygamber'in Vefatı 90
İKİNCİ BÖLÜM 93
HULEFÂ-Yİ RÂŞİDÎN VE EMEVİLER DÖNEMİNDE HZ. ÂİŞE 93
1. Hz. Ebû Bekir Dönemi (11-13/632-634) 93
2. Hz. Ömer Dönemi (13-23/634-644) 94
3. Hz. Osman Dönemi (23-35/644-656) 95
3.1. Hz. Âişe'nin Hz. Osman'ın İcraatlarına Karşı Tutumu 96
3.2. Hz. Osman'ın Şehit Edilmesi 97
4. Hz. Ali Dönemi (35-40/656-661) 98
4.1. Cemel Savaşı'na Kadar Gelişen Olaylar 98
4.2. Cemel Savaşı (36/656) 100
4.3. Cemel Savaşı'nın Sonuçları 104
5. Hz. Muâviye Dönemi (41-58/661-678) 106
6. Hz. Âişe'nin Siyasî Olaylara Karışma Sebepleri 108
7. Hz. Âişe'nin Vefatı 109

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 111
HZ. ÂİŞE'NİN ŞAHSİYETİ 111
1. Şemâili (Fizikî Özellikleri) ve Ahlakı 111
2. Zekâsı 111
3. Edebî Yönü 112
4. İlmî Yönü 113
5. Öğrencileri 117
6. Cömertliği ve Yardımseverliği 120
7. Takvası ve Mesuliyet Duygusu 120
8. Faziletleri 122
9. Özellikleri 124
SONUÇ 131
BİBLİYOGRAFYA 133
EKLER 147
Ek 1: Hz. Âişe Hakkında Seçme Metinler 147
Birinci Metin: Kasîdetu el-Vâ'iz el-Endelüsî fî Menâkibi Ümmi'l-Mü'minîn es-Sıddîka Âişe Adlı Eserdeki Hz. Âişe Hakkında Yazılmış Beyitlerin Tercümesi 147
İkinci Metin: İbn Teymiyye'nin Minhacü's-sünneti'n-Nebeviyye Adlı Eserinden Hz. Âişe İle İlgili Seçme Metinler 154
Ek 2: Tablo: Hz. Âişe'nin Mensubu Bulunduğu Kureyş'in Teym Kolu 178
Ek 3: Tablo: Hz. Âişe'nin Ailesi 179
Ek 4: Tablo: Hz. Âişe'nin Nikâh, Evlilik Yaşı Ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Vefatında Kaç Yaşında Olduğu İle İlgili Rivayetler 180
Ek 5: Tablo: Hz. Âişe'nin Nikâh, Evlilik Yaşı Ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Vefatında Kaç Yaşında Olduğu İle İlgili İbn Sa'd'da Geçen Rivayetler 184
Ek 6: Kronoloji 188
ÖZGEÇMİŞ 189

KISALTMALAR

(a.s.)	:	Aleyhi's-selâm
b.	:	İbn: Oğlu
bkz.	:	Bakınız
c.	:	Cilt
(c.c.)	:	Celle celâluh
çev.	:	Çeviren
DİA	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
ed.	:	Editör
h.	:	Hicrî
Hz.	:	Hazreti
İA	:	Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi
İSTEM	:	İslâm Sanat, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi
m.	:	Miladî
ö.	:	Ölüm tarihi
red.	:	Redaksiyon
S.	:	Sayı
s.	:	Sayfa
sad.	:	Sadeleştirenler
(s.a.s.)	:	Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
ter.	:	Tercüme eden
thk.	:	Tahkîk eden
v.d.	:	Ve devamı
t.y.	:	Basım tarihi yok
y.y.	:	Basım yeri yok

ÖZET

HZ. ÂİŞE'NİN HAYATI, ŞAHSİYETİ VE İSLÂM TARİHİNDEKİ YERİ

Bu araştırmanın konusu, tarihî bir şahsiyet olarak Hz. Muhammed'in üçüncü eşi Hz. Âişe'dir. Araştırmanın amacı, Hz. Âişe'nin hayatı, şahsiyeti, bir hanım olarak dönemin sosyal ve siyasî hayattaki konumunu tespit edip incelemektir. Bu bağlamda, Hz. Âişe'nin Hz. Muhammed'in aile hayatındaki yeri, Müslümanlarca İslâm Dini'nin ikinci kaynağı kabul edilen Sünnet'in gelecek kuşaklara aktarılması ve ilmî kişiliği ele alınmıştır.

Araştırma sonucunda, Hz. Âişe'nin evlilik yaşının daha sonraki dönemlerde tartışmaya açıldığı belirlenmiştir. Hz. Âişe'nin evlilik esnasında o dönemin örfüne uygun olarak dokuz-on yaşlarında olduğu tespit edilmiştir. İfk hadisesinin toplumda tartışmalara yol açtığı, Hz. Muhammed'i üzdüğü ve bir bayan olarak Hz. Âişe'yi sarstığı belirlenmiştir. Cemel Vak'ası'nın Müslümanlar arasında meydana gelen ilk iç savaş olarak tarihe geçtiği, Hz. Âişe adına siyasî başarısızlıkla sonuçlandığı, onun, bu savaşın meydana gelmesine çok üzüldüğü ve daha sonra siyasî faaliyetlerden uzak durmasına yol açtığı vurgulanmıştır. Buna rağmen, Hz. Âişe'nin siyasî olaylarda görüş beyan etmekten çekinmediği, bu bağlamda, Emevî halifesi Muâviye b. Ebû Süfyân'a tepki gösterdiğine, adaletli olmasını ve önceki halifelerin yolundan gitmesi gerektiğini söyleyerek onu uyardığına işaret edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hz. Âişe, Evlilik Yaşı, İfk Hadisesi, Cemel Savaşı, Sahâbe, Muâviye b. Ebû Süfyân.

ABSTRACT

THE LIFE OF AISHA, PERSONALITY AND HER PLACE IN ISLAMIC HISTORY

This study examines the life of Aisha, the third wife of the prophet Muhammed. It aims to find out her life, personality, her place as a woman in the social and political life of the time. Her place in the life of Muhammed, scientific personality and her transmission of hadith to the next generations are further explored.

The research has indicated that her marriage age was not disputed at the time of her marriage, rather it became a subject of discussion in later periods. However, it has been underlined that she was nine or ten years old when she married to the Prophet. It has further indicated that the ifk (accusation of adultery) encounter brought about a real problem to the society which caused Muhammed to sorrow and shuttered Aisha. It has also revealed that Jamal (camel) war was the first war among Muslims, Aisha lost the war, which caused her to sorrow and to isolate herself from the political affairs. It has been underscored that despite her isolation herself from the daily politics, she did not hesitate to issue political declarations such as warning Muaviya b. Abu Sufyan, a Caliph of Umayyads, to be just and to follow the footsteps of the earlier Caliphs.

Keywords: Aisha, Marriage age, accusation of adultery (ifk), Camel (jamal) war, Companion, Muaviya b. Abu Sufyan.

GİRİŞ

1. Konu, Amaç ve Yöntem

Çalışma konumuzu Hz. Peygamber'in (s.a.s.) üçüncü hanımı olan Hz. Âişe'nin hayatı, şahsiyeti, ilmî kişiliği, bir hanım olarak sosyal hayattaki yeri ve İslâm'a katkıları oluşturmaktadır.

Konu esas itibarıyla bir biyografi çalışması olmakla beraber, o dönemin aile yapısı, kadının statüsü, geleneksel Arap toplumunda kadın-erkek ilişkisi ve İslâm'ın bu ilişkiye getirdiği yeni açılımlar Hz. Âişe bağlamında tespit edilmeye çalışıldı. Hz. Âişe'nin kişiliği, hem kendi karakterinden kaynaklanan özellikleri, hem de İslâm öncesi ve sonrası dönemin özellikleri çerçevesinde incelenmeye gayret edildi.

İlk dönem siyasî olayların şekillenmesinde Hz. Âişe'nin yeri ve öneminin temel kaynaklara dayalı olarak ortaya konulması, Hz. Peygamber'le evlenme yaşının çağdaş çalışmalar da dikkate alınarak araştırılması, İfk hadisesi ve Cemel Vak'ası gibi önemli olaylar da tezimizin konuları arasında bulunmaktadır.

Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber ve eşlerinin yanındaki konumu, sünnetteki yeri, ilmî kişiliği, sahâbeye karşı tutumu ve siyasî olaylara müdahil olması da incelediğimiz başlıklar arasındadır.

Bu çalışma, zaman olarak Hz. Peygamber (s.a.s.), Hulefâ-i Râşidîn ve kısmen de Hz. Muaviye dönemini kapsamaktadır.

Bu tezin amacı, Hz. Peygamber'in hanımlarından Hz. Âişe'nin hayatını temel kaynakları esas alarak tespit etmek; evlilik yaşı etrafındaki tartışmaları, kaynakları karşılaştırmak suretiyle ortaya koymak, İfk Hadisesi ile Cemel Vak'ası'nı incelemek ve İslâm tarihine etkilerini ilmî metotlarla tahlil etmeye çalışmaktır.

Ayrıca en çok hadis rivayet edenler arasında olup hadisin en önemli kaynaklarından sayılan Hz. Âişe'nin ilmî kişiliğini incelemek ve toplumun ona bakış açısını tespit etmeye çalışmak da tezin amaçları arasında bulunmaktadır.

Kaynakların temininde başta İSAM olmak üzere Türkiye'deki ilgili kütüphanelere gidilerek araştırma yapıldı, ilim adamlarıyla görüşülerek fikirleri

alındı ve özel kütüphanelerden istifade edildi, imkân nispetinde yurt dışındaki kütüphanelerden ve elektronik kaynaklardan da yararlanıldı.

Belli bir şahsın hayatını konu alan bu araştırmada Kur'ân, hadis, siyer, tabakât, terâcim, ensâb, İslâm tarihi kaynakları ve Hz. Âişe ile ilgili gerek İslâm dünyasında gerekse batıda kaleme alınmış çalışmalar, makaleler ve tezler taranarak bunlardan yararlanılmaya çalışıldı. Kaynakların kullanımında kronolojik sıralama ile beraber konunun temel kaynaklarından olması bakımından öncelik en eski kaynaklara verilerek rivayetler tasnif edildi, yerine göre günümüz kaynaklarından da istifade edildi. Konu ile ilgili olarak günümüz kaynakları incelenirken eski kaynaklara göre ilave olup olmadığı araştırılıp rivayet tahlilleri yapıldı, özellikle tartışmalı konular net bir şekilde ortaya konulmaya çalışıldı.

Çalışmamızda, *Araştırmanın Kaynakları* kısmında işaret edeceğimiz kaynakların yanı sıra el-Mektebetü'ş-Şâmile[1] adlı bilgisayar programında yer alan kaynaklardan da yararlanılmış; kitabın ilk zikredildiği yerde elektronik kitap programına işaret etmek için müellifin adının yanına (*) işareti konulmuştur. Ayrıca web ortamından, diğer dijital bilgi kaynaklarından ve programlardan da yararlanılmıştır.[2]

Bilgilerin teyidi için; aynı bilgilere ulaştığımız tüm kaynakları zikretmek yerine ilk dönem kaynaklardan birkaç tanesini vermeyi yeterli gördük. Fakat üzerinden ilk dönem kaynaklara ulaştığımız çağdaş çalışmaları da zikretmeden geçmeyi ise uygun bulmadık. Kullandığımız kaynakların künyelerini ilk geçtiği yerde tam olarak verdik, sonraki kullanımlarda yazarın ve eserin meşhur ismini verdik. Tek eserinden istifade ettiğimiz yazarın sadece yazar ismini; birden fazla eserinden istifade ettiğimiz yazarın ise ismiyle beraber eser ismini de dipnotta gösterdik. Yazar isimlerinin başında bulunan "Lâm-ı Ta'rifler"i ismin ilk geçtiği yerde ve bibliyografyada verdik, diğer yerlerde vermeye gerek görmedik.

Türkçede yaygın olarak kullanılan Ömer, Osman gibi isimleri Türkçedeki yazılışlarıyla kullandık. Başında ya da sonunda 'ayn (ع) harfi bulunan isimlerin başına ve sonuna bu harfi gösteren bir işaret koymadık ancak kelimenin ortasında

[1] 3.61 sürümünden istifade ettiğimiz 35 farklı konuda 6727 cilt kitaptan oluşan bu programda birçok eserin pdf formatında kitabı da bulunmakta olup, verilen linkten kitap indirilebilmektedir. Programı incelemek, hakkında daha geniş bilgi almak ve Arapça eserleri indirebilmek için bkz. www.shamela.ws.

[2] www.al-mostafa.com; www.waqfeya.com; www.archive.org; www.isam.org.

geçen (ع) harfini belirtmesi için (‘) işaretini kullandık. İsimlerin yazımı, imlâ ve kısaltmalar konusunda Türkiye Diyanet Vakfı tarafından neşredilen *İslâm Ansiklopedisi*’nde kullanılan yazım kurallarını ve Türk Dil Kurumu *İmlâ Kılavuzu*’nu[3] esas aldık.

2. Araştırmanın Kaynakları

Hz. Âişe hakkındaki çalışmamız, bir biyografi çalışması olmakla birlikte hayatını ele aldığımız Hz. Âişe’nin, yaşadığı dönemleri, ilişkili olduğu olayları ve etkilerini onun biyografisi bağlamında değerlendirmeye çalıştık. Çalışmamızda daha çok klasik İslâm tarihi kaynaklarını esas aldık. Bununla birlikte bazı muahhar kaynak ve araştırmalardan; Hz. Âişe hakkında yapılmış müstakil çalışmalardan; tez ve makalelerden de istifade ettik. Araştırma süresi içerisinde istifade ettiğimiz kaynak türlerini, Tabâkat, Terâcim, Siyer, Meğâzî, Tarih, Hadis, Edeb, Ensâb ve Lugat kitapları oluşturmaktadır. Yararlandığımız eserleri burada tek tek vermeye gerek görmeyip, çalışmamızda en çok istifade ettiğimiz bazı eserlerden kısaca bahsetmeyi uygun bulduk.

İstifade ettiğimiz eserlerin başında tabâkat ve terâcim kitapları arasında önemli bir yere sahip olan İbn Sa‘d’ın (ö. 230/845)[4] eseri gelmektedir. Çoğunluğu sahâbe biyografilerinden oluşan bu eser, İslâm’ın ilk iki asrına ait biyografi çalışmaları için en önemli başvuru kaynaklarından biridir. Bilindiği üzere eserin 8. cildi hanım ashâb ve tabiîne ayrılmış; Hz. Peygamber’in (s.a.s.) hanımları, müstakil bir bölümde detaylı bir şekilde yer almıştır. Ayrıca eserin tümünde Hz. Âişe’nin hayatının çeşitli aşamaları ile ilgili atıflar da bulunmaktadır.

Hz. Âişe’nin, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) hanımı olması, çoğu zaman özel durumlarda bile yanında bulunması, en çok hadis rivayet edenler (müksirûn) arasında yer alması, Hadis kaynaklarına da müracaat etmemizi gerekli kılmaktadır. Ahmed b.

[3] TDK *İmlâ Kılavuzu*, Komisyon, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, 2000.

[4] Muhammed b. Sa‘d b. Menî el-Hâşimî el-Basrî, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, 2. Baskı, 9 cilt, Beyrut, Dârü’l-kütübi’l-ilmiyye, 1418/1997. Eserin tercümesinden de karşılaştırma yapılarak istifade edilmiştir. (*Tabakât*, Çeviri Editörü: Adnan Demircan, 1. Baskı, 11 cilt, İstanbul, Siyer Yayınları, 2014).

Hanbel'in *Müsned*'i[5] ve Kütüb-i Sitte vazgeçilmez kaynaklarımızdan olmuştur. İhtiyaç halinde müracaat ettiğimiz *Müsned*'in, Hz. Âişe'den gelen rivayetlere ayrılmış olan 40-44. ciltlerindeki tüm hadisler[6] özel olarak taranmış, istifade edilmeye çalışılmıştır.

Hz. Âişe hakkında yazılmış müstakil eserlerden de istifade etmeye çalıştık. Bunlardan bazılarını kronolojik sıraya göre burada vermek istiyoruz.

Hz. Âişe hakkında hicrî 6. (m. 627) yüzyılda İbn Behîc el-Endelüsî tarafından kaleme alınmış 56 beyit ve şerhinden oluşan *Kasîdetu el-Vâ'iz el-Endelüsî fî Menâkibi Ümmi'l-Mü'minîn es-Sıddîka Âişe*[7] adlı eseri, müstakil ilk çalışmalardan ve kaside olması bakımından dikkat çekicidir.[8] Üç bölümden oluşan çalışma sırasıyla; Hz. Âişe'nin hayatı, *Kasîde* sahibi hakkında bilgi ile *Kasîde* ve şerhinden oluşmaktadır.[9] Bu eser hakkında bir makale yayınlanmıştır.[10]

İbn Teymiyye'nin (ö. 728/1328) 1328), *Minhâcü's-sünneti'n-Nebeviyye* adlı eserinde Hz. Âişe hakkında bazı iddialara karşı verdiği cevaplardan oluşan bölümleri[11] tercüme edip tezimizde değerlendirmeye çalıştık.[12]

Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber (s.a.s.) ile olan evliliği üzerinde son dönemde

---

[5] İbn Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (ö. 241/855), *Müsnedü Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb el-Arnavût, 2. Baskı, 50 cilt (45+ 5 cilt fihrist), 1420/1999.

[6] *Müsned*'de "Müsnedü es-Sıddîkâ Âişe bint es-Sıddîk" adıyla açılmış olan, 4 ciltten oluşan bölüm 24.010-26.412 arasındaki hadisleri ihtiva etmektedir.

[7] el-Endelüsî, Ebû İmrân Mûsâ b. Muhammed b. Abdullah el-Vâiz (h. 6. yüzyıl), *Kasîdetu el-Vâ'iz el-Endelüsî fî menâkibi ümmi'l-mü'minîn es-Sıddîka Âişe*, thk. Fehd b. Abdurrahmân b. Süleymân er-Rûmî, Riyâd, Mektebetü't-tevbe neşri, 1418/1998, 71 sayfa.

[8] Kasideden ilk birkaç beytini burada vermek istiyoruz. "Ben kim, Mü'minlerin Annesi kim! Hidayete; Ermiş seveni, buğzeden düşmüş dalâlete". "Açıklama getirerek üstünlüğüne; Derim tercümanlık yaparak sözüne". "Muhammed'in kabrine gelme ey buğzeden bana; Ev benim evim, mekân benim mekânım zira". (el-Endelüsî, *Kasîde*, s. 53).

[9] Kasideler sayfa 53-62 arasında yer almaktadır. Hz. Âişe'nin hayatı ve eserin yazarı hakkında bilgi muhakkik tarafından kaleme alınmıştır. Şerhinden de istifade edilerek *Kasîde*'deki 56 beyit tercüme edilmeye çalışılmış ve tezimizin EKLER bölümünde "Hz. Âişe Hakkında Seçme Metinler" başlığı altına konulmuştur.

[10] Bu araştırma Arapça olarak kaleme alınmış olup, İbn Behîc el-Endelüsî'nin, Hz. Âişe'ye methiye olarak yazmış olduğu yukarıda bahsettiğimiz kasideyi lafız ve delalet açısından ele almaktadır. Üsâme İhtiyâr, "Dirâsetu listifâi'l-lafzi vedelâlâtihi: İbn Behîc el-Endelüsî'nin Hz. Âişe'ye Methiyesi (Lafız ve Delalet Açısından Bir Araştırma)", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2 (2013/2), s. 29-61.

[11] Hz. Âişe ile ilgili bölüm eserin 4. Cildinde, sayfa 301-378 arasında yer almaktadır. (İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim (ö. 728/1328), *Minhacü's-sünneti'n-Nebeviyye*, thk. Muhammed Reşâd Sâlim, Riyad, Câmiatü'l-İmam Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, 1986). Ayrıca bu kısımlar tahkik edilerek müstakil olarak da yayınlanmıştır. (Şübühât havle's-Sahâbe ve'r-red aleyhâ: *Ümmü'l-Mü'minîn Âişe*, takdim ve thk. Muhammed Mâlullah, Mektebetü İbn Teymiyye neşri, 102 sayfa, 1410/1989).

[12] Çalışma, "Mü'minlerin Annesi Âişe'nin (r.a.) Menkıbelerinden Seçmeler, Âişe'nin Üstünlüğü, Âişe'nin Müslümanlar Arasına Savaş Değil Sulh Amaçlı Çıkışı, Müminlerin Anneleri Peygamber'in Eşleri" adlı bölümlerden oluşan çalışmadan istifade edilmiş ve bir kısmı tezimizin EKLER bölümünde "Hz. Âişe Hakkında Seçme Metinler" başlığı altına konulmuştur.

ortaya atılan, onun evlendiği sırada on sekiz yaşında olduğu iddiası, özellikle müsteşriklerin ve bazı fırkaların sıkça başvurduğu bir şüphedir.[13] Bu iddiaya İslâm dünyasından gerek müstakil kitap ve makaleler aracılığıyla gerekse iletişim araçlarıyla cevaplar verilmekte, konuya açıklık getirilmeye çalışılmaktadır. Bu kitaplardan tespit edebildiğimiz kadarıyla en kapsamlısı Fehd b. Muhammed b. Muhammed b. el-Gufeylî'nin *es-Senâ el-Vehhâc fî Sinni Âişe inde'z-Zevâc* adlı çalışmasıdır.[14] Hacimli olan bu eseri baştan sona inceleyerek ilgili bölümlerde değerlendirdik.

Tespit edebildiklerimiz içinde en kapsamlı araştırmanın Alevî b. Abdülkadir es-Sekkâf'ın editörlüğünde, birçok ilim erbabının katkı sunduğu *Âişetu Ümmü'l-Mü'minîn Mevsûatün ilmiyyetün an hayatihâ ve fadlihâ ve mekânetihâ el-ilmiyyeti ve alâkatihâ bi-âli'l-beyti ve reddi'ş-şübuhâti havlehâ*[15] adlı eser olduğu kanaatindeyiz. Hz. Âişe'nin hayatının çeşitli yönlerini anlatan bu kitap, Hz. Âişe hakkında akademik bir titizlikle hazırlanmış olup ansiklopedi niteliğinde bir çalışmadır. Kitapta Hz. Âişe tanıtılmakta; hayatı, faziletleri ve sıfatları, Hz. Âişe'ye atılan iftiralar ve hakkında ileri sürülen şüpheler, Hz. Âişe'ye sövmenin hükmü ve Hz. Âişe'yi öven bir grup kaside yer almaktadır.

Hz. Âişe'nin sosyal konumunu ve rolünü belirleyebilmek için, kadınların İslâm öncesi konumlarını ve İslâm'ın onlara kazandırdığı değerleri ortaya koymaya ihtiyaç vardır. Bu düşünceden hareketle câhiliye ve İslâm devrinde kadınların toplumsal rolü ve statüsünü tespit etmeye çalışacağız.

Bu çalışmada hedefimiz, câhiliye devrinde kadını bütün yönleriyle incelemek değil, câhiliye devrinde kadının durumunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olabilecek malzemeyi değerlendirmek, Hz. Âişe'nin nasıl bir ortama şahitlik ettiğini; ayrıca kadının İslâm'la nasıl değerli addedilip şereflendiğini Hz. Âişe nezdinde anlamaya çalışmaktır.

---

[13] Aişe Abdurrahman bintü'ş-Şatı', *Rasûlüllah'ın Annesi ve Hanımları*, çev. İsmail Kaya, Konya, Uysal Kitabevi, 6. Baskı, 1994, s. 240.

[14] el-Gufeylî, Fehd b. Muhammed b. Muhammed, *es-Senâ el-vehhâc fî sinni Âişe inde'z-zevâc*, Riyâd, Dâru's-samî'î, 481 sayfa, 1432/2011. Çalışmada, bu konuda muteber hadis kaynaklarından gelen rivayetler işlenmiş, konunun tarihî ve fıkhî boyutu ele alınmış, buluğ yaşı ve Hz. Peygamber (s.a.s.) ile Hz. Âişe'nin evliliğinin Arap örfündeki yeri ve bu konudaki bazı açıklamalara yer verilerek ele alınmıştır. İlerleyen bölümlerde bazı âlimlerin bu konuda yazdıkları reddiyelere yer verilmiş, çalışma bu şüphe hakkında yazılmış olan bir şiirle tamamlanmıştır.

[15] es-Sekkâf, Alevî b. Abdülkadir (Editör), *Âişetu Ümmü'l-Mü'minîn, Mevsûatün ilmiyyetün an hayatihâ ve fadlihâ ve mekânetihâ el-ilmiyyeti ve alâkatihâ biâli'l-beyti ve reddi'ş-şübuhâti havlehâ*, Zahran/Suudi Arabistan: Müessesetü'd-düreri's-seniyye neşri, 1434/2013, 1. Baskı, 1168 sayfa.

3. Câhiliye Devrinde Kadın

Arapça bir ism-i fâil olan "جاهل" sözcüğünün ism-i mensûb şekli olan câhiliye kelimesi, "cehl" kökünden türetilmiştir. Eski sözlüklerde bu kelimeye ilmin zıddı olarak genellikle "bilgisizlik" anlamı verilmiştir. Râgıb el-İsfahânî (ö. 565/1169), cehlin üç değişik anlamı olduğunu, "nefsin bilgiden yoksun olması" şeklindeki ilk anlamının kelimenin asıl manası olduğunu belirtmiştir. İsfahânî, diğer iki anlamını ise, "bir konuda doğru olanın tersine inanmak" ve "bir konuda yapılması gerekenin tersini yapmak" şeklinde ifade etmiştir.

Câhiliye, İslâmî literatürde, özellikle Arapların İslâm'dan önceki inanç, tutum ve davranışlarını İslâmî devirden ayırt etmek için kullanılmıştır. Câhiliye teriminin, bu devirde yaşayan Arapların medeniyetten tamamen mahrum olduklarını değil, din ve toplum hayatının aksak âdet ve geleneklerini ifade ettiği dikkate alınmalıdır.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ashabı, câhiliye kelimesiyle İslâm öncesini yani miladî 610 yılında vahyin inmeye başlamasından önce yaşadıkları dönemi kastetmişlerdir. Onlar Müslüman olduktan sonra bu dönemle ilgili hatıralarını, inançlarını, tutum ve davranışlarını anlatırken veya Hz. Peygamber'e (s.a.s.) o dönemde yaptıkları işlerin İslâm'daki hükmünün ne olduğunu sorarken çoğunlukla bu kelimeyi kullanmışlardır.[16]

Câhiliye çağı, Arapların kahramanlık ve cömertlik çağıdır. Bilhassa çölde yaşayan Arapların başlıca övünç kaynağı, kahramanlık, güzel konuşmak, şairlik, nüfuz ve servet sahibi oluşları, konuk severlik ve cömertlikti.[17] Câhiliye devrinin cömertliğiyle meşhur ünlü şairi Hâtim et-Tâî, küçük yaşlardan itibaren cömertliği ve misafirperverliğiyle bilinmiş; câhiliye devrinde yaşayan üç ünlü cömertten biridir.[18] Hâtim'in cömertliği darbımesel olmuş, cömert birinin cömertliğinden bahsederken "Hâtim'den daha cömert" denilmektedir.[19]

---

[16] Mustafa Fayda, "Câhiliye", *DİA*, c. 7, s. 17.

[17] Neşet Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Câhiliye Çağı*, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1982, s. 129; Abdülkerim Özaydın, "Arap", *DİA*, c. 3, s. 322.

[18] Hâtim'in kızı babası hakkında, "Babam, şerefini korur, esiri salıverir, açı doyurur, çıplağı giydirir, misafire ikram eder, yemek yedirir, herkese selam verir ve hiçbir isteği asla reddetmezdi." demiştir. (Abdülvehhab Öztürk, *Hatim Taî Divanı*, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2014, s. 7).

[19] Hâtim'in hayatı ve şiirleri için bkz. Abdülvehhab Öztürk, *Hatim Taî Divanı*, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2014; Süleyman Tülücü, "Hâtim et-Tâî, *DİA*, c. 16, s. 472.

İslâm öncesi dönemde kadın, yeryüzündeki bütün milletler arasında, hakaret ve zelilliğe mahkûm ediliyor ve esaret altında tutuluyordu. Diğer milletlerde olduğu gibi, Araplarda da siyasette kadının pek bir rolü yoktu; erkeklerle beraber diğer meselelere iştirak etmesi de hemen hemen mümkün değildi. Câhiliye çağında orta ve aşağı tabakalarda genel olarak kadının hiçbir önemi yoktu. Bu durum zaten doğuştan başlıyordu. Bilhassa aşağı tabakalardaki kadının, kocasının yanındaki değeri, onun mülkiyetinde olan malların değerinden daha fazla değildi. Eşraf sınıfına mensup kadınların durumu ise nispeten farklı idi[20] ve birçok konuda hak sahibiydiler.

Kadının câhiliye devrinde değeri, kadın hakları, evlilik, miras, giyinme, meslek sahibi kadınlar, ticaretle uğraşan kadınlar, şair kadınlar vb. konularda kaynaklarda yazılan bilgiler, câhiliye devrinde kadının durumunu büyük ölçüde ortaya koymaktadır.

Câhiliye çağında genel itibariyle Araplar; hürler, esirler ve mevâlî olmak üzere üç sınıftan oluşuyordu.[21]

Arap toplumunda hür kadınlar aile topluluğunun veya kabilenin ortak adını taşıyan kabilenin diğer mensuplarıyla aynı haklara sahip olup; onlarla birlikte göç eder, savaşa gider, her hususta eşit ve ortak bir hayat yaşarlardı. Asîl ve zengin kimselerin kızları ve eşleri, bir kimliğe sahip olup itibar sahibiydiler.

Mekke'de Kusay soyundan olanlar hürler sınıfının üzerinde bir asilzade sınıfı oluşturuyorlardı. *Şerifler* adıyla *Dâru'n-Nedve*'yi[22] oluşturan on kişi bu asilzadelerin aile başkanları idiler.[23]

Mekke, Yesrib ve Taif gibi yarı medeni bölgelerdeki eşraf kızları da yukarıda zikrettiğimiz gibi, toplum içinde oldukça yüksek mevkiye sahip idiler. Hatta bazı şerefli başkanların dirayetli kızları kabile içinde birçok erkekten daha muteber sayılıyordu.[24]

Câhiliye Arap toplumunda cariyeler, hürlerin sahip olduğu şeref ve haklardan mahrumdu. Cariyeler ya savaşlarda yakalanan veya esir pazarlarından satın alınan

---

[20] Şemseddin Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, sad. M. Mahfuz Söylemez-Mustafa Hizmetli, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, s. 117–118; Çağatay, s. 128–129.

[21] Abdülkerim Özaydın, "Arap", *DİA*, c. 3, s. 321; Günaltay kadınların hür ve cariyeler olmak üzere iki sınıftan müteşekkil olduğunu kaydetmektedir. (Günaltay, s. 119).

[22] Dârü'n-Nedve, Kureyş kabilesinin savaş ve barış kararının alınması gibi önemli meseleleri görüşüp karara bağladığı, kırk yaşından yukarı olan başkanların katılabildiği toplantı yeridir. (Ethem Ruhi Fığlalı, "Dârü'n-Nedve", *DİA*, c. 8, s. 555–556).

[23] Günaltay, s. 114; Çağatay, s. 131.

[24] Günaltay, s. 119.

kadınlardı. Köle tüccarları, Habeşistan'dan veya başka komşu memleketlerden getirdikleri köle veya cariyeleri belli zamanlarda ve yerlerde kurulan panayırlara götürerek satarlardı.

Câhiliye çağında cariye ve köleler seviye olarak aşağı kabul edildiğinden mal ve eşya gibi alınıp satılır, miras yoluyla bir kimseden ötekine geçer veya hediye edilir yahut da gelin mehri olarak verilirdi. Cariyelerin işledikleri suçların cezaları, hürlerin cezalarının yarısı idi.[25]

Cariyelerden doğan çocuklar da esir veya cariye sayılırdı; ancak babaları isterse bu çocuklar arasında zeki ve üstün kabiliyetli olanları kendi neseplerine katıp evlat ilân edebilirdi. Köle ve cariyeler mühim bir sebep olmadıkça azat edilmezdi.[26]

Bazı cariyelerin efendileri onları fuhşa sevk eder, bu yolla para kazanırdı.[27] Bununla birlikte kaynaklarımızda yer alan bazı rivayetlerden hareketle böyle uygulamaların yaygın olduğu düşünülmemelidir.[28] Kadının namusuna saygı göstermek, şehirlerdeki yerleşik hayatta, çöldeki göçebe hayattakinden daha az idi. Câhiliye çağı şairleri, şiirlerinde kadının iffet ve namusunun korunmasını en iyi hasletler arasında zikretseler de şehir hayatında bunun tersine bir durumun varlığını gösteren birçok misale rastlamak mümkündür.[29]

Mevâlî ise, sözlükte "koruyucu, yardımcı, sahip, dost; âzat eden efendi; âzat edilen köle" anlamlarına gelir. Mevlâ kelimesinin çoğulu olan mevâlî Kur'ân-ı Kerîm'de "akraba",[30] "dostlar"[31] ve "mirasçılar"[32] mânasında üç âyette zikredilir. Mevlâ kelimesi de çoğu Allah hakkında olmak üzere "sahip, yardımcı, koruyucu, dost, efendi" anlamlarında on sekiz yerde geçmektedir. Hadislerde mevlâ ve mevâlî kelimelerinin sözlük anlamları çerçevesinde sıkça kullanıldığı görülmektedir. Mevâlî, terim anlamında ilk İslâmî fetihlerin ardından kendi arzularıyla müslüman olan, Arap olmayan müslümanları ifade etmek üzere kullanılmaya başlanmıştır.[33]

---

[25] Günaltay, s. 115; Çağatay, s. 132.
[26] Corci Zeydan, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, ter. Zeki Meğamiz, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1978, c. 4, s. 26-27.
[27] Mehmet Âkif Aydın - Muhammed Hamîdullah, "Köle", *DİA*, c. 26, s. 246.
[28] Adnan Demircan, *Kabile Topluluklarından Akide Toplumuna*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2009, s. 61.
[29] Çağatay, s. 134.
[30] Meryem, 19/5.
[31] el-Ahzâb, 33/5.
[32] en-Nisâ, 4/33.
[33] İsmail Yiğit, "Mevâlî", *DİA*, c. 29, s. 424.

Mevâlî, hürler ile köleler arasında bulunan bir sınıf olup akraba gibi sayılırdı. Mevâlî üç gruba ayrılıyordu. Birinci grup, köleleştirilen savaş esirlerinden daha sonra efendileri tarafından serbest bırakılan âzatlılardan oluşuyordu. İkinci grup, fethedilen ülkelerin halkından esir veya köle olmadıkları hâlde Arap bir kişi ya da Arap kabilesi vasıtasıyla İslâm'ı kabul ederek onların mevâlîsi sayılanlardan oluşmaktaydı. Üçüncü grup ise kabile anlayışına dayalı sosyal yapıda iyi bir yer edinebilmek için güçlü Arap kabilelerinden biriyle velâ[34] akdi yaparak onun himayesine giren Arap müslümanlardan oluşuyordu.[35]

Kız çocuklarının gömülmesi konusuna da değinmenin faydalı olacağını düşünüyoruz. Kabileler halinde yaşayan Araplar, çöl hayatının gereği olarak zamanlarını daima savaş ve mücadele içinde geçiriyorlardı. Çölde bir kabilenin nüfuz ve egemenliği, refah ve serveti, eli silah tutabilen bireylerinin sayısıyla doğru orantılıydı. Hangi kabile daha çok savaşçı çıkarabilirse, ganimet mallarını en çok o kabile toplar, çöl halkı üzerinde en büyük hâkimiyeti o kurardı. Bu durum Arap toplumunda gücünden dolayı, kadına oranla erkeğe daha çok rağbet edilmesini gerekli kılmıştı. Doğan çocuk erkek olduğu takdirde babası şenlik yapar, övüncünü belli eder, kız olması durumunda utanır, sıkılır, öfkelenir ve zavallı yavruyu uğursuz bir felaket sayardı.[36]

Araplar, kız çocuklarının gömülerek öldürülmesine *ve'd* (وأد), bu âdete *ve'du'l-benât* (وأد البنات), gömülen kıza ise *mev'ûde* (موؤدة) derlerdi.[37] Kız çocuklarını diri diri gömme âdetinin Benî Temîm, Kureyş ve Kinde kabileleri arasında görüldüğü bilinmektedir. Kızları diri diri gömmeyi çok iyi bir davranış olarak görenlerin bulunduğunu gösterdiği söylenen, 'kızları gömmek asîl davranışlardandır'[38] şeklindeki sözün yanlış yorumlandığı kanaatindeyiz.[39] Ve'd ile

---

[34] Velâ, âzat olmaktan veya muvâlât anlaşmasından doğan hükmî akrabalık bağına denir. Köleliği bitirmek için teşvikler getiren İslâmiyet, velânın Câhiliye dönemindeki gibi alınıp satılmasını ve hibe edilmesini yasaklamıştır. Şükrü Özen, "Velâ", *DİA*, c. 43, s. 12.

[35] Corci Zeydan, c. 4, s. 27-33; İsmail Yiğit, "Mevâlî", *DİA*, c. 29, s. 424.

[36] Bkz. Günaltay, s. 118–120.

[37] Bkz. İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrem el-İfrîkî el-Mısrî (ö. 711/1311), *Lisânü'l-Arab*, Beyrut, 1419/1999, c. 15, s. 190; Adnan Demircan, "Câhiliye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek Öldürme Âdeti", *İSTEM*, S. 3 (2004), s. 11–12.

[38] İbnü'l-Cevzî, mevzu hadislerle ilgili eserinde 'Defnü'l-benati mine'l-mükerremât' (دفن البنات من المكرمات) sözünün sahih olmadığını kaydetmektedir. (Şemseddin Muhammed b. Ömer b. Ahmed es-Sefîrî (ö. 956/1549),* *el-Mecâlis el-Vaîze fî şerhi ehâdîs hayru'l-beriyye sallallâhu aleyhi vesellem min sahîhi'l-imami'l-Buhârî*, thk. Ahmed Fethi Abdurrahman, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1425/2004, c. 2, s. 379.

[39] Demircan, çalışmasında hem atasözü, hem de hadis olarak nakledilen bu sözün kız çocuklarının gömülerek öldürülmesinin iyi bir davranış olduğunu değil, genel olarak kızların vefatının

defn farklı iki şeydir. İlki canlı birinin hayatına kast etmek anlamında olduğu hâlde diğeri vefat eden birini insani bir görev olarak toprağa vermek, ölümün de bir nimet olabileceğini düşünüp taziyede bulunmaktır.[40]

Kız çocuklarının gömülmesi Kur'ân'da açık bir şekilde şöyle yerilmektedir: "*Onlardan birine kız müjdelendiği zaman öfkelenmiş olarak yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. Onu, aşağılık duygusu içinde yanında mı tutsun, yoksa toprağa mı gömsün! Bakın ki, verdikleri hüküm ne kadar kötüdür!*"[41] Câhiliye devrinde bir kimse, kız çocuğu doğunca ondan utanç duyar ve insanlardan uzaklaşma ihtiyacını hissederdi. Bu âyet, müşriklerin bu çirkin âdetlerini belirtmekte ve verdikleri bu hükmün ne kadar kötü bir şey olduğuna dikkatleri çekmektedir.[42] İslâm dini bunu şiddetle men etmiş, Kur'ân-ı Kerim; "*O kıyamet günü diri diri gömülen kıza hangi günahından dolayı öldürüldün? diye sorulur.*"[43] âyetiyle bu çirkin geleneği kaldırmıştır.[44]

Câhiliye devri Araplarında, kız çocuklarını diri diri toprağa gömmenin belli başlı nedenleri arasında, Arabistan'ın ekonomik kaynaklarının yetersizliği, maddî sıkıntılar, bir gün şerefi lekeleneceği korkusuyla ailenin utanç duyma ihtimali, erkeğin kabileye güç katma ve aktif rolüne karşılık kadının kabileye yük addedilmesi ile ailede kız çocuk sayısının fazlalığı zikredilmektedir.[45] Bazı babaların, fuhşa düşebileceği korkusu veya evde kalıp evlenememe endişesi yüzünden kız çocuğu babası olmayı bir utanç kaynağı olarak gördükleri anlaşılmaktadır.[46]

İslâm kötü âdetleri ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda, Hz. Peygamber (s.a.s.), Medine'ye göç etmek üzere Medinelilerden Akabe adlı yerde biat

---

babaları için memnuniyet verici olduğunu bir örnekle tespit etmekte, Arapların kadına bakışını yansıtan bu atasözünün, daha sonra Hz. Peygamber'e (s.a.s.) nispet edilerek kıymetli hale getirildiğini ifade etmektedir. Bkz. Demircan, "Câhiliye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek Öldürme Âdeti" s. 16–17.

[40] el-Münâvî, Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf b. Tâcil'ârifîn b. Nûriddîn Ali b. Zeynü'l-abidîn el-Haddâdî (ö. 1031/1622), *et-Teysîr bi-şerhi'l-Câmi'i's-sağîr*, Mektebetu'l-İmâmu'ş-Şafi'î, Riyâd, 1408/1988, c. 2, s. 9.

[41] en-Nahl, 16/58–59.

[42] et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/922), *Taberî Tefsiri*, thk. Muhammed Ali Sâbûnî-Salih Ahmed Rıza, ter. Mehmet Keskin, Ümit Yayıncılık, İstanbul, c. 3, s. 1155.

[43] et-Tekvîr, 81/8–9.

[44] Günaltay, s. 120.

[45] Demircan, "Câhiliye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek Öldürme Âdeti", s. 26.

[46] Rıza Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, İstanbul, Ravza Yayınları, 1991, s. 30.

alırken diğer bazı câhiliye âdetlerinin terki hususunda olduğu gibi bu câhiliye âdetini de terk etmelerine dair biat almıştı.[47]

Kadınların bu olumsuz yönlerine karşılık Arap toplumlarında, çölün karşı konulamaz şartlarına dayanabilmek için erkek kadar olmasa bile kadının çabasına da ihtiyaç duyulmaktaydı. Erkek savaşlarda yağmacılık ile uğraşırken, çadırda çocuklara bakmak, develeri sağmak, hurma lifinden hasır, deve yününden bornoz örmek de kadına özgü görevlerdi. Bunun yanı sıra kabile bir baskına uğradığı zaman savaşçılara su taşımak, onları şiirlerle cesaretlendirmek, yaralıları tedavi etmek de kadınlara ait görevlerdi. Fakat bu görevler kadınlara bir hukuk veya şeref sağlamıyordu. Bir kısım câhiliye Arabının nazarında cariyesi ile dişi devesi arasında hiç bir fark yoktu. Onu da devesi gibi alıp satardı.[48]

Câhiliyede bir kadının kocası öldüğünde onun oğlu ya da bir yakını, kadın hakkında başkalarından hatta kadının kendisinden daha çok hak sahibi idi.[49] Yakınları kadını alıkoyma ya da mehrini almak şartıyla başkasına devretme veya hakkından vazgeçme salahiyetine sahipti.[50] Fakat makt denilen bu nikâh şekli, Câhiliye Arapları arasında bulunmakla beraber yaygın değildi. Bazı kabileler ise makt nikâhı yapanları ayıplardı.[51] Câhiliye Araplarında erkekler öz anneleri, kızları, halaları ve teyzeleri ile nikâhlanamazlardı. İslâm'da da bu durum devam etmiştir.[52]

Câhiliye devrinde kadınların, ticaret hayatının önemli merkezlerinden olan ve Arap yarımadasının çeşitli yerlerinde kurulan panayırlarda alış veriş yaptıkları ve ticarî faaliyette bulundukları ve ayrıca belli yer ve zamanlarda yapılan bu faaliyetlerden başka, kendi yaşadıkları yerlerde de ticarete katıldıkları anlaşılmaktadır.[53]

---

[47]Resûlullah (s.a.s.), "Kadınlar Biatı/Bey'atü'n-nisâ" denilen 2. Akabe Biatı'na katılan Medinelilerden biat aldı. (Şulul, *Kronoloji,* s. 367-368). Biattaki şartlar Kur'ân'da şöyle geçmektedir: "Ey Peygamber! İnanmış kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, iyi işi işlemekte sana karşı gelmemek hususunda sana biat etmeye geldikleri zaman, biatlarını kabul et ve onlar için Allah'tan mağfiret dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok esirgeyendir". (el-Mümtehine, 60/12).

[48] Günaltay, s. 119.

[49] Cevâd Ali (ö. 1408/1987),* *el-Mufassal fî târîhi'l-Arabî kable'l-İslâm*, Dâru's-sâkî, 1422/2001, 4. Baskı, c. 10, s. 206.

[50] Adnan Demircan, *Cahiliyeden İslâm'a Kadın ve Aile*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2015, s. 82.

[51] Demircan, *Cahiliyeden İslâm'a Kadın ve Aile*, s. 82.

[52] Ateş, *İslâm'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitap Örf ve Adetleri*, s. 308-309.

[53] Arabistan fuarları hakkında geniş bilgi için bkz. Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Mehmet Yazgan, İstanbul, Beyan Yayınları, 2004, s. 787.

Şair Züheyr'in, câhiliye devrinde Kâbe'ye asılan şiirinde[54] güzel koku satan kadınlar hakkında bilgiler yer aldığı belirtilmektedir. Kadınların, ticaret veya miras yoluyla elde ettikleri mali gücü tasarruf yetkisine sahip oldukları ve erkekler gibi köle ve cariye sahibi olabildikleri anlaşılmaktadır. Kâbe'nin İslâm'dan önceki son onarımında, erkeklerin yanında kadınların da işçilik yapmaları, bazı kadınların Kâbe'nin aydınlatılmasında görev almaları; ebelik mesleği yanında kızları sünnet etmeleri kadının çalışma hayatındaki durumunu anlamamıza yardımcı olmaktadır.[55]

Hz. Peygamber (s.a.s.) devrinde kadınlar, yıkamak, taramak, yağ vb. şey sürmek, örgü yapmak, boyamak suretiyle saçlarına bakım yaparlardı. Özellikle gelinlerin saçları itina ile taranır ve şekillendirilirdi. O dönemde çocukların saçları anneleri tarafından taranır, bakım yapılır ve örülürdü. İnsanlar saç bakımını kendileri yaptığı gibi, kuaförlere de yaptırırlardı. Özellikle kadınlar, belli bir ücret karşılığı saçlarına örgü yaptırırlar, bazıları da bayan kuaförleri evlerine çağırarak[56] saç kesimi ve bakımı yaptırırlardı.[57]

Diğer taraftan çölde yaşayan bedevî[58] kadınının, diğer kadınlara göre daha çok çalıştığı da aşikârdır. Yemeği hazırlamak, süt sağmak, elbiseleri yıkamak, yün eğirmek ve çocuklara bakmak gibi işleri onun yaptığı anlaşılmaktadır.[59] Erkekler kadınların yaptığı bu işlerle uğraşmayı ar sayarlar; bunun için basit görünen bu işler kadını günlük hayatının önemli bir kısmında meşgul ederdi.[60]

Câhiliye çağında bir baba kızını, onun evlenmek isteyip istemediğine, isteyenin çok yaşlı olup olmadığına, bu kişinin kızına uygun olup olmadığına bakmadan istediği erkeğe verebilirdi. Evlenecek erkeğin babası veya yakın akrabası kızın babasına gider, kızını isterdi ki bu işe "hıtbe" denirdi. Uzlaşılır ve kız verilirse bir mehir belirlenir ve bundan sonra evlilik akdi yapılırdı.

---

[54] Muallakât, câhiliye döneminde yedi (veya on) şaire ait seçkin kaside koleksiyonuna verilen ad. Süleyman Tülücü, "Muallakât", *DİA*, c. 30, s. 310-312.

[55] İbnü'l-Esîr, İzzuddîn Ebü'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed (ö. 630/1232), *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-Sahâbe*, 7 cilt, Kahire, Darü'ş-şi'b, 1390/1970, c. 3, s. 439.

[56] el-Vâkıdî, Muhammed b. Ömer (ö. 207/822), *Kitâbü'l-meğazî*, thk. Marsden Jones, 3. Baskı, 3 cilt, Beyrut, Âlemü'l-kütüb, 1404/1984 (Londra 1966 basımından ofset), c. 2, s. 440.

[57] İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe,* c. 3, s. 439; Yusuf Ziya Keskin, *Hadis ve Hayat*, Şanlıurfa, 2002, s. 34.

[58] Araplar bedevî ve hadarî olmak üzere ikiye ayrılırdı. Hadarîler köy ve şehirlerde yerleşik bir hayat sürer, geçimlerini tarım, ticaret ve el sanatlarıyla temin ederlerdi. Bedevîler ise çölde yaşar, su, otlak ve azık peşinde dolaşırlardı. Bununla beraber bedevî kadın şehirdeki hemcinsinden daha çok itibara sahipti ve daha hürdü. (Abdülkerim Özaydın, "Arap", *DİA*, c. 3, s. 321).

[59] Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, s. 27–28.

[60] Ali Bardakoğlu, "Câhiliye Döneminde Kadın"*, Sosyal Hayatta Kadın*, İstanbul, Ensâr Yayınları, 1996, s. 13–14; Mehmet Birekul, *Peygamber Günlerinde Kadın*, Konya, Yediveren Kitap, 2004, s. 53.

Araplarda bu normal şekilden başka pek çok evlilik şekli daha vardı. Araplar bir kadını bir veya iki kez boşayıp sonra tekrar alabilirler, fakat üçüncü boşamadan sonra bir daha alamazlardı. Câhiliye çağı Arapları, kendi öz analarını, kızlarını, halalarını, teyzelerini nikâhla alamazlardı. Arapların nikâh hususunda yaptıkları en kötü şeylerden biri üvey analarıyla evlenmeleri idi. Bir Arap, karısını boşar veya ölürse, bu adamın büyük oğlu bu kadınla evlenmek istediğinde elbisesini o kadının üzerine atar, bu suretle mehir vermeye lüzum kalmadan o kadın nikâhlı karısı olurdu.[61] Bu oğul isterse üvey annesini başkasıyla evlendirir ve mehrin kendisine verilmesini şart koşabilirdi. Hatta ölen kimsenin hayatta kalan oğlu küçük ise üvey anayı, çocuk büyüyünceye kadar bekletip meseleyi onun halletmesine bırakabilirlerdi. Kadın çabuk davranarak kendi kabilesine kaçabilirse bu esarete benzer durumdan kurtulabilirdi; ancak varis daha çabuk davranarak elbisesini üvey anasının üzerine atmaya muvaffak olursa artık kadın beklemek mecburiyetinde kalırdı.

Ayrıca Araplarda geçici bir zaman için yapılan müt'a nikâhı vardı.[62] Bu nikâha göre kadın kendi aile topluluğu içinde kalır, kocasına bir mızrakla bir çadır verirdi. Bu suretle erkek, karısının kabilesinde bulunduğu sürece evlilik bağı devam eder ve koca bu kabile ile birlikte hareket ederdi. Kadın müt'aya son vermek istediği zaman çadırın kapısını aksi yöne çevirir, koca bunu görünce kendi kabilesine dönüp giderdi. Bu şekildeki evlenmeden doğan çocuklar kadına ait olur ve 'filân kadının çocuğu' diye anılırlardı.[63]

Câhiliye çağında Arap toplumunda erkekler kadının âdet dönemlerinde onunla bir odada oturmaz, onlarla birlikte yiyip içmezdi; hatta bazen, âdet gören kadın geçici bir süre için evden bile çıkarılırdı. Kadınlar herhangi bir sebeple boşandığında, ona eziyet olsun diye, başkasıyla evlenmesine bir müddet mani olunurdu.[64] Bunun için karısını boşayan birisi, kadının iddet zamanı tamamlanacağı sırada onu tekrar alır ve tekrar boşar, iddet müddeti yeniden başlayacağı için kadın gene başkasıyla

[61] Abdülkerim Özaydın, "Arap", *DİA*, c. 3, s. 321.

[62] Câhiliyede yapılan bu uygulama Hz. Ömer tarafından yasaklanmış, günümüzde Şîa'nın Ca'feriyye kolu tarafından meşrû kabul edilen geçici evliliğe verilen isimdir. Ca'feriyye fıkhında, evli, vefat veya talâk iddeti bekleyen, nesep, sıhriyet, radâ sebebiyle muharremât arasında bulunan, Müslüman veya Ehl-i kitap olmayan kadınla müt'a yapmak câiz değildir. (İbrahim Kâfi Dönmez, "Müt'a", *DİA*, c. 32, s. 174-180).

[63] Ali Osman Ateş, *İslâm'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitap Örf ve Adetleri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1996, s. 331.

[64] Günaltay, s. 118.

evlenemezdi. Koca bu işi üç defa tekrar edebilirdi. Kocanın ölümünden sonra ise kadınlar tam bir yıl matem tutarlar ve iddete girerlerdi. Câhiliye çağında kadınlar varis olma, yani miras alma hakkına da sahip değildi. Erkekler çok evlilik yapabiliyordu. Bu durum ailenin erkek evlâdını çoğaltmak ve düşmanlara karşı kuvvetli olmak amacıyla ailedeki erkek birey sayısını arttırmak arzu ve ihtiyacından kaynaklanıyordu.[65]

Câhiliye toplumunda zina yapan kadınlar bulunmakla birlikte, bazı erkeklerin, cariyelerini para kazanmak için fuhşa zorladıkları Kur'ân-ı Kerim'de ifade edilmektedir.[66]

Câhiliye devrinde kadının sosyal hayat içindeki konumunu incelediğimizde, tümüyle değil de genel anlamda kadının hak etmediği hatta insanlık onuruyla dahi bağdaşmayan bazı uygulamalara maruz bırakıldığı görülmektedir. Aybaşı halindeki kadınla aynı yatakta yatmayan, aynı evde oturmayan ve aynı kaptan yiyip içmeyen kocalar bulunmakla beraber kadını uğursuz sayanlar da vardı. Bununla birlikte kız çocuğu doğuran bir kadını, kocasının bu sebeple terk edebilmesi, kocası ölen kadının bir yıl yas tutması ve bazı kabilelerdeki kız çocuğunun diri diri toprağa gömülmesi ile ilgili rivayetler, câhiliye devrinde kadın haklarının ne denli ihlal edildiğini göstermektedir.

4. İslâm Devrinde Kadın

Câhiliye devri toplumunda genelde kadınların durumlarının iyi olmadığını ve bu devirde kız çocuklarından utanan, kadını uğursuz sayan ve küçük kızlarını diri diri toprağa gömen kimseler bulunduğunu, kadın haklarından bahsetmenin mümkün görülmediğini yukarıda zikretmiştik.

Câhiliye devrindeki kadınlarla ilgili bu olumsuzluklar İslâmiyet'le ortadan kaldırılmış ve geçmişteki durumları dikkate alındığında, kadınlar lehine son derece önemli değişme ve gelişmeler olmuş, kadına gereken değer verilmiştir.[67] Câhiliye

[65] Çağatay, s. 134–135.
[66] en-Nur, 24/33.
[67] İslâmiyet kadının sosyal statüsünde köklü değişiklikler meydana getirmiştir. Hz. Ömer'in, "Doğrusu biz câhiliye devrinde kadınlara önem vermezdik, nihayet Allah İslâm'ın gelişiyle kadınlar hakkında âyetler indirmiş ve birçok hak tanımıştır" sözü, İslâm öncesi dönemin genel kadın anlayışını göstermesi bakımından önem arz eden bir ifadedir. (M. Âkif Aydın, "Kadın", *DİA*, c. 24, s. 91).

devrinde kadının durumunu belirttikten sonra şimdi de İslâm'da kadının konumuna kısaca değinmeye çalışacağız.

Kur'ân, kadın-erkek bütün insanlara gönderilen ilahî bir kitaptır. Kur'ân, Arap toplumunda pek de iyi bir durumda olmayan kadını, olması gereken yere getirmek için pek çok emirler ve yasaklar getirmiştir. Kur'ân'ın kadına verdiği en önemli hakların başında, ona tam bir kişilik kazandırması gelmektedir. Kadın, bir insan olarak mükellef sayılmış; yapacağı iyi ve kötü işlerin sorumluluğunun kendisine ait olacağı bilincine kavuşturulmuş ve ona bağımsızlık kazandırılmıştır.[68]

Kur'ân, kadını dinî, sosyal ve malî açıdan erkek gibi kabul etmiş, aralarındaki farklara dikkat çekmek suretiyle bir İslâm toplumu oluşturma çabası içerisinde olmuştur. Kadının ekonomik hakları konusunda ve bilhassa yetim kızların malları hususunda Müslümanların çok titiz davranmalarını emreden Kur'ân, onların mallarına tecavüzü yasaklar.[69] Kadın, ekonomik konularda erkek gibidir. Kazandığı para kendine aittir. Parasını ve malını tam bir yetki ile kullanabilir. Zengin erkeğin mesul olduğu mali ibadetlerden zengin kadın da mesuldür.[70]

Câhiliye toplumunda kadına karşı işlenen suçlara, çoğu kez misilleme yapılmazdı. Kur'ân bu eşitsizliği kaldırdı. Kadına karşı işlenen suçlar, ister şahsına, ister malına, isterse şerefine karşı olsun erkeğe karşı işlenen suçlar gibi kabul edilmiş, hatta kadın bazı hallerde erkeğe göre daha çok kayırılmıştır.[71]

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) getirdiklerine ilk iman eden kişi, Hz. Hatice'dir.[72] Bu, kadının ilk vahiyden itibaren İslâm ile tanıştığını gösterir. Hz. Hatice'nin İslâm'a girişi, birçok kadının da İslâm'ı seçmesinde etkili olmuştur.[73] Hz. Peygamber'in (s.a.s.) tebliğe akrabalarından başlaması,[74] daha ilk başta yakın kadın akrabalarından birçok kadının İslâm'la şereflenmesini beraberinde getirmiştir.

Câhiliye döneminin kadına olan olumsuz bakışı onların İslâm'a yönelmelerinin bir sebebi olmuştur.[75]

---

[68] Âl-i İmrân, 3/195; en-Nahl, 16/97; el-Ahzâb, 33/35; Fussilet, 41/46.
[69] en-Nisâ, 4/2, 6, 10, 19; el-En'âm, 6/152; el-İsrâ, 17/34.
[70] el-Bakara, 2/43,110, 254; Âl-i İmrân, 3/97.
[71] en-Nûr, 24/4.
[72] İbn Sa'd, c. 8, s. 13–14.
[73] Rıza Savaş, "Sosyal Hayatta Kadın", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*, ed. Vecdi Akyüz, İstanbul, Beyan Yayınları, 2006, c. 3, s. 94.
[74] eş-Şuarâ, 26/214.
[75] Savaş, "Sosyal Hayatta Kadın", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*, c. 3, s. 95.

İslâm'ı tercih eden erkekler gibi kadınlar da işkencelere maruz kalmışlardır. Hatta işkence sonucu şehit edilen İslâm'ın ilk şehidi, aynı zamanda Müslüman olan ilk yedi kişiden biri olan Ammâr b. Yâsir'in annesi Sümeyye'dir."[76] Hz. Ebû Bekir, Müslüman oldukları için işkenceye maruz kalan bazı erkek köleleri özgürlüğüne kavuşturduğu gibi, kadınlardan da birçok ismi özgürlüğüne kavuşturmuştur.

Müslüman kadınlar Hz. Peygamber'in (s.a.s.) emriyle erkeklerle beraber Habeşistan'a hicret etmişlerdir. Onlar Mekke'deki kadar olmasa da bu yolculukları sırasında sıkıntılar yaşamışlardır. Hatta Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kızı, Hz. Osman'ın hanımı Rukiyye'nin bu yolculukta düşük yaptığı rivayet edilmiştir.[77]

Müşrikler İslâm'ın yayılmasını engellemek için büyük işkenceler yapmış, bu eziyetler artık dayanılmaz hale gelince, Medine'ye hicret kaçınılmaz olmuştur. Bu hicrette erkekler kadar kadınlar da sıkıntı yaşamış, bir kısmı aileleri tarafından alıkonulmuştur. Bunun en güzel örneği Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kızı Zeyneb'tir.[78]

Kadınların Akabe biatlerindeki rollerinin de göz ardı edilmemesi gerekir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.), Hz. Ömer vasıtasıyla bazı kadınlardan şu şartlar üzere biat alması, kadının da erkek gibi gerek dini gerek sosyal alanda sorumluluklarının olduğunu gösterir: Allah'a şirk koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocukları öldürmemek, elleriyle ayakları arasında kendiliklerinden ortaya attıkları bir iftira uydurup getirmemek, iyi bir işte Hz. Peygamber'e (s.a.s.) karşı gelmemek. Bu biat meselesinde şunu da belirtmek gerekir ki, biat kadınlardan gelmiş bir istektir.[79]

Kadınlar İslâm'ı tebliğde aktif rol üstlenmişlerdir. Kaynaklarda Zübeyr b. Avvâm (ö. 36/656) ve Hz. Osman gibi sahâbîlerin İslâm'a girmelerinde diğer başka etkenlerin yanında onların yetişmelerinde katkısı bulunan kadınların rol oynadığı belirtilmektedir.[80] Tebliğ, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) Allah tarafından verilmiş bir görevdir. O, bu görevi layıkıyla yerine getirmiş, bunu yaparken yardım da almıştır.[81] İşte bu tebliğ faaliyetinin yürütülmesinde kadınların rolü büyüktür. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kadınlara tebliğinin sınırlı imkân dâhilinde olması bazı hanım sahâbîlerin bu işte ona yardımcı olmalarını gerektirmiştir. Bunların başında Hz. Âişe gelmektedir. Yine çeşitli vesilelerle Hz. Peygamber (s.a.s.) ile görüşme ve tanışma

[76] Aynur Uraler, "Sümeyye bint Hubbât", *DİA*, c. 38, s. 134.
[77] İbn Sa'd, c. 8, s. 30.
[78] Aynur Uraler, "Zeyneb", *DİA*, c. 44, s. 355.
[79] el-Mümtehine, 60/12.
[80] Savaş, "Sosyal Hayatta Kadın", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*, c. 3, s. 108.
[81] el-Mâide, 5/67.

fırsatı bulan birçok kadın, daha sonra kendi kabilelerine dönerek tebliğ faaliyetinde bulunmuşlardır.[82]

Yukarıda belirtildiği gibi kadınlar da erkekler gibi ibadetlerden sorumludur. Hz. Peygamber (s.a.s.), aldığı vahyi açıklarken onların ibadetle alakalı olan kısımlarını eşlerine öğretiyor, onlar da diğer kadınlara öğretiyordu.

İnanan kadınların, ibadet için gerekli olan temizliğin yapılması ile ilgili Hz. Peygamber'e (s.a.s.) pek çok sorular yönelterek bilgi aldıkları ve öğrendiklerini kendilerinden sonrakilere aktardıkları kaynaklarda geçmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.), kadınların mescide rahat girip çıkmaları için onlara bir kapı tahsis etmesi, bazı çocuklu kadınları düşünerek bazen namazı kısaltması, kadınların mescide gelirken güzel koku sürünmelerini yasaklaması gibi bilgiler, kadınların toplumsal ibadet alanının içinde geniş ölçüde yer bulduklarının delilidir. Hz. Âişe ve Ümmü Seleme gibi hanım sahâbîlerin, kadınlara imamlık yaptıkları rivayet edilmiştir. Yine kadınların vakit, Cuma ve Bayram namazları için mescide gitmelerinde bir sakınca görülmemiştir. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.s.) kadınlara hac gibi diğer ibadetlerinde de yardımcı olmuş, onların bu görevlerini yerine getirmelerinde destek olmuştur.[83]

Bütün bunlar kadının sosyal hayatta kendi çizgisi ve kabiliyeti ölçüsünde yer aldığını göstermektedir.

İslâm, tüm insanlar için gönderilmiş bir dindir. Erkeğin ve kadının eğitilmesine önem veren İslâm dini, kadının -anne vasfı nedeniyle çocuk üzerinde olan etkisini de göz önünde bulundurarak- eğitimi üzerinde önemle durmuştur.

Hz. Peygamber (s.a.s.) devrinde kızların eğitim ve öğretiminde annelerin, büyük etkileri olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hanımlarının, Medine devrinde kızların eğitim ve öğretimi ile ilgilendikleri; evlerine gelen genç kızlara bildiklerini öğrettikleri ve onlara İslâm hakkında bilgi verdikleri anlaşılmaktadır. Bu kız öğrenciler, öğrendikleri bilgileri başkalarına aktararak ilme hizmet etmişlerdir.[84]

Hz. Peygamber (s.a.s.) devrinde mescitlerin en önemli fonksiyonlarından birinin de eğitim ve öğretim olduğu anlaşılmaktadır. Müslümanlar, mescitlerde, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) gelen âyetleri ve onun açıklamalarını dinlemeleri yanında, Hz.

---

[82] Savaş, "Sosyal Hayatta Kadın", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*, c. 3, s. 109.
[83] Savaş, "Sosyal Hayatta Kadın", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*, c. 3, s. 112.
[84] el-Belâzürî, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Câbir el-Ma'rûf (ö. 279/892), *Fütûhu'l-büldân*, çev. Mustafa Fayda, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987, s. 692-693.

Peygamber'in (s.a.s.) başka konulardaki görüşlerini de bizzat onun ağzından öğrenme imkânını buluyorlardı. Hz. Peygamber (s.a.s.), gelen rivayetlere göre, tebliğ faaliyetinde erkek-kadın ayırımı yapmamış, uygun şekilde toplu olarak tebliğde bulunmuştur. Mescitlerde yapılan bu eğitim ve öğretim faaliyetlerine, kadınlar da katılmıştır. Medine devrinde Mescid-i Nebevî'de kadınlara mahsus bir suffenin olduğu ve sabah namazlarında erkek saflarının arkasında bir kadın safının oluşturulduğu rivayet edilmektedir.[85]

Toplu eğitimin yanı sıra Hz. Peygamber (s.a.s.), kadınlara özel olarak sohbetler yapmıştır. Kadınlar, Hz. Peygamber (s.a.s.) ile gayet rahat bir şekilde konuşabilir, ona akıllarına takılan soruları sorma imkânını bulabilirlerdi. Onlar bir keresinde kendilerine erkeklerden ayrı özel bir gün ayırmasını istemişler ve bu isteklerini Hz. Peygamber (s.a.s.) memnuniyetle karşılamıştır. Bunun yanı sıra Hz. Peygamber (s.a.s.), yanlış uygulamalarını gördüğü kadınları uyarıp hatalarını düzeltmiştir.[86]

Hz. Peygamber (s.a.s.), tebliğe kendi akrabalarından başladığı gibi eğitimde de onlardan başlamıştır. Hz. Hatice'yi abdest konusunda eğitmiş, daha sonra Hz. Âişe'nin de eğitimine ayrı önem vermiştir. Hz. Âişe, sorularını Hz. Peygamber'e (s.a.s.) çekinmeden sormuş, onun sünnetlerini, emir ve yasaklarını çok iyi öğrenmiş, bunu diğer kadın ve erkeklerle paylaşmıştır. Öyle ki Hz. Âişe, birçok konuda erkeklerin kendisine danıştığı biriydi.[87] Sahâbîler, şüpheye düştükleri bir konuyu Hz. Âişe'ye sorarlardı. O, insanların yanlış anladıkları âyet ve hadisleri de yorumlayarak insanların anlayışlarını düzeltmekten geri durmamıştır. Hz. Âişe'nin yanı sıra eğitim faaliyetinde bulunan Ümmü Seleme gibi birçok kadın sahâbînin de olduğunu belirtmek gerekir.[88]

Kadınların Hz. Peygamber'in (s.a.s.) eğitiminden geçmesi, daha sonra gelecek nesillerin yetiştirilmesinde önemli bir yere sahip olmaları, onların sosyal hayatın önemli bir parçası olan eğitim faaliyetlerinde ön saflarda olduklarını göstermektedir.

Ticaret ve iş hayatında kadının konumuna baktığımızda yaratılış olarak kadının erkekten daha narin ve zayıf olduğundan ağır işlerden çok, el maharetine

[85] Savaş, "Sosyal Hayatta Kadın", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*, s. 117.
[86] Savaş, "Sosyal Hayatta Kadın", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*, c. 3, s. 118.
[87] İbn Sa'd, c. 2, s. 286.
[88] Savaş, "Sosyal Hayatta Kadın", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*, c. 3, s. 119.

dayanan işlerde daha başarılı oldukları görülmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde de bu durum böyleydi. İp imalatı, terzilik, deri işlemeciliği gibi meslekler bu dönemde kadınların meşguliyet alanları içerisinde yer almıştır. Örneğin Zeyneb bint Cahş'ın, deri işlemeciliği, deri dikme ve boncuk dizme gibi işlerle ilgilendiği;[89] Esmâ bint Umeys'in de marifetli bir hanım olduğu ve deri tabakladığı rivayet edilmektedir.[90]

Kadınların uğraştıkları bir iş alanı da tıptır. Onlar gerek barış gerek savaş halinde tıpla uğraşmışlar ve erkeklere bu konuda yardımcı olmuşlardır. Nitekim Mescid-i Nebevî'de bir çadırın olduğu ve bu çadırda hastaların muayene edildiği rivayet edilmektedir.

Yine bu dönemde kadınların uğraştığı ve çok büyük bir öneme sahip olan bir meslek dalı da dadılık ve sütanneliğidir. Mekke'nin havası çocukların sağlıklı yetişmelerine uygun olmadığı için çocuklar sütannelere verilir, bir müddet onların yanında yaşarlardı. Bu da sütanneliği önemli bir meslek olarak öne çıkarmıştı. Nitekim Hz. Peygamber de (s.a.s.) sütanneye verilmişti.

Hz. Peygamber (s.a.s.) devri kadınlarının, gerekli hallerde ev dışında da çalıştıkları bilinmektedir.[91]

Hz. Hatice'nin ticaretle uğraştığı ve Mekke'nin önemli zenginlerinden olduğu malumdur. Onun gibi bazı kadınlar da ticaretle uğraşırlardı. Ancak şunu belirtmek gerekir ki, ticaret genelde erkeklerin elindeydi. Ayrıca kadınların bazı ürünleri satmak için pazarlarda bulunduklarına dair kaynaklarda bilgiler yer alır. Burada şu hatırlanabilir ki, Beni Kaynuka Yahudileri ile yapılan savaşın sebeplerinden biri olarak rivayet edilen olay, kadınların çarşıda faaliyette bulunduklarına işaret etmektedir.[92]

Sonuç olarak kadın, İslâm'la beraber câhiliye döneminin kendisine dayattığı pozisyondan çıkmış, gerek sosyal gerek ekonomik gerekse de eğitim hayatında etkin bir şekilde yer almıştır.

Arap yarımadasında bitip tükenmek bilmeyen kabile savaşları, zayıfların ezilmesine; özellikle kadınların perişan olmasına ve toplumun esir-hür diye ikiye

[89] Muhammed Hamidullah, "Zeyneb bint Cahş", *DİA*, c. 44, s. 358.
[90] M. Yaşar Kandemir, "Esmâ bint Umeys", *DİA*, c. 11, s. 422.
[91] Savaş, "Sosyal Hayatta Kadın", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*, s. 132, 135.
[92] Savaş, "Sosyal Hayatta Kadın", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*, c. 3, s. 136-137.

ayrılmasına sebep olmuştur. Esir statüsündeki kadınların toplumda hiçbir itibarı olmadığı, eşya gibi alınıp satıldıkları bir gerçektir.

Mevcut kaynaklar ışığında câhiliye devrindeki kadınlarla ilgili bu olumsuzlukların, Hz. Peygamber (s.a.s.) devrinde ortadan kaldırılmaya çalışıldığı ve Hz. Peygamber (s.a.s.) devri ve öncesi dikkate alındığında, kadınlar lehine son derece önemli değişme ve gelişmelerin kaydedildiği görülmektedir.

Kur'ân'ın kadına verdiği en önemli hakların başında, ona tam bir kişilik kazandırması gelir. Kadına, bir insan olarak yapacağı iyi ve kötü işlerin sorumluluğunun kendine ait olacağı ilkesi getirilmiş ve ona bağımsızlık kazandırılmıştır. Meselâ kadın veya kızın istemediği bir erkekle evlenmeye zorlanması ve onun adına bir başkasının karar vermesi yasaklanmıştır.

Hz. Peygamber (s.a.s.) devri kadınları, Kur'ân'ın ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) onlara olumlu yaklaşımı sayesinde kadın hakları konusunda bilinçlenmişlerdir. Hem toplum hayatında hem de aile içinde kadınların haklarının ellerinden alınmasına göz yumulmamış ve kadın erkeğe, erkek de kadına ezdirilmemiştir. Bu sebeple Hz. Peygamber (s.a.s.) devri kadınları, bazen münferit olarak bazen de toplu hâlde, kadınları ilgilendiren konularda Hz. Peygamber'e (s.a.s.) başvurmuşlar ve isteklerini büyük ölçüde gerçekleştirmişlerdir.

Hz. Peygamber (s.a.s.) devrinde kadın, hayatın içindedir. Çalışma, ticaret, siyaset ve savaş gibi alanlarda erkeklerin yanında yer alan kadınlar bulunmaktadır. Durumu uygun olan kadınlar Cuma ve Bayram namazları dahil, Hz. Peygamber'le (s.a.s.) beraber erkekler gibi mescitte namaz kılmışlar, mescit ve musallada Hz. Peygamber'in (s.a.s.) konuşmalarını takip etmişler, tebliğ ettiği âyetleri bizzat onun ağzından dinlemişler, hatta bununla da kalmayıp Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kendilerine özel vakit ayırmasını sağlayarak eğitim ve öğretim konusunda erkeklerden geri kalmamışlardır. Bunun doğal bir sonucu olarak Hz. Peygamber (s.a.s.) devri Arap toplumunda erkeklerle tartışabilen, onların yanlışlarını çekinmeden ortaya koyan ve Müslümanlara yol gösteren büyük kadın âlimler yetişmiştir. Burada, İslâm dünyasında ilmî tenkitçiliğin başlamasına öncülük ettiğini söyleyebileceğimiz Hz. Âişe'yi hatırlatmadan geçemeyiz. Hz. Peygamber'den (s.a.s.) sonra bilhassa kadınlar konusunda Hz. Âişe ve Ümmü Seleme titiz

davranmışlar ve hem erkeklere hem de kadınlara İslâm'ın doğru aktarılmasında son derece önemli hizmetler yapmışlardır.

Özellikle Hz. Âişe gibi hanım sahâbîler ilim öğrenmede erkeklerden geri kalmamış, ilmi öğretmede de erkeklerin başvurdukları önemli ilim kaynakları haline gelmişlerdir. Başta ticaret ve tıp olmak üzere diğer birçok alanda da öne çıkan hanım sahâbîler vardır. Dolayısıyla İslâm kadına hak ettiği değeri ve toplumsal statüyü vermiş, onu da erkek gibi toplumun bir parçası saymış, sorumluluk ve haklarının olduğuna vurgu yapmıştır.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hanımları; halifelerin, valilerin, ilim adamlarının ve kısaca ihtiyaç duyan herkesin başvurduğu danışmanlar olarak uzun yıllar toplumda önemli bir yere sahip olmuşlardır.

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. ÂİŞE'NİN HAYATI

1. Hz. Âişe'nin Kabilesi ve Nesebi

1.1. Kabilesi

Hz. Âişe, Teym kabilesine mensuptur. Teym, Araplar'ın dört ana kolundan biri olan Mudar'ın[93] en önemli kabilesi Kureyş'in bir koludur. Kureyş kabilesi adını, Kureyş lakabıyla bilinen Fihr b. Mâlik'ten alır.[94]

Araplar, halen yaşamakta olan Sâmî kavimlerin sayı ve yayılış sahası bakımından ilk sırada gelenidir; konuştukları dil ise Sâmî dillerin en zengini ve en gelişmişidir. Arap millî geleneği Araplar'ı tarihî açıdan iki büyük kısma ayırır. Tarihin eski devirlerinde yaşamış olup daha sonra çeşitli sebeplerle yok olmuş Araplar'a Arab-ı bâide; soyları devam eden Araplar'a ise Arab-ı bakiye denilmektedir. Arab-ı bakiye; Arab-ı âribe ve Arab-ı müsta'ribe adında iki ana kola ayrılır. Arab-ı müsta'ribe, menşe itibariyle Arap olmayıp sonradan Araplaşan kabilelerden meydana gelmektedir. Hz. İsmail'in soyu Arapça'yı Mekke'de öğrenip Cürhümlüler'e karışarak Araplaştığı için Arab-ı müsta'ribe adıyla anılmıştır. Mudar kabilesi de, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yirmi birinci göbekten atası olan Adnan'a mensup başlıca kabileler arasındadır.[95]

---

[93] Diğer kollar Rebîa, Kudâa ve Yemen'dir.

[94] Hz. Peygamber'in (s.a.s.) on birinci kuşaktan dedesi olan Fihr'in soyu Adnan'a kadar şöyledir: Fihr b. Mâlik b. Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr b. Meâd b. Adnan. Fihr b. Mâlik, bir dönemde Benî Kinâne'nin liderliğini üstlenerek Himyerîler'e karşı savaşmış ve galip gelmiştir. Rivayete göre Kâbe'yi Mekke'den Yemen'e nakletmek suretiyle insanların hac için kendi topraklarını ziyaret etmesini isteyen Himyerîler, Hassân b. Abdükülâl kumandasında Mekke yakınlarına kadar ulaşmış, bunun üzerine Kinâne, Kureyş ve diğer kabileler Fihr b. Mâlik liderliğinde bir araya gelerek Himyerîler'le yaptıkları savaşta onları mağlûp etmiştir. Casim Avcı, "Kureyş (Benî Kureyş), *DİA*, c. 26, s. 442.

[95] Hakkı Dursun Yıldız, "Arap", *DİA*, c. 3, s. 272, 273.

Benî Mudar kabilesinin ceddi Mudar, Nizâr b. Mead b. Adnân'ın oğludur.[96] Kabile İslâmiyet'ten önce Hındif ve Kays Aylân adında iki kola ayrılmıştır. Kureyş kabilesi ise Hındif'in en önemli koludur.

Araplar'ın geleneğinde yer alan üstünlük ve şeref çekişmeleri Mudar ile Rebîa[97] arasında çetin bir rekabet doğurmuştur. Câhiliye devrinde Rebîa şiirde öncü iken daha sonra Mudar öne geçmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Mudar'dan olması Rebîa'dan yalancı peygamber Müseylime el-Kezzâb'ın çıkmasına yol açmıştır. İslâmiyet'in doğuşunda, dil âlimlerince fasih kabul edilen lehçelerin çoğu Tay hariç Mudar asıllı olan kabilelere aitti ve bunun için fasih dile Mudarî deniliyordu. Nitekim Kur'ân çoğaltılırken değişik okuyuşlara yol açan lehçe farklılıkları terk edilerek Mudar'ın en önemli kolu olan Kureyş lehçesi benimsenmiştir.[98]

Mekke dışında dağınık bir şekilde on kol[99] halinde yaşayan kabile, Kusay b. Kilâb tarafından birleştirilerek Mekke'ye yerleştirildi.[100] Bu on koldan biri, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Âişe'nin mensubu bulunduğu Teym b. Mürre'dir.

Hizmetkâr anlamına gelen Teym kelimesi, Teym b. Mürre'ye[101] dayanmakta olup birçok Arap kabilesi tarafından kullanılmış bir isimdir.[102] Teym, Kureyş kabilesinin bir koludur. Kabile, Teym b. Mürre'nin Sa'd adlı oğlundan Sa'd b. Ka'b ve Hârise b. Sa'd kolları vasıtasıyla devam etmiştir.[103] Kabile İslâm'dan önce de sonra da etkin durumdaydı. Teym b. Mürre, İslâm'dan önce Mekkeli Arapların yaptığı anlaşmalara (hilf)[104] katıldı. Mekke'de haksızlığa uğrayanlara yardım

---

[96] Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Mudar (Benî Mudar)", *DİA*, c. 30, s. 358.

[97] Araplar'ın dört ana kolundan biri olan Rebîa (Benî Rebîa) hakkında geniş bilgi için bkz. İrfan Aycan, "Rebîa (Benî Rebîa)", *DİA*, c. 34, s. 498-499.

[98] Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Mudar (Benî Mudar)", *DİA*, c. 30, s. 359.

[99] Bunlar Muhârib b. Fihr, Hâris b. Fihr, Âmir b. Lüey, Adî b. Kâ'b, Teym b. Mürre, Mahzûm, Sehm, Cumah, Esed ve Zühre'dir.

[100] Bu sebeple kendisine "mücemmi'" (birleştirici) denilen Kusay b. Kilâb, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) baba tarafında dördüncü dedesidir. Geniş bilgi için bkz. Ali Osman Ateş, "Kusay b. Kilâb", *DİA*, c. 26, s.460-461.

[101] Nesebi Teym b. Müre b. Ka'b b. Lüey b. Gâlib b. Fihr b. Mâlik b. Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar yoluyla Adnan'a kadar ulaşmaktadır. Elnure Azizova, "Teym b. Mürre (Benî Teym b. Mürre)", *DİA*, c. 41, s. 52, 53.

[102] G. Levi Della Vida, "Teym b. Mürre", *İA,* c. 12/1, s. 124.

[103] Elnure Azizova, "Teym b. Mürre", *DİA*, c. 41, s. 52, 53.

[104] Hilf, câhiliye döneminde Araplar arasında, bugün uluslararası anlaşmalara benzer şekilde yapılan ittifak ve dostluk yeminine denir. Sözlükte "antlaşma, akid ve yemin" anlamlarına gelen hilf (çoğulu ahlâf), terim olarak Câhiliye Arapları'nda kabilelerin veya şahısların yardımlaşma, dayanışma ve himaye amacıyla yaptıkları antlaşma ve ittifakları ifade eder. Hilf yapan kişilere halîf (çoğulu ahlâf veya hulefâ) denir. İslâm'dan önce Araplar arasında çok yaygın olan hilf müessesesi çeşitli şekillerde uygulanmıştır. İki veya daha fazla kabile arasında yapıldığı gibi bir kabile ile o kabileye mensup olmayan bir fert veya aile arasında yahut iki kişi arasında da yapılabiliyordu. (Corci Zeydan, c. 4, s. 17-22; Nadir Özkuyumcu, "Hilf" *DİA*, c. 18, s. 29).

amacıyla oluşturulan, Hz. Muhammed'in de (s.a.s.) katıldığı Hilfü'l-fudûl,[105] cömertliğiyle meşhur Teymli Abdullah b. Cüd'ân'ın[106] ev sahipliğinde kuruldu.[107]

İslâmiyet'ten önce cömertliği ile meşhur Abdullah b. Cüd'ân ile bilinen kabile, İslâmiyet'le birlikte Talha b. Ubeydullah[108] ve Hz. Ebû Bekir gibi önemli şahsiyetlerle şöhretini devam ettirmiştir.[109] Talha b. Ubeydullah'ın oğlu Yakub, Hz. Ebû Bekir'in soyundan Talha b. Abdullah b. Abdurrahman ve İsa b. Mûsâ b. Talha b. Ubeydullah, İslâm devrinde cömertlikleriyle ünlü şahsiyetlerdir.

Hz. Ömer'in halifeliğe aday gösterdiği altı kişilik şûra üyelerinden biri olan Talha b. Ubeydullah, Cemel Savaşı'nda Hz. Âişe ile birlikte hareket etti. Talha b. Ubeydullah ve oğlu Muhammed dâhil Teym kabilesine mensup bazı kişiler bu savaşta öldürüldü. Hz. Osman devrinde iç ihtilaflara adı karışan Muhammed b. Ebû Bekir, Cemel ve Sıffîn'de Hz. Ali'nin safında çarpıştı ve onun tarafından gönderildiği Mısır valiliği esnasında Muâviye b. Ebû Süfyân taraftarlarınca 38 (658) yılında öldürüldü.

Medine'nin yedi meşhur tâbiîn fakihinden biri olan Hz. Âişe'nin yeğeni Kâsım b. Muhammed b. Ebû Bekir[110] ve oğlu Abdurrahman b. Kâsım'ın da bulunduğu birçok Teym mensubu, Emevîler ve Abbâsiler devrinde Medine, Mekke, Basra, Bağdat ve Mısır'da kadılık yaptı. Bazı Teymliler ise Kûfe'de polis teşkilatını yönetti. İbn Hazm, kendi döneminde Mısır'da yaşayan, Hz. Ebû Bekir'in soyundan gelen Teym mensuplarından bahsetmektedir.[111]

---

[105] Geniş bilgi için bkz. Muhammed Hamidullah, "Hilfü'l-fudûl", *DİA*, c. 18, s. 31-32.

[106] İbn Kudâme el-Makdisî, Muvaffikuddîn Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed (ö. 620/1223), *et-Tebyîn fî Ensâbi'l-Kureşiyyîn*, thk. Muhammed Nayif ed-Düleymî, 2. Baskı, Beyrut, Mektebetü'n-nehdetü'l-Arabiyye neşri, 1408/1988, s. 340, 341. Câhiliye devrinde mazlumları koruyan, zenginliği ve cömertliği ile tanınan Kureyşli Abdullah b. Cüd'ân, Teym b. Mürre kabilesine mensup olup Hz. Ebû Bekir'in babasının amcazadesidir. Câhiliye döneminde onu büyük bir şöhrete ulaştıran hâdise, Zübeyr b. Abdülmuttalib ile düzenlediği Hilfü'l-fudûl antlaşmasıdır. (Mustafa Fayda, "Abdullah b. Cüd'an", *DİA*, c. 1, s. 93, 94).

[107] Elnure Azizova, "Teym b. Mürre", *DİA*, c. 41, s. 53.

[108] Ebû Muhammed Talha b. Ubeydullâh b. Osmân et-Teymî el-Kureşî, nesebi Hz. Peygamber (s.a.s.) ile Mürre'de, Hz. Ebû Bekir ile Amr b. Ka'b'da birleşen Talha aşere-i mübeşşereden olup Hz. Ebû Bekir'in ailesini Medine'ye götüren kişidir. Hz. Peygamber'in hanımlarından dördünün kız kardeşleriyle evlenen Talha'nın bir eşi de Hz. Âişe'nin kardeşi Ümmü Külsûm'dur. (Talha b. Ubeydullah hakkında geniş bilgi için bkz. Bünyamin Erul, "Talha b. Ubeydullah", *DİA*, c. 39, s. 504-505).

[109] G. Levi Della Vida, "Teym b. Mürre", *İA,* c. 12/1, s. 124.

[110] Babasının öldürülmesinden sonra bir müddet halası Hz. Âişe'nin yanında kaldı. Ondan ve babaannesi Esmâ bint Umeys, Abdullah b. Ömer, Ebû Hüreyre ve diğer bazı sâhabîlerden rivayet ettiği hadisler *Kütüb-i Sitte*'de yer almıştır. (Cengiz Kallek, "Kâsım b. Muhammed b. Ebû Bekir", *DİA*, c. 24, s. 545).

[111] Elnure Azizova, "Teym b. Mürre", *DİA*, c. 41, s. 53.

1.2. Nesebi

Nesep dar anlamda çocukla anne ve babası, geniş anlamda kişi ile usulü (annesi-babası, nineleri-dedeleri) arasındaki soy bağını ifade eder.[112] Çoğulu ensâb olup Arap literatüründe kabilelerin soyunu inceleyen ilim dalı için kullanılan bir terimdir. Neseb, nüsbe ve nisbe kelimeleri bir kabileye veya bir beldeye mensup olmayı da ifade eder.[113] "Nesep şecerelerinin muhafaza edilmesi" şeklinde tanımlanan ensâb ilmi, şecerede adları geçen kişilerle ilgili birçok tarihî malumatı da bir araya getiriyordu. Kendi nesebini ceddi Nizâr'a kadar zikreden Hz. Peygamber (s.a.s.), İslâm'a davet sırasında Mekke dönemindeki faaliyetlerinde, başta Kureyş kabilesinin kolları olmak üzere insanlara daima mensup oldukları kabilelerin adıyla hitap ederdi. Hatta hac veya umre maksadıyla Mekke'ye gelen Arap kabilelerine İslâmiyet'i anlatırken ensâb bilgisi alanında meşhur olan Hz. Ebû Bekir'i yanında bulundurur ve bu kabileler hakkında ondan bilgi alırdı.[114]

Ümmü'l-Mü'minin Hz. Âişe'nin nesebi Âişe bint Ebû Bekir es-Sıddîk Abdullah Atîk b. Ebû Kuhâfe Osman[115] b. Âmir b. 'Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre b. Ka'b b. Lüeyy[116] b. Fihr b. Mâlik b. Kinâne el-Kureşî et-Teymî'dir.[117]

2. Ailesi, Künyesi, Lakapları, Doğumu ve Çocukluk Yılları

2.1. Ailesi

Hz. Âişe'nin babası Hz. Ebû Bekir, annesi Ümmü Rûmân'dır. Dedesi Ebû Kuhâfe, Mekke'nin fethinden hemen sonra oğlu Ebû Bekir'in aracılığıyla Müslüman olup sahâbîler arasına katıldı.[118] Halaları; hepsi de sahâbî olan Ümmü Âmir, Kureybe ve Ümmü Ferve'dir.[119] Ümmü Ferve, Eş'as b. Kays ile evlenmiştir.[120] Hz. Âişe'nin

[112] İbrahim Kâfi Dönmez, "Nesep", *DİA*, c. 32, s. 573.
[113] İbn Manzûr, c. 14, s. 118.
[114] Mustafa Fayda, "Ensâb", *DİA*, c. 11, s. 244, 246.
[115] ez-Zehebî,* Şemsüddîn Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed b. Osman (ö. 748/1348), *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ'*, thk. Şuayb el-Arnavût, Müessesetü'r-risâle neşri, 2. Baskı, 23 cilt y.y., t.y., c. 2, s. 415.
[116] İbn Sa'd, c. 8, s. 46.
[117] Zehebî, c. 2, s. 415; Mustafa Fayda, "Ebû Bekir", *DİA,* c. 10, s. 101.
[118] Asri Çubukçu, "Ebû Kuhâfe", *DİA*, c. 10, s. 177.
[119] es-Sekkâf, Alevi b. Abdülkadir (Editör), *Âişetu Ümmü'l-Mü'minîn*, Zahran/Suudi Arabistan, Müessesetü'd-düreri's-seniyye neşri, 1434/2013, s. 51.
[120] Asri Çubukçu, "Eş'as b. Kays" *DİA,* c. 11, s. 458.

anne ve babasının mensup olduğu Teym kabilesinin soyu Mürre b. Kâ'b'da;[121] baba tarafından nesebi yedinci; anne tarafından nesebi ise on bir veya on ikinci batında Hz. Peygamber'in (s.a.s.) nesebiyle birleşmektedir.[122]

2.1.1. Babası

Hz. Ebû Bekir, Kureyş kabilesinin Teym[123] koluna mensup olup ismi Ebû Bekir Abdullah b. Ebû Kuhâfe'dir.[124] Ebû Kuhâfe'nin ismi ise, Osman b. Âmir b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre[125] b. Ka'b b. Lüey b. Gâlib b. Fihr b. Mâlik b. en-Nadr b. Kinâne[126] olup Fil Vak'ası'ndan[127] üç yıl kadar sonra Mekke'de doğmuş, 13/634 yılında da vefat etmiştir. Annesi, Ümmü'l-Hayr Selmâ bint Sahr'dır.[128] Mekke döneminde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Erkam b. Ebü'l-Erkam'ın evinde bulunduğu sırada Müslüman olmuştur.

Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yakın dostu, hicrette yol arkadaşı ve onun tarafından "Sıddîk" olarak taltif edilmiş olup Hulefâ-yi Râşidîn'in ilkidir.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) onun üstünlüğünden söz ederken herkesin kendisini yalanladığı bir sırada Hz. Ebû Bekir'in inandığını ve İslâmiyet için her şeyini feda ettiğini söylemesi onun ilk Müslümanlardan[129] olduğunu göstermektedir.

Hz. Peygamber'den (s.a.s.) iki veya üç yaş küçük olan Hz. Ebû Bekir kaynaklarda adından çok Atîk lakabıyla anılmıştır.[130] Câhiliye devrinde Abdü'l-Kâ'be olan adının Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından Abdullah olarak değiştirildiği rivayet edilir.[131] Başka bazı lakaplarının yanı sıra onun en meşhur lakabı Sıddîk'tir. "Çok samimi, çok sâdık" anlamına gelen bu lakap

---

[121] Mustafa Fayda, "Ebû Bekir", *DİA,* c. 10, s. 101.
[122] Nedvî, s. 38.
[123] İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dîneverî (ö. 276/889), *el- Ma'ârif*, thk. Servet Ukkâşe, 2. Baskı, Kahire, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1424/2002, s. 98.
[124] İbn Sa'd, c. 3, s. 125.
[125] İbn Sa'd, c. 3, s. 126.
[126] Halîfe b. Hayyât, Ebû Amr Halîfe b. Hayyât Ebû Hubeyra el-Leysî (ö. 240/854), *Târîhu Halîfe b. Hayyât*, Beyrut, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1415/1995, s. 51; İbn Kuteybe, s. 98.
[127] Fil Vak'ası, "Kâbe'yi yıkmak amacıyla Mekke üzerine yürüyen -Yemen'de hüküm süren Ebrehe'nin sevk ve idaresini yaptığı- Habeş ordusunun, Allah tarafından gönderilen kuşlar vasıtasıyla imha edilmesi olayı"dır. Kureyş kabilesi, Mekke ve Kâbe için büyük önem taşıyan bu olayı tarih başlangıcı kabul etmiştir. Bu konuda Kur'ân-ı Kerim'de müstakil bir sure vardır. (Bkz. Fîl, 105/1–5; Mustafa Fayda, "Fil Vak'ası", *DİA*, c. 13, s. 70–71; Ahmet Lütfi Kazancı, "Ebrehe", *DİA*, c. 10, s. 79–80).
[128] Selmâ bint Sahr b. Âmir b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre. (İbn Sa'd, c. 3, s. 126).
[129] Müslüman olan ilk kişinin Hz. Ebû Bekir olduğu rivayet edilmiştir. (İbn Sa'd, c. 3, s. 128).
[130] İbn Sa'd, c. 3, s. 126; İbn Kuteybe, s. 98.
[131] İbn Kuteybe, s. 98.

kendisine, mi‘rac olayı başta olmak üzere gaybla ilgili haberleri hiç tereddütsüz kabul ettiği için bizzat Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından verilmiş[132] ve İslâm literatüründe bununla şöhret bulmuştur. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatından sonra devlet yönetimi görevini üstlendiği için de "Halîfetü Resûlillâh" unvanıyla anılmıştır.

Mekke döneminde İslâmiyet'in yayılmasında Hz. Ebû Bekir'in Kureyş'in ileri gelenlerinden biri olmasının büyük tesiri vardır. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Mekkelileri İslâmiyet'e gizlice davet ettiği sıralarda Kureyş'in ileri gelenlerinden birçok kimse onun vasıtasıyla Müslüman olmuştur. Ayrıca Hz. Ebû Bekir, Mekke döneminde Kureyşli müşriklerin ağır işkencelerine mâruz kalan Müslüman olmuş kölelerin yanı sıra yabancı olan erkek, kadın, zayıf ve güçsüz pek çok kimseyi efendilerine büyük paralar ödeyerek satın alıp azat etmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.s.) Mekke'ye gelen insanları İslâmiyet'e davet ederken ensâb ilmini iyi bilen Hz. Ebû Bekir onun yanında bulunarak çeşitli kabile mensuplarıyla kolayca dostluk kurmasında kendisine yardımcı olurdu.[133]

Hicret vakti gelince gece müşrikler tarafından evi kuşatılan Hz. Peygamber (s.a.s.), yatağına Hz. Ali'yi yatırarak Hz. Ebû Bekir'le birlikte Sevr mağarasına doğru hareket ettiler. Böylece o, Hz. Peygamber (s.a.s.) ile mağara ve yol arkadaşı olma şerefine erdi.[134]

Hz. Ebû Bekir hicretten sonra Hz. Peygamber'in (s.a.s.) mescit yapılmasını uygun gördüğü arsayı satın alarak Medine'deki faaliyetlerine başladı. Mekke döneminde olduğu gibi, Medine döneminde katıldığı seriyyeler ve hicretin 9. yılında (m. 631) hac emiri tayin edildiği günler dışında Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yanından hiç ayrılmadı. Kumandanlığını Resûlullah'ın (s.a.s.) yaptığı bütün savaşlarda, Hudeybiye Antlaşması, Umretü'1-kazâ ve Veda haccında bulundu.

Hz. Ebû Bekir, Uhud'da savaş Müslümanlar aleyhine gelişmeye başladığı andan itibaren vücudunu Hz. Peygamber'e (s.a.s.) siper eden ve yanından hiç ayrılmayan birkaç sahâbîden biridir. Mekke'nin fethinde İslâm ordusu şehre girdiği

---

[132] Allah Resûlü (s.a.s.), "Miraca çıkarıldığım gece Cibrîl'e 'kavmim beni asla tasdik etmeyecektir' dedim. Cibrîl cevaben 'Seni Ebû Bekir tasdik edecektir. O sıddîktır.' dedi." (İbn Sa'd, c. 3, s. 127).

[133] Mustafa Fayda, "Ebû Bekir", *DİA,* c. 10, s. 102.

[134] Allah Resûlü (s.a.s.), Hassân b. Sâbit'e, "Ebû Bekir hakkında bir şey (şiir) söyledin mi?" dedi. O da "Evet!" deyince Allah Resûlü (s.a.s.), "Söyle, seni dinliyorum." dedi. Bunun üzerine Hassân şu beyitleri terennüm etti: "İki kişinin ikincisiydi o, yüce mağarada, dağa tırmandığında düşman, dönüp durdu onun etrafında…", "Allah Resûlü'nün, sevdiği insandı o… Bilirler ki, ona denk hiçbir adam bulunmaz, insanlar arasında…". Resûlullah (s.a.s.), azı dişleri görününceye kadar güldü ve sonra şöyle dedi: "Doğru söyledin, ey Hassân! O, söylediğin gibidir." (İbn Sa'd, c. 3, s. 129).

zaman doğruca babasının yanına gitti, onu Hz. Peygamber'in (s.a.s.) huzuruna getirerek Müslüman olmasını sağladı. Böylece sağlığında annesi, babası ve bütün çocukları Müslüman olan yegâne sahâbî oldu.

Hz. Ebû Bekir, başta Bedir, Uhud, Hendek gazveleri olmak üzere bütün askeri seferlere Allah Resûlü (s.a.s.) ile beraber katıldı. Tebük Gazvesi'nde Resûlullah'ın (s.a.s.) kendisine verdiği en büyük sancağı taşıdı.[135] Ordunun bu gazveye hazırlanması için bütün servetini Hz. Peygamber'in (s.a.s.) emrine tahsis etti. Hicretin 9. yılında (m. 631) bizzat hacca gitmeyen Hz. Peygamber (s.a.s.) onu 300 sahâbî ile hac emiri tayin etti. Bir yıl sonra da Hz. Peygamber (s.a.s.) ile birlikte Veda haccına katıldı.

Hz. Peygamber (s.a.s.) namaza çıkamayacak kadar hastalanınca namazı Hz. Ebû Bekir'in kıldırmasını istedi.[136] Hz. Peygamber (s.a.s.) vefat edince onun vefatına inanmak istemeyen sahâbîleri ikna eden meşhur konuşmasını yaptı.[137]

Ensâr'ın Sakîfetü Benî Sâide'de toplanarak halife seçimi konusunu görüştüğünü öğrenince Hz. Ömer'le birlikte oraya giden Hz. Ebû Bekir, ensâr ve muhacirlerden birer emîr seçilmesini isteyen sahâbîlere bu görüşün doğru olmadığını, İslâm birliğini sağlamak için tek lider etrafında toplanmak gerektiğini söyledi.

Aday olarak da Hz. Ömer'le Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ı gösterdi. Fakat sahâbîler onun halife olmasını uygun görerek Mescid-i Nebevî'de kendisine biat ettiler. Hz. Ebû Bekir, takip edeceği siyasetin genel esaslarını ortaya koyan meşhur hutbesinde Müslümanların en iyisi olmadığı hâlde onlara başkan seçildiğini ifade ederek doğru hareket ederse kendisine yardım etmelerini, yanlış davranırsa doğrultmalarını,

---

[135] İbn Sa'd, c. 3, s. 131.

[136] İbn Sa'd, c. 3, s. 133.

[137] Hz. Peygamber'in vefatı bütün Müslümanları derinden üzdü; hatta münafıkların sevindiğini hisseden Hz. Ömer gibi bazı sahâbîler şaşkınlık içinde onun ölmediğini söylüyordu. Durumdan haberdar olan Ebû Bekir evinden gelip cenazenin yanına girdi, ardından mescide giderek şunları söyledi: "Ey insanlar! Muhammed'e tapan varsa bilsin ki Muhammed ölmüştür, Allah'a tapanlar ise O'nun ölümsüz olduğunu unutmasınlar. Nitekim Allah şöyle buyurmuştur: "Muhammed sadece bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür ya da öldürülürse, gerisin geriye (eski dininize) mi döneceksiniz? Kim (böyle) geri dönerse, Allah'a hiçbir şekilde zarar vermiş olmayacaktır. Allah, şükredenleri mükâfatlandıracaktır". (Âl-i İmrân 3/144; İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik el-Himyerî (ö. 218/883), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sakâ, İbrahim el-Ebyârî, Abdülhafîz Şiblî, Beyrut, el-Mektebetü'l-ilmiyye neşri, (t.y.), c. 4, s. 656; Mustafa Fayda, "Muhammed", *DİA*, c. 30, s. 421).

Allah'a ve Resûlü'ne itaat ettiği müddetçe Müslümanların kendisine itaat etmelerini istedi.[138]

Hz. Ebû Bekir, başkumandanlığını Hâlid b. Velîd'in yaptığı Ecnâdeyn Savaşı'nın neticesini öğrendikten sonra hicrî 22 Cemâziyelâhir 13/miladî 23 Ağustos 634 tarihinde altmış üç yaşında vefat etti.[139]

Hz. Ebû Bekir hastalanınca sahâbîlerle hilâfet meselesini istişare etti ve Hz. Ömer'i veliaht bırakmayı kararlaştırarak Hz. Osman'a bir ahidnâme yazdırdı.[140] Kızı Âişe'ye, vefat edince maaşının o güne kadar harcamadığı kısmını beytülmâle iade etmesini ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kabrinin yanına defnedilmesini vasiyet etti.[141] Cenaze namazını Hz. Ömer kıldırdı. Hz. Ömer, Hz. Osman, Talha b. Ubeydullah ve oğlu Abdurrahman tarafından kabre konuldu.[142]

2.1.2. Annesi

Hz. Âişe'nin annesi, Ümmü Rûmân bint Âmir[143] b. Uveymir b. Abdüşems[144] b. Attâb b. Üzeyne b. Sübey b. Duhmân b. el-Hâris b. Ğanm b. Mâlik b. Kinâne'dir.[145] Kadın sahâbîlerden olan Ümmü Rûmân, künyesiyle tanındığı için Zeyneb[146] olduğu rivayet edilen adı unutulmuştur. Hz. Ebû Bekir ile evlenmeden önce Abdullah b. el-Hâris b. Sahbere[147] el-Ezdî ile evliydi.[148] Bu evliliğinden Tufeyl[149] isimli oğlu dünyaya geldi. Ümmü Rûmân İslâmiyet'ten önce kocasıyla birlikte Yemen'deki Serrât şehrinden Mekke'ye geldi. Hz. Ebû Bekir ile hilf yaparak onun himayesinde Mekke'de yaşamaya başladılar.[150]

---

[138] İbn Sa'd, c. 3, s. 136.
[139] İbn Sa'd, c. 3, s. 150.
[140] İbn Sa'd, c. 3, s. 149.
[141] İbn Sa'd, c. 3, s. 156.
[142] İbn Kuteybe, s. 100; Mustafa Fayda, "Ebû Bekir", *DİA,* c. 10, s. 104.
[143] İbn Hibbân, "…Amr b. Âmir…" şeklinde vermektedir. (İbn Hibbân Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî el-Büstî (ö. 354/965), *Târîhu'-s-Sahâbe*, Beyrut/Lübnan, Dârü'l-kütübi'l-'ilmiyye, 1408/1988, s. 201).
[144] İbn Hibbân, da "…Umeyr b. Abdümenâf b. Dehmân b. Ğanm b. Mâlik b. Kinâne" şeklinde geçmektedir. (İbn Hibbân, s. 275).
[145] İbn Sa'd, c. 3, s. 126 - c. 8, s. 216; İbn Abdülber, Ebû Umer Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed (ö. 463/1071), *el-İsti'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, 1. Baskı, 4 cilt, Beyrut, 1412/1992. c. 4, s. 1881. (Ümmü Rûmân'ın nesebiyle ilgili farklı rivayetler için bkz. İbn Sa'd, c. 8, s. 46, 216).
[146] Ümmü Rûmân'ın adı Zeyneb bint Abdüdühmân'dır. (İbn Hişâm, c. 2, s. 299).
[147] Abdullah b. el-Hâris'in nesebi için bkz. İbn Sa'd, c. 8, s. 216.
[148] İbn Kuteybe, s. 101.
[149] Tufeyl hakkındaki bilgi, "Hz. Âişe'nin Kardeşleri" bölümünde gelecektir.
[150] İbn Sa'd, c. 8, s. 216; İshak Emin Aktepe, "Ümmü Rûmân", *DİA*, c. 42, s. 328.

Kocası vefat edince Hz. Ebû Bekir ile evlendi ve ilk Müslümanlar arasında yer aldı. Ümmü Rûmân'ın Hz. Ebû Bekir ile evliliğinden Abdurrahman ve Âişe adlı çocukları oldu. Hz. Peygamber (s.a.s.) ve Hz. Ebû Bekir'in Medine'ye hicretinden sonra kendisi de kızı Âişe ile birlikte hicret etti.[151] İfk Hadisesi'nden dolayı Hz. Âişe'nin çok üzüntülü olduğu zor günlerinde ona destek oldu. Ümmü Rûmân Hz. Âişe'ye öncelikle sağlığını düşünmesi gerektiğini söyledi. Kendisi gibi güzel, kocası tarafından sevilen, üstelik birçok ortağı bulunan bir kadının kıskanılmasının ve hakkında dedikodu yapılmasının tabii olduğunu söyleyerek onu teselli etti.

Ümmü Rûmân, Medine'de hicretin altıncı yılı (m. 627),[152] Zilhicce ayında[153] vefat etmiştir.[154] Cenaze namazını Hz. Peygamber (s.a.s.) kıldırmış,[155] kabrine inip onun için dua ettikten sonra, "Allah'ım! Ümmü Rûmân'ın, senin ve peygamberinin uğrunda neler çektiğini en iyi sen bilirsin" demiştir.[156] Ayrıca sahâbîlere cenazesini göstererek, "Kim cennet hurilerden bir kadını görmek isterse Ümmü Rûmân'a baksın." dediği belirtilmektedir.[157]

Ümmü Rûmân Hz. Peygamber'den (s.a.s.) bir hadis nakletmiş, kendisinden de tâbiî Mesrûk b. el-Ecda rivayette bulunmuştur. Bu rivayetin mürsel olduğu belirtilmektedir.[158] Ümmü Rûmân'ın cenaze namazını Hz. Peygamber (s.a.s.) kıldırdığına göre, tâbiî Mesrûk'un ondan hadis rivayet etmesi mümkün görünmemektedir.

2.1.3. Dedesi ve Ninesi

Hz. Âişe'nin baba tarafından dedesi Ebû Kuhâfe, Mekke fethi günü (8/630) oğlu Ebû Bekir'in aracılığıyla Müslüman oldu.[159] Câhiliye devrinde Kureyşin ileri gelenlerinden biri olan Ebû Kuhâfe'nin hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Müslüman

[151] Konu ile ilgili detaylı bilgi Hz. Âişe'nin hicreti bölümünde verilmiştir.
[152] İbn Sa'd, c. 8, s. 216; Belâzürî, c. 2, s. 51; İbn Abdülber, c. 4, s. 1936.
[153] İbn Sa'd, c. 8, s. 216.
[154] Ümmü Rûmân'ın hicretin 4 veya 5. yılında vefat ettiğine dair rivayetlerin yanı sıra (İbn Abdülber, c. 4, s. 1936), Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatından sonra yaşadığına dair rivayetler de vardır. (İshak Emin Aktepe, "Ümmü Rûmân", *DİA*, c. 42, s. 328). Fakat İbn Abdülber özellikle, "Allah Resûlü (s.a.s.) hayattayken" vefat ettiğini vurgulamakta, Vâkıdî'nin de hicri 6. Yılı kaydettiğini ifade etmektedir. (İbn Abdülber, c. 4, s. 1936). Şulul da "*İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber (s.a.s.) Devri Kronolojisi*" adlı eserinde vefat yılını hicretin 6. Yılı olarak tespit etmektedir. (Kasım Şulul, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, İstanbul, İnsan Yayınları, 2011, s. 309).
[155] Şulul, *Kronoloji*, s. 309.
[156] İbn Abdülber, c. 4, s. 1936
[157] İbn Sa'd, c. 8, s. 216; Belâzürî, c. 2, s. 51; İshak Emin Aktepe, "Ümmü Rûmân", *DİA*, c. 42, s. 328.
[158] İshak Emin Aktepe, "Ümmü Rûmân", *DİA*, c. 42, s. 328.
[159] İbn Kuteybe, s. 98.

olmadan önce oğlu Hz. Ebû Bekir'in bütün varlığını İslâmiyet uğrunda harcamasına razı olmuyordu. Medine'ye hicret eden Hz. Ebû Bekir'in bütün parasını yanına aldığını, çocuklarına ve ailesine bir şey bırakmadığını fark edince ona kızdı.

Mekke'nin fethi günü Hz. Peygamber (s.a.s.) Mescid-i Harâm'a girdiğinde Hz. Ebû Bekir babasını onun huzuruna getirdi. Hz. Peygamber (s.a.s.), "Ey Ebû Bekir! Yaşlı babanı buraya kadar yormayıp evinde bıraksaydın, biz onu ziyarete gitseydik ya!" deyip iltifatta bulundu. Hz. Ebû Bekir, "Ey Allah'ın Resûlü! Onun sana gelmesi, senin ona gitmenden daha uygundur." dedi. Resûlullah, Ebû Kuhâfe'yi yanına oturttu; elini kalbinin üzerine koydu ve şöyle dedi: "Ey Ebû Kuhâfe! Müslüman ol, kurtul." O da İslâmiyet'i kabul etti ve gerçek bir şehadetle şehadet getirdi. Ebû Kuhâfe, Resûlullah'ın yanına geldiğinde saçı ve sakalı bembeyazdı. Onu bu durumda gören Resûlullah, "Bu beyaz saçı değiştirin; ancak siyah yapmaktan kaçının." dedi.[160]

İbn Kuteybe (ö. 276/889), Ebû Kuhâfe'nin Müslüman olduktan sonra Medine'ye gittiğini, Hz. Ebû Bekir'in halifelik dönemini gördüğünü ve Hz. Ömer'in halifeliği esnasında vefat ettiğini,[161] İbn Sa'd (ö. 230/844) ise Mekke'den hiç ayrılmadığını ve h. 14 yılı Muharrem ayında (m. 635) burada vefat ettiğini söylemektedir.[162] Doksan yaşını aşkın bir âmâ olması sebebiyle İbn Sa'd'ın rivayetinin gerçeğe daha uygun olduğu söylenebilir. Kendisinden bir yıl önce vefat eden Hz. Ebû Bekir'in mirasından hissesine düşen payı torunlarına bıraktı. Hz. Ebû Bekir ve Kureybe'den[163] başka Ümmü Ferve[164] adında bir kız çocuğu daha vardı.[165]

Hz. Âişe'nin baba tarafından ninesi Ümmü'l-Hayr Selmâ bint Sahr b. 'Âmir[166] b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre'dir.[167] Adından çok künyesiyle tanınır. Müslümanlar henüz Dâru'l-Erkam'da iken Hz. Ebû Bekir'in talebi üzerine Resûlullah (s.a.s.) ona duada bulundu ve kendisini İslâm'a davet etti; Ümmü'l-Hayr da Müslüman oldu.

---

[160] İbn Sa'd, c. 6, s. 8.
[161] İbn Kuteybe, s. 98.
[162] İbn Sa'd, c. 6, s. 9.
[163] Vâkıdî, c. 2, s. 824; Kureybe, Sa'd b. Ubâde b. Düleym es-Sâ'idî ile evlenmiş ancak ondan çocuğu olmamıştır (İbn Sa'd, c. 8, s. 196; İbn Kuteybe, s. 98).
[164] Hz. Ebû Bekir'in kız kardeşi Ümmü Ferve, Ezd kabilesinden ismini tespit edemediğimiz biriyle, sonra Temîm ed-Dârî ile daha sonra ise Eş'as b. Kays ile evlenmiştir. (İbn Kuteybe, s. 98). Eş'as b. Kays el-Kindî ile evliliğinden Muhammed, İshâk, İsmail, Hubâbe ve Kureybe isimli çocukları dünyaya gelmiştir. (İbn Sa'd, c. 8, s. 196).
[165] Asri Çubukçu, "Ebû Kuhâfe", *DİA*, c. 10, s. 178.
[166] *el-Ma'ârif*'te "Amr" olarak geçmektedir. (İbn Kuteybe, s. 98).
[167] İbn Sa'd, c. 3, s. 126; Halîfe b. Hayyât, s. 51.

Müslüman olması ile ilgili olay şöyle gelişmiştir. Hz. Ebû Bekir, Müslümanların henüz kırk kişiye bile ulaşmadığı bir dönemde insanları İslâm'a davet etmek için Kâbe'nin yanında bir konuşma yapmış, ancak aralarında Utbe b. Rebîa'nın da bulunduğu müşriklerin saldırısına uğrayarak öldüresiye dövülmüştür. Bu olay üzerine kendinden geçen Ebû Bekir, kabilesi Benî Teym mensuplarınca, hayatından ümit kesilmiş bir durumda evine taşındıktan sonra babası ve akrabaları ölüp ölmediğini anlamak için onu konuşturmaya çalıştılar. Ancak akşama kadar baygın kalan Hz. Ebû Bekir'in ayıldığında ilk söz olarak, "Resûlullah iyi mi?" deyince ona öfkelendiler ve bakımını annesi Ümmü'l-Hayr'a bırakarak yanından ayrıldılar.

Hz. Ebû Bekir, annesi kendisine bir şeyler yedirip içirmeye çalışırken o, Allah Resûlü'nün ne durumda olduğunu öğrenmek için ısrar ediyordu. Ümmü'l-Hayr, "Arkadaşının durumunu bilmiyorum" dedi. Hz. Ebû Bekir annesine Hz. Peygamber'i (s.a.s.) görmek istediğini ve onu görmeden hiçbir şey yiyip içmeyeceğini söyledi; Ümmü'l-Hayr ve Ümmü Cemîl[168] kendisini geceleyin Resûl-i Ekrem'in yanına götürdüler. Hz. Ebû Bekir onu gördükten sonra, "Ya Resûlallah! O fâsığın yüzümde açtığı yaradan başka bir şeyim yok. Bu kadın benim annem Ümmü'l-Hayr'dır ve bana daima iyi bir annelik yapmıştır. Sen onu Allah yoluna çağır ve kendisi için dua et. Belki senin duanın bereketiyle Allah onu cehennem ateşinden kurtarır" dedi. Hz. Peygamber de (s.a.s.) annesi için duada bulundu ve kendisini İslâm'a davet etti; Ümmü'l-Hayr orada Müslüman oldu.[169]

Ümmü'l-Hayr, Hz. Ebû Bekir hakkındaki duası ile bilinmektedir. Hz. Ebû Bekir'den önceki çocukları doğum sırasında ya da küçük yaşta öldüğünden Ebû Bekir doğunca Ümmü'l-Hayr, Ka'be'ye yönelerek: "Allah'ım, bu çocuğu ölümden âzat edip (atîk) bana bağışla!" diyerek dua etmiştir. Hz. Ebû Bekir'in "Atîk" lakabıyla anılmasının sebeplerinden biri de annesinin duasında bu kelimeyi kullanmış olmasıdır.

Ümmü'l-Hayr, hicret izni çıkınca Medine'ye hicret etti. Hz. Ebû Bekir kendisinden önce vefat ettiği için ona mirasçı oldu. Hz. Ebû Bekir'den birkaç ay sonra ve Ebû Kuhâfe'den birkaç ay önce hicretin 13. yılında vefat etti.[170]

---

[168] Ümmü Cemîl Fâtıma, Hz. Ömer'in kız kardeşi olup Ümmü'l-Hayr'dan önce İslâm'a girmiştir.
[169] Habil Nazlıgül, "Ümmü'l-Hayr bint Sahr ", *DİA*, c. 42, s. 322.
[170] Habil Nazlıgül, "Ümmü'l-Hayr bint Sahr ", *DİA*, c. 42, s. 323.

2.1.4. Kardeşleri

Hz. Âişe'nin dördü erkek ikisi kız olmak üzere altı kardeşi vardır. Bunların tamamı Müslüman olmuştur. Bunlardan sadece Abdurrahman ana-baba bir kardeşidir. Baba bir, anne ayrı kardeşleri Abdullah, Esmâ, Muhammed ve Ümmü Külsûm'dur. Anne bir, baba ayrı kardeşi ise Tufeyl'dir.

Hz. Ebû Bekir, ilk evliliğini Kuteyle bint Abdüluzzâ[171] adlı bir hanımla yaptı. Bu evlilikten oğlu Abdullah ile kızı Esmâ doğdu. Kuteyle İslâmiyet'i kabul etmeyince onu boşayıp Ümmü Rûmân ile evlendi. Ümmü Rûmân'dan Abdurrahman ile Âişe dünyaya geldi. Ümmü Rûmân vefat edince daha önce Ca'fer b. Ebû Tâlib ile evlenmiş olan[172] Esmâ bint Umeys[173] ile evlendi ve bu hanımından Muhammed adını verdiği bir oğlu oldu.[174] Vefatından birkaç ay sonra da diğer hanımı Habîbe bint Hârice'den[175] Ümmü Külsûm adlı kızı dünyaya geldi.[176]

Hz. Ebû Bekir'in yaptığı evlilik sırasına göre Hz. Âişe'nin kardeşleri hakkında bilgi vermeye çalışalım.

Abdullah (ö. 11/632-33):

Hz. Âişe'nin baba bir kardeşi, Esmâ'nın ise öz kardeşi olan Abdullah[177] Mekke'de doğdu. Henüz çocuk yaşta iken, Sevr mağarasında kaldıkları üç gün boyunca Hz. Peygamber (s.a.s.) ile babasına Kureyş müşriklerinin aldıkları kararları ulaştırırdı. Hz. Âişe, üvey kardeşinin bu çok tehlikeli işteki başarısını; onun akıllı, cesur ve becerikli oluşuyla açıklamıştır. Abdullah, Saîd b. Zeyd'in kız kardeşi Âtike ile evlendi.[178]

Abdullah Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Medine'ye ulaştığını öğrenince ailesiyle birlikte hicret etti. Mekke fethine ve Huneyn Savaşı'na katıldı. Taif muhasarasında aldığı yara iyileştikten bir süre sonra tekrar açıldı ve ölümüne sebep oldu. Cenaze

---

[171] Kuteyle bint Abdüluzzâ b. Es'ad b. Câbir b. Mâlik b. Hısl b. Âmir b. Lüey'dir. (İbn Sa'd, c. 3, s. 126 - c. 8, s. 196).

[172] İbn Hibbân, s. 40.

[173] Ümmü Abdullâh Esmâ bint Umeys b. Ma'ad b. Teym b. el-Hâris b. Ka'b b. Mâlik b. Kuhâfe b. Âmir b. Mâlik b. Nesr b. Vehbüllah b. Şehrân b. İfris b. Halif b. Eftel'dir. İbn Sa'd, c. 3, s. 126. Hz. Ebû Bekir'in eşi, Muhammed'in annesi olan Esmâ, kadın sahâbî olup kendisinden rivayet edilen altmış hadisten biri Sahîh-i Buhârî'de yer almıştır. (Geniş bilgi için bkz. M. Yaşar Kandemir, "Esmâ bint Umeys", *DİA*, c. 11, s. 422).

[174] Esmâ bint Umeys'e yaptığı deniz yolculuğu sebebiyle hemşehrileri tarafından Bahriye (denizci kadın) lakabı verilmiştir. (Hamidullah, s. 254).

[175] Habîbe bint Hârice b. Zeyd b. Ebû Züheyr'dir. (İbn Sa'd, c. 3, s. 126).

[176] Mustafa Fayda, "Ebû Bekir", *DİA,* c. 10, s. 104.

[177] İbn Sa'd, c. 8, s. 196; İbn Kuteybe, s. 101.

[178] Mehmet Ali Sönmez, "Abdullah b. Ebû Bekir es-Sıddîk", *DİA,* c. 1, s. 95.

namazını babası Hz. Ebû Bekir kıldırdı. Abdullah'tan rivayet edilen bir hadis bulunmaktadır.[179]

Esmâ (ö. 73/692):

On yaş büyük olduğu Hz. Âişe'nin baba bir kardeşi ve ilk Müslümanlardan olan Esmâ Mekke'de doğdu. Hz. Ebû Bekir vasıtasıyla Müslüman olanlar arasında olup,[180] ilk Müslümanlar içinde on sekizinci sırada yer almaktadır.[181] Öz kardeşi olan Abdullah'la anneleri Kuteyle'dir.[182] Zübeyr b. Avvâm ile evlendi ve ondan beş erkek, üç kız çocuğu dünyaya getirdi.[183] Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hicret haberini kız kardeşi Âişe ile beraber babasından öğrendi. Esmâ ile Âişe yol hazırlığı yaparken azık torbası ile su tulumunun ağzını bağlamak için ip bulamayınca babasının teklifi üzerine belindeki kuşağı (nitâk) çıkarıp ikiye böldü; bir parçasıyla azık torbasının, diğer parçasıyla da su tulumunun ağzını bağladı. Bundan çok memnun kalan Hz. Peygamber'in (s.a.s.), "Allah bu kuşağının karşılığında cennette sana iki kuşak versin" şeklinde iltifat etmesi üzerine iki kuşaklı anlamına gelen "Zâtünnitâkayn" lakabını almıştır.[184] Esmâ bint Ebû Bekir, kendisi, babası, dedesi, oğlu (Abdullah)[185] ve kocası sahâbî olan nâdir şahsiyetlerdendir.[186]

Tufeyl:

---

[179] Mehmet Ali Sönmez, "Abdullah b. Ebû Bekir es-Sıddîk", *DİA,* c. 1, s. 96.

[180] İbn Sa'd, c. 8, s. 196.

[181] İbn Hişâm, c. 1, s. 254.

[182] Hz. Ebû Bekir Kuteyle'yi câhiliye döneminde boşadı. Kuteyle bir gün yanında hediyelerle Esmâ'yı ziyarete geldiğinde, Esmâ hediyeleri kabul etmemiş veya onu eve almaktan çekinmişti. Hz. Âişe'ye durumu Resûlullah'a (s.a.s.) sormasını söylemiş, izin vermesi üzerine Kuteyle'yi evine almış, hediyelerini de kabul etmişti. Bunun üzerine Mümtehine suresi'nin 8 ve 9. âyetleri nâzil olmuştur. "Allah, sizinle din uğrunda savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilik yapmanızı ve onlara âdil davranmanızı yasaklamaz. Çünkü Allah, adaletli olanları sever. Allah, yalnız sizinle din uğrunda savaşanları, sizi yurtlarınızdan çıkaranları ve çıkarılmanız için onlara yardım edenleri dost edinmenizi yasaklar. Kim onlarla dost olursa işte zalimler onlardır." (İbn Sa'd, c. 8, s. 198; İbn Kesîr, *Tefsir*, c. 14, s. 7840).

[183] Bu çocuklar, Abdullah, Urve, el-Münzir, Âsım, el-Muhâcir, Hadîce el-Kübra, Ümmü'l-Hasan ve Âişe'dir. (İbn Sa'd, c. 8, s. 196).

[184] İbn Sa'd, c. 8, s. 196; İbn Kuteybe, s. 101; İbn Hibbân, s. 40.

[185] Ebû Bekir Abdullah b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm el-Kureşî (ö. 73/692), Emevî hânedanına karşı halifeliğini ilân eden ve abâdileden biri olan; babası aşere-i mübeşşereden Zübeyr b. Avvâm, annesi Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ, Hz. Âişe'nin yeğeni sahâbîdir. Hicretin ikinci yılı zilkade ayında (Mayıs 624) Medine'de doğdu. Muhâcirlerin Medine'de dünyaya gelen ilk çocuğu (İbn Hibbân, s. 150) olması dolayısıyla doğumu büyük bir sevinç uyandırdı ve adı Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından konuldu. (Geniş bilgi için bkz. İbn Hibbân, s. 150-151; Hakkı Dursun Yıldız, "Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm", *DİA*, c. 1, s. 145-146). Ayrıca bir diğer oğlu Medineli meşhur yedi fakihten biri, hadis ve siyer âlimi olan Ebû Abdullâh Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm b. Huveylid el-Kureşî el-Esedî'dir (ö. 94/713). (Urve hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Sa'd, c. 5, s. 136-139; İrfan Aycan, "Urve b. Zübeyr", *DİA*, c. 42, s. 183-185).

[186] Ali Yardım, "Esmâ bint Ebû Bekir es-Sıddîk" *DİA,* c. 11, s. 402-403.

Hz. Âişe'nin anne bir üvey ağabeyi[187] Tufeyl,[188] İslâmiyet'i kabul edip sahâbe arasındaki yerini almıştır.[189] İbn Hibbân (ö. 354/965), nesebini verdikten sonra Tufeyl'den "lehu's-suhbe: sohbeti var"[190] diyerek söz eder.[191] Abdullah isimli oğlunun künyesini verir.[192] Hz. Peygamber'den (s.a.s.) bir rivayeti olduğu nakledilmekte olup hadis anlam olarak şöyledir: "En bereketli kadın, masrafı ve geçimi en kolay olandır".[193]

Ayrıca Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde Hz. Âişe'nin anne bir kardeşi Tufeyl'in naklettiği şöyle bir hâdise yer almaktadır: Tufeyl diyor ki: "Rüyamda kalabalık bir cemaat gördüm ve yanlarına sokuldum. Onlara, "Siz kimsiniz?" diye sordum. Onlar da, "Biz Yahudi cemaatiyiz" dediler. Ben, "Siz ne güzel bir cemaatsiniz. Keşke 'Üzeyir Allah'ın oğlu' demeseydiniz" dedim. Bunun üzerine onlar, "Siz de ne güzel cemaatsiniz. Keşke 'Allah ve Muhammed dilerse' demeseydiniz" cevabını verdiler. Daha sonra başka bir kalabalık cemaat gördüm. Onların yanına gittim. Kim olduklarını sordum. Hıristiyan olduklarını söylediler. Ben de yine: "Siz ne güzel cemaatsiniz. Keşke 'Mesih Allah'ın oğlu' demeseydiniz" dedim. Onlar da biraz evvelki cemaat gibi, "Siz de ne güzel cemaatsiniz. Keşke 'Allah ve Muhammed dilerse' demeseydiniz" dediler. Bunun üzerine uyandım ve gelip rüyamı Hz. Âişe'ye naklettim. O da bu rüyayı Hz. Peygamber'e (s.a.s.) anlatmış. Hz. Peygamber (s.a.s.), "Bu rüyayı kimseye anlattın mı?" diye sordu. Ben de anlattığımı söyledim. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.), "Sakın bundan böyle, 'Allah ve Muhammed dilerse' demeyin. Bilakis 'Allah dilerse' deyin, dedi".[194]

Abdurrahman (ö. 53/673):

Hz. Âişe'nin ana baba bir tek kardeşi olup Bedir ve Uhud savaşlarında müşriklerin safında yer aldı. Hudeybiye Antlaşması sırasında ya da daha kabul gören

---

[187] İbn Abdülber, c. 2, s. 757; Tufeyl, Abdurrahmân'dan da büyüktür. (İbn Hacer, *el-İsâbe,* c. 3, s. 40).

[188] İsmi, kaynaklarda Tufeyl b. el-Hâris b. Abdullah b. Sahbere el-Ezdî (İbn Hibbân, s. 145) ya da Tufeyl b. Abdullah b. el-Hâris b. Sahbere şeklinde geçmektedir. (İbn Abdülber, c. 2, s. 757; İbn Hacer, *el-İsâbe*, c. 3, s. 41).

[189] *Müsned*'de Tufeyl'in, oğlu Avf b. el- Hâris kanalıyla gelen bir rivayetine yer verilmektedir. (İbn Hanbel, c. 31, s. 239).

[190] Lehu's-suhbe: Özellikle sahâbenin hal tercümelerini anlatan eserlerde görülen bu tabir Allah Resûlü'nün sohbetinde bulunmuş ve sahâbî sayılan kişiler için kullanılmaktadır. Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara, TDV Yayınları, 1992, s. 200; Abdullah Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, İstanbul, 2009, s. 162.

[191] İbn Hibbân, s. 145.

[192] İbn Hibbân, s. 159.

[193] İbn Hacer, *el-İsâbe,* c. 3, s. 41.

[194] Bu rivayet biraz farklı bir şekilde *el-İstî'âb*'da geçmektedir. (İbn Abdülber, c. 2, s. 757).

bir rivayete göre Mekke'nin fethinden önce[195] Müslüman oldu. Asıl adı Abdülkâ'be olup Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından Abdurrahman'a çevrildi. Vedâ haccında Resûlullah tarafından Hz. Âişe'ye umre yaptırmakla görevlendirildi. Kureyş'in en iyi ok atanlarındandı. Cemel Savaşı'nda Hz. Âişe'nin safında yer aldı ve Hz. Ali'yi destekleyen Mısır valisi kardeşi Muhammed'in üzerine yürüdü.

Abdurrahman Mekke'ye altı mil mesafede bulunan Hubşi'de hicrî 53 yılında (m. 673) vefat etti. Cenazesi Mekke'ye getirilip defnedildi. Bu haberi duyan Hz. Âişe haccetmek için yola çıktı ve abisinin kabrini ziyaret edip ağladı.[196] Kendisinden sekiz hadis rivayet edilmiş olup bunlar Kütüb-i Sitte'de yer almıştır.[197]

Muhammed (ö. 38/658):

Babası Hz. Ebû Bekir, annesi Esmâ bint Umeys'tir.[198] Ona Muhammed adını[199] ve Ebü'l-Kâsım[200] künyesini,[201] baba bir ablası olan Hz. Âişe vermiştir.[202] Muhammed b. Ebû Bekir'in adı kaynaklarda ilk defa, Hz. Osman'a karşı Muhammed b. Ebû Huzeyfe ile birlikte Mısır'da yürüttüğü faaliyetler münasebetiyle geçer.[203]

Hz. Osman'ın yönetimine duyulan genel hoşnutsuzluk sebebiyle Medine'ye gelen bir grup Mısırlı, Hz. Ali'nin de aracılığı ile Muhammed'in eyalete vali tayin edilmesini sağladı. Ancak Muhammed ve Mısırlılar yolda halife tarafından eski vali Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh'e hitaben yazılmış, kendilerinin cezalandırılmasını isteyen bir mektup ele geçirince geri döndüler ve diğer muhaliflerle birlikte görevinden ayrılması için halifenin evini kuşattılar; bekledikleri gerçekleşmeyince de saldırıya geçtiler. İçeriye ilk önce Muhammed girdi ve Hz. Osman'a hakarette bulundu. Fakat onun, "Baban Ebû Bekir sağ olsaydı senin bu davranışından memnun

---

[195] İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî (ö. 852/1448), *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe: Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi*, 2. Baskı, 4 cilt, İstanbul, İz Yayıncılık, 2010, c. 3, s. 320.

[196] İbn Hacer, *el-İsâbe,* c. 3, s. 320.

[197] Abdurrahman hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, c. 3, s. 320; Mustafa Fayda, "Abdurrahman b. Ebû Bekir es-Sıddîk", *DİA*, c. 1, s. 159.

[198] İbn Kesîr, *Tarîh,* c. 7, s. 499; Bkz. M. Yaşar Kandemir, "Esmâ bint Umeys", *DİA,* c. 11, s. 422-423.

[199] Tam adı Ebü'l-Kâsım Muhammed b, Ebû Bekir es-Sıddîk Abdillâh b. Osman el-Kureşî et-Teymî'dir. (Âdem Apak, "Muhammed b. Ebû Bekir es-Sıddîk", *DİA*, c. 30, s. 518).

[200] İbn Hibbân, s. 229; İbn Kuteybe, s. 102.

[201] Hz. Peygamber'in (s.a.s.), kendi künyesinin kullanılmasını hitapta ortay çıkabilecek karışıklığı önlemek için uygun görmediği bilinmektedir. Bir rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.s.), adını alacak kişinin künyesini, künyesini alacak kişinin de adını almasını yasaklamıştır. Ancak on sahâbînin Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hem adını hem künyesini kullandığı bilinmektedir. Onu bu duruma söz konusu kişilerin sevgisinden dolayı ses çıkarmadığı anlaşılmaktadır. (Nebi Bozkurt, "Künye", *DİA*, c. 26, s. 559).

[202] İbn Abdülber, c. 3, s. 1366.

[203] Âdem Apak, "Muhammed b. Ebû Bekir es-Sıddîk", *DİA*, c. 30, s. 518.

kalmazdı" demesi üzerine yanından ayrıldı, daha sonra da halife şehit edildi. Muhammed âsileri halifeye karşı kışkırtanlar arasında yeralmış fakat bizzat onun katillerinden biri olmamıştır.[204]

Muhammed, Cemel Savaşı'nda Hz. Ali'nin ordusunda çarpıştı ve savaşın sonunda esirler arasında bulunan Hz. Âişe'yi halifenin emriyle Basra'ya götürdü. Mısır valiliğine tayin edilmiş olmasına rağmen makamına oturamayan Muhammed, Hz. Ali'nin ilk Mısır valisi Kays b. Sa'd'ın geri çağrılmasından sonra tekrar Mısır valiliğine getirildi. Muhammed b. Ebû Bekir'in de katıldığı Sıffîn Savaşı sonrasında gerçekleşen tahkimde istediği neticeyi alan ve kendisini halife ilân eden Muâviye'nin ilk hedefi Mısır'ı ele geçirmek oldu. Muhammed b. Ebû Bekir, Fustat'tan kaçtıysa da Amr b. Âs'ın kumandanlarından Muâviye b. Hudeyc[205] onu bir mağarada yakaladı ve öldürdükten sonra cesedini yaktırdı.[206]

Hicretin 38. yılında meydana gelen bu olay Hz. Ali'yi derinden etkilemiş, Hz. Âişe de kardeşine yapılan muameleden dolayı çok üzülmüştür.[207] Muhammed b. Ebû Bekir babasından bir hadis rivayet etmiş, kendisinden de oğlu Kâsım[208] rivayette bulunmuştur.[209]

Ümmü Külsûm (ö. 58/678'den sonra):

Hz. Ebû Bekir'in en küçük kızıdır. Babasının vefatından (13/634) birkaç ay sonra Medine'de doğdu. Annesi Habîbe bint Hârice b. Ebû Züheyr'dir. Hz. Ebû Bekir ölüm döşeğinde iken Hz. Âişe'ye miras konusunu açmış ve iki kız kardeşinden bahsetmişti. Hz. Âişe bir kız kardeşi bulunduğunu, onun da Esmâ olduğunu söyleyip diğerinin kim olduğunu sormuş, bunun üzerine Hz. Ebû Bekir doğacak çocuğunun kız olacağını tahmin ettiğini söylemiş ve Âişe'ye onu gözetmesini vasiyet etmiştir. Kardeşi dünyaya geldiğinde kendisine Ümmü Külsûm ismini Hz. Âişe koymuştur.

Hz. Ömer, Ümmü Külsûm'ü himaye etmek amacıyla ona tâlip oldu ve onu Hz. Âişe'den istedi. Ancak Âişe, Amr b. Âs'ı veya Muğîre b. Şu'be'yi Hz. Ömer'e göndererek Ümmü Külsûm'ün henüz küçük olduğunu, babasının evinde nazla büyütüldüğünü, Hz. Ömer'in ise sert bir mizacı bulunduğunu, bu evliliği hem Ömer

---

[204] İbn Abdülber, c. 3, s. 1367.
[205] İbn Hibbân, s. 229.
[206] Âdem Apak, "Muhammed b. Ebû Bekir es-Sıddîk", *DİA*, c. 30, s. 518.
[207] İbn Hacer, *el-İsâbe,* c. 4, s. 418.
[208] Babasının öldürülmesinde sonra bir süre halası Hz. Âişe'nin yanında kalan Kâsım, Medineli meşhur yedi tâbiî fakihten biridir. (Hayatı hakkında geniş bilgi için bkz. Cengiz Kallek, "Kâsım b. Muhammed b. Ebû Bekir", *DİA*, c. 24, s. 545).
[209] İbn Hacer, *el-İsâbe,* c. 4, s. 417.

hem de Ümmü Külsûm açısından uygun görmediğini bildirdi. Bunun üzerine Hz. Ömer teklifinden vazgeçti. Daha sonra Ümmü Külsûm, Talha b. Ubeydullah[210] ile evlendi. Bu evlilikten Zekeriyyâ, Yûsuf ve Âişe[211] adlı çocukları dünyaya geldi. Talha b. Ubeydullah, Cemel Savaşı'nda hayatını kaybedince (36/656) Ümmü Külsûm Abdurrahman b. Abdullah b. Ebû Rebîa el-Mahzûmî ile evlendi. Ondan da İbrâhim, Osman ve Mûsâ adlı çocukları doğdu.

Ümmü Külsûm'ün ölüm tarihi ve yeri hakkında bilgi bulunmamakla birlikte Hz. Âişe'nin vefatından (58/678) sonra Medine'de öldüğü kabul edilmektedir.

Talha b. Ubeydullah, elindeki bir meblağı sadaka olarak bağışlamasını öneren Ümmü Külsûm'e, "Sen Muvaffak'ın (Zeki) kızı Muvaffaka'sın" şeklinde hitap ederek memnuniyetini dile getirmiştir. Ümmü Külsûm tâbiîn döneminin muhaddislerindendir. Hz. Âişe'nin terbiyesi altında yetişmiş, ondan ilim tahsil etmiş ve hadis rivayetinde bulunmuştur. Sika bir râvi olan Ümmü Külsûm'den hadis rivayet edenler arasında oğlu İbrâhim b. Abdurrahman, Câbir b. Abdullah el-Ensârî, Talha b. Yahyâ b. Talha, Muğîre b. Hakîm es-San'ânî, Cübeyr b. Habîb ve Abdullah b. Ubeyd b. Umeyr gibi isimler yer almaktadır. Rivayet ettiği hadisler Buhârî (ö. 256/870), Müslim (ö. 261-874), Tirmizî (ö. 279/892), İbn Mâce (ö. 273/886) ve Nesâî'de (ö. 303/915) yer almaktadır. Ebû Nuaym (ö. 430/1038) gibi bazı hadisçiler Ümmü Külsûm'ü sahâbî diye tanıtmışlarsa da onun Hz. Ebû Bekir'in vefatından sonra doğduğu bilindiğinden tâbiînden olduğunda şüphe yoktur.[212]

2.1.5. Cariyeleri

Berîre: Hakkında üç sünnetin vârid olduğu[213] Hz. Âişe'nin azatlı cariyesi, sahâbî[214] olup *Sahîh*'teki hadisi de meşhurdur.[215] Utbe b. Ebû Leheb'in veya ensârdan birinin câriyesi idi. Bedelini dokuz yılda ödeyerek hürriyetini satın almak üzere efendisiyle bir anlaşma yapmıştı.

---

[210] Hakkında daha önce kısa bilgi verdiğimiz Talha b. Ubeydullah hakkında geniş bilgi için bkz. Bünyamin Erul, "Talha b. Ubeydullah", *DİA*, c. 39, s. 504-505.

[211] Hz. Âişe'nin yeğeni, meşhur kadın tabiî Ümmü İmrân Âişe hakkında geniş bilgi "Öğrencileri" bölümünde verilecektir.

[212] Gülgün Uyar, "Ümmü Külsûm bint Ebû Bekir", *DİA*, c. 42, s. 324.

[213] Elde edilen hükümler için bkz. İbn Sa'd, c. 8, s. 202-203; Emin Aşıkkutlu, "Berîre", *DİA*, c. 5, s. 503-504.

[214] İbn Hibbân, s. 49.

[215] Zerkeşî, s. 136; Sekkâf, s. 52.

Ara sıra hizmetinde bulunduğu Hz. Âişe'ye kendisini satın almasını teklif etti. Fakat sahiplerinin, velâyet hakkı kendilerinde kalmak şartıyla bu satışa razı olacaklarını söylemeleri üzerine Hz. Âişe onu satın almaktan vazgeçti. Durumdan haberdar olan Hz. Peygamber (s.a.s.) velâyet hakkının parayı ödeyip köleyi âzat edene ait olduğunu, bu konuda ileri sürülen şartın bir değer taşımadığını söyleyince Hz. Âişe bedelini ödeyerek Berîre'yi satın aldı ve daha sonra da hürriyetine kavuşturdu. Ancak Berîre onun hizmetinde kalmakta devam etti.[216] Berîre, Abdülmelik b. Mervân'a hadis rivayet etmiş, ondan da Zeyd b. Vâkıd rivayette bulunmuştur. Zehebî, onun İfk hadisesinde şahitliğine başvurulan kişi olmadığını söylemektedir.[217]

Sâibe: İbn Ömer'in mevlâsı Nâfi, Sâibe'den o da Âişe'den rivayette bulunmuştur.[218]

Mürcâne: Mâlik'in şeyhlerinden biri olan Alkame b. Ebû Alkame'nin annesidir.[219]

Ebû Yûnus: el-Ka'kâ b. Hakîm ondan hadis rivayet etmiştir.[220] Mâlik, mü'minlerin annesi Hz. Âişe'nin mevlâsı Ebû Yûnus'tan el-Ka'kâ'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Âişe bana bir Mushaf yazmamı emretti ve "Namazları ve orta namazı muhafaza edin."[221] âyetine gelince bana haber ver." dedi. Ben o âyete gelince Hz. Âişe: "Resûlullah'tan işittim o, "(orta namazı) ikindi namazı (*ve salâti'l-asr*) şeklindedir." dedi.[222]

Zekvân: Künyesi Ebû Amr'dır. Şâfi'î'nin (ö. 204/819) *Müsned*'inde rivayet ettiğine göre Abdullah b. Ebû Müleyke, Ubeyd b. Umeyr, el-Misver b. Mahreme ve diğer birçok insan vadinin yukarısından gelir ve o zamanlar Hz. Âişe'nin azat

---

[216] Emin Aşıkkutlu, "Berîre", *DİA*, c. 5, s. 503; Zerkeşî, Hz. Âişe'nin Berîre'yi İfk Hadisesi'nde sonra alıp azat ettiğini ifade eder. Delil olarak şu hadiseyi gösterir: Berîre azat edilince Hz. Âişe'yi tercih etmiş, kocası ise gözyaşları içinde Medine sokaklarında ardından dolaşmıştı. Hz. Peygamber (s.a.s.) Berîre'ye geri dönmesini teklif etmiş, o bir emir olup olmadığını sorunca da Hz. Peygamber (s.a.s.): "Ben sadece bir aracıyım." demişti. Bilahare Hz. Peygamber (s.a.s.): "Ey Abbâs! Muğîs'in Berîre'ye olan sevgisi ile onun kocasına karşı buğzuna şaşmıyor musun?" buyurmuştu. Zerkeşî, oysa Abbâs'ın, Medine'ye ancak Mekke'nin fethinden sonra geldiğini ifade eder. Hâlbuki İfk Hadisesi daha önce olmuştur. Zerkeşî, burada problemin, ravilerin o olduğu sanılarak "Berîre" diye yorumlanmasının, bazı raviler tarafından hadise sonradan ilave edilmiş (müdrec) olmasından kaynaklandığını ifade etmektedir. (Zerkeşî, s. 140-143).

[217] Emin Aşıkkutlu, "Berîre", *DİA*, c. 5, s. 504. Nitekim bu cariyenin ismi *Kitâbü'l-Meğazî*'de Büreyre olarak geçmektedir. (Vâkıdî, c. 2, s. 430).

[218] Rivayet için bkz. Sekkâf, s. 53.

[219] "an ummihî mevlâ Âişe…" (Sekkâf, s. 53).

[220] İbn Sa'd, c. 5, s. 226.

[221] el-Bakara 2/238.

[222] Zerkeşî, s. 136; Sekkâf, s. 54.

edilmemiş uşağı olan Ebû Amr onlara namaz kıldırırdı.[223] Zekvân Hz. Âişe'nin kapıcılığını yapar, görüşmek üzere kimin geldiğin ona haber verirdi.[224] Hz. Âişe: "Ben kefenlenip de mezara konulduğumda beni Zekvân'a gösterin, üzerime toprağı örttükten sonra da onu azad edin!" dediği rivayet edilmektedir.[225] Kur'ân'ı en iyi okuyanlardan olan Zekvân'ın rivayet ettiği hadisler azdır. H. 63 yılının Zilhicce ayında Yezîd b. Muaviye'nin hilafeti zamanında Harre savaşında[226] öldürüldüğü kabul edilmiştir.[227]

Leylâ: Hâkim, el-Minhâl b. Ubeydullah'tan o da Âişe'nin mevlâsı Leylâ'dan hadis rivayet etmiştir.[228]

2.2. Künyesi

Künye kelimesi ise; sözlükte bir kişinin, asker veya memurun adı, babasının adı, doğum yeri ve yılı, mesleği gibi vasıflarını gösteren kayıt anlamına gelir. Araplarda 'ebû', 'ibn', veya 'ümm', 'bint' kelimeleri ile başlayan tabirlerdir.[229] Künye hemen hemen bütün Arap adlarında yer alır. Hatta birçok kişi yalnızca künyesiyle bilinir. Bu isimlendirme âdetinin menşei sâmî kavimlerin çocuklara, bilhassa erkek evlatlara verdikleri kıymete dayanmaktadır.[230]

Künye Arap toplumlarında kişinin daha çok ilk çocuğuna izafetle anılmasını ifade eden bir kelime olup daha çok ebû kelimesiyle yapılan tanıtıcı bir ibaredir.[231] İbn Manzûr (ö. 711/1311) künyenin tamamen ismin yerini alarak yahut saygı ifadesi olarak kullanıldığını söyler.[232] Bu yüzden künyelenmek Arap örfünde istenilen bir durumdur. Hz. Âişe de bir künyesi olmasını istemiştir. Hz. Âişe'nin künyesi Ümmü Abdullah'tır.[233] Hz. Âişe'ye bu künyeyi Hz. Peygamber (s.a.s.) vermiştir. Hz. Âişe bir gün Hz. Peygamber'e (s.a.s.) bütün arkadaşlarının künyesi olduğunu kendisine de

---

[223] İbn Sa'd, c. 5, s. 226; Zerkeşî, s. 136-137; Sekkâf, s. 54.
[224] İbn Sa'd, c. 8, s. 60.
[225] İbn Sa'd, c. 8, s. 61.
[226] Medineliler ile Emevî kuvvetleri arasında Harretü Vâkım'da h. 63 (m. 683) yılında meydana gelen savaştır. (Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Harre Savaşı", *DİA*, c. 16, s. 244).
[227] İbn Sa'd, c. 5, s. 223.
[228] Rivayet için bkz. Sekkâf, s. 55.
[229] *Kâmûs-ı Türkî, Temel Türkçe Sözlük*, İlmî Kontrol ve Redaksiyon: Mertol Tulum, 1. Baskı, 3 cilt, İstanbul, Karakuşak Basın ve Yayın Limited Şirketi, 1985, c. 2, s. 783; İbnü'l-Esîr, *Kitâbü'l-Muraşşa'*da bu kelimelere izafetle türetilmiş çok sayıda künyeyi zikretmektedir. (Nebi Bozkurt, "Künye", *DİA*, c. 26, s. 559).
[230] A. J. Wensinck, "Künye", *İA*, c. 6, s. 1081.
[231] Nebi Bozkurt, "Künye", *DİA*, c. 26, s. 558.
[232] İbn Manzûr, c. 12, s. 175.
[233] İbn Hibbân, s. 201.

bir künye vermesini istedi. Allah Resûlü (s.a.s.) ona "Ümmü Abdullah" künyesini verdi.[234]

İbn Hibbân'ın naklettiği bir rivayete göre Hz. Âişe, Abdullah b. Zübeyr dünyaya gelince onu Resûlullah'a (s.a.s.) götürdü. Resûlullah (s.a.s.) tükürüğünü onun ağzına sürdü ve: "Bu bebeğin adı Abdullah senin de künyen Ümmü Abdullah olsun" dedi. Hz. Âişe vefat edinceye kadar "Ümmü Abdullah" diye anıldı.[235]

2.3. Lakapları

Lakap bir kimseye asıl adından ayrı olarak sonradan takılan ikinci bir isim; şeref payesi; halife ve sultanların hâkimiyet alametidir. "Kişinin severek aldığı, onu toplum içinde yücelten ad" anlamında lakap güzel görülmüş,[236] ancak inananların birbirlerini çirkin lakaplarla çağırmaları Kur'ân-ı Kerim'de yasaklanmıştır.[237]

Hz. Peygamber (s.a.s.) Hz. Âişe'yi çok sevdiği için kendisine Ayşe,[238] Uveyş[239] ve Âiş (Âyiş)[240] diye hitap ederdi. Ayrıca açık tenli olmasından dolayı Hz. Âişe'ye "Humeyrâ" denildiği, kendisine Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bu şekilde hitap ettiği de rivayet edilmiştir.[241]

Hz. Âişe'ye şerefi ve faziletine delalet eden pek çok lakap verilmiştir. Bunlardan tespit edebildiklerimiz şunlardır.

2.3.1. Ümmü'l-Mü'minîn

Hz. Âişe, Resûl-i Ekrem ile evlendikten sonra üstün bir mevkiye ve haklı bir şöhrete ulaştı. Bu mevkiye ulaşmasında Allah tarafından verilen bu paye önemli bir yer tutmaktadır.

Ümmü'l-Mü'minîn/Ümmehâtü'l-Mü'minîn Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hanımları için kullanılan bir lakaptır. Mü'minlerin Anneleri konumundaki eşlerinin

---

[234] İbn Sa'd, c. 8, s. 51; İbn Hanbel, c. 42, s. 99.

[235] eş-Şâmî, Şemsuddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Yûsuf b. Ali b. Yûsuf es-Sâlihî ed-Dimaşkî, (ö. 972/1536), *Peygamber Külliyatı*, çev. Halil İbrahim Kaçar, İstanbul, Ocak Yayıncılık, 2004, c. 11, s. 184. İbnu'l-Arabî'nin (ö. 231/846) *Mu'cem*'inde, Hz. Âişe'nin bir düşük yaptığı, Resûlullah'ın onu Abdullah diye isimlendirdiği ve Hz. Âişe'ye bu künyeyi verdiği rivayetinin tartışma götüren bir rivayet olduğu; İbnu'l-Cevzî (ö. 597/1201) ise *Mevdû'ât*'ında söz konusu rivayetin uydurma olduğunu belirtir. (Zerkeşî, s. 131).

[236] Nebi Bozkurt, "Lakap", *DİA*, c. 27, s. 65.

[237] el-Hucurât, 49/11.

[238] Âişe ismi, 'a-y-ş kökünden alınmış olup lügat açısından Ayşe de denir. (Zerkeşî, s. 131).

[239] Sevgiyi ifade etme amacıyla söylenmiş olup küçültme kalıbıyla (tasğîr) Ayşecik demektir.

[240] Bu şekilde kullanıma terhîm denilmektedir. Terhîm, nida halinde, kolaylık olsun diye isimdeki son harfin atılmasıdır.

[241] Mustafa Fayda, "Âişe", *DİA*, c. 2, s. 202.

boşandıkları takdirde başkaları ile evlenmeleri Kur'ân hükmüyle yasaklanmıştır.[242] Kur'ân-ı Kerim'de onların diğer kadınlardan farklı olduğu belirtilerek[243] bu konumlarına uygun davranmaları emredilmiştir.[244]

"Mü'minlerin Annesi" anlamına gelen bu tabir Hz. Âişe'nin en meşhur lakabıdır. Bu lakabı bizzat Allah (c.c.) vermiştir. Kur'ân-ı Kerim'de: "*Peygamber, mü'minlere kendi canlarından daha yakındır. Eşleri, onların analarıdır.*"[245] buyrulmaktadır. Buradaki annelik sadece erkekler içindir. Nitekim bir gün bir kadın Hz. Âişe'ye: "Ey Anneciğim!" deyince Hz. Âişe: "Ben senin annen değilim, sizin erkeklerinizin annesiyim." demiştir.[246] Bu lakap Hz. Âişe'nin şerefine delalet eder.

2.3.2. Habîbetü Resûlillâh[247]

Allah Resûlü'nün sevgilisi[248] anlamına gelen bu lakap Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Hz. Âişe'ye aşırı sevgisini göstermektedir. Resûlullah'a (s.a.s.): "İnsanlar içerisinde en çok kimi seviyorsun?" diye sorulduğunda Resûlullah (s.a.s.): "Âişe" cevabını verdi. "Peki, erkeklerden en çok kimi seviyorsun?" denilince, "babasını" buyurması[249] Hz. Âişe'ye olan sevgisine güzel bir örnektir.

Hz. Ömer, Mü'minlerin Annelerine on bin dirhem ata[250] verirdi. Hz. Âişe'ninkini ise iki bin dirhem fazla yaptı. Neden böyle yaptığı sorulunca "Şüphesiz ki o Resûlullah'ın sevgilisidir (Habîbetu Resûlillâh)" cevabını verdi.[251]

Hz. Ali bir hadis rivayetinde ondan "Resûlullah'ın sevgilisi" diye söz etmiş, tabiîden Mesrûk[252] ise Hz. Âişe'den rivayet ettiği hadislerin senedinde, "Allah'ın sevgilisinin sevgilisi, semadan inen âyetle temize çıkan.[253]" ifadesini kullanmıştır.[254]

---

[242] el-Ahzâb, 33/6.
[243] el-Ahzâb, 33/32.
[244] Aynur Uraler, "Ümmehâtü'l-Mü'minin" *DİA*, c. 42, s. 307.
[245] el-Ahzâb, 33/6.
[246] İbn Sa'd, c. 8, s. 51.
[247] Bazı yerlerde "Habîbetu Habîbillâh" olarak da geçmektedir. İbn Sa'd, c. 8, s. 51; (İbn Hibbân, s. 201).
[248] İbn Sa'd, c. 8, s. 53; İbn Kudâme s. 74.
[249] İbn Sa'd, c. 8, s. 53; İbn Hanbel, c. 43, s. 170; Şâmî, c. 11, s. 190.
[250] Para, yiyecek, giyecek gibi yardımlardır.
[251] İbn Sa'd, c. 8, s. 53.
[252] Mesrûk b. Ecda hakkında bilgi "Öğrencileri" bölümünde verilecektir.
[253] Bu âyetler İfk Hadisesi sonrası Hz. Âişe hakkında inen Nûr suresinin 11-20. ayetlerdir. Hz. Âişe, şahsı vesilesiyle on âyetin birden inmesini ömrünün sonuna kadar hayatının en şerefli hadisesi olarak kabul etmiştir. (Mustafa Fayda, "İfk Hadisesi", *DİA*, c. 21, s. 508). Bu ayetle ve konu hakkında geniş bilgi "İfk Hadisesi" bölümünde verilmiştir.
[254] Mustafa Fayda, "Âişe", *DİA*, c. 2, s. 202.

2.3.3. Sıddîka/Sâdıka

Sıddîk doğru sözlü, doğruluktan ayrılmayan, gerçeği tasdik eden anlamlarında kullanılan bir Kur'ân terimidir. Sözlükte "gerçeği konuşmak, gerçeğe uygun bilgi vermek, dürüst ve güvenilir olmak" anlamlarına gelen sıdk mastarından isim olan sıddîk[255] "son derece doğru sözlü, asla yalan söylemeyen, sözünde duran, gerçek olduğuna inandığı şeyi onaylamakta tereddüt göstermeyen kimse" şeklinde tanımlanmaktadır.[256]

Cürcânî, sıddîkı "diliyle dışa vurduğu her söze mutlaka kalbiyle ve işiyle gerçeklik kazandıran kimse" olarak tarif etmektedir. Tehânevî'nin (ö. 1158/1745'ten sonrası)[257] sıddîk konusunda naklettiği "Resûlullah'ın bilgi, söz ve fiil biçiminde ortaya koyduklarının hepsini tasdik etmekte ve Peygamber'le mânevî münasebeti sebebiyle onun iç dünyasına yakın olmakta en ileri seviyede bulunan kimse" şeklindeki daha özel bir tarifte Hz. Peygamber (s.a.s.) ile Hz. Ebû Bekir arasındaki ilişkinin göz önüne alındığı anlaşılmaktadır.[258]

Hz. Ebû Bekir, "es-Sıddîk" lakabıyla tanındığı için Hz. Âişe'ye "Âişe es-Sıddîka (es-Sâdıka) binti's-Sıddîk" denilmiştir.[259] Mesrûk, Hz. Âişe'den hadis rivayet ederken bu lakapla başlamıştır.[260] İbn Hacer de Âişe'nin Faziletleri Bâbı'na "O, Sıddîka bint es-Sıddîk…" şeklinde başlamıştır.[261]

2.3.4. Tayyibe

Tayyib, temiz ve yararlı olduğu için insan tabiatına hoş gelen, aklın ve dinin benimsediği şeyler hakkında kullanılan Kur'ân tabiridir.[262] Tayyibe kelimesinin, *Lisânü'l-Arab*'ta "iffetli kadın, güzel söz, temiz su, asil aile, güzel koku, meşru kazanç" vb. anlamlara geldiği ifade edilmektedir.[263] Tayyib kelimesi kula sıfat olursa "kötü ahlak ve çirkin davranışlardan arınmış, iyi davranışlarda bulunan kişi"

---

[255] Mustafa Çağrıcı, "Sıddîk", *DİA*, c. 37, s. 91.
[256] İbn Manzûr, c. 7, s. 307.
[257] Tehânevî, *Keşşâfü Istılâhâti'l-Fünûn ve'l-Ulûm* isimli, çeşitli ilimlerle ilgili kavramlar ansiklopedisinin müellifi Hintli âlimdir. Eseri hakkında geniş bilgi için bkz. Nasuhi Ünal Karaarslan, "Keşşâfü Istılâhâti'l-Fünûn ve'l-Ulûm", *DİA*, c. 25, s. 330-331.
[258] Mustafa Çağrıcı, "Sıddîk", *DİA*, c. 37, s. 91.
[259] İbn Sa'd, c. 8, s. 51; İbn Kudâme s. 74; Mustafa Fayda, "Âişe", *DİA*, c. 2, s. 201.
[260] İbn Sa'd, c. 8, s. 53; "**حدثتني المبرأة الصديقة بنت الصديق حبيبة حبيب الله**" Taberânî, c. 23, s. 181.
[261] İbn Hacer* Ahmed b. Ali el-Askalânî (ö. 852/1448), *Fethü'l-bârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, 1. Baskı, 13 cilt, Kâhire, Dârü'l-menâr, 1999/1419, c.7, s. 117.
[262] Adem Yerinde, "Tayyib", *DİA*, c. 40, s. 196.
[263] İbn Manzûr, c. 8, s. 233.

anlamına gelir.[264] İfk Hadisesi'nden sonra inen Nûr Sûresi'nin 26. âyetinde: "*Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler ise kötü kadınlara; temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara yaraşır. Bu sonuncular, (iftiracıların) söylediklerinden çok uzaktırlar. Kendileri için bağışlanma ve güzel bir rızık vardır.*" buyrulmaktadır. Bu âyet-i kerime Hz. Âişe hakkında nâzil olmuştur. Âyette Hz. Âişe'nin "Tayyibe/temiz" olduğu ifade edilmiştir.[265] Bundan dolayı Hz. Âişe hakkında "Tayyibe" lakabı kullanılagelmiştir.

Hz. Âişe: "Temiz (Tayyibe) olarak yaratıldım ve temiz (Tayyib) birisine eş oldum. Mağfiret ve bereketli bir rızıkla müjdelendim."[266] demiştir.

2.3.5. Humeyrâ

Humeyrâ, "hamrâ" kelimesinin ism-i tasğiri[267] olup çok açık, beyaz anlamına gelmektedir. Araplar renk için beyaz anlamında "ebyad" kelimesini değil "ahmar" kelimesini kullanır. Ebyad kelimesi ayıplardan temizlenmiş anlamında kullanılır.[268]

Hz. Âişe'ye beyaz tenli olmasından dolayı Humeyrâ denilmiştir.[269] Nesâî'de Hz. Âişe'den gelen bir rivayete göre bir gün Allah Resûlü (s.a.s.) mescitte oyun oynayan Habeşli çocukları görünce: "Ey Humeyrâ, sen de izlemek ister misin?"[270] diyerek Hz. Âişe'ye "Humeyrâ" şeklinde hitap etmiştir.[271] Hz. Peygamber (s.a.s.): "Dininizin yarısını Humeyrâ'dan alınız."[272] buyurmuş, burada Hz. Âişe'yi kast etmiştir.[273]

---

[264] Adem Yerinde, "Tayyib", *DİA*, c. 40, s. 196.

[265] İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmâil (ö. 774/1372), *Hadislerle Kur'ân-ı Kerim Tefsiri*, çev. Bekir Karlığa, Bedreddin Çetiner, İstanbul, 1991, c. 11, s. 5847, 5848.

[266] Heysemî,* Ebü'l-Hasen Nûruddîn Ali b. Ebî Bekir b. Süleymân (ö. 807/1405), *Mecmâ'u'z-zevâid ve menba'u'l-fevâid*, 10 cilt, Beyrut, Dârü'l-fikr, 1412/1992, c. 9, s. 386.

[267] Beyaz olan şeye "Ahmer" denmektedir. (Firuzabadi, Ebü't-Tahir Mecdüddin Muhammed b. Yakub b. Muhammed, (ö. 817/1415), *el-Okyânûsu'l-Basît fî tercemeti'l-kâmûsi'l-muhît Kâmûsu'l-muhît Tercümesi*, ter. Mütercim Âsım Efendi (ö. 1820), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2013, c. 2, s. 1880.

[268] İbn Manzûr, c. 3, s. 317.

[269] Mustafa Fayda, "Âişe", *DİA*, c. 2, s. 202.

[270] Bu rivayetin isnadının sahih olduğu ifade edilmiştir. (İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, c. 2, s. 444).

[271] Nesâi,* Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb (ö. 303/915), *es-Sünen*, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde, Halep, 1986, c. 5, s. 307; Şâmî, c. 11, s. 196.

[272] İbn Manzûr, c. 3, s. 317; Şulul, *Kronoloji*, s. 518.

[273] Zehebî "Yâ Humeyrâ" şeklinde rivayet edilen hadislerin sahih olmadığını "kîle" lafzıyla aktarmış (Zehebî, c. 2, s. 167), İbn Kayyim (ö. 751/1350) ise bu şekilde gelen rivayetlerin mevzu olduğunu ifade etmiştir. (Sekkâf, s. 45).

2.3.6. Muvaffaka

"Başarılı, zeki, muktedir ve sonuç alan" anlamındadır. Bu lakabın da Hz. Âişe'ye Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından verildiğini[274] İbn Abbâs'tan nakledilen bir rivayet bize göstermektedir. Resûlullah (s.a.s.): "Ümmetimden buluğa ermemiş iki çocuğunu kaybedeni Allah cennete sokar." Bunun üzerine Hz. Âişe: "Peki buluğa ermemiş bir çocuğunu kaybeden ne olacak?" diye sorunca Resûlullah (s.a.s.): "Ey başarılı ve zeki kadın! Buluğa ermemiş bir çocuğunu kaybedeni de Allah cennete sokacak." Bu defa Hz. Âişe: "Ya buluğa ermeden vefat eden çocuğu olmayanın durumu ne olacak?" diye sorunca Resûlullah (s.a.s.): "Bu durumda önde gidenleri ben olacağım ve onların benim gibi büyük kayıpları olmayacaktır" buyurdu.[275]

2.3.7. Müberrâ

Sözlükte berî, müstesna, azâde, münezzeh ve arınmış anlamlarına gelir. Hz. Âişe'ye müberrâ denilmiştir.[276] İfk Hadisesi'nde münafıklar dedikodu etmeye başladılar. Hz. Âişe ve İfk ehli hakkında âyet-i kerime[277] nâzil oldu. Allah Teâlâ, Hz. Âişe'yi Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hanımı kılmışsa bu onun temiz ve iyi olmasındandır. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.) insanların en temizidir. Şayet Hz. Âişe kötü olmuş olsaydı ne şer'an ne de takdîren Hz. Peygamber'in (s.a.s.) eşi olmaya uygun düşmezdi. Bu sebeple Allah Teâlâ: "*Bunlar onların söylediklerinden uzaktırlar.*" buyurmuştur.[278] Hz. Âişe münafıkların iftiralarından berî ve arınmış olduğu için kendisine müberrâ denilmiştir.

2.4. Doğumu ve Çocukluk Yılları

Hz. Âişe'nin doğum tarihiyle ilgili iki farklı rivayet vardır.[279] Bunlardan biri Vâkıdî'nin (ö. 207/822), bi'setin 4. yılında doğduğu, diğeri ise İbn İshâk'ın (ö. 151/768) bi'setin 5. yılında doğduğuna dair rivayetleridir.[280] Kaynaklar incelendiğinde, bi'setin 4. yılında (m. 614) Mekke'de doğduğu ağırlık

---

[274] Sekkâf, s. 46.
[275] Şâmî, c. 11, s. 184.
[276] İbn Sa'd, c. 8, s. 53; İbn Hibbân, s. 201; İbn Kudâme s. 74.
[277] en-Nûr, 24/26.
[278] İbn Kesîr, *Tefsir*, c. 11, s. 5848.
[279] İbn Abdülber, c. 4, s. 1881; Şâmî, bi'setin 4 veya 5. yılı doğduğunu ifade etmektedir. (Şâmî, c. 11, s. 184); Hicretten 8 veya 9 yıl önce 613/614 yılında Mekke'de doğmuştur. (Seligsohn, M., "Âişe", *İA*, c. 1, s. 229).
[280] Şulul, *Kronoloji*, s. 519.

kazanmaktadır.[281] İbn İshâk, Hz. Ebû Bekir'in daveti ile Müslüman olanları sıralarken Hz. Âişe'nin de adını verir ve o sıralarda yaşının küçük olduğunu zikreder.[282] Dolayısıyla Hz. Âişe babasının telkinleri ile küçük yaşta İslâm'ı kabul etmiştir.[283] Mustafa Fayda, onun daha önce doğduğunu ve dolayısıyla Hz. Peygamber (s.a.s.) ile evlendiğinde on dört ile on sekiz yaşlarında olduğunu ileri süren bazı çağdaş araştırmacıların[284] dayandıkları rivayetlerin sağlam olmadığını, doğru olanın bi'setin 4. yılında doğduğu bilgisi olduğunu ifade eder. Hz. Âişe'nin, "Ben ebeveynimi bildim bileli onları Müslüman buldum" ifadesinden kendisinin bi'setten sonra doğduğu anlaşılmaktadır. [285]

Çocukluğu hakkında fazla bilgi yoktur. Araplarda sütanneye verilme geleneği vardı. Bu sebeple Hz. Âişe de sütanneye verilmiş; onu Vâil Ebü'l-Ku'ays'ın hanımı emzirmiştir. Süt amcası olan Ebü'l-Ca'd Eflah[286] -Vâil Ebü'l-Ku'ays'ın kardeşi-[287] bazen kendisini ziyarete gelirdi. Hicap âyetinin[288] gelmesinden sonra Eflah, ziyarete gelince Hz. Âişe, Allah Resûlü'ne kendisini emzirenin Ebü'l-Ku'ays değil de onun hanımı olduğunu ifade etti. Hz. Peygamber (s.a.s.), onun süt amcası olduğunu ve ziyaret etmesine izin vermesini söyledi. Hz. Âişe de, Resûlullah'tan izin aldıktan sonra Eflah'a müsaade etmişti.[289] Ayrıca sütkardeşi de zaman zaman kendisini ziyarete gelirdi.[290]

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) en yakın arkadaşı ve sırdaşının kızı oluşu; Resûlullah'ın evlerine hemen her gün gelişi; davetin ve büyük hadiselerin meşakkatini yüklenen bir evde yetişmesinin onun şahsiyetinde, İslâm'ı ve hayatı

---

[281] İbn Sa'd, c. 8, s. 64; Şâmî, c. 11, s. 184; Ziya Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*, İstanbul, Çamlıca Yayınları, 4. Basım, 2003, s. 139; Şulul, *Kronoloji*, s. 308. Ayrıca Hz. Âişe'nin doğum tarihiyle ilgili rivayetlere dayalı tahlil için bkz. Şulul, *Kronoloji*, s. 519.

[282] İbn İshâk, Muhammed b. İshâk b. Yesâr (ö. 151/768), *es-Sîretü'n-Nebeviyye İbn İshâk,* thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî, Beyrut, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1428/2004, s. 186.

[283] Şulul, *Kronoloji*, s. 309.

[284] Nedvî, Süleymân, (1884-1953) *Sîretü's-seyyide Âişe ümmi'l-mü'minîn*, 2. Baskı, Dımaşk, Dâru'l-kalem, 1431/2010, s. 40; Akkâd, Abbâs Mahmud b. İbrahim, *es-Sıddîka binti's-Sıddîk*, 12. Baskı, Dâru'l-me'ârif, Kahire, t.y., s. 32.

[285] Mustafa Fayda, "Âişe", *DİA*, c. 2, s. 201.

[286] İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, c. 9, s. 150.

[287] İbn Hacer, *el-İsâbe,* c. 4, s. 655.

[288] Meali: "...Peygamber'in hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Bu, hem sizin kalpleriniz, hem de onların kalpleri için daha temiz bir davranıştır…" şeklinde olan hicap âyeti Ahzâb Sûresi'nin 53. âyetidir. İbn Kesîr, *Tarîh,* c. 12, s. 6571; H. Yunus Apaydın, "Tesettür", *DİA*, c. 40, s. 541.

[289] İbn Hanbel, c. 40, s. 103.

[290] Nedvî, s. 41.

anlamasında büyük tesiri olmuştur. Özellikle de akıllı ve zeki oluşu çocukluğundan beri hareket ve davranışlarından seziliyordu.[291]

Hz. Hatice vefat edince Resûlullah çok üzüldü. Bunun üzerine Allah (c.c.) Cebrâil'in elinde beşikte olduğu hâlde Âişe'yi gönderdi ve "Ya Resûlallah! Bu senin üzüntünü giderecektir ve Hatice'ye halef olacaktır" dedi ve sonra alıp geri götürdü. Sonraları Resûlullah Hz. Ebû Bekir'in evine gider, "Ey Ümmü Rûmân, sana Âişe'ye iyi bakmanı tavsiye ederim, onu koru" derdi. İşte bu sayede Hz. Âişe'nin kendi evi içinde iyi bir değeri vardı ve Allah'ın Hz. Âişe'ye dair emir buyurduğu husus hakkında da herhangi bir bilgileri yoktu.[292]

Resûlullah her zaman olduğu gibi yine bir defasında Hz. Ebû Bekir'in evine gittiği sırada -Hz. Peygamber'in (s.a.s.), Hz. Ebû Bekir Müslüman olup da hicret ettiği güne kadar evine gitmediği neredeyse hiçbir günü olmamıştır- Hz. Âişe'nin evin kapısının arkasında saklanmış vaziyette hüzünle ağladığını gördü. Hz. Peygamber (s.a.s.) ona neden ağladığını sorunca o da annesini şikâyet etti. O sırada Hz. Peygamber'in (s.a.s.) gözleri yaşarır ve Ümmü Rûmân'a "Ey Ümmü Rûmân, ben sana Âişe'yi muhafaza etmeni söylememiş miydim?" diye sorunca o da "Ya Resûlallah! O, benim hakkımda Sıddîk'a haber ulaştırıp beni kızdırıyor" dedi. Resûlullah "Bundan sonra yapmaz" deyince Ümmü Rûmân da "Bundan sonra ben de kesinlikle onu üzmeyeceğim" dedi.[293]

3. Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber İle Nikâhlanması

Bu konuda çok farklı görüşler ileri sürülmüştür. Hz. Peygamber (s.a.s.) ile nikâhı hicretten üç yıl önce nübüvvetin onuncu senesi (m. 620)[294] Şevval ayında, Mekke'de[295] kıyılmıştır. Kaynaklar nikâh zamanında Âişe'nin 6[296] ya da 7[297] yaşında oluşundan başka bir şey zikretmemektedir.[298]

---

[291] Nedvî, s. 41-42.
[292] İbn Sa'd, c. 8, s. 62.
[293] İbn Sa'd, c. 8, s. 63.
[294] Belâzürî, c. 2, s. 39.
[295] İbn Zebâle, Ebü'l-Hasen Muhammed b. el-Hasen b. Zebâle el-Medenî el-Mahzûmî (ö. 199/814), *el-Müntehab min kitâbi ezvaci'n-Nebî*, Ebû Abdullah Zübeyr b. Bekkar b. Abdullah Zübeyr b. Bekkâr, (ö. 256/870); thk. Ekrem Ziya Ömerî, Medine, el-Câmiatü'l-İslâmiyye, 1981/1401, s. 39; Belâzürî, c. 2, s. 39.
[296] İbn İshâk, s. 280; İbn Sa'd, c. 8, s. 46; Belâzürî, c. 2, s. 38.

İbn İshak, Hz. Âişe'nin evliliği ile ilgili olarak; Hz. Hatice'nin vefatından üç yıl sonra, Hz. Âişe altı yaşındayken nikâhlandığını; evlendiğinde dokuz yaşında olduğunu; Resûlullah vefat ettiğinde ise on sekiz yaşında olduğunu rivayet eder.[299]

Müslim'de geçen bir rivayette Hz. Âişe, nişanlanma ve evlilik yaşı ile ilgili olarak: "Resûlullah beni altı yaşında nikâhladı. Dokuz yaşında ise zifafa girdi,[300] benimle beraber oyun oynadı ve ben on sekiz yaşında iken vefat etti".[301] demektedir. Hz. Âişe, Resûlullah'ın (s.a.s.) vefatına kadar onunla dokuz yıl beraber yaşadı.[302]

Hz. Hatice vefat edince[303] Osman b. Maz'ûn'un karısı Havle bint Hakîm: "Yâ Resûlallah evlenmeyecek misin?" diye sordu. Resûlullah, "Kiminle?" dedi. Havle: "Dilersen kız, dilersen de dul olabilir" cevabını verdi. Bunun üzerine Resûlullah "Kız olarak kim, dul olarak kim olabilir?" diye sorunca Havle: "Kız olarak, dünyada herkesten çok sevdiğin Ebû Bekir'in kızı Âişe;[304] dul olarak da, sana inanan Sevde bint Zem'a'dır." dedi.[305] Resûlullah "Git ikisini de benim için iste sonra bana haber ver!" dedi.[306]

Havle devamla şöyle der: Ümmü Rûmân'a gidip: "Ey Ümmü Rûmân! Allah'ın size nasıl bir hayır ve bereket nasip ettiğini biliyor musun?" dediğimde, bana: "Hayırdır ne istiyorsun?" diye sordu. Bunun üzerine ben: "Resûlullah beni Âişe'yi kendisine istemem için gönderdi" dedim. Ümmü Rûmân: "Ben de bunu isterim, ancak Ebû Bekir'i bekle, birazdan gelir" dedi. Ebû Bekir gelip durumu ona anlattığımda: "Âişe ona zevce olabilir mi?" diye sordu. Başka bir rivayette Ebû Bekir'in: "Âişe, onun kardeşinin kızıdır da!" dediği nakledilir. Bunun üzerine Resûlullah'a döndüm ve olanları ona anlattım.

---

297 İbn Hişâm, c. 4, s. 644; İbn Hanbel, c. 43, s. 404; Belâzürî, c. 2, s. 38; İbn Kudâme s. 73; Hamidullah, s. 562.

298 Âişe Abdurrahman, s. 236; Seligsohn, M., "Âişe", *İA*, c. 1, s. 229.

299 İbn İshâk, s. 280.

300 *Müsned*'de benzer bir rivayette Hz. Âişe: "Resûlullah beni Mekke'de, Hatice'nin vefatından sonra altı yaşında nikâhladı, Medine'de dokuz yaşında ise benimle evlendi." demektedir. Bu hadisin sahîh olduğu ifade edilmiştir. (İbn Hanbel, c. 41, s. 360).

301 Belâzürî, c. 2, s. 39; Şâmî, c. 11, s. 187.

302 Belâzürî, c. 2, s. 38; İbn Kudâme s. 73.

303 Hz. Hatice vefat edince Resûlullah çok üzülmüş bunun üzerine Allah (c.c.) ona Âişe'yi müjdelemiştir. (İbn Sa'd, c. 8, s. 62); Hâkim (ö. 405/1014), *Müstedrek*'te Vâkıdî'den şu rivayeti nakleder: "Hatice vefat edinde Hz. Peygamber ona üzüldü. Bunun üzerine Cebrâil bir beşik içerisinde Âişe'yi getirdi ve ona "Bu senin hüznünü biraz giderir; çünkü onda Hatice'den bir tat var." dedi. (Zerkeşî, s. 144-145); Resûlullah (s.a.s.) Hz. Âişe ile evlendiğinde Hz. Hatice'yi kaybetmesinden dolayı çektiği hüzünden kurtulduğu rivayet edilmiştir. (İbn Sa'd, c. 8, s. 47).

304 Hz. Âişe'nin o zaman daha çocuk yaşta olduğu ifade edilmiştir. (Seligsohn, M., "Âişe", *İA*, c. 1, s. 229).

305 Belâzürî, c. 2, s. 37.

306 Şâmî, c. 11, s. 185.

Resûlullah: "Ona git ve: "Ben onun o da benim din kardeşimdir, kızı bana zevce olabilir" de. Ebû Bekir bana: "Ben dönünceye kadar bekle!" dedi. Ebû Bekir kalkıp gittikten sonra Ümmü Rûmân bana dedi ki: "Mut'im b. Adiy,[307] Âişe'yi oğluna istemişti, vallahî Ebû Bekir verdiği sözden kesinlikle geri dönmez." Ebû Bekir, Mut'im b. Adiy'e gittiğinde, hanımı Ümmü Ehnâ da yanında idi. Müşrik olan Ümmü Ehnâ şöyle dedi: "Ey Kuhâfe'nin oğlu! Oğlumuzu kızınla evlendirirsek, herhalde onu dininden saptırıp kendi dinine sokmak isteyeceksin" deyince Hz. Ebû Bekir, ona cevap vermeden Mut'im'e dönerek: "Ne diyor bu kadın?" diye sordu. Mut'im: "O işittiğin (benim de iştirak edip kabul ettiğim) sözü söylüyor." cevabını verdi. Bunun üzerine Ebû Bekir, verdiği sözden gönül rahatlığıyla döndü ve Havle'ye: "Bana Allah'ın Resûlünü çağır!" dedi. Havle Resûlullah'ın yanına gelip onu davet etti. O da arkadaşı Ebû Bekir'in evine geldi. Ebû Bekir, kızı Âişe'yi ona nikâhladı.[308]

Hamidullah Hz. Âişe'nin nikâhtan sonra ailesinin yanında kaldığını ve Medine'ye hicret ettikten sonra ancak ergenlik dönemine ulaştığında evliliğin gerçekleştiğini kaydetmektedir.[309] Hamidullah, bu nikâhın yapıldığı sırada ortada İslâm'ın geleceği ile ilgili somut bir şey olmadığını; Hz. Peygamber'in (s.a.s.), kendisine iman edenlerle ilgili büyük endişe duyduğunu dile getirir. Böyle bir ortamda yapılan bu evlilikle ilgili olarak; Hz. Âişe'nin ilme susamış bir kişiliğe sahip olduğunu ve kendisinin, Resûlullah (s.a.s.) ile görüşmelerinde problemlerin çok derinliklerine indiğini ve ele alınan konuların her yönüyle anlatılıp açıklığa kavuşturulması için uzun tartışmalara girdiğini gösteren çok sayıda hadis mevcut olduğunu ifade etmektedir.

Hz. Âişe tüm bu saydığımız özellikleri dışında, Resûlullah'ın en büyük dostu Ebû Bekir'in, henüz evlenmemiş öteki kardeşleri içinde bu işe uygun olan tek kızıydı. Öte yandan, nesep konusuna büyük bir önem veren Arap toplumunda evlilik bağları, iki aile yahut iki kabile arasındaki dayanışmanın sıkı ve sağlam esaslara

[307] Mut'im b. Adiy b. Nevfel b. Abdimenaf, Hz. Âişe'yi oğlu Cübeyr için istemişti. (İbn Sa'd, c. 8, s. 46). Bu rivayeti kabul etmeyen Belâzürî'ye göre, Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'den (s.a.s.) başkasıyla sözlenmediği sabittir. (Belâzürî, c. 2, s. 38; Şulul, *Kronoloji*, s. 518). Belâzürî'nin sözlenme ile ilgili görüşünü ulaşabildiğimiz kaynaklarda göremedik.

[308] Şâmî, c. 11, s. 186.

[309] Hamidullah, s. 562.

oturtulmasında büyük bir rol oynuyordu."[310] Tüm bu sebepler göz önüne alınıp sonuçlarına bakıldığında Hz. Âişe'nin çok iyi bir tercih olduğu görülecektir.

4. Medine'ye Hicreti

Hicret başlayınca Hz. Ebû Bekir de hicret için Hz. Peygamber'den izin istedi. Resûlullah ona acele etmemesini, Allah'ın kendisine bir arkadaş bulacağını söyleyince Hz. Peygamber ile birlikte hicret etme şerefine nail olacağını anladı.[311] Müşrikler, Müslümanların Yesrib'e göç etmesi üzerine Hz. Muhammed'in de oraya giderek kendilerine karşı tehlike oluşturacağından endişe duymaya başladılar ve Dârünnedve'de toplanıp Ebû Cehil'in teklifiyle Resûlullah'ı öldürmeye karar verdiler. Suikast niyetinden vahiy yoluyla haberdar olan Hz. Peygamber, Ebû Bekir'le birlikte hicret hazırlığına başladı.[312]

Ebû Bekir, Medine'ye vardıktan bir süre sonra oğlu Abdullah'a mektup yazarak Mekke'de kalan ailesini Medine'ye getirmesini istedi. Mektubu, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kendi kızlarını getirmesi için Mekke'ye gönderdiği Zeyd b. Hârise ile gönderdi. Zeyd'in yanında Hz. Peygamber'in (s.a.s.) azatlısı Ebû Râfi'i de gönderdi. Zeyd mektubu Abdullah'a verdi. Bunun üzerine iki ailenin yol hazırlığı yapıldı.[313] Hz. Âişe m. 622 yılında annesi, ağabeyi Abdullah, kız kardeşi Esmâ, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hanımı Sevde, kızları Fâtıma ve Ümmü Külsûm ile birlikte Medine'ye hicret etti. Önceleri Medine'nin havasına alışamadığı için babası gibi rahatsızlandı. Ancak bir süre sonra sağlığına tekrar kavuştu.[314]

Hz. Âişe çok zor geçen hicret yolculuğunu şöyle anlatmaktadır: "Medine'ye hicret ettiğimizde çok zor yollardan geçtik. Bindiğim deve çok kötü ürktü. Az daha beni mahvediyordu. Annemin o anda: "Eyvah, kızcağızım, vah gelinceğizim!" diyerek etraftan yardım istediğini hiç unutmuyorum. Deve başını almış gidiyordu. Tam bu sırada birisi: "yularını bırak!" diye seslendi. Ben de bıraktım. Deve başında

[310] Hamidullah, s. 562-563.
[311] Mustafa Fayda, "Ebû Bekir", *DİA,* c. 10, s. 102.
[312] Mustafa Fayda, "Muhammed", *DİA*, c. 30, s. 414.
[313] Aişe Abdurrahman, s. 249.
[314] Mustafa Fayda, "Âişe", *DİA*, c. 2, s. 201.

biri duruyormuş gibi sakinleşip olduğu yerde dönmeye başladı."[315] Zor bir yolculuktan sonra Medine'ye ulaştılar.

Hz. Âişe Medine'de annesi ve kardeşleriyle birlikte Hazrecoğulları[316] mahallesine yerleşti.[317] Orada annesi ile beraber yaklaşık yedi veya sekiz ay kaldı. O günlerde Medine'de ateşli ve bulaşıcı bir hastalık olan humma hastalığı vardı. Bundan dolayı Muhacirlerin bir kısmı bu hastalığa yakalandı; öyle ki bu hastalık onları halsiz bıraktı.[318]

Daha sonra Hz. Âişe de alışık olmadığı bu havadan etkilenerek hastalandı. Hastalığı çok ağırdı, öyle ki saçları dökülmüştü. Kendisi bize kıssayı anlatarak şöyle der: "Medine'ye geldiğimizde bir ay içinde saçlarım döküldü, daha sonra saçım gürleşti ve omuzuma kadar uzadı."[319]

Hz. Âişe'nin hastalıktan kurtulmasından bir süre sonra Hz. Ebû Bekir Resûlullah'a gelip, evlilik olayını niçin geciktirdiğini sorduğunda, mehir ile alakalı olduğunu öğrendi. Bunun üzerine her zamanki cömertliğiyle ona dilediği kadar borç verebileceğini söyledi ve evlilik hazırlıklarına başlandı.[320]

5. Hz. Peygamber İle Evlenmesi ve Evlilik Yaşı

5.1. Evliliği

Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'le (s.a.s.) evlilik tarihini hicretin 1. yılı Şevval ayı[321] (Nisan 623)[322] olarak rivayet edenler olduğu gibi, hicretin 2. yılı Şevval ayı (Nisan 624, iki bayram arasında)[323] şeklinde kaydedenler de vardır.[324]

---

[315] İbn İshâk, s. 280; Şâmî, c. 11, s. 185.

[316] Hazrec, Medine'de ensarın mensup olduğu Kahtânî asıllı iki Arap kabileden biri olup, birinci Akabe biatına on, ikincisine ise altmış iki kişi göndermiş, İslâm'a büyük hizmetler yapmış bir kabiledir. (Ahmet Önkal, "Hazrec (Benî Hazrec), *DİA*, c. 17, s. 143-144).

[317] İbn Hanbel, c. 42, s. 503; İbn Mâce,* Ebû Abdillah Muhammmed b. Yezîd el-Kazvinî (ö. 273/886), *es-Sünen*, Beyrut, Daru'l-fikr, t.y., c. 1, s. 603.

[318] Hz. Ebû Bekir de bu hastalığa yakalananlar arasındaydı. Hz. Âişe onu ziyaret ettiğinde hastalığın şiddetinden şu beyti söylediği rivayet edilir: "*Her kişi ailesinin yanında sabahlar; Ölüm ise daha yakındır kişiye ayakkabı bağından"*. Hz. Âişe Resûlullah'a gelerek babasının durumunu ve hastalığını iletince Resûlullah dua etti. (Nedvî, s. 52).

[319] İbn Mâce, c. 1, s. 603; Nedvî, s. 52.

[320] İbn Sa'd, c. 8, s. 50.

[321] Araplar daha önceleri vuku bulan bir veba sebebiyle Şevval ayında zifafa girmeyi uygun görmezlerdi. (İbn Sa'd, c. 8, s. 48; Şâmî, c. 11, s. 188). Arapların eski bir geleneğine göre gelin, önünde ateş yakılarak götürülür, belirlenen bir noktada damatla buluşurdu. Buhârî ve Kastallânî, Hz. Âişe'nin düğününde bu törenin de kaldırıldığını belirtmektedir. (Nedvî, s. 55). Böylece Allah Resûlü (s.a.s.) bu batıl iki geleneği de yıkmış oluyordu. Ayrıca Araplar kardeş gibi yakın oldukları arkadaşlarının kızlarıyla evlenmeyi uygun görmezlerdi. Hz. Peygamber'in (s.a.s.),

Hz. Ebû Bekir, düğünü neden geciktirdiğini Hz. Peygamber'e (s.a.s.) sormuş, mehir parasını temin edemediği için tehir ettiğini öğrenince ona 500[325] dirhem karşılığı on iki buçuk ukiyyeyi ödünç vermiştir.[326] Bir ukıyyenin 40 dirhem; bir neş'in de yarım ukıyye, yani 20 dirhem olduğu hesap edilirse yukarıda geçen 500 dirhem mehre karşılık geldiği görülmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) zevcelerinden çoğunun mehrinin, on ikişer ukıyye ile birer neş olduğu;[327] bu miktarın o günlerde yüksek sınıftan kadınlar için belirlenmiş mehir miktarı olduğu rivayet edilmektedir.[328]

Resûlullah, Hz. Âişe'nin mehrini gönderdikten sonra ensâr kadınları gelini almak için Hz. Ebû Bekir'in evine gittiler. Ümmü Rûmân kızını hazırladı, onu ensâr kadınlarının yanına götürdü.[329] Bu durumu Hz. Âişe şöyle anlatır: "Ben cariyelerle oyun oynarken Resûlullah benimle evlendi. Annem beni alarak evde tutup dışarıya çıkmama izin vermeyinceye kadar evli olduğumu bilmiyordum. O andan sonra evli olduğum hissi içime yerleşti. Annem bana bunu haber verinceye kadar da ona sormamıştım."[330]

Hz. Âişe'nin arkadaşlarından birisi olan Esmâ bint Yezîd[331] bize düğün cemiyetinde Resûlullah'a sunulan ikram çeşitlerini nakletmektedir: "Âişe'yi

---

yakın arkadaşı Hz. Ebû Bekir'in kızı Hz. Âişe ile evlenmesi bu yanlış anlayışı da ortadan kaldırmış oluyordu.

322 Hz. Âişe'den şöyle rivayet edilmektedir: Resûlullah, benimle nübüvvetin 10. senesinde Şevval ayında ve ben altı yaşındayken evlendi. Resûlullah, Rebiulevvel ayının on ikisinde Salı günü hicret edip Medine'ye geldi. Hicretin sekizinci ayında Şevval ayında gelin oldum. Benimle gerdeğe girdiğinde dokuz yaşında idim". (İbn Sa'd, c. 8, s. 46; Seligsohn, M., "Âişe", *İA*, c. 1, s. 229).

323 Mustafa Fayda, "Âişe", *DİA*, c. 2, s. 201.

324 *el-Müntehab*'ta evlilik zamanı olarak, Medine'ye hicretten on sekiz ay sonra, Şevval ayının başları olarak geçmektedir. (İbn Zebâle, s. 39); Şulul, iki tarihi de vererek tahlilini yapar. (Şulul, *Kronoloji*, s. 518).

325 İbn Sa'd, c. 8, s. 46. Bazı kaynaklarda 400 dirhem olarak geçmektedir. (İbn Hişâm, c. 2, s. 299).

326 İbn Sa'd, c. 8, s. 50.

327 Zürkânî, Muhammed b. Abdilbaki b. Yusuf el-Mısrî (ö. 1122/1710), *Şerh ale'l-Mevâhibi'l-Ledünniye*, thk. Muhammed Abdülaziz Halidî, Beyrut, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1417/1996, c. 4, s. 366.

328 İbn Habîb, s. 79.

329 Bu konuda "Hz. Âişe'nin dadılığını yapan kadın onu almak için gittiğinde Hz. Âişe çocuklarla oyun oynuyordu. Elinden tuttu, onu eve götürdü, üstünü-başını düzeltip hazırladıktan sonra bir örtü içerisinde onu Resûlullah'ın evine götürdü." şeklinde bir rivayet ile Hz. Âişe'den aktarılan: "Resûlullah benimle evlendiğinde altı yaşında, evine götürüldüğümde de dokuz yaşındaydım. O sırada salıncakta sallanıyordum ve oyun arkadaşlarım vardı. Oradan alındım, gerekli hazırlıklarım yapıldı ve Resûlullah'a götürüldüm. Yüzüm de bir ipek kumaşla örtülmüştü." şeklinde rivayetler de bulunmaktadır. (İbn Sa'd, c. 8, s. 47).

330 İbn Sa'd, c. 8, s. 46-47.

331 Ensardan, Evs kabilesine mensup kadın sahâbî olan Esmâ bint Yezîd hakkında geniş bilgi için bkz. Ali Osman Ateş, "Esma bint Yezîd", *DİA*, c. 11, s. 423.

hazırlayıp Resûlullah'ın yanına sokan arkadaşı bendim. Vallahi onun yanında ikram etmek için bir bardak sütten başka bir şey yoktu.[332] Önce kendisi içti sonra Âişe'ye verdi; fakat kız utandı, bunun üzerine biz kendisine: "Allah Resûlünün elini geri çevirme ve onu al" dedik. O da utanarak onu alıp içti. Sonra Resûlullah "Arkadaşlarına da ikram et" deyince "Biz istemiyoruz" dedik. Bunun üzerine Resûlullah: "Açlıkla yalanı bir araya getirmeyin" dedi. Esmâ, "Ya Resûlallah, bizden birisi istediği bir şey için istemiyorum derse bu yalan olarak sayılır mı?" Resûlullah şöyle buyurdu: "Yalan söyleyen, yalancı diye yazılıncaya kadar yalan bir yalan olarak yazılır." Hz. Âişe evlendiğinde dokuz[333] ya da on[334] yaşlarındaydı.[335]

Resûlullah'a tahsis edilen, Mescid-i Nebevî'nin yanı başında, başlangıçta sadece üç oda vardı: Bunlardan biri, henüz evlenmemiş iki kızına, biri hanımı Sevde'ye, biri de nikâhlısı olduğu hâlde henüz birlikte olmadığı Hz. Âişe'ye tahsis edilmişti.[336] Hz. Âişe buraya gelin geldi. Hz. Peygamber (s.a.s.) Hz. Âişe'nin evinden mescide çıkardı. Resûlullah (s.a.s.) bazen mescitteyken elini uzatarak Hz. Âişe'den bir şey istediği olurdu.[337] Bu oda altı, yedi arşındı.[338] Duvarlar topraktan, tavan hurma bölmelerinden ve yapraklarındandı. Yağmurun sızmasını engellemek için tavanın üzeri kilim gibi bir şeyle örtülmüştü. Tavanın yüksekliği bir adam boyundan fazlaydı. Odanın bütün eşyası ise bir sedir, bir hasır, bir yatak, bir yastık, un ve hurma koymak için iki çanak, bir su kabı ve su içmek için bir kâseden ibaretti.[339]

Hz. Âişe gelişmesini, yetişmesini ve şahsiyetinin olgunlaşmasını Peygamber evinde tamamlama imkânı buldu. Çocuğu olmadı.[340]

5.2. Evlilik Yaşı

Evlilik yaşı dinlere,[341] topluma ve kültürlere göre[342] değişiklik arz eden bir olgudur. Evlenen kişilerin; özellikle de kızların evlilik yaşı, câhiliye dönemi ile Hz.

---

[332] Hz. Âişe, evliliğinde bir koyun bile kesilmediğini söyler. (İbn Hanbel, c. 42, s. 504).
[333] İbn Sa'd, c. 8, s. 46; Belâzürî, c. 2, s. 39.
[334] İbn Hişâm, c. 2, s. 299.
[335] Âişe'nin, eşinin evine oyuncaklarıyla geldiği ve bazen kendisiyle oynayan Peygamberin sevgisini kazandığı kaydedilmektedir. (Seligsohn, M., "Âişe", *İA*, c. 1, s. 229).
[336] Hamidullah, s. 683.
[337] Nedvî, s. 70.
[338] Bir arşın yaklaşık olarak 70 cm.'dir.
[339] Nedvî, s. 71.
[340] İbn İshâk, s. 279; Şâmî, Hz. Âişe'nin Resûlullah'dan (s.a.s.) bir çocuk dünyaya getirdiği, çocuğun küçük yaşta vefat ettiğinin nakledildiğini fakat bunun muteber bir görüş olmadığını ifade etmektedir. Doğru olanın onun Abdullah b. ez-Zübeyr ile künyelendiği olup çok sayıda rivayetin bunu desteklediğini belirtmektedir. (Şâmî, c. 11, s. 184).

Peygamber (s.a.s.) dönemindeki uygulamaları arasındaki farklar ve benzerlikleri tartışılan ve zaman içerisinde üzerinden İslâm'a saldırılan bir konudur. Evlilik yaşını etkileyen faktörleri coğrafik şartlar, kültür ve gelenek olarak sıralamak mümkündür. Gerek câhiliye dönemi Arap kültürü, gerekse Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde insanların hayata daha erken yaşlarda hazır olmalarını gerekli kılmaktaydı. Evlenecek kişi psikolojik olgunluğa daha çabuk eriştiğinden evlilik yaşı da günümüze göre daha erken olmaktaydı.[343]

Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber (s.a.s.) ile evlendiğinde kaç yaşında olduğu ilk dönemlerde değil de[344] yakın zamanda tartışma konusu olmuş,[345] hakkında müstakil çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların bir kısmı Hz. Âişe'nin evlendiğinde dokuz-on yaşlarında olduğunu savunurken, diğer bir kısmı ise on beş-on dokuz yaşını savunmaktadır.

Konu hakkında yapılan çalışmaları inceleyerek sınıflandırmanın konunun anlaşılmasını kolaylaştıracağını düşünüyoruz.

A. Hz. Âişe'nin Evlilik Yaşı Hakkındaki Görüşler

Bu konudaki çalışma, görüş ve iddiaları iki grupta toplamak mümkündür. Biz sadece görüşleri serdedecek, görüşler hakkında yapılmış tenkit ve yorumları ön plana çıkarmayacağız. Çünkü bu konuda daha önce yapılmış detaylı çalışmalar mevcuttur.[346]

1. Hz. Âişe'nin küçük yaşta evlendiğini kabul edenler: Bu gruptakiler rivayetlere dayanarak Hz. Âişe'nin dokuz yaşında evlendiğini ve bunun örfe uygun

---

[341] Yahudilikte evliliğin sahih olabilmesi için kızların on iki, erkeklerin on üç yaşında olması gerekmektedir. Bu yaşlar Yahudilikte bülûğa erme yaşlarıdır. Hıristiyanlıkta ise evlilik yaşı zamana ve ülkelere göre değişiklik göstermektedir. (Suzan Yıldırım, Hz. Âişe'nin Evlilik Yaşı Etrafındaki Tartışmalar, *İSTEM: İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi*, Konya, 2004, c. II, S. 4, s. 240).

[342] Bizans imparatoru Yuannis'in on yaşındaki kızını Orhan Bey'in oğlu Halil ile evlendirmesi, tarih boyunca farklı toplum ve kültürlerde kız çocuklarının küçük yaşta evlenmelerine örnek teşkil etmektedir. (Yıldırım, s. 240).

[343] Demircan, *Cahiliyeden İslâm'a Kadın ve Aile*, s. 26.

[344] Abbott, s. 27.

[345] Bu hususta eleştiriler ilk defa oryantalistler tarafından yapılmış, bazı çağdaş Müslüman yazarlar, onların bu eleştirilerine cevap vermek maksadıyla Hz. Âişe'nin on yedi-on sekiz yaşlarında evlendiğini savunmaya çalışmışlardır. (Bünyamin Erul, Hz. Âişe Kaç Yaşında Evlendi? Dokuz mu? On Dokuz mu?, *İslâmî Araştırmalar*, 2006, c. XIX, S. 4, s. 642).

[346] Mehmet Azimli, Hz. Aişe'nin Evlilik Yaşı Tartışmalarında Savunmacı Tarihçiliğin Çıkmazı, İslâmî Araştırmalar, 2003, c. XVI, S. 1, s. 28–37. Azimli, Hz. Âişe'nin on dört ile on dokuz yaşları arasında bir yaşta evlendiğini iddia edenlere karşı bir eleştiri niteliğinde olan bu çalışmasında iddialara cevap vermektedir.

olduğunu, sıcak yörelerde kız çocuklarının çabuk geliştiğini ve erken evlenmenin makul olduğunu ifade ederler.

Fayda, Hz. Âişe'nin evlilik yaşının on dört ile on sekiz arasında olduğunu iddia eden bazı çağdaş araştırmacıların[347] dayandıkları rivayetlerin sağlam olmadığını, doğum yılı olarak doğru olanın bi'setin 4. yılı olduğunu kaydetmektedir.[348]

Aişe Abdurrahman, bu evliliğin kimseyi şaşırtmadığını, insanlar tarafından gayet normal karşılandığını, en azılı düşmanların bile itham edilecek, kötülenecek bir durum görmediğini ifade eder.[349] Bu iddiayı bazı müsteşriklerin bin üç yüz küsür sene sonra, zaman ve çevre faktörünü gözetmeden ortaya atıp, bu nikâhı bugün Avrupa'da olanlarla şuursuzca kıyaslamaya çalıştıklarını söyler.[350] Günümüz Avrupa'sında bir genç kızın yirmi beş yaşından önce evlenmediğini, hâlbuki bu yaşın Arap yarımadası, Mısır ve doğu ülkelerinin çoğunda evde kalmışlığın alameti olduğunu dile getirir.

Aişe Abdurrahman, Arap yarımadasını gezen insaflı bir müsteşrikin şu tespitine yer verir. Buna göre Hz. Âişe yaşının küçüklüğüne rağmen Arap kadınlarına özgü bir şekilde gelişmiştir. Bu hızlı gelişmenin yirmi yaşını izleyen senelerde kadınların çabuk yaşlanmalarına sebebiyet verdiği, bu evliliğin de makul olduğu ifade edilir. Erken yaşta evliliğin Asya'da, Portekiz ve İspanya gibi Avrupa ülkelerinde normal karşılandığı; Birleşik Amerika'nın dağlık bölgelerinde adet dışı olmadığı örnek olarak verilir.[351]

Seligsohn, Hz. Âişe'nin, evlendiğinde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) evine oyuncaklarıyla geldiğini ve bazen kendisiyle oynayan eşinin sevgisini kazandığını ifade etmektedir.[352] Abbott, hiçbir rivayette Hz. Muhammed (s.a.s.) ile Hz. Âişe arasındaki yaş farkı konusunda, en fazla on yaşında olan ve hâlâ oyuncaklarıyla ilgisini devam ettiren gelinin çocuk yaşta oluşuyla ilgili herhangi bir yorum olmadığını tespit etmektedir.[353]

---

[347] Nedvî, s. 40; Akkâd, s. 32.
[348] Mustafa Fayda, "Âişe", *DİA*, c. 2, s. 201.
[349] Aişe Abdurrahman, s. 239.
[350] Coşkun ise Hz. Âişe'nin evlilik yaşından bahseden rivayetleri yirminci yüzyıla kadar on yedi-on sekiz yaş olarak yorumlayan olmadığını tespit etmektedir. Selçuk Coşkun, "Hadislerin Tarihe Arzı"nın Uygulamadaki Bazı Problemleri (Hz. Âişe'nin Evlilik Yaşı Örnekleminde Bir İnceleme), EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler -, 2004, c. VIII, S. 20, s. 195.
[351] Aişe Abdurrahman, s. 240.
[352] Seligsohn, M., "Âişe", *İA*, c. 1, s. 229.
[353] Abbott, s. 27.

Kazıcı, sahih hadis ve temel kaynaklarda Hz. Âişe'nin nikâhlanma yaşının altı olduğunun neredeyse kesinlik kazandığını, benzer birçok evliliğin olduğunu ve normal karşılandığını söyleyerek örnekler vermektedir.[354]

Azimli, bölgenin iklim yapısı ve evlilik kültürü göz önüne alındığında, o dönemde gerçekleşen buna benzer birçok evlilik bulunduğunu söylemektedir. O zaman garip karşılanmayan evliliğin günümüzde de garip karşılanamayacağını; bu evliliğin hiçbir zaman problem edilmediğini, oyuncaklarıyla oynamasına ses çıkarılmadan, Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'le (s.a.s.) evliliğini devam etttirdiğini vurgulamaktadır.[355]

Muhammed Hamidullah küçük yaştaki Hz. Âişe'nin zekâsı, özel kabiliyetleri, gözünü Müslüman ve bilgili bir ailede açması sebebiyle; Hz. Peygamber'in (s.a.s.), İslâmî bilgileri aktarması için onunla erken yaşta evlenmiş olabileceğini ifade etmektedir. Ona göre, "Hz. Peygamber (s.a.s.) İslâm'ın ilke ve kurallarını kadınlara anlatıp açıklayacak akıllı ve coşku dolu bir hanıma ihtiyaç duymaktaydı. Hz. Âişe bütün bu niteliklere fazlasıyla sahipti ve doğrusu pek genç olmasına rağmen bu nitelikleriyle Allah Resûlü'nün dikkatini üzerine çekmişti. Ayrıca, küçük yaşta olmasına rağmen, eşi Resûlullah'ın (s.a.s.) görmek istediği her türlü haslet ve güzellikleri benimsemeye elverişli bir yapıya sahipti."[356]

Yıldırım, yaptığı çalışmada, Hz. Âişe'nin evlilik yaşı için kesin bir rakam vermekten ziyade, bu evliliğin erken yaşta olduğunun bir vakıa olduğunu ifade eder. Ancak erken yaşta evliliğin, o toplumun evlilik kültürüne ters olmadığını; aykırı olsaydı, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Medine'de Yahudi ve Münafıklar başta olmak üzere en azılı düşmanları tarafından ağır bir şekilde eleştirileceğini fakat böyle bir eleştirinin olmadığını söyler. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Hz. Zeyneb ile evliliği, kıblenin değiştirilmesi ve Abdullah b. Cahş'ın komutanlık ettiği Nahle Seriyyesi'nde yasak aylarda kan dökülmesi gibi olaylar Mekkeli Müşriklerin ve Yahudilerin, Hz. Peygamber'i (s.a.s.) ve arkadaşlarını ağır bir şekilde eleştirmelerini örnek olarak gösterir.[357]

Erul, iki görüşü de değerlendirdikten sonra hadis kaynaklarındaki konu ile ilgili rivayetlerin Hz. Âişe'nin dokuz yaşında iken evlendiğini ortaya koymakta olduğunu;

[354] Kazıcı, s. 142.
[355] Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, s. 457.
[356] Hamidullah, s. 562.
[357] Yıldırım, s. 247.

bu konunun kendi tarihi ve sosyal bağlamı içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini; iki görüş arasında tercih ve kararı okuyucunun vermesinin daha uygun olacağını söylemektedir.[358]

Kandemir, Hz. Âişe'nin dokuz yaşında evlenmesinin o döneme göre normal bir durum olduğunu, kaynaklarda aykırı bir bilgi bulunmadığını ifade etmektedir. Bu evliliğin birkaç sene gecikmesi halinde belki de Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hayatından yüzlerce sahnenin bize meçhul kalacağını söylemektedir.[359]

Konu hakkında en geniş çalışmanın sahibi Gufeylî ise, konuyu pek çok yönden inceleyip delil sunduktan sonra İbn Abdilberr, İbn Hazm ve İbn Kesir'in de belirttiği gibi Hz. Âişe'nin nikâhlanma yaşının altı olduğunda ittifak olduğunu kaydetmektedir.[360]

Demircan, o dönemde de, sonrasında da Hz. Âişe'nin evlilik yaşı ile ilgili herhangi bir tartışma olmadığını; oysa Hz. Peygamber'in (s.a.s.) evlatlığı Zeyd b. Hârise'nin hanımı Zeyneb bint Cahş'ı boşadıktan sonra onunla evlenmesinin eleştirilere konu olduğunu; özellikle müşriklerin, bu evliliğin geleneğe ve değerlerine aykırı olduğunu söylediklerini ifade etmektedir.[361] Demircan, Hz. Âişe'nin yaşı sebebiyle herhangi bir eleştiri yapılmayışını, söz konusu yaş farkının o dönemde evlilik için bir engel teşkil etmediğini; benzer evliliklerin de bulunduğunu; evlilik için kişinin biyolojik yaşının yanı sıra toplumun kabulleri ve kişinin sosyal rolünün de belirleyici olacağını söylemektedir.[362]

2. Hz. Âişe'nin evlilik yaşını on beş-on dokuz olarak kabul edenler:

Konrapa, Hz. Âişe'nin evlilik yaşı ile ilgili rivayetlere değinmeksizin onun, nişanlandığı zaman on dört, evlendiğinde ise on sekiz yaşında olduğunu söyler. Hz. Âişe'nin Mekke'de inen bazı sureleri hatırlamasının zor olacağını, o sureleri hatırladığı için yaşının büyük olduğunu ve Esmâ ile arasındaki yaş farkını delil göstermiştir.[363]

---

[358] Erul, Hz. Âişe Kaç Yaşında Evlendi, s. 649.

[359] M. Yaşar Kandemir, "*Hanımların Dilinden Hz. Peygamber*", Hz. Peygamber ve Aile Hayatı, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2006, s. 95-96.

[360] Gufeylî, s. 54.

[361] Zira Araplar, evlat edindikleri kişileri kendi öz çocukları gibi kabul ediyor ve onların dul eşleriyle evlenemiyorlardı.

[362] Adnan Demircan, *Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Ailesi ve Aile Hayatı*, Ufuk Yayınları, İstanbul, 2014, s. 42.

[363] Konrapa, Zekâi, *Peygamberimiz İslâm Dîni ve Aşere-i Mübeşşere*, İstanbul: Fatih Yayınevi, 1968, s. 478.

Mevlana Şibli, Hz. Âişe'nin doğum tarihi ile ilgili bilgilerin güvenilir olmadığından hareketle rivayetlerde verilen yaşın düşündürücü olduğunu söylemiştir.[364] Bazı âyetlerin iniş zamanı[365] ve Esmâ'nın yaşı ile bağlantı kurarak[366] Hz. Âişe'nin evlilik yaşını tespit etmeye çalışmış; sonuç olarak Hz. Âişe'nin evlendiğinde yaşının dokuz değil, on beş-on dokuz olduğunu ifade etmiştir.[367]

Savaş, Hz. Âişe'nin evlilik yaşını küçük gösteren nakillerin yanlış olduğunu, bu yanlışlıkların bazen raviden, bazen de önce yapılmış bir hatanın farkına varamamaktan ileri geldiğini ifade eder. Esmâ'nın yaşı; Hz. Âişe'nin ana baba bir kardeşi Abdurrahman'la arasındaki yaş farkının on olamayacağı gibi sebeplerle evlilik yaşının olabileceğinden on yaş daha küçük gösterildiğini söylemektedir.[368]

Berki ve Keskioğlu ise bunun kesin olarak kestirilemeyeceğini, yaşın tam değil de yaklaşık olarak ifade edilmiş olabileceğini söylemekte; Hz. Âişe'nin evlendiğinde yaşının büyük olduğunun Esmâ'nın yaşından kesin olarak anlaşılabileceğini ifade etmektedir.[369]

3. Hz. Âişe'nin evlilik yaşı bağlamında farklı çalışmalar:

Coşkun, tarihe arzın uygulamadaki problemlerini dile getirmek için Hz. Âişe'nin evlenme yaşından bahseden rivayeti örnek olarak seçmiş ve incelemiştir. Ona göre Hz. Peygamber'le (s.a.s.) ilgili olarak tarihî gerçekler ancak Kur'ân, hadisler ve tarih kaynaklarıyla tespit edilebilir. Kaynaklardaki rivayetler farklı olduğu için tam bir tarih vermenin zor olduğunu, fakat bu evliliğin o günün örfüne ters olmadığının da net olduğunu, kimsenin durumu yadırgamadığını kabul etmek gerektiğini ifade etmektedir.[370]

Çelik ise, evlilik yaşı üzerine yoğunlaşmanın meseleyi yanlış zemine çektiğini, içinden çıkılması güç bir problem haline getirdiğini ifade ettikten sonra durumun o günkü toplumun sosyo kültürel yapısı içinde ele alınması gerektiğini ve evlilikle ilgili bir problem olmadığını ifade etmektedir. Çelik, Hz. Âişe'nin birçok özelliğini

[364] Ömer Rıza Doğrul, *Büyük İslâm Tarihi*, Eser Neşriyat ve Dağıtım, İstanbul, 1978, c. 3, s. 261.
[365] Doğrul, s. 261.
[366] Doğrul, s. 265.
[367] Doğrul, s. 267.
[368] Rıza Savaş, Hz. Aişe'nin Evlenme Yaşı İle İlgili Farklı Bir Yaklaşım, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1995, S: 9, s. 139–144.
[369] Ali Himmet Berki - Osman Keskioğlu, *Hatemü'l-Enbiyâ Hz. Muhammed ve Hayatı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 217.
[370] Coşkun, s. 196.

saydıktan sonra, bu evlilikteki asıl maksadın; genel anlamda dini, özel anlamda ise Kur'ân'ı korumak için yapıldığını söylemektedir.[371]

B. Hz. Âişe'nin Evlilik Yaşı Hakkındaki Tespitlerimiz

Hz. Âişe'nin evlilik yaşı ile ilgili olarak rivayetlerin, fıkhî boyutunun, örf yönü ile iklim etkisinin incelenmesi gerektiğini düşünüyoruz.

İlk dönem İslâm tarihi kaynakları ve hadis kitapları incelendiğinde Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'le (s.a.s.) evlendiğinde küçük yaşta olduğu görülmektedir. Kaynaklarda genellikle Hz. Âişe'nin nikâh yaşı altı-yedi, evlilik yaşı ise dokuz-on olarak aktarılmaktadır. Örnek olarak İbn Sa'd'ı gösterebiliriz. *Tabakât*'ın sahâbe hanımlara tahsis edilen son cildinde Hz. Âişe'nin evlilik yaşı ile ilgili olarak on altı rivayet geçmektedir.[372] Hz. Âişe'nin küçük yaşta evlendiğini gösteren rivayetleri şöyle sıralamak mümkündür.[373]

1. Rivayetler

Hz. Âişe'nin nikâh ve evlilik yaşı ile ilgili rivayetleri tespit etmek amacıyla ilk üç asır tarih, tabakât, ensâb ve hadis kitapları taranmıştır. İbn İshâk (ö. 151/768), İmam Mâlik (ö. 179/795), Abdurrazzâk (ö. 211/826), İbn Hişâm (ö. 218/883), İbn Sa'd (ö. 230/845), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), Dârimî (ö. 255/894), Buhârî (ö. 256/870), Müslim (ö. 261/874), İbn Mâce (ö. 273/886), Ebû Dâvud (ö. 275/889), İbn Kuteybe (ö. 276/889), Belâzürî (ö. 279/892) ve Nesâî'de (ö. 303/915) konu ile ilgili bazı rivayetlere ulaşılmıştır.[374]

Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'le nikâhlandığı yaş konusunda farklı rivayetler gelmiştir. Rivayetlerin çoğu, nikâhın altı yaşında olduğu yönündedir. Buhârî ve Müslim, altı yaş rivayetini esas almışlardır. Bazı rivayetlerde ise Hz. Âişe'nin nikâhlandığında yedi yaşında olduğu ifade edilmektedir. İbn Sa'd, İbn Hanbel ve Belâzürî'de az sayıda geçen, nikâh yaşının altı ya da yedi olduğu rivayeti bu grubu destekler mahiyettedir.

---

[371] Çelik, s. 88.

[372] Bu rivayetlerin ilk râvileri için bkz. Şulul, *Kronoloji*, s. 519-520.

[373] Bu sıralama yapılırken Azimli (Hz. Aişe'nin Evlilik Yaşı Tartışmalarında Savunmacı Tarihçiliğin Çıkmazı, s. 28–37); Erul (Hz. Âişe Kaç Yaşında Evlendi? s. 637-649) ve Yıldırım'ın (Hz. Âişe'nin Evlilik Yaşı Etrafındaki Tartışmalar, s. 239–247) konu hakkında yaptıkları çalışmalarından istifade edilmiştir.

[374] Bu rivayetlere tablo halinde EKLER kısmından ulaşılabilir. En çok rivayet İbn Sa'd'da tespit edildiği için, bu rivayetler ayrı bir tabloda sunulmuştur. İbn Sa'd'da toplam 27 rivayete ulaşılmıştır. Bu rivayetlerin 20 tanesinde evlilik yaşı 9 olarak geçmektedir. Nikâh yaşının 6 oluşu 15; 7 oluşu 8; 6 ya da 7 oluşu ise sadece 1 rivayette tespit edilmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.s.) vefat ettiğinde Hz. Âişe'nin 18 yaşında olduğuna dair 8 rivayete ulaşılmıştır.

a. Hz. Âişe'nin altı-yedi yaşında nikâhlanıp, dokuz-on yaşında evlendiğine dair rivayetlerden örnekler: Hz. Âişe'nin altı yaşında nikâhlandığı, dokuz yaşında evlendiğine dair rivayetler Abdurrazzak, İbn Sa'd, Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim, İbn Mâce, Ebû Dâvud ve Dârimî gibi İslâm tarihçisi ve hadis otoritelerinin eserlerinde geçmektedir. Bu rivayetlerin çoğu Hişâm b. Urve'nin, babası Urve aracılığıyla bizzat Hz. Âişe'den; bir kısmı Hişâm dışındaki ravilerin Urve'den; bir kısmı da başka ravilerin Esved aracılığıyla Hz. Âişe'den gelmektedir.[375]

Örnek olarak Buhârî'nin 'Kişinin Küçük Çocuğunu Nikâhlaması' bâbında tahric ettiği[376] Hz. Âişe'den nakledilen şu rivayeti aktaralım: "Resûlullah, altı yaşında iken beni nikâhladı. Dokuz yaşında iken benimle zifafa girdi. Resûlullah benimle dokuz yıl beraber oldu.[377] Vefat ettiğinde ise on sekiz yaşında idim".[378]

İbn Sa'd'da geçen, Yezid b. Harun, Fudayl b. Mezruk ve Atıyye yoluyla gelen rivayette şu bilgiler aktarılmıştır: "Resûlullah (s.a.s.) Hz. Âişe ile daha o çocuk yaştayken nişanlandı."[379]

Hz. Âişe'nin yedi yaşında nikâhlandığı, dokuz yaşında evlendiğine dair rivayetler İbn Sa'd (8 rivayet), Ahmed b. Hanbel (3 rivayet) ve Müslim'de (1 rivayet) yer almaktadır.

İbn Sa'd ve benzer şekilde Ahmed b. Hanbel'de geçen rivayet şöyledir: Müslim b. İbrahim, Cafer b. Süleyman, Hişâm b. Urve ve Hişâm'ın babası yoluyla Hz. Âişe'den şunlar aktarılmıştır: "Resûlullah, ben daha yedi yaşındayken benimle evlendi. Ben dokuz yaşındayken de gerdeğe girdi. O sıralarda kız arkadaşlarımla oyun oynuyordum."[380]

Bunların yanı sıra Hz. Âişe'nin evlendiğinde dokuz ya da on yaşında olduğuna dair İbn Hişâm'da geçen bir rivayet şöyledir: "Resûlullah (s.a.s.), Ebû Bekir'in kızı Âişe ile o yedi yaşındayken Mekke'de nikâhlandı, dokuz veya on yaşındayken

[375] Erul, Hz. Âişe Kaç Yaşında Evlendi, s. 638.
[376] Ğufeyli, s. 63.
[377] İbn Kesîr, bu konuda insanlar arasında ihtilaf olmadığını söylemektedir. (Gufeylî, s. 63).
[378] İbn Sa'd, c. 8, s. 49; Oyun bölümü *Müsned*'de aynen geçmektedir. (İbn Hanbel, c. 40, s. 183).
[379] İbn Sa'd, c. 8, s. 47.
[380] İbn Sa'd, c. 8, s. 48; İbn Hanbel c. aaa , Belâzürî, c. 2, s. 42.

Medine'de evlendi."[381] Bu, dokuz ya da on yaşında olduğuna dair ulaşabildiğimiz tek rivayettir.

b. Hz. Âişe'nin evlendiği zaman oyun oynayan bir çocuk olduğuna dair rivayetlerden örnekler: Hz. Âişe, "Ben cariyelerle oyun oynarken Resûlullah benimle evlendi. Annem beni alarak evde tutup dışarıya çıkmama izin vermeyinceye kadar evli olduğumu bilmiyordum. O andan sonra evli olduğum hissi içime yerleşti…" demiştir.[382]

Hz. Âişe'nin evde arkadaşları ile karınca oyunu oynarken Resûlullah'ın (s.a.s.) eve gelmesi ve karıncalar içinde bulunan kanatlı bir at hakkında soru sorduğu rivayetlerle,[383] Hz. Âişe ile oyun oynadığına dair rivayetler, Hz. Âişe'nin evlendiği zaman oyun oynayan bir çocuk olduğuna örnek teşkil etmektedir.[384] Rivayet şöyledir: "…Kız arkadaşlarımla oyun oynarken Resûlullah yanımıza gelir, 'Kaçmayın, oynamaya devam edebilirsiniz' derdi."[385] Yine bir gün Hz. Âişe arkadaşları ile karınca oyunu oynarken Resûlullah eve geldi. Karıncalar içinde kanatlı bir at bulunduğunu gördüğünde Hz. Âişe'ye: "Bunlar nedir ey Âişe?" diye sordu. "Attır" cevabını alınca, "Fakat atın kanatları olur mu?" deyince Hz. Âişe: "Neden olmasın! Süleyman'ın atları kanatlı değil miydi?"[386] diye cevap verdi. Bunun üzerine Resûlullah tebessüm etti.[387]

İfk Hadisesi sonrası meydana gelen iki gelişmede geçen ifadelerin Hz. Âişe'nin küçük yaşta evlendiğine dair fikir verir nitelikte olduğunu ifade eden Erul, bunları şöyle sıralamaktadır. Birincisi: İftira sonrası Resûlullah (s.a.s.) istişare ettiğinde Hz. Ali'nin tavsiyesi üzerine Hz. Âişe'yi cariyeye sorduğunda şu cevabı almıştı: "Allah'a yemin ederim ki, Âişe'de ayıplanacak bir durum görmedim. Yalnızca o yaşı küçük bir kız olduğundan (câriyetun hadîsetu's-sinn) evi için yoğurduğu hamurun başında uyuyakalır ve besi koyunu gelir onu yerdi."

İkincisi: Yine iftira sonrası Hz. Peygamber (s.a.s.) kendisinden tövbe etmesini istediğinde Hz. Âişe, anne-babasına cevap vermelerini istemiş, onlar bir şey söylemeyince Hz. Âişe, "ben, Kur'ân'dan çok fazla okumayan, yaşı küçük bir kızdım

[381] İbn Hişâm, c. 4, s. 644.
[382] İbn Sa'd, c. 8, s. 46-47.
[383] Belâzürî, c. 2, s. 42.
[384] Belâzürî, c. 2, s. 39; Şâmî, c. 11, s. 187.
[385] İbn Sa'd, c. 8, s. 48; İbn Hanbel, c. 40, s. 341; Müslim, c. 4, s. 1890.
[386] Bu anlatım, daha o dönemde oyuncak bebek vs. yapmak üzere küçük bir seramik sanayiinin olduğunu göstermektedir. (Hamidullah, s. 879).
[387] Belâzürî, c. 2, s. 42.

(câriyetun hadîsetu's-sinn)…" diyerek kendisine büyük bir sabır düştüğünü ifade etmiştir.

Bunların dışında Habeşlilerin oyununu seyrettiğine dair rivayette[388] Hz. Âişe'nin, "Oyuna bu kadar düşkün olan yaşı küçük bir kız çocuğunun durumunu artık siz takdir edin (Fakdirû kadra'l-câriyeti's-sinni, el-harîsati'l-lehvi)" demesi de yaşının küçüklüğüne işaret etmektedir.[389]

2. Fıkhî Boyut

Mültekâ'da, baba veya dede olan velinin küçük kız veya erkek çocuğu nikâhlama hakkı olduğu, velinin baba veya dede dışında olması durumunda ise çocukların büluğa erdikten sonra nikâhı dilerlerse devam ettirebilecekleri ya da fesh edebilecekleri kayıtlıdır.[390]

Fethu'l-kadîr'de velinin bakire de olsa dul da olsa küçük çocuğu nikâhlama hakkı bulunduğu, Hz. Ebû Bekir'in Hz. Âişe'yi altı yaşında nikâhlamasının tevatüre yakın bir delil olduğu kaydedilmektedir. Buna benzer başka evliliklerden örnekler verilerek küçük yaştaki kız çocuğunun evlendirilmesinin sadece Hz. Âişe'ye mahsus bir durum olmadığı da ifade edilmektedir.[391]

Benzer şekilde İbn Âbidin'de bu tür bir evliliklerde küfüv olmasa bile nikâhın geçerli olduğu kaydedilmektedir.[392]

İbn Hazm, "Babanın küçük bakire kızını evlendirmesinin cevazının delili, Hz. Ebû Bekir'in kızı Hz. Âişe'yi Hz. Peygamber (s.a.s.) ile altı yaşındayken nikâhlamasıdır." demiştir.[393]

Gufeylî, kufûet sağlanırsa babanın dokuz yaşına ulaşmamış kızını evlendirmesinin caiz olduğunu, İbn Kudâme, İbn Hacer ve İbn Rüşd gibi âlimlerin bu konunun cevazında ittifak olduğunu söylediklerini; ayrıca Buhârî'nin bu konuya özel bir bab açtığını tespit etmektedir.[394]

3. Örfî Yönü

---

[388] Şâmî, c. 11, s. 196.
[389] Erul, s. 640.
[390] Damad Abdurrahman (ö. 956/1549), *Mecmaü'l-enhur fî şerhi Mülteka'l-ebhur*, Dâru ehyâu't-türâsi'l-Arabî, 1318, c. 1, s. 336.
[391] İbn Hümâm, Kemâleddin Muhammed b. Abdulvâhid (ö. 861/1457), *Şerhu fethu'l-kadîr*, Beyrut, 1315/1897, c. 2, s. 405.
[392] İbn Abidîn, Alaeddin Muhammed b. Muhammed Emin b. Ömer ed-Dımaşki, (ö. 1306/1889), *Hâşiyetu Reddi'l-muhtar ale'd-Dürri'l-muhtar şerhi Tenviri'l-ebsâr*, Dâru'l-fikr, 1425/2005, c. 2, s. 82.
[393] Gufeylî, s. 119-120.
[394] Gufeylî, s. 108.

Araplar'da kızların genellikle on iki yaşına basmadan evlendirildiği bilinmektedir.[395] Ayrıca onlardan dokuz ya da on yaşında evlenenler de vardı.[396] O dönemde kızların evliliklerini babaları üstlenirdi. Kızını istediği biriyle evlendirmek babanın hakkıydı. Yalnız kız rüşde erdiği zaman muhayyer olabiliyordu. Bunun o zamanki örfe ters olması bir yana örf ve âdet kendilerini buna teşvik ediyordu.[397]

Hz. Âişe o dönemde küçük yaşta evlenen ne ilk ne de son kişidir. Nitekim Hz. Ömer ile Hz. Ali'nin kızı Ümmü Külsûm arasındaki evlilik[398] gibi birçok örnek mevcuttur. Yine Hz. Peygamber'in kızı Zeyneb on yaşında, Rukiyye on iki yaşında evlenmiştir.[399]

4. İklimin etkisi

Buluğa erken ermenin sebeplerinden bir kaçı ırsî, fizikî ve iklime bağlı olarak sayılabilir. İklim ve coğrafyanın buluğ yaşının değişiminde kişisel farklılıklar kadar etkisi vardır. Örneğin erkekler kızlara göre daha geç bulûğa erdikleri gibi, sıcak bölgede yaşayanlar soğuk bölgede yaşayanlara göre daha erken bulûğa ermektedirler.[400]

Bugün ilmî olarak da bilinen iklimin buluğ üzerindeki etkisi, vefat yılı hicrî 204 (m. 820) olan İmam Şâfiî zamanında da bilinmektedir. Zira Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ* adlı eserinde İmam Şâfiî'nin şöyle dediğini rivayet etmektedir: "San'a'da yirmi bir yaşında nine olanı gördüm. Dokuz yaşında hayız olup on yaşında doğururlardı". *Siyeru A'lami'n-nubelâ'*da İmam Şâfiî'nin, "Yemen'de dokuz yaşında hayız olan birçok kız gördüm" rivayeti nakledilmektedir.[401] İmam Şâfiî'nin bildirdiği şehirlere bakıldığında buraların sıcak ve bitkisi az olan yerler olduğu görülmekte; bu da iklimin buluğa etkisini göstermektedir.

Rivayet ve görüşler incelenip tespitler yapıldıktan sonra konu hakkında daha önce yapılmış çalışmalardan da istifade edilerek şu sonuca varılabilir.

---

[395] Abdülkerim Özaydın, "Arap", *DİA*, c. 3, s. 321.
[396] Gufeylî, s. 288.
[397] Gufeylî, s. 289.
[398] Hz. Peygamber'in (s.a.s.) torunu Ümmü Külsûm hicrî 6. yılda (m. 627) dünyaya gelmiş, Hz. Ömer'le evlendiğinde (h. 17/m. 638) 11 yaşındaydı. Ümmü Külsûm, Hz. Ömer onunla evlenmek istediğinde henüz büluğ çağına gelmemişti. Hz. Ali hem bu gerekçeyle hem de kızlarını kardeşi Ca'fer'in oğullarından biriyle evlendirmek istediği için bu evliliğe olumlu bakmadı. Hz. Ömer'in ısrarı üzerine kabul etti. (Huriye Martı, "Ümmü Külsûm bint Ali", *DİA*, c. 42, s. 323-324).
[399] Gufeylî, s. 290.
[400] Gufeylî, s. 267.
[401] Gufeylî, s. 276.

Konu hakkındaki rivayetler tahlil edildiğinde farklı ravilerden nakledilmiş olmasına rağmen tespit ettiğimiz bütün rivayetlerde Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'le evlendiğinde dokuz yaşında olduğu ifade edilmiştir.[402] Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.s.) vefat ettiğinde Hz. Âişe'nin on sekiz yaşında olduğuna dair çok sayıda rivayet bulunmaktadır. Hz. Âişe'nin hicretin 1. ya da 2. yılında evlendiği kabul edildiğine göre; Hz. Peygamber (s.a.s.) vefat ettiğinde on sekiz yaşında olduğunu kaydeden rivayetler, Hz. Âişe'nin evlendiğinde dokuz yaşında olduğunu destekler mahiyettedir.

O dönemin takvim sistemine bakıldığında, standart tarih başlangıcı ve yaşı tespit eden bir mekanizma olmadığı, bu rakamların matematiksel bir hesap sonucunda oluşmadığı ve kendi hesaplarına göre zikredilen rakamlar olduğu için küçük oynamaların olabileceği de ihtimal dışı değildir. Fakat yabana atılamayacak kadar çok sayıda ve farklı kişilerden gelen ve birçoğu sahih kabul edilen rivayetleri de göz ardı etmemek gerekmektedir. Dolayısıyla Hz. Âişe'nin nikâhlandığında altı yaşında; evlendiğinde de dokuz yaşında olduğu daha doğru görülmektedir.

Küçük yaşta evlilik fıkhî yönden incelendiğinde erken yaşta evliliğin caiz olduğu görülmekte ve bunun örnekleri verilmektedir. Çocuğun gelişmesinde iklimin de önemli bir rol oynadığı, özellikle kız çocuklarının çabuk geliştiği, erken evlendiği görülmektedir.

Olayın dönemin adet ve örfünden bağımsız olarak incelenemeyeceğini; buna göre ise o dönemde bu evliliğin tartışma konusu olmadığını, örfe uygun olduğunu söyleyebiliriz. Zira o dönemde böyle bir tartışma olsaydı, Allah'ın âyetiyle aklanmış, olmayan bir durum hakkında Hz. Âişe'ye iftara atmaktan çekinmeyen müşrik ve münafıklar mutlaka bunu Hz. Peygamber (s.a.s.) aleyhinde kullanırlardı.

Kanaatimizce problem olmayan, hakkında sahih rivayetlerin olduğu; zamanında hiçbir şekilde tartışılmayan, sıkıntı teşkil etmeyen bu konu, müsteşrikler tarafından gündeme getirilerek bir problem halini almış, modern çalışmalarda karşılık bularak tartışılmış ve tartışılmaya da devam edecektir.

[402] Bu rivayetler hem sayıca fazladır hem de muteber kaynaklarda geçmektedir. Bu rivayetlerde evlilik yaşını söyleyen bizzat Hz. Âişe'dir. Elbette kişi, kendisiyle ilgili bir konuyu; evlilik yaşını başkalarından daha iyi bilir. Kişinin kendi rivayeti başkalarına tercih edilir. Ayrıca Hz. Âişe'nin nikâhlanma yaşının altı olduğunda ittifak olduğu kaydedilmektedir. (Gufeylî, s. 54).

6. Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'le Evlilik Sonrası Hayatı

Hz. Âişe'nin Bedir Gazvesi'ne iştirak ettiğine dair bazı rivayetler vardır. Ancak bunu Hz. Peygamber (s.a.s.) ile izdivacının Bedir'den sonra vuku bulduğuna dair rivayetle bağdaştırmaya imkân yoktur. Uhud Gazvesi'nde sırtında su taşıma, haber toplama ve yaralılara bakma gibi geri hizmetlerde çalışmıştır. Hendek Savaşı'nda ise Benî Hârise kabilesinin kalesinde Sa'd b. Muâz'ın annesiyle birlikte bulunmuştur. Hudeybiye Musâlahası'na da katılmış, Hayber'in fethinden sonra Hz. Peygamber (s.a.s.) diğer hanımlarıyla birlikte ona da bir miktar hisse ayırmıştır. Mekke fethi için hazırlıklara başladığında seferin ne tarafa olacağını herkesten gizleyen Hz. Peygamber (s.a.s.) bunu sadece Hz. Âişe'ye bildirmiş, Hz. Ebû Bekir bu hazırlığın Mekke için olduğunu kızından öğrenmişti. Hicretin 10. yılında yapılan Vedâ Haccı'na diğer Ümmehâtü'l-Mü'minîn'den biri olarak katılmıştır.[403]

6.1. Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'le Arasındaki Sevgi

Hz. Âişe ile Hz. Peygamber (s.a.s.) arasındaki aile bağı sevgi, anlayış ve hürmet esası üzerine kurulmuştur. Kendisine büyük yakınlık ve sevgi gösteren Hz. Peygamber (s.a.s.) ile koşu yaptığı, onun omuzuna dayanarak Mescid-i Nebevî'de mızraklarıyla savaş oyunları oynayan Habeşliler'i seyrettiği ve Hz. Peygamber'e (s.a.s.) nazlanmaktan hoşlandığı bilinmektedir. Hz. Peygamber de (s.a.s.) onunla bir arada bulunmaktan, bilhassa gece seyahatlerinde kendisiyle sohbet etmekten, davetlere onunla birlikte katılmaktan,[404] sorularına cevap vermekten pek memnun olurdu. Esasen Hz. Âişe zekâsı, anlayışı, kuvvetli hâfızası, güzel konuşması, Kur'ân-ı Kerîm'i ve Hz. Peygamber'i (s.a.s.) en iyi şekilde anlamaya çalışması gibi vasıfları sayesinde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yanında müstesna bir mevki kazandı. Hz. Peygamber (s.a.s.) onun kabiliyetlerinin gelişmesine yardım edince baba evindeki eğitimi, vahyin aydınlattığı Peygamber evinde daha da gelişti, olgunlaştı ve derinleşti. Bilemediklerini, anlayamadıklarını, eksik ve yanlışlarını, hatta Kur'ân ile Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hadisleri arasındaki kendi anlayışına göre farklılık arzeden

[403] Mustafa Fayda, "Âişe", *DİA*, c. 2, s. 201.

[404] Resûlullah'ın İranlı bir komşusu vardı. Bir gün Resûlullah için yemek hazırladı ve sonra gelip kendisini davet etti. Resûlullah Âişe'yi göstererek davetli olup olmadığını sordu. 'Hayır' cevabını alınca Resûlullah da gelemeyeceğini ifade etti. Bu olay üç defa tekrarlandı. Üçüncüsünde o kişi, Hz. Âişe'nin de davetli olduğunu söyleyince davete beraber icabet ettiler. (Müslim, c. 3, s. 1609; Nedvî, s. 90).

hususları Hz. Peygamber'e (s.a.s.) sormak ve onunla müzakere etmek gibi güzel bir alışkanlığı vardı.[405]

Hz. Peygamber (s.a.s.) çeşitli zamanlarda kimseyle paylaşmadığı sırları Hz. Âişe ile paylaşmaktan çekinmemiştir. Hicret edecekleri zaman Esmâ ve Âişe'nin yanında konuşmaları; Mekke üzerine düzenlenecek olan seferin hazırlıkları tam bir gizlilik içinde yapılırken[406] Hz. Ebû Bekir nereye gidileceğini Hz. Âişe'ye sormuş; o da bu sırrı -biraz da kaçamak bir cevapla- babasından bile gizli tutmak istemiş, "Belki, Süleymlilerin, belki de diğerlerinin üzerine…" demiştir.[407]

Hz. Peygamber (s.a.s.), hanımları arasında Hz. Hatice'den sonra en çok onu sevmiş, dünyada en çok kimi sevdiği sorusuna karşılık olarak onun adını vermiş ve bu sevgisini dile getirmiştir. Hanımları içinde yalnızca Âişe ile birlikte bulunduğunda kendisine vahiy geldiğini açıklaması, onun diğer hanımlarından daha faziletli olduğunu ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ona duyduğu sevginin -Zehebî'nin (748/1348) dediği gibi- ilâhî kaynağa dayandığını göstermektedir. Sahâbîler Hz. Peygamber'e (s.a.s.) sunacakları hediyeleri onun odasında bulunduğu günlerde takdim ederlerdi. Hanımları arasında Hz. Peygamber'i (s.a.s.) en fazla kıskanan ve sevgisini kazanmak için en çok gayret sarfeden de o idi.[408]

Bir gün Hz. Âişe Resûlullah'a "Hangi eşin cennete girecek?" diye sorunca Resûlullah "Sen onlardansın" diye cevap vermiştir.[409] Hz. Âişe, Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu aktarıyor: "Senin cennette zevcem olduğunu öğrendikten sonra ölüme hiç aldırış etmiyorum."[410] Başka bir gün Hz. Âişe, Resûlullah'a: "Bana karşı sevgin nasıldır?" diye sordu. Resûlullah, "Düğüm gibi kuvvetli" buyurdu. Hz. Âişe, "Peki düğüm nasıl?" diye sorduğunda Resûlullah: "Bildiğin gibi (ilk günkü gibi)" buyurdu.[411]

Hz. Âişe bir gün Resûlullah'ı morali yerinde görür ve ona: "Yâ Resûlallah! Benim için Allah'a duâ et!" der. Resûlullah elini kaldırıp: "Yâ Rabbi, Âişe'nin gelmiş geçmiş, gizli açık bütün günahlarını bağışla!" diye dua etti. Bunun üzerine

---

[405] Mustafa Fayda, "Âişe", *DİA*, c. 2, s. 202.

[406] Hz. Peygamber, Hudeybiye Antlaşması'nın ihlal edilmesi ve ihlalin giderilmesine yönelik girişimlerin başarısız olması üzerine, Mekke'nin fethi için gerekli askerî hazırlıkları başlatmış ve Hz. Âişe'ye: "Yol hazırlığımızı yap ve bu işi gizli tut" demiştir. (Şulul, *Kronoloji*, s. 849).

[407] Hamidullah, s. 399-400, 409.

[408] Mustafa Fayda, "Âişe", *DİA*, c. 2, s. 202.

[409] İbn Sa'd, c. 8, s. 52.

[410] Şâmî, c. 11, s. 189.

[411] Şâmî, c. 11, s. 191.

Hz. Âişe gülünce Resûlullah: "Duam çok mu hoşuna gitti? "diye sordu. Hz. Âişe: "Senin duan nasıl hoşuma gitmez yâ Resûlallah" diye cevap verdi. Resûlullah arkasından buyurdu ki: "Allah'a yemin olsun ki, ben bu duayı her namazda ümmetim için de yapıyorum."[412]

Hz. Âişe bir gün, eşi sandallarını onarmakla, kendisi de ip eğirmekle uğraşırken, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) yüzünün aydınlığını gördü. Şaşkınlıkla veya korkuyla bir an ona bakındıktan sonra, hemen onun ışıldayan simasına uygun, övgü dolu bir ayeti ezbere okudu. Hz. Muhammed'in (s.a.s.): "Ey Âişe! Sen Allah'ın bana bir armağanısın, senin bana eğlence ve moral kaynağı olduğun gibi ben sana olamıyorum." diyerek ayağa kalktı ve Hz. Âişe'yi alnından öptü.

Hz. Âişe, sevgili eşinin canını sıkan kişileri yanından uzaklaştırır; güneşe maruz kalmaması gibi fizikî rahatlığı ve sağlığı konularında onu uyarır; hastalandığında hemşirelik yapardı. Ona hizmet etmek ve en sevdiği kokuyu sürmekten zevk alırdı. Kadın olarak onu sevdiğini söylemesi için sevgili eşine (s.a.s.) takılır; aynı leğende yıkanmak ve aynı kaptan içmek gibi yakınlıklardan da çok hoşlanırdı.[413]

6.2. Hz. Peygamber'in Dilinden Hz. Âişe

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bizzat Hz. Âişe hakkında söylediği rivayet edilen hadislerden mükerrer olanlar çıkarıldıktan sonra bir kısmı burada verilmiştir.

1. Resûlullah: "Âişe'nin kadınlara üstünlüğü, tirit yemeğinin diğer yemeklere olan üstünlüğü gibidir."[414] demiştir.[415]
2. Resûlullah Hz. Âişe'ye "Sen bana hurmanın üzerindeki yağdan daha sevimlisin." demiştir.[416]
3. Resûlullah: "Ey Âişe, Cebrâil sana selam söylüyor" dedi. Hz. Âişe de "Ona da selam olsun[417] ve kendisini ziyareti sebebiyle hayırla mükâfatlandırsın."[418] dedi.[419]

---

[412] Buhârî, c. 5, s. 29; Şâmî, c. 11, s. 193.
[413] Abbott, s. 77.
[414] Bazı kaynaklarda, "Erkeklerden kemâle erenler çoktur. Kadınlardan ise ancak Meryem bint İmran ve Firavun'un karısı Âsiye kemâle ermiştir. Âişe'nin diğer kadınlara üstünlüğü tiritin diğer yemeklere üstünlüğü gibidir." şeklinde geçmeketedir. (Buhârî, c. 4, s. 164).
[415] İbn Zebâle, s. 39; İbn Hanbel, c. 42, s. 154; Buhârî, c. 4, s. 158.
[416] İbn Sa'd, c. 8, s. 63.
[417] Müslim, c. 4, s. 1895; *Müsned*'de geçen bir rivayette hadis burada bitmekte (İbn Hanbel, c. 40, s. 325); başka bir yerde ise "Allah'ın selamı ve rahmeti onun üzerine olsun" şeklinde ilave vardır. (İbn Hanbel, c. 41, s. 318).

4. Resûlullah: “Erkek ve kadınlardan havariler vardır. Benim havarim erkeklerden Zübeyr, kadınlardan ise Âişe’dir.” buyurdu.[420]
5. Resûlullah: “Ben cennette Âişe’nin avucunun beyazlığını gördüm.” buyurdu.[421]
6. Resûlullah: “Eşim Âişe’yi cennette görmem sebebiyle ölüm bana kolaylaştırılacak.” buyurdu.[422]

6.3. Hz. Âişe’nin Kıskançlığı

Hz. Peygamber (s.a.s.) hanımlarını çok sever, onlara şefkatle muamele ederdi. Hanımları arasında Hz. Hatice’ye özel bir sevgisi olduğunu da ifade edebiliriz. Medine’de Hz. Hatice’nin vefatının ardından yeniden evlendiğinde Hz. Âişe, zaman zaman üzüntü ve kıskançlık duygusuna kapılırdı. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.) genç hanımının ifadesiyle ‘yıllar önce ölüp gitmiş Mekkeli yaşlı kadına olan sevgi ve şefkatinden duramıyordu”[423] diyerek Resûlullah’ın yanında, Hz. Hatice’den daha sevimli hiçbir kadın olmadığını Resûlullah’ın sürekli onu anmasından anladığını ifade ediyordu. Buna rağmen Hz. Peygamber’in (s.a.s.) çok sevdiği ve hâtırasını daima canlı tuttuğu Hz. Hatice’yi kıskanır[424] ve bu hususta hislerini Resûl-i Ekrem’e ifade etmekten çekinmezdi. Hz. Peygamber de (s.a.s.) ona Hz. Hatice’nin faziletlerini sayar, ondan çocukları olduğunu söylerdi.[425]

Hz. Âişe anlatıyor: “Resûlullah’a et hediye edildi. Resûlullah (s.a.s.) ondan kemikli bir parça aldı, eliyle onu getirene verdi ve “Bunu filâna götür.” dedi. Hz. Âişe Hz. Peygamber’e (s.a.s.), “Niçin elinle aldın?” diye sorunca, Resûlullah, “Çünkü Hatice bana böyle tavsiye etti.” şeklinde cevap verdi. Hz. Âişe, Hz. Hatice’yi kıskandı ve “Sanki dünyada Hatice’den başka kadın yok!” diye söylendi. Bunun üzerine Resûlullah buna kızarak ayağa kalktı, biraz durdu, sonra geri döndü. O anda birdenbire kapıda Ümmü Rûmân göründü ve “Ya Resûlallah! Âişe’yle aranızda ne

---

[418] *Müsned* ve Buhârî’de geçen rivayette: “Resûlullah benim göremediğimi görüyor.” ilavesi vardır. (İbn Hanbel, c. 41, s. 122; Buhârî, c. 5, s. 29).
[419] İbn Sa‘d, c. 8, s. 54; Müslim, c. 4, s. 1896.
[420] İbn Zebâle, s. 42.
[421] Zerkeşî, s. 165.
[422] Zerkeşî, s. 165.
[423] Hamidullah, s. 70.
[424] Hz. Âişe: “Ben hiçbir kadına karşı Hatice’ye duyduğum kıskançlık derecesinde kıskanç değilim. Hâlbuki yemin olsun Hatice’ye yetişmemiş, onu görmemiştim.” demiştir. (İbn Abdülber, c. 4, s. 1823.)
[425] Mustafa Fayda, “Âişe”, *DİA*, c. 2, s. 202.

var? O genç. En uygun olanı onu hoşgörüyle karşılamandır." dedi. Bunun üzerine Resûlullah, Âişe'ye: "Sanki dünyada Hatice'den başka bir kadın yok!" dedin, değil mi? Allah'a yemin olsun ki, senin kavmin inkâr ettiği zaman, o bana iman etti. Ona benden çocuk verildi. Oysa siz bundan mahrum edildiniz." dedi.[426]

Başka bir rivayette Hz. Âişe şöyle demektedir: "Resûlullah, Hatice hakkında konuşmadan evden çıkmazdı. Hatice'yi andığında onu çok güzel bir şekilde överdi. Bir gün yine onu anlatınca Hatice'yi çok kıskandım. Bunun üzerine: "Ya Resûlallah! O, ihtiyar bir kadın idi. Dişleri düştüğü için diş etlerinin kızarıklığı görünen o kadını, ne de çok anıyorsun. Oysa Allah, sana ondan daha hayırlı bir kadın verdi." deyince Resûlullah çok öfkelendi. Öyle ki, saçının ön tarafı titredi. "Hayır" dedi. "Vallahi, Allah bana ondan daha hayırlısını zevce olarak vermedi. İnsanlar beni inkâr ettiğinde o bana inandı. İnsanlar beni yalanladığında o beni doğruladı, insanlar beni mahrum bıraktığında malıyla o beni destekledi. Diğer hanımlarımdan değil de, Allah bana sadece ondan çocuklar ihsan etti." dedi.[427] Âişe: "Ben kendi kendime bir daha kesinlikle ondan olumsuz bir şekilde bahsetmeyeceğim." dedim.[428]

Resûlullah, Ümmü Seleme ile evlenince insanlar onun güzelliğinden bahsettiklerinden dolayı Hz. Âişe çok üzüldü. Onu görmeye gittiği zaman anlatılanlardan daha güzel olduğuna şahit oldu. Bu durumu –birlikte hareket ettikleri- Hz. Hafsa'ya anlattı. Hz. Hafsa, Ümmü Seleme'nin söylendiği kadar güzel olmadığını ama Âişe'yi bu duruma iten şeyin kıskançlık olduğunu söyledi. Kıskançlığından dayanamayan Hz. Âişe, Ümmü Seleme'yi görmesi için Hafsa'yı gönderdi. Dönen Hafsa: "Kuşkusuz güzel ama senin dediğin kadar değil." dedi. Devamında Hz. Âişe: "Onu daha sonra yine gördüm. Yemin olsun ki Hafsa'nın dediği gibiydi, fakat ben hâlâ onu kıskanıyordum." [429] dedi.

Hz. Âişe: "Bir defasında Resûlullah yanıma geldi. Ona "Gün boyunca neredeydin?" diye sorduğumda "Ey kumral, Ümmü Seleme'nin yanındaydım" dedi. Ben de "Ümmü Seleme'den doymadın mı?" deyince güldü. Sonra ben de "Ya Resûlallah! Bana söyler misin? İki vadiye insen ve biri otlatılmış diğeri de otlatılmamış ise hayvanlarını hangisinde otlatırsın?" diye sorunca "Otlatılmamış olanda" dedi. Ben de şunu söyledim: "Ben diğer eşlerin gibi değilim. Ben hariç,

[426] İbn İshâk, s. 271.
[427] İbn Kesîr, *Tarîh,* c. 3, s. 198; Bu hadisin geniş açıklaması için bk. Zürkânî, c. 4, s. 372.
[428] İbn Abdülber, c. 4, s. 1823, 1824.
[429] İbn Sa'd, c. 8, s. 75.

senin diğer eşlerin daha önce başka erkeklerin yanındaydılar." Bunun üzerine Resûlullah güldü.[430]

Hz. Safiyye, Hayber'den geldiğinde Hârise b. Nûman'ın evinde konakladı. Ensâr kadınları bunu duyunca güzelliğine bakmak için gelip gidiyorlardı. Hz. Âişe de örtülü olarak geldi. Çıktığında arkasından Resûlullah da çıktı ve dedi ki: "Yeni gelini nasıl buldun ey Âişe!" Hz. Âişe kızgın bir şekilde hem hızlı hızlı yürüyor hem de omuzlarını silkerek cevap veriyordu: "Ben sadece Yahudi bir kadın gördüm."[431]

Hz. Âişe'nin bu tavrından Hz. Safiyye ilerleyen zamanlarda da nasibini alacaktı. Hz. Safiyye hem çok güzel hem de maharetli oluşundan dolayı[432] Hz. Peygamber'in bazı hanımları tarafından kıskanılacak; özellikle de Hz. Âişe bu kıskançlığı sataşmaya varacak derecede ileri götürecekti. Hz. Safiyye, ya açıktan açığa veya ima yoluyla Yahudi bir aileye mensup oluşunu sürekli işitti durdu. Esasında Hz. Safiyye'yi en çok üzen konu, Hz. Âişe ve Hz. Hafsa'nın kendilerinin Kureyş'ten ve Arap olmakla övünüp, Hz. Safiyye'nin bir sığıntı, yabancı olduğunu başına kakmada, fırsat buldukça onu iğnelemekte diğer zevcelerle birlikte hareket etmeleriydi.[433] Bu durumu Hz. Safiyye'den dinleyelim: "Hafsa ile Âişe bana sataşmışlardı. Ben ağlarken Resûlullah yanıma girdi ve: "Ey Huyey kızı neden ağlıyorsun?" diye sordu. Ben: "Hafsa ve Âişe'nin benim hakkımda konuştuklarını ve: "Biz ondan daha hayırlıyız; çünkü bizler Resûlullah'ın hem amca kızları, hem de hanımlarıyız dediklerini işittim." dedim. Bunun üzerine Resûlullah: "Size ikiniz benden nasıl daha hayırlı olursunuz ki, kocam Muhammed, babam Harun, amcam da Mûsâ'dır." deseydin ya."[434] diyerek onu teselli etti.[435]

---

[430] İbn Sa'd, c. 8, s. 64.

[431] İbn Sa'd, c. 8, s. 99.

[432] Hz. Safiyye çok güzel yemek yapardı. Yine güzel bir yemek pişirdiği bir gün Hz. Peygamber Hz. Âişe'nin evindeyken ona gönderdi. Hz. Âişe hizmetçinin elinden kabı aldı ve yere attı, kap parçalandı. Hz. Peygamber kabın parçalarını yerden aldı ve birleştirdi. Sonra da başka bir kap alarak Hz. Safiyye'ye gönderdi. Buhârî (ö. 256/870), bu sırada Hz. Peygamber'in tek bir kelime bile sarf etmediğini rivayet etmektedir. (Afzalurrahman, *Encyclopaedia of Seerah, Sîret Ansiklopedisi*, çev. Yusuf Balcı v.d., İstanbul, İnkılâb Yayınları, 1996, İkinci Baskı, c. 2, s. 124–125).

[433] İbn Sa'd, c. 8, s. 101; Âişe Abdurrahman, s. 355.

[434] İbn Sa'd, c. 8, s. 100; İbn Abdülber, c. 4, s. 1872.

[435] İbn Abbâs, bunun üzerine Hucûrat Sûresi'nin 11. âyetinin nâzil olduğunu rivayet etmektedir. "Ey müminler! Bir topluluk diğer bir topluluğu alaya almasın. Belki de onlar, kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da kadınları alaya almasınlar. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Kendi kendinizi ayıplamayın, birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fâsıklık ne kötü bir isimdir! Kim de tevbe etmezse işte onlar zalimlerdir." Bkz. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, sad. İsmail Karaçam v.d., Azim Dağıtım, İstanbul, 1992, c. 7, s. 204.

Bir yolculuk esnasında Hz. Âişe, hafif eşyalarla hızlı bir deve üzerindeydi. Hz. Safiyye'nin eşyaları ise ağır, devesi de yavaş hareket eden bir deveydi. Bu da kervanın yavaş hareket etmesine sebep oluyordu. Resûlullah "Âişe'nin eşyalarını Safiyye'nin devesine, Safıyye'nin eşyalarını da Âişe'nin devesine değiştirin de kervan rahat bir şekilde yoluna devam etsin." dedi. Hz. Âişe bunu duyunca: "Ey Allah'ın kulları! Şu Yahudi kızı Resûlullah katında bizden daha değerli oldu" dedi. Resûlullah buyurdu ki: "Ey Ümmü Abdullah! Senin eşyaların hafif, Safiyye'nin eşyaları ise ağır, bu da kervanın yavaş hareket etmesine sebep oluyor, onun için onun eşyalarını senin devene, seninkini de onun devesine naklettik." dedi. Bunun üzerine Hz. Âişe, "Sen Allah'ın Resûlü değil misin?" diye çıkışınca, Resûlullah gülümseyerek: "Bunda şüphen mi var, ey Ümmü Abdullah!?" diye mukabelede bulundu. Hz. Âişe "Sen Allah'ın Resûlü olduğunu söylemiyor musun? Eşyayı eşit bir şekilde develere taksim edemez miydin?" diye itirazda bulununca, babası Hz. Ebû Bekir hiddetli bir şekilde Hz. Âişe'nin yüzüne bir tokat attı. Resûlullah bunun üzerine "Sakin ol, ey Ebû Bekir!" buyurdu. Hz. Ebû Bekir "Yâ Resûlallah, ne dediğini duymadın mı?" deyince Resûlullah: "Kıskanç kadın vadinin üst tarafıyla alt tarafını birbirinden ayırdedemez." buyurdu."[436]

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) diğer eşlerinin kıskançlığını ve Hz. Âişe'nin sözünü esirgemediğini de gösteren farklı bir rivayet ise şöyledir: "Hz. Peygamber'in eşleri, Fâtıma'yı Resûlullah'a (s.a.s.) gönderdiler. Hz. Âişe onunla örtünün altında iken, Fâtıma izin istedi, izin verilince, dedi ki: "Ey Allah'ın Resûlü, eşlerin beni sana gönderdi ve senden Ebû Kuhafe'nin kızı hakkında adalet istiyorlar". Âişe susuyordu. Hz. Peygamber, ona dedi ki: "Ey kızcağızım! Sen benim sevdiğimi sevmez misin?" Fâtıma "Evet" dedi. Hz. Peygamber bunun üzerine buyurdu: "O hâlde Âişe'yi sev". Fâtıma, bunu Resûlullah'tan duyduktan sonra kalktı ve Hz. Peygamber'in eşlerinin yanına gitti. Onlara Hz. Peygamber'in kendisine söylediklerini iletti. Onlar Fâtıma'ya tekrar gitmesini söyleyince, o bir daha gidemeyeceğini ifade etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hanımları, Zeyneb bint Cahş'i gönderdiler. Zeyneb, Resûlullah'ın (s.a.s.) yanında diğer kadınlara nispetle mertebe bakımından denklik anlamında Hz. Âişe'ye yakın bir kadındı. Zeyneb, Resûlullah'ın (s.a.s.) yanına girmek için izin istedi. Resûlullah (s.a.s.) ise Âişe ile beraber onun örtüsünün altında Fâtıma'nın girdiği zamanki hâlde bulunuyordu. Resûlullah (s.a.s.) ona da izin verdi".

[436] Şâmî, c. 11, s. 34-35.

Zeyneb dedi ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Hanımların beni sana gönderdiler. Ebû Kuhafe'nin kızı hakkında senden adalet istiyorlar" dedi. Hz. Âişe diyor ki: "Benim aleyhime atıp tuttu ve hakkımdaki sözü uzattı. Ben, Resûlullah'ı gözetiyor, bana onun hakkında konuşmaya izin verecek mi diye gözüne bakıyordum. Zeyneb konuşmasına devam etti. Nihayet Resûlullah'ın benim kendimi savunmama bir şey demeyeceğini anladım. Zeyneb'e atıp tutmaya başlayınca, ona yaptığım hücumda kendisine aman vermedim. Bunun üzerine Resûlullah gülümseyerek: "Bu, Ebû Bekir'in kızıdır!" buyurdu.[437]

Mâriye geldiği gün Hz. Âişe'ye yakın bir eve yerleştirildi. Resûlullah'ın (s.a.s.) sürekli olarak onun yanına gidip gelmesinden dolayı Hz. Âişe Mâriye'yi daha fazla kıskanmaya başladı. Bu durum zorlarına gitti. Üstelik Allah ona bir de çocuk verdi. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yaşayan hanımları ise bundan mahrumdu. Bu kıskançlıktan Mâriye tedirgin oldu. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) Mâriye'yi el-Âliye mevkiine yerleştirdi.[438]

Hz. Âişe'nin kıskançlığı, Hz. Peygamber'i (s.a.s.) izlemeye kadar varmıştı. Hz. Âişe, bir gece eşini mezarlığa kadar izlemiş ve onun sadece yalnız kalıp dua etmek istediğini anladığında utanmıştı. Hz. Peygamber (s.a.s.) genç ve kıskanç eşini bu kişilik özelliğinden dolayı zaman zaman şakayla karışık azarlamıştı.[439]

Bu kıskançlıkların Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatı zamanına kadar devam ettiğini de söylemek mümkündür. Bir gün Hz. Âişe'nin başının şiddetle ağrıdığını gören Resûlullah kendisine, "Ne ehemmiyeti var Âişe? Eğer benden önce vefat edersen seni kendi elimle teçhiz eder, tekfin eder, namazını kılarım." diye latife etti.[440] Kıskançlık içinde Hz. Âişe "Anlıyorum ki senin istediğin bu. Sonra da mutlaka odana gider ve orada kadınlarla kendini avutursun." dedi.[441]

[437] İbn Hanbel, c. 41, s. 123-124; Müslim, c. 4, s. 1891.
[438] İbn Sa'd, c. 8, s. 171.
[439] Abbott, s. 73.
[440] Zerkeşî, s. 165.
[441] Abbott, s. 74.

7. İfk Hadisesi

İfk, Hz. Âişe'ye zina iftirası atılması olayına verilen isimdir. Adını, Kur'ân'daki olaya ilişkin âyetlerde[442] iki defa geçen[443] ifk kelimesinden alır. İfk "iftira, en kötü ve en çirkin yalan" demektir.[444] İfk, sözlük anlamıyla Kur'ân'da ayrıca iki yerde[445] geçmektedir.

İftiraya yol açan hadise şöyle gelişmiştir:[446] Hz. Peygamber (s.a.s.) bir sefere çıkacağı zaman hanımları arasında kura çekerdi.[447] el-Müreysi gazvesine (5/626)[448] çıkmak istediği zaman da kura çekti; kura Hz. Âişe ve Ümmü Seleme'ye çıktı.[449]

Mustalik[450] (Müreysî) Gazvesi'nden dönerken beraberinde götürdüğü eşi Hz. Âişe, konakladıkları bir yerde sabaha karşı tekrar hareket emri verildiğinde tabii ihtiyacını gidermek üzere ordugâhtan uzaklaşmıştı. Onu mahfenin[451] (hevdecin)[452] içinde sanarak deveyi sürmüşlerdi.[453] Hz. Âişe geri gelirken boynundaki Yemen (Zafâr) akiğinden yapılmış gerdanlığın[454] düşmüş olduğunu fark eder ve kendisini bekleyecekleri düşüncesiyle[455] dönüp aramaya koyulur; ancak karanlıkta onu bulup el yordamıyla tanelerini toplayıncaya kadar çok vakit kaybeder. Konak yerine geldiğinde diğerlerinin hareket ettiğini görür ve yokluğunu anlayınca aramaya çıkacakları inancıyla orada beklemeye başlar; bu arada elbisesine sarılarak

---

[442] en-Nûr, 24/11-22.
[443] en-Nûr, 24/11, 12.
[444] İbn Manzûr, c. 1, s. 166; Mustafa Çağrıcı, "İftira", *DİA*, c. 21, s. 522, 523.
[445] el-Furkan 25/4; Sebe' 34/43.
[446] Hz. Âişe'nin dilinden İfk Hadisesi için bkz. Vâkıdî, c. 2, s. 426-440; İbn Hanbel, c. 42, s. 404-412; İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmâil (ö. 774/1372), *el-Bidâye ve'n-Nihâye, Büyük İslâm Tarihi*, çev. Mehmet Keskin, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1994, c. 4, s. 273-281; İbn Kesîr, *Tefsir*, c. 11, s. 5792-5803.
[447] İbn İshâk, s. 444.
[448] Müreysi gazvesinin tarihi hakkında İbn Hâcer ve İbn Seyyidinnâs gibi âlimlerin tespitlerine de yer verilen bir tahlil için bkz. Şulul, *Kronoloji*, s. 655-658.
[449] Vâkıdî, c. 2, s. 426.
[450] İbn Sa'd, c. 2, s. 48.
[451] Mahfe, devenin sırtına yerleştirilen ve karşılıklı iki kişiyi taşıyabilen önü açık oda biçiminde sepete verilen isimdir. Sağlam bir şekilde hayvanın sırtına bağlanan mahfenin üzeri kumaşla örtülü olurdu. (Şulul, *Kronoloji*, s. 1112).
[452] Hevdec, ordudaki askerlerin görmesini ve kadınların rahatsız olmasını engellemek için devenin üzerine küp şeklinde tahtadan yapılan, aralarına perde çekilen barınaktır. Kadınlar bunun içine girer ve hevdec devenin üstüne yerleştirilirdi. (Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, s. 327).
[453] Hz. Âişe o zamanlar zayıf bir kadındı. (Vâkıdî, c. 2, s. 427).
[454] Şulul, *Kronoloji*, s. 651.
[455] Hz. Âişe: "Ben, eğer bir ay bile kalsam, hevdecin içinde olmadan devemin götürülmeyeceğini düşünüyordum." şeklinde ifade eder. (Vâkıdî, c. 2, s. 428); Ayrıca hevdecten çıkılacağı zaman perde açıldığını, Hz. Âişe'nin bu defa perdeyi açmayı unuttuğu, bu yüzden içinde olduğu sanılarak hevdeci deveye yükleyip hareket edildiği ifade edilmektedir. (Seligsohn, M., "Âişe", *İA*, c. 1, s. 229).

uyuyakalır.[456] Ordunun artçılarından Safvân b. Muattal es-Sülemî[457] görevi gereği kamp yerini kontrol ederken onu bulur[458] ve devesine bindirip orduya yetiştirir;[459] fakat hızlı yürümekle birlikte kendisi yaya olduğu için kafileye ancak kuşluk sıcağında mola verdikleri zaman ulaşabildiler.[460]

Söz konusu gecikme başlangıçta kötüye yorumlanmamış, hatta kimsenin dikkatini bile çekmemişken, hicretten önce Hazrec kabilesinin reisi olan ve Medine'nin yönetimi kendisine verilmek üzere iken Hz. Peygamber'in (s.a.s.) gelmesiyle bundan mahrum kalan Abdullah b. Übey b. Selûl'ün[461] başlattığı dedikoduyla birlikte iç huzursuzluklara yol açan önemli bir olay halini almıştır.[462]

İslâmiyet'i istemeyerek kabul ettiği için münafıkların[463] reisi diye bilinen Abdullah b. Übey ile adamlarının Resûl-i Ekrem'i ve kayınpederi Hz. Ebû Bekir'i

---

[456] Vâkıdî, c. 2, s. 428.

[457] İfk Hadisesi'ne adı karışan sahâbîdir. Resûlullah (s.a.s.), konu ile ilgili âyet inmeden önce, onun hakkında hayırdan başka bir şey bilmediğini ifade etmiştir. (M. Yaşar Kandemir, "Safvân b. Muattal", *DİA*, c. 35, s. 485-486).

[458] Hz. Âişe, Safvân'ın, "İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn." demesiyle uyanır. (İbn İshâk, s. 445; Vâkıdî, c. 2, s. 429).

[459] Safvân, İfk Hadisesi hakkında, "Ben şimdiye kadar hiçbir kadının eteğine dokunmadım." demiştir. Bazı yazarlar bu sözü, onun iktidarsız olduğu şeklinde yorumlamışlarsa da Safvân'ın daha sonra evlenmesi; eşiyle aralarındaki bazı anlaşmazlıkları Resûlullah'a (s.a.s.) aktarmaları; Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ikisine de tavsiyede bulunduğuna dair rivayetler bunun doğru olmadığını göstermektedir. (M. Yaşar Kandemir, "Safvân b. Muattal", *DİA*, c. 35, s. 485-486); Mevzu ile ilgili olarak bir yorum yapan Azimli, bu olayın başka bir olayla karıştırıldığını ifade etmektedir. Olay kısaca şöyledir: Mâriye'nin yanına gelip giden bir köle vardır. Dedikodular çıkınca Hz. Ali görevlendirilir ve sonuçta köşeye sıkıştırılan kölenin hadım edilmiş olduğu ortaya çıkar, mesele kapanır. (Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, s. 338).

[460] Olay, yeğeni Abbâd b. Abdullah b. ez-Zübeyr'in sorması üzerine Hz. Âişe tarafından geniş bir şekilde anlatılmaktadır. (Vâkıdî, c. 2, s. 426-440).

[461] Vâkıdî, c. 2, s. 429; Hz. Peygamber (s.a.s.) devrinde Medine'de yaşayan münafıkların reisi; Hz. Âişe hakkında uydurulan iftiranın baş tertipçisi ve yayıcısıdır. Kur'ân-ı Kerim'de kendisi kastedilerek "İftiranın en büyüğünü üstlenen adam için en büyük azap vardır." Anlamındaki Nûr Sûresi 11. Âyeti nâzil olmuştur. (Talat Koçyiğit, "Abdullah b. Übey b. Selûl", *DİA*, c. 1, s. 139-140).

[462] Hamidullah, bu münafıklığın temelinde Abdullah b. Übey'in Yahudilerin önde gelen dostlarından olmasını ve yaptıkları işbirliğini gösterir. Ona taç giydirilip Medine kralı yapılması tasarısının, Medinelilerin İslâm'ı kabul etmesiyle ortadan kalktığını; Benû Nadir Yahudilerini Hz. Peygamber'in (s.a.s.) haklı isteklerine karşı çıkmaya ve direnmeye kışkırtanın hep o olduğunu ifade eder. Sürekli ikiyüzlü davrandığını ve Müslümanlar arasında huzursuzluk çıkarmaya çalıştığını; o sıralarda içinde bulunduğu faaliyetlere bakılırsa, onun da bu büyük komployu hazırlayanlarla işbirliği içinde olması gerektiğini tespit etmektedir. (Hamidullah, s. 207).

[463] *Hz. Peygamber Devrinde Münafıklar* adlı çalışmasında Demircan, münafıkların faaliyetlerini sayarken, bunların en önemlilerinden birinin Müslümanlar aleyhinde yalan haberler uydurmak, onların inançlarını ve sebatlarını sarsıcı dedikodular üretmek olduğunu; İfk Hadisesi'ndeki iftiranın da bunlardan en etkilisi olduğunu ifade etmektedir. (Adnan Demircan, *Hz. Peygamber Devrinde Münafıklar*, Konya, Esra Yayınları, 1996). Buradan, dedikodular çıkaran, iftira atan münafıkların gerçek amacının şahıslar ve toplum nezdinde inanç ve davayı baltalamak, sebatlarını sarsmak olduğunu anlıyoruz. Tarih, günümüze kadar bu tür olayların pek çok benzerine şahit olmuştur.

küçük düşürmeye ve aralarını açmaya yönelik sözleri,[464] Hassân b. Sâbit,[465] Mistah b. Üsâse[466] ve Hamne bint Cahş[467] gibi bazı mü'minlerin de katılmasıyla kısa zamanda yayılmaya başlamıştı.[468] Şüphesiz bu olayı duyduklarında yalan olduğunu söyleyen Müslümanlar çoğunluktaydı. Bir örnek vermek gerekirse İstanbul'da medfun sahâbî Ebû Eyyûb'u[469] verebiliriz: Ebû Eyyûb Hâlid b. Zeyd el-Ensârî'nin zevcesi Ümmü Eyyûb, kocasına, "Ey Ebû Eyyûb! Halkın Âişe hakkında söylediği şeyleri işittin mi?" diye sorunca, Ebû Eyyûb, "Evet! İşittim. Onların hepsi yalandır! Ey Ümmü Eyyûb! Sen Âişe yerinde olsan böyle bir şey yapar mıydın?" diye sordu. Ümmü Eyyûb, "Hayır! Vallahi" dedi. Ebû Eyyûb, "Âişe senden daha hayırlıdır." dedi. Kur'ân âyetleri nazil olup da İfk sahiplerini anlatınca Allah, Ebû Eyyûb'un Ümmü Eyyûb'a söylediğini kast ederek: "*Bu iftirayı işittiğinizde erkek ve kadın müminlerin kendi vicdanları ile hüsnüzanda bulunup da "Bu apaçık bir iftiradır."*[470] *demeleri gerekmez miydi?*" buyurdu.[471]

Sefer dönüşü rahatsızlanarak bir ay kadar yatan Hz. Âişe ise bunu duymamış, sadece bu süre içerisinde daha önceki rahatsızlıklarında gösterdiği ilgiyi göstermeyen Resûlullah'ın odasına seyrek uğramasından bir şeyler olduğunu sezmişti.[472] Hz. Âişe,

---

[464] Abbott, Abdullah b. Übey'in bu iftirayı Hz. Muhammed'in (s.a.s.) amacını kötülemek için ileri sürerek bilinçli bir şekilde olayı saptırıp, en azından bu dedikoduları duymaya meyilli insanların duymalarını ve topluma yayılmasını sağlamayı amaçladığını ve bunu da gerçekleştirdiğini ifade eder. (Abbott, s. 47).

[465] İfk Hadisesi'ne adı karıştığından dolayı kendisine kırbaç vurulduğu, bir kasidesinde Hz. Âişe'nin iffetini dile getirip özür dilediği, iftira edenler arasında olduğundan Safvân'ın kendisini kılıçla yaraladığı Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şairi olarak tanınan sahâbî. (Hüseyin Elmalı, "Hassân b. Sâbit", *DİA*, c. 16, s. 399-402).

[466] Adı, Mistah b. Üsâse b. Abbâs b. el-Muttalib b. Abdümenâf b. Kusay'dır. "Ebû Abbâd" künyesini almıştır. Annesi Ümmü Mistah b. Ebû Rühm b. el-Muttalib b. Abdümenâf b. Kusay'dır. Kendisinden biat alınan kadınlardandı. Mistah Bedir, Uhud ve bütün seferlere Resûlullah (s.a.s.) ile beraber katıldı. Hicretin 34. senesinde 56. yaşında iken vefat etti. (İbn Sa'd, c. 3, s. 39). İfk Hadisesi'nin yayılmasına adı karışan ve iffetli bir kadına zina isnadında bulunma fiilini işlediği sabit görüldüğü için Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından kendisine had cezası uygulanmıştır. (Hüseyin Algül, "Mistâh b. Üsâse", *DİA*, c. 30, s. 188).

[467] Hamne bint Cahş, meşhur sahâbî Mus'ab b. Umeyr'in eşi olup Uhud Savaşı'nda susayanlara su dağıtmış ve yaralıları tedavi etmiştir. İbn Sa'd, c. 8, s. 191. İfk Hadisesi'nden dolayı kendisine hadd-i kazf uygulanan Hz. Peygamber'in (s.a.s.) baldızı olan sahâbî. (Mehmet Aykaç, "Hamne bint Cahş", *DİA*, c. 15, s. 497).

[468] Mustafa Fayda, "İfk Hadisesi", *DİA*, c. 21, s. 508.

[469] Ebû Eyyûb el-Ensârî (ö. 49/669), Hicret sonrasında Hz. Peygamber'i (s.a.s.) Medine'de evine misafir eden, bundan dolayı "Mihmandâr-ı Nebî" olarak da anılan ve Türkiye'de "Eyüp Sultan" unvanıyla bilinen sahâbî. (Hüseyin Algül, "Ebû Eyyûb el-Ensârî", *DİA*, c. 10, s. 123-125).

[470] en-Nûr, 24/12.

[471] Vâkıdî, c. 2, s. 431.

[472] Hz. Âişe, bu durumu: "Ben sadece Resûlullah'ın bana ilgi duymamasını hoş karşılamadım. Hastalandığımda ondan gördüğüm ilgiyi bu kez göremiyordum. Sadece yanıma girip "*Nasıl bu?*" deyip çıkıyordu. Oysa daha önce ben rahatsızlandığım zaman, bana ilgi ve şefkat gösterir ve yanıma gelir otururdu." Şeklinde ifade etmektedir. (Vâkıdî, c. 2, s. 429).

ihtiyaç gidermek için dışarı çıktıkları bir gece tesadüfle babasının teyzesi kızı Ümmü Mistah'tan oğlunun bu dedikoduyu anlattığını duymuş[473] ve üzüntüsünden tekrar hastalanmış, arkasından da Allah Resûlü'nden (s.a.s.) izin alıp babasının evine gitmişti. Annesinin teselli etmeye çalışmasından[474] herkesin bu konuyu konuştuğunu anlayan Hz. Âişe daha da üzüldü.[475]

Olaya son derece üzülen ve nasıl davranacağı hususunda uzunca bir süre tereddütte kalan Resûl-i Ekrem sonunda konuyu bazı yakınlarıyla istişare etmeye karar verdi. Eşleri arasında Hz. Âişe'ye rakip olmasıyla tanınan Zeyneb bint Cahş'a, onun eski kocası ve kendi evlâtlığı Zeyd b. Hârise'nin oğlu Üsâme'ye ve damadı Hz. Ali'ye düşüncelerini sordu.[476] Bunlardan Zeyneb ile Üsâme, Âişe'den hiçbir şekilde şüphelenmediklerini söylerken Hz. Ali görüşünü, "Yâ Resûlallah! Allah senin evliliğine bir sınır koymamıştır; Âişe gibi pek çok kadın var, onu boşa ve başka biriyle evlen. Fakat yine de işin aslını öğrenmek için onun hizmetçisini sorguya çekmelisin" diye görüşünü bildirdi.[477] Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.) Büreyre adlı câriye ile konuştu, kendisinden, "O altından da daha saf bir kadındır. Vallahi onun hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum. Ey Allah'ın Resûlü! Eğer Âişe başka türlü olsaydı Allah (c.c.) muhakkak sana haber verirdi. O, evinde hamurunu yoğururken uyuyakalan ve hamuru kuzuya yediren gencecik bir kadındır." cevabını aldı. Resûlullah, Zeyneb bint Cahş'a sorduğunda,[478] "Ey Allah'ın Resûlü! (Yalan) Gözümden ve kulağımdan uzak olsun; onun hakkında sadece hayır biliyorum.

---

[473] İbn İshâk, s. 446; Ümmü Mistâh, Araplar arasında bir felâket zamanında söylenmesi âdet olan "Düşmanın helak olsun." bedduası yerine, "Mistâh helak olsun!" diye oğluna beddua etti. (Kasım Şulul, "Hz. Peygamber (a.s.) Döneminde Müslümanların Bir Ahlâk İmtihanı İfk (İftira) Hâdisesi Ve Tahlili", *Adıyaman Uluslararası Safvan Bin Muattal Ve Ahlak Sempozyumu* (Bildiriler Kitabı), 2013, s. 103).

[474] Annesi, Hz. Âişe'yi teselli ederken "Kızcağızım, durumdan fazla kederlenme. Vallahi güzel, kocası tarafından sevilen ve kumaları da olan hiçbir kadın yoktur ki, kumalar onun hakkında çok söz söylemesinler ve insanlar da onun hakkında çok söz söylemesin." demekteydi. (Vâkıdî, c. 2, s. 429).

[475] Hz. Âişe bu durumu "O gece sabaha kadar ağladım; ne gözyaşlarım dindi ne gözüme uyku girdi." şeklinde ifade etmektedir. (Vâkıdî, c. 2, s. 430).

[476] İbn İshâk, s. 448.

[477] *İA*'da "Âişe" maddesini yazan Seligsohn'un, bu durumu "Âişe'nin Ali'ye olan kini bundandır." şeklinde ifade etmesi; ilerleyen satırlarda ise "Can düşmanı Ali'nin halife olduğunu öğrenince, öldürülen Osman'ın intikamını almak bahanesi ile Müslümanları Ali'ye karşı ayaklandırmak için bütün gayretini safetti." (Seligsohn, M., "Âişe", *İA*, c. 1, s. 229) şeklinde hiçbir kaynağa dayanmadan, kendi görüşü olarak söylemesinin taraflı bir tutum olduğu aşikardır. Çünkü "Kin tutma ya da can düşmanlığı" gibi bir durum söz konusu olmayıp, bu konuda ne Hz. Âişe ne de Hz. Ali tarafından söylenmiş bir rivayete rastlamış değiliz.

[478] Hz. Âişe, "Kıskançlıktan dolayı Zeyneb'in yalan söylemesinden korkuyordum ama Allah onu korudu. Diğerlerine gelince helak olan helak oldu." demiştir. (Vâkıdî, c. 2, s. 430).

Vallahi ben onunla konuşmuyor ve onu terk etmiş bulunuyorum. Fakat ben ancak hakkı söylerim." dedi.[479] Allah Resûlü, Ümmü Eymen'den de aynı cevabı aldı.[480]

Daha sonra Resûl-i Ekrem Mescid-i Nebevî'de konuyu halka açıp[481] minbere çıktı. Allah'a hamd ve senâ ettikten sonra, "Ailem konusunda eziyet eden şahısla ilgili olarak bana kim yardım edecek? Öyle bir adam hakkında dedikodu yapmışlar ki; Vallahi ben o adam hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum. Üstelik o adam evime ancak benimle girebilmiştir. O adam hakkında yalan söylüyorlar." dedi. Bunun üzerine Sa'd b. Mu'âz ayağa kalkıp, "O kişiyle ilgili olarak ben sana yardım edeceğim ey Allah'ın Resûlü! Eğer bu iftirayı çıkaran Evs'ten ise başını sana getiririm. Eğer Hazrecli kardeşlerimizden ise, bize emret, istediğini yaparız." dedi. Bunun üzerine Sa'd b. Ubâde ayağa kalkarak, "Allah'a yemin ederim ki yalan söyledin. Eğer Hazrecli ise onu öldüremezsin ve buna gücün de yetmez. Vallahi, o iftiracının Hazrec'ten olduğunu bildiğin için bu sözü söyledin. Vallahi eğer Evs'ten olsaydı bu sözü söylemezdin. Fakat sen, câhiliye devrinde aramızda bulunan düşmanlık gözüyle bize bakıyorsun. Oysa Allah bu düşmanlığı yok etti." dedi.

Bunun üzerine Sa'd b. Muâz'ın amcasının oğlu Useyd b. Hudayr, "Vallahi yalan söyledin, biz o kişiyi öldüreceğiz. Sen bir münafıksın ve münafıkları savunuyorsun. Vallahi eğer Resûlullah'ın bu işle ilgili olarak hangi grubu arzu ettiğini bilseydik, Resûlullah yerinden kalkmadan onun başını getirirdik. Fakat ben Resûlullah'ın ne kast ettiğini bilmiyorum." dedi.

Sa'd b. Ubâde dedi ki: "Ey Evsliler! Siz bizi câhiliye devrindeki düşmanlığa zorluyorsunuz. Vallahi o dönemi hatırlamaya ihtiyacınız yoktur ve kimin galip geldiğini biliyorsunuz. Üstelik İslâm bütün bunları silip süpürmüştür." Bunun üzerine Useyd b. Hudayr ayağa kalkarak, "Sen Bu'âs günündeki konumumuzu gördün." dedi. Tartışma bu şekilde uzayınca öyle bir hal aldı ki neredeyse aralarında vuruşmaya başlayacaklardı. Resûlullah (s.a.s.) ise her iki tarafa da susmalarını işaret etti. Minberden indi; onları sakinleştirdi nihayet onlar da ayrılıp gittiler.[482]

Hz. Peygamber de (s.a.s.) mescitten ayrılarak Hz. Ebû Bekir'in evine gitti. Hz. Âişe'nin anlattığına göre, kendisinin yattığı odaya girince dedikoduların çıktığı günden beri ilk defa yanına oturarak söylenenleri tekrar etmiş ve "Şimdi, sana

[479] Vâkıdî, c. 2, s. 430. Bu sözleriyle Zeynep, Hz. Âişe'nin ömür boyu sürecek minnettarlığını kazanmış oldu. (Abbott, s. 49).
[480] Vâkıdî, c. 2, s. 431.
[481] İbn İshâk, s. 447.
[482] Vâkıdî, c. 2, s. 431-432.

gelince ey Âişe; kuşkusuz senin hakkında şöyle şöyle haberler bana ulaştı. Eğer sen masum isen Allah senin masumiyetini haber verecektir. Eğer insanların dedikleri gibi bir şeye bulaşmışsan azîz ve celîl olan Allah'tan af dile! Çünkü kul günahını itiraf edip tövbe ettiği zaman Allah da onun tövbesini kabul eder." demiştir.[483]

Hz. Âişe: "Resûlullah (s.a.s.) sözünü bitirince, gözyaşlarım akmaya başladı; hatta yaşlardan bir şey göremiyordum. Babama, "Resûlullah'a cevap ver baba!" dedim. Babam, "Vallahi ne diyeceğimi ve senin için ne cevap vereceğimi bilmiyorum." dedi. Bu kez anneme, "Benim yerime Resûlullah'a cevap ver anne!" dedim. Annem, "Vallahi senin için Resûlullah'a ne cevap vereceğimi bilmiyorum." dedi. Ben de, "Vallahi biliyorum; siz benimle ilgili bu sözü duydunuz ve içinizden bunun doğru olduğunu kabul ettiniz. Eğer ben size, "Ben masumum." desem, bana inanmayacaksınız. Eğer Allah'ın, uzak olduğumu bildiği bir işi itiraf etsem bana inanacaksınız. Vallahi Yusuf'un (a.s.) babası dışında kendime uygun bir örnek bulamıyorum."[484] demiş, babası kızarak ona yöneldiğinde Hz. Âişe, gözyaşı içinde içinden, "Vallahi sizin anlattığınız hususta Allah'a tövbe etmeyeceğim." demiştir.[485] Hz. Peygamber'in dedikodulara inandığını, bu sebeple de ne söylese şüphe ile karşılayacağını ifade etmiş ve artık Hz. Yakûb gibi sabredip Allah'tan yardım dilemekten başka çaresinin bulunmadığını söylemiştir.[486]

Hz. Âişe'nin tepkileri ve tavrı onun ne denli Allah'a güvenen, sabırlı, tahammül sahibi, kendinden emin, gururlu, vakarlı ve izzet-i nefis sahibi olduğunu göstermesi açısından da önemlidir.[487]

Bu sırada uzun süredir beklenen vahiy[488] gelmeye başlamıştır.[489] İfk hadisesi sonrası Hz. Âişe hakkında inen âyetlerin ilkinin mealini burada, diğerlerini ise dipnotta vermek istiyoruz: "*(Peygamber'in eşine) bu ağır iftirayı uyduranlar*

---

[483] Vâkıdî, c. 2, s. 432.
[484] Vâkıdî, c. 2, s. 432-433.
[485] Vâkıdî, c. 2, s. 433.
[486] Yûsuf, 12/8. "Bilakis nefisleriniz size kötü bir işi güzel gösterdi. Artık bana düşen hakkıyla sabretmektir. Anlattığınız karşısında bana yardım edecek olan ancak Allah'tır." İbn İshâk, s. 449.
[487] Zerkeşî, "EK 3", s. 180.
[488] Bazı müfessirlere göre Müslümanların Müreysi Gazvesi'nden Medine'ye dönüşlerinden otuz yedi gün sonra âyetler nâzil olmuştur. (Şulul, *Kronoloji*, s. 651).
[489] Vahy geldiğinde Resûlullah yüzünü açtı ve gülüyordu. İnciler gibi ter döküyor ve alnını siliyordu. İlk söylediği söz, "Ya Âişe, Allah senin beraetini gökten indirdi." dedi. Hz. Âişe dedi ki: Annem ve babam sevindiler ve annem, "Kalk Resûlullah'a teşekkür et" dedi, ben de, "Vallahi ben sadece Allah'a hamd ederim." dedim. (Vâkıdî, c. 2, s. 433-434); Bu durum *Müsned*'de Hz. Âişe'den şöyle aktarılmaktadır: "Allah beraetimi gökten indirince, Resûlullah geldi ve bu durumu haber verdi. Ben ona "Benim hamdim ve teşekkürüm ancak Allah'adır, sana değil." dedim. (İbn Hanbel, c. 40, s. 13).

şüphesiz sizin içinizden bir gruptur. Bunu kendiniz için bir kötülük sanmayın, aksine o, sizin için bir iyiliktir. Onlardan her bir kişiye, günah olarak ne işlemişse (onun karşılığı ceza) vardır. Onlardan (elebaşlık yapıp) bu günahın büyüklüğünü yüklenen kimse için de çok büyük bir azap vardır."[490]

Nûr sûresinin on birinci âyetinden itibaren başlayıp[491] devam eden ilâhî beyanda çirkin iftirayı çıkaranın büyük bir azaba mâruz bırakılacağı ifade edilmekte, ona alet olup dedikoduyu yayanların bir avuç insandan ibaret olduğu bildirilmekte, bunun yanında söylentileri duyan kadın erkek bütün Müslümanların duyarsız ve bilinçsiz davranışları da kınanmaktadır.[492] Zira olay, insanoğluna yöneltilebilecek en çirkin bir iftira olmanın yanı sıra Hz. Peygamber'in mâsum eşini hedef almış ve dolayısıyla Müslüman toplumun tamamı itham altında bırakılmıştır.[493] Onlar bu haberi duyduklarında basiretlerini kullanarak, "Böyle bir söylentiye alet olmak bize asla yakışmaz. Hâşâ! Bu çok büyük bir iftiradır." demeli ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.)

---

[490] en-Nûr, 24/11. "Bu iftirayı işittiğinizde erkek ve kadın müminlerin, kendi vicdanları ile hüsnüzanda bulunup da: "Bu, apaçık bir iftiradır." demeleri gerekmez miydi?"; "Onların (iftiracıların) da bu konuda dört şahit getirmeleri gerekmez miydi? Mademki şahitler getiremediler, öyle ise onlar Allah nezdinde yalancıların ta kendisidirler."; "Eğer dünyada ve ahirette Allah'ın lütuf ve merhameti üstünüzde olmasaydı, içine daldığınız bu iftiradan dolayı size mutlaka büyük bir azap isabet ederdi."; "Çünkü siz bu iftirayı, dilden dile birbirinize aktarıyor, hakkında bilgi sahibi olmadığınız şeyi ağızlarınızda geveleyip duruyorsunuz. Bunun önemsiz olduğunu sanıyorsunuz. Hâlbuki bu, Allah katında çok büyük (bir suç) tur."; "Onu duyduğunuzda: "Bunu konuşup yaymamız bize yakışmaz. Hâşâ! Bu, çok büyük bir iftiradır" demeli değil miydiniz?"; "Eğer inanmış insanlarsanız, Allah, bir daha buna benzer tutumu tekrarlamaktan sizi sakındırıp uyarır."; "Ve Allah âyetleri size açıklıyor. Allah, (işin iç yüzünü) çok iyi bilir, hüküm ve hikmet sahibidir."; "İnananlar arasında çirkin şeylerin yayılmasını arzulayan kimseler için dünyada da ahirette de çetin bir ceza vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz."; "Ya sizin üstünüze Allah'ın lütuf ve merhameti olmasaydı, Allah çok şefkatli ve merhametli olmasaydı (haliniz nice olurdu)!"; "Ey iman edenler! Şeytanın adımlarını takip etmeyin. Kim şeytanın adımlarını takip ederse, muhakkak ki o, edepsizliği (yüz kızartıcı suçları) ve kötülüğü emreder. Eğer üstünüzde Allah'ın lütuf ve merhameti olmasaydı, içinizden hiçbir kimse asla temize çıkamazdı. Fakat Allah dilediğini arındırır. Allah işitir ve bilir."; "İçinizden faziletli ve servet sahibi kimseler akrabaya, yoksullara, Allah yolunda göç edenlere (mallarından) vermeyeceklerine yemin etmesinler; bağışlasınlar; feragat göstersinler. Allah'ın sizi bağışlamasını arzulamaz mısınız? Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir."; "Namuslu, kötülüklerden habersiz mümin kadınlara zina isnadında bulunanlar, dünya ve ahirette lânetlenmişlerdir. Onlar için çok büyük bir azap vardır."; "O gün dilleri, elleri ve ayakları, yapmış olduklarından dolayı aleyhlerinde şahitlik edecektir."; "O gün Allah onlara gerçek cezalarını tastamam verecek ve onlar Allah'ın apaçık gerçek olduğunu anlayacaklardır."; "Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler ise kötü kadınlara; temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara yaraşır. Bu sonuncular, (iftiracıların) söylediklerinden çok uzaktırlar. Kendileri için bağışlanma ve güzel bir rızık vardır". (en-Nûr, 24/12-26).

[491] Halîfe b. Hayyât, s. 36.

[492] Vâkıdî, c. 2, s. 434.

[493] Münafıkların hedefi, Hz. Âişe'ye iftira atmakla onun, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ve Hz. Ebû Bekir'in şeref ve haysiyetini zedelemekti. (Sadreddin Gümüş, "*Resûlullah'ın (s.a.s.) Aile Hayatıyla İlgili Âyetlerin Toplu Değerlendirmesi*", Hz. Peygamber ve Aile Hayatı, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2006, s. 232.). Bununla İslâm Dini'ne zarar vermek istiyorlardı.

mâsum ailesiyle Müslüman toplumun onurunu korumalıydı. Âyet-i kerîmelerde bundan böyle benzeri gafletlere düşmemeleri konusunda Müslümanlar uyarılmakta ve rencide olan Peygamber ailesinin yine de hoşgörü ve affedicilikle davranması tavsiye edilmektedir.

Hz. Âişe, kendisini fazlasıyla üzüp zor duruma düşüren iftira hadisesinin sonuç itibariyle hakkında hayırlı olduğunu anlamış ve şahsı vesilesiyle on bir âyetin[494] birden inmesini ömrünün sonuna kadar hayatının en şerefli hadisesi olarak kabul etmiştir.[495]

Hz. Peygamber (s.a.s.), Hz. Âişe'nin beraatini ilân eden âyetleri Mescid-i Nebevî'de Müslümanlara okudu. Sonra da bu çirkin iftirayı yaymakta ileri gitmiş olan Hassân b. Sâbit, Hamne bint Cahş ve Mistah b. Üsâse'ye had cezası verildi.[496] İffetli kadına zina isnadında bulundukları için Nûr sûresinin 4. âyetine göre[497] seksener sopa vurulması ve bir daha şahitliklerinin kabul edilmemesi cezası uygulandı.[498]

Bunlardan, Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından çok sevilen ve "şâirü'n-nebî" diye anılan Hassân b. Sâbit, Hz. Âişe'nin iffetini dile getirdiği bir kasideyle[499] onun affını ve teveccühünü kazanmıştır.[500] İftiranın diğer bir kurbanı Safvân b. Muattal'ın gazabından ise kurtulamamış, bu defa da onu bir şiirle tahrik ettiği için aldığı bir kılıç darbesiyle bir gözünden ve iki elinden sakatlanmıştır. Bunun üzerine Safvân, Resûl-i Ekrem'in emriyle yakalanarak Hassân b. Sâbit'in ölmesi halinde kısas edilmesi için

---

[494] en-Nûr, 24/11-20; İbn Kesîr, *Tefsir*, c. 11, s. 5791. Ayrıca Nûr Sûresi, 26. Âyetinin de Hz. Âişe ve İfk ehli hakkında nâzil olduğu ifade edilmiştir. (İbn Kesîr, *Tefsir*, c. 11, s. 5847). Bazı kaynaklarda ise bu hadise ile ilgili olarak Hz. Âişe hakkında on altı âyet nâzil olmuştur. (Zerkeşî, s. 139).

[495] Mustafa Fayda, "İfk Hadisesi", *DİA*, c. 21, s. 508.

[496] İbn Hanbel, c. 40, s. 77.

[497] en-Nûr, 24/4. "Namuslu kadınlara zina isnadında bulunup, sonra (bunu ispat için) dört şahit getiremeyenlere seksener sopa vurun ve artık onların şahitliğini hiçbir zaman kabul etmeyin. Onlar tamamen günahkârdırlar."

[498] İbn İshâk, s. 449.

[499] Kasidenin tercümesinden anlam bütünlüğünü bozmadan şiir diline çevirdiğimiz şekli şöyledir: "İffetlidir itham edilmez, bağlıdır evine, gıybetle tenezzül etmez suçsuzların etine". "Değerli insan, Luay'ın bir küçük kabilesinden, o Luay ki, kıymet devşirilir hanesinden". "Ayıplardan ıraktır, Allah güzel etmiş huyunu, arındırmış kötülükten ve batıldan onu". "Gerçekten doğruysa isnat ettikleri Hassân'a, elim kırılsın, yaramasın hiçbir biçimde bana". "Yardımım ve sevgim ailesine Peygamberin, süsü olmaya devam etmiştir meclislerin". "O ki, insanların üstünde yüksek rütbesi var; o rütbeye erme emeli ne işe yarar!" "Denilenler ilginç şeyler değil elbet; o, bir koğucunun söylediği sözdür ki bed". (İbn Hişâm, c. 3, s. 306).

[500] Hz. Âişe'nin, Hassân'ı hayırla yâd ettiği rivâyet edilmektedir. (Vâkıdî, c. 2, s. 438).

hapse atılmış, fakat davacının kendisini affetmesiyle serbest bırakılmıştır.[501] Hz. Peygamber de (s.a.s.) Hassân'ın bu davranışından çok memnun olmuş ve Mukavkıs'ın gönderdiği iki kardeş câriyeden Sîrîn'i Beyraha mâlikânesiyle birlikte kendisine hediye etmiş, mesele tatlıya bağlanmıştır.[502]

Had cezası uygulanan ikinci kişi olan Hamne bint Cahş, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) baldızıdır. Hz. Peygamber nezdinde Hz. Âişe'nin itibarını düşürüp kız kardeşi Zeyneb'in konumunu güçlendirmek amacıyla iftira olayına katıldığını söylemiştir.[503] Hz. Zeyneb ise Hz. Âişe hakkında onun gibi düşünmemiştir.[504]

Cezaya çarptırılan üçüncü kişi olan Mistah b. Üsâse Bedir gazilerindendi. Akrabası Hz. Ebû Bekir onun himayesini üzerine almış; maddî yönden de desteklemiştir. Hz. Ebû Bekir, İfk Hadisesi'nden sonra ona artık yardımda bulunmayacağına yemin etti;[505] ancak nâzil olan âyetle bundan vazgeçti.[506]

Asıl iftira olayının tertipçisi Abdullah b. Übey b. Selûl'ün cezalandırılıp cezalandırılmadığı konusunda üç görüş vardır. Bu görüşlere göre kendisine de had cezası uygulanmış;[507] dedikoduyu çıkardığını bizzat kendisinden duyan şahitlerin

---

[501] Safvân, Hassân b. Sâbit'i vurunca Ensârdan bazı kişiler onu yakalayarak bağladılar. Sonra onu Resûlullah'ın (s.a.s.) yanına getirdiler. Hassân, "Ey Allah'ın Resûlü! Safvân akrabalarımın içinde bana kılıç çekti, sonra öldürmek amacıyla beni vurdu. Ben bu yaram sebebiyle de öleceğimi düşünüyorum." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.), Safvân'a yönelerek, "Neden ona silah çekip onu vurdun?" dedi ve öfkelendi. Bunun üzerine Safvân, "Ey Allah'ın Resûlü! Hassân b. Sâbit bana eziyet ederek beni hicvetti; beni küçük düşürüp Müslümanlığım için hasetlendi." dedi. Resûlullah (s.a.s.) Hassân'a yönelip, "Müslüman olan bir kavme hakaret mi ettin?" dedi. Sonra Resûlullah (s.a.s.), "Safvân'ı hapsedin; eğer Hassân ölürse, kısas yaparak onu öldürün." dedi. Safvân'ı çıkardılar. Hassân, Safvân'ı affettiğini söyleyince Safvân'ın iplerini çözdüler. Resûlullah (s.a.s.) memnun oldu. (Vâkıdî, c. 2, s. 436-437).

[502] Vâkıdî, c. 2, s. 438; Demircan, *Münafıklar*, s. 91.

[503] Müreysi Gazvesi ile Zeynep bint Cahş'ın evlilik tarihi ve Hamne bişt Cahş'in İfk Hadisesi'ne karışmasının kronolojik tahlili için bkz. Şulul, *Kronoloji*, s. 658.

[504] Mehmet Aykaç, Hamne bint Cahş", c. 15, s. 497.

[505] Hz. Ebû Bekir, tüm yalvarmalarına rağmen Mistah'a, "Yanıma yaklaşmayın." diyerek onları yanından gönderdi. Âyet inince onları çağırdı ve: "Allah'ın indirdiği hüküm başım gözüm üstüne. Size yaptığımı ve söylediğimi, Allah size gazap ettiğini bildirdiği (önceki âyet) için yapmıştım. Fakat Allah sizi affedince, size merhaba, hoş geldiniz diyorum." dedi. Mistah'a önceki yardımın iki mislini vermeye başladı. (Şulul, *Kronoloji*, s. 654).

[506] Bu hadise üzerine Hz. Ebû Bekir, bir daha Mistah'a maddi yardımda bulunmayacağına dair yemin etti. "İçinizden faziletli ve servet sahibi kimseler akrabaya, yoksullara, Allah yolunda göç edenlere (mallarından) vermeyeceklerine yemin etmesinler; bağışlasınlar; feragat göstersinler. Allah'ın sizi bağışlamasını arzulamaz mısınız? Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir." en-Nûr, 24/22. Meâlindeki âyetin nâzil olması üzerine Hz. Ebû Bekir bu kararından vazgeçerek yardımlarına devam edeceğini açıkladı. (Hüseyin Algül, "Mistâh b. Üsâse", *DİA*, c. 30, s. 188).

[507] Yazır, c. 5, s. 560.

bulunamaması sebebiyle cezadan kurtulmuş[508] ya da bu ceza iki misli uygulanmıştır.[509]

Zemahşerî (ö. 537/1144), Kur'ân incelenirse Cenab-ı Allah'ın Hz. Âişe'ye yapılan iftiraya öfkelendiği kadar hiçbir şeye öfkelenmediğinin görüleceğini ifade etmektedir. İbn Abbâs'a Hz. Âişe hakkında inen âyetler sorulduğunda, Âişe'ye iftira edenler hariç, herhangi bir günah işleyip sonra tövbe eden kimsenin tövbesinin kabul edileceğini söylemesi[510] olayın ne kadar ağır bir itham olduğunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

İbn Kayyim (ö. 751/1350), iftira olayında asıl maksadın Hz. Peygamber'e (s.a.s.) eziyet vermek olduğunu söylemektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.) Hz. Âişe hakkında kesinlikle kötü bir düşünceye sahip olmamıştır. Hanımına iftira atılan kişinin, hanımının masum olduğuna şahitlik etmesi uygun olmaz. Bu yüzden Resûlullah (s.a.s.) sahâbenin görüşünü almıştır.[511]

Şulul ise, Hz. Peygamber döneminde Müslümanların maruz kaldığı büyük bir ahlâk sınavı olan Hz. Âişe'ye münafıklar tarafından iftira atılmasının birçok bakımdan önemli olduğunu söyler. Şulul, toplumsal hayatın mayasının ahlâk ve fazilet olması bağlamında Kur'ân-ı Kerîm'in konuyu büyük bir ciddiyetle ve uzunca bir metinle ele aldığını; mezkûr âyetlerin Hz. Âişe'yi övmenin iman, kötülemenin ise küfür sayılacak bir hale getirdiğini ifade etmektedir.[512]

Bu hadisede Hz. Âişe'nin bizzat ilâhî beyanla aklanması, art niyetli kimselerin onun iffetine gölge düşürücü nitelikte söz söylemelerini imkânsız hale getirmiştir.[513] Ancak siyasî sebeplerle Hz. Âişe'yi eleştiren bazı aşırı Şiî grupları bu olayı istismar etmek istemişlerse de çoğunluğu teşkil eden mûtedil Şiîler bunlara karşı çıkmıştır. Öte yandan bir kısım Şiî müfessirleri İfk Hadisesi'nde iftiraya uğrayanın Hz. Âişe

---

[508] İbn Kayyim, Abdullah b. Übey b. Selûl'e ceza uygulanmayışı ile ilgili görüşleri şöyle sıralamaktadır: Had ancak itirafla ya da delille sabit olur. O ise itiraf etmedi. Kimse de onun iftira ettiğine şahitlik etmedi. Çünkü o, bunu arkadaşlarının arasında söylüyor; mü'minler arasında dile getirmiyordu. İkinci bir görüşe göre: Had cezasının Allah hakkı olduğunu söyleyenler olsa da bunun kul hakkı olduğu ancak sahibinin şikâyetçi olmasıyla hak alınacağı görüşüdür. Hz. Âişe hakkının İbn Übey'den alınmasını talep etmemiştir. Başka bir görüşe göre ise ona ceza verilmesi kavminin kalbini kazanmak ve onları İslâm'dan nefret ettirmemek için terkedilmiştir. İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdûllah Şemsüddin Muhammed b. Ebû Bekr b. Eyyûb ez-Züraî ed-Dımaşkî (ö. 751/1350), *Zâdü'l-me'âd*, çev. Şükrü Özen v.d., İklim Yayınları, İstanbul, 1989, c. 3, s. 302.

[509] Mustafa Fayda, "İfk Hadisesi", *DİA*, c. 21, s. 508-509.

[510] Zerkeşî, s. 139.

[511] İbn Kayyim el-Cevziyye, c. 3, s. 301.

[512] Şulul, Hz. Peygamber (a.s.) Döneminde Müslümanların Bir Ahlâk İmtihanı İfk (İftira) Hâdisesi Ve Tahlili, s. 116, 121-122.

[513] Şulul, *Kronoloji*, s. 652.

değil Hz. Peygamber'in (s.a.s.) diğer bir eşi Mâriye olduğunu ileri sürmüşlerdir. Onlara göre Resûl-i Ekrem, oğlu İbrâhim'in vefatı münasebetiyle üzüldüğünde Âişe, "Niçin üzülüyorsun, o Cüreyc'in oğludur" diyerek Mâriye'ye iftira atmış, bunun üzerine ilgili âyetler nâzil olmuştur. Güvenilir bir kaynağa dayanmayan bu rivayetin Hz. Âişe'ye karşı duyulan siyasî hislerin eseri olduğu anlaşılmaktadır.[514]

Netice itibarıyla, münafıklar İfk hadisesi ile Resûlullah'ın ailesi ve toplumda sözü dinlenen Hz. Ebû Bekir'in itibar ve saygınlığını yok etmeyi, dağınıklığa sebep olup Müslümanların bütünlüklerini ve bir arada oluşlarını dağıtıp parçalamayı ve İslâm kardeşliğini bozmayı amaçlamış, fakat büyük bir iftira hadisesi sonuçsuz kalmıştır.

8. Teyemmüm Âyetinin İnmesi

İslâm'da teyemmümün meşruiyeti âyet ve sünnetle sabittir. Benî Mustalik (Müreysî) Gazvesi dönüşünde (5/627) veya başka bir gazvede[515] Hz. Âişe'nin gerdanlığını kaybetmesi[516] dolayısıyla Hz. Peygamber (s.a.s.) ve ashabının susuz bir yerde konaklaması ve abdest alacak su bulamaması üzerine nâzil olan,[517] "*Eğer hasta olur veya yolculukta bulunursanız yahut sizden biriniz ayakyolundan gelirse veya kadınlara dokunup da su bulamazsanız o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin; yüzlerinizi ve ellerinizi onunla mesh edin.*" âyeti[518] ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kavlî ve amelî sünneti buna delil teşkil etmektedir.[519]

Âyetin inmesine sebep olan olay şöyle gelişmiştir: Hz. Âişe gerdanlığını kaybedince durumu Resûlullah'a (s.a.s.) bildirdi; sabaha kadar bekleyen insanlar sıkılmaya başladı ve "Âişe bizi durdurdu." dediler. Sonra insanlar Ebû Bekir'e

[514] Mustafa Fayda, "İfk Hadisesi", *DİA*, c. 21, s. 508-509.

[515] Gerek İfk Hâdisesi'nde gerekse Teyemmüm kıssasındaki gerdanlığın kaybolması olaylarının benzerlik ve farklılıkları üzerine rivayetler üzerinden yapılan bir tahlil çalışması için bkz. Ömer Faruk Yıldırım, "-Hz. Âişe'nin Gerdanlığını Düşürmesinin Mükerrerliği Bağlamında- Teyemmüm Kıssasının Tarihi ve Âyetinin Sebeb-i Nüzûlü Üzerine, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, S. 2, (2010), s. 107-127.

[516] Resûlullah, Âişe'nin gerdanlığı için *Zâtü Ceyş* denilen yerde konakladı (Vâkıdî, c. 2, s. 435).

[517] İbn Kesîr, *Tefsir*, c. 5, s. 2158.

[518] el-Mâide 5/6; ayrıca bkz. en-Nisâ 4/43: "Ey iman edenler! Siz sarhoş iken -ne söylediğinizi bilinceye kadar- cünüp iken de -yolcu olan müstesna- gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur veya bir yolculuk üzerinde bulunursanız yahut sizden biriniz ayakyolundan gelirse yahut kadınlara dokunup da (bu durumlarda) su bulamamışsanız o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin: Yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şüphesiz Allah çok affedici ve bağışlayıcıdır."

[519] Mehmet Boynukalın, "Teyemmüm" *DİA*, c. 41, s. 51.

gelerek, "Âişe'nin yaptığına bakar mısın? Resûlullah'ı su bulunmayan bir yerde durdurdu; üstelik onun yanında su da yok." dediler. Bunun üzerine Ebû Bekir sıkılıp öfkeyle Âişe'nin yanına geldi ve "İnsanların başına ne getirdiğini görüyor musun?" dedi.[520]

Hz. Âişe diyor ki: "Babam beni şiddetli bir şekilde azarladı ve eliyle böğrüme vurmaya başladı. Beni hareket etmekten alıkoyan şey; Resûlullah'ın, başı dizimin üzerinde uyuyor olmasıydı." Sonra âyet nâzil oldu.[521]

Bunun üzerine Üseyd b. Hudayr, "Vallahi bize semadan bir ruhsatın nâzil olacağını umuyorum." dedi ve Teyemmüm âyeti nâzil oldu. Resûlullah da şöyle buyurdu: "*Sizden önceki insanlar ancak kilise ve havralarında namaz kılıyorlardı. Oysa namaz vakti nerede bana yetişirse, yeryüzü benim için temiz kılındı*." Babası ve diğer Müslümanlar hayırlı bir işe vesile olduğu için Hz. Âişe'ye dua ettiler.[522]

9. Tahrîm

Tahrîm Sûresi Kur'ân-ı Kerim'in 66. sûresidir. Sûre adının kaynaklandığı tahrîm (haram kılma) olayı hakkında tefsir ve hadis kaynaklarında yer alan farklı rivayetlerin değerlendirilmesinden anlaşılacağı üzere Resûl-i Ekrem (s.a.s.) ile hanımları arasında bir kırgınlık meydana gelmiş, Resûlullah da eşleriyle bir ay kadar beraber olmamaya -yemin mahiyetinde- karar vererek ayrı bir yerde yatmıştı. Bunun yanında hanımlarından Hz. Hafsa'ya aile hayatına veya kendisinden sonra yönetimi Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'in yürüteceğine dair sır niteliğinde bazı şeyler söylemiş, fakat Hafsa bunları Hz. Âişe'ye anlatmış, ayrıca Hz. Hafsa ile Hz. Âişe kıskançlıkları yüzünden Resûl- i Ekrem'e karşı bir nevi tavır almıştı.[523]

Hz. Âişe Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hanımları arasında bir lider gibiydi ve o ne derse o oluyordu. Nitekim Tahrîm suresinin ilk âyetlerinin inmesine sebep olan, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bal şerbeti içmesiyle ilgili olayda Hz. Âişe diğer bazı eşleri

---

[520] Vâkıdî, c. 2, s. 426.

[521] Her ikisi de Medenî olan el-Mâide ile en-Nisâ Sûrelerinde birer teyemmüm âyeti bulunduğu bilinmektedir. Şulul, *Kronoloji*'de el-Mâide Sûresi'ndeki ayetin baş tarafının abdest alma ile ilgili olduğundan ona "abdest ayeti" denildiğini; Bu gazvede inen teyemmüm ayetinin hangisi olduğunun ise ihtilaflı olduğunu; İlkine abdest âyeti denilmesine, ikincisinde yalnız teyemmümden bahsedilmesine bakarak, bu gazvede en-Nisâ Sûresi'nin 43. Âyetinin nazil olduğunun bildirildiğini ifade etmektedir. (Şulul, *Kronoloji*, s. 654-655).

[522] Vâkıdî, c. 2, s. 427.

[523] Bekir Topaloğlu, "Tahrîm Sûresi" *DİA*, c. 39, s. 425.

yönlendirmişti. Hz. Âişe söylemesini istediği sözleri eşleri aracılığıyla Resûl-i Ekrem'e (s.a.s.) söyletmiş, onun bal şerbeti içmemeye yemin etmesine vesile olmuştu.

Konu kaynaklarda iki farklı rivayet şeklinde yer almaktadır. İbn Sa'd'da geçen birinci rivayet şöyledir: Hz. Âişe der ki: "Resûlullah, tatlıyı ve balı severdi. İkindi namazını kılıp dönünce hanımlarını ziyaret eder, yanlarında otururdu. Bir defasında Hafsâ'nın yanına gitti ve normal kaldığı süreden daha fazla kaldı. Resûlullah'ın Hafsâ'da bu kadar kalışının sebebini araştırdığımda Hafsâ'nın kabilesinden bir kadının ona bir tulum bal hediye ettiğini, onun da bu baldan Resûlullah'a içirdiğini öğrendim.

Kendi kendime, "Allah'a yemin olsun ki Resûlullah'a bir oyun edeceğim!" dedim. Bunu Sevde'ye söyledim ve dedim ki: "Şayet Resûlullah yanına gelir ve sana yaklaşırsa ona, "Yâ Resûlallah! Meğâfîr mi (Meşe ağacı zamkı mı) yedin?" diye sor. O, sana, "Hayır!" diyecektir. Bunun üzerine, sen ona, "Ağzındaki bu kötü koku da nedir?" diye sorarsın." dedim. Resûlullah üzerinde kötü koku bulunmasından son derece rahatsız olurdu. Resûlullah sana "Hafsa bana bal içirdi." diyecek. Sen de "Herhalde o balı yapan arı, balı meşe ağacından emmiş." dersin. Hz. Âişe, Hz. Safiyye'ye de aynı şeyi söylemesini tembihledi.

Hz. Sevde bu konuda şunları anlatır: "Resûlullah yanıma girdiğinde Allah'a yemin olsun ki, kapıda gözüktüğünde az kalsın senin bana tembihlediğin oyunu ona açıklayacaktım, ama söylemedim. Bana yaklaştığında "Ey Allah'ın Resûlü! Meşe ağacı zamkından mı yedin?" diye sordum. O da "Hayır!" deyince ben de "O halde bu üzerindeki koku da nedir?" dedim. Resûlullah "Hafsa bana bal içirdi." cevabını verdi. Ben de "Herhalde o balı yapan arı, balı meşe ağacından emmiş." dedim. Benim yanıma girdiğinde ben de aynı şeyi söyledim. Sonra Safiyye'nin yanına gitti. Safiyye de aynı şeyi söyledi. Hafsa'nın yanına gittiğinde Hafsa ona, "Ya Resûlallah! Sana ondan tekrar içireyim mi?" diye sorunca Resûlullah "Ona ihtiyacım yok!" dedi. Sevde o sırada "Sübhanallah! Allah'a yemin olsun ki, Resûlullah'ı ondan mahrum ettik." deyince, ben de ona "Sesini çıkarma!" dedim.[524]

İbn Sa'd'da geçen aynı konunun faklı bir isimle zikredildiği rivayet ise şöyledir: Hz. Âişe: "Resûlullah, Zeyneb bint Cahş'ın yanında kalır ve bal şerbeti içerdi. Ben ve Hafsa aramızda anlaşıp, Resûlullah gelince ağzından meşe ağacı kokusu geldiğini söyleyecektik. Resûlullah'a bu sözü söyleyince Rasûlullah:

[524] İbn Sa'd, c. 8, s. 85.

"Zeyneb'in yanında bal şerbeti içmiştim. Artık bir daha bunu asla içmeyeceğim." dedi. Bunun üzerine Tahrîm Sûresi'nin ilk âyetleri nâzil oldu"[525] dedi.

İlk rivayette, evinde bal olan Hafsa iken, isim farklı rivayette bal sahibi Zeyneb bint Cahş olarak ortaya çıkıyor. İsimler farklı olmakla birlikte anlam aynı olduğundan bu iki rivayet arasında önemli bir fark yoktur.

Anlam farklı ikinci rivayet ise şöyledir: Resûlullah bir defasında Hz. Hafsa'nın evinde cariyesi Mâriye ile yalnız kalmış; bir süre sonra da dışarı çıkmıştı. O esnada Hz. Hafsa evin kapısında oturdu ve "Ya Resûlallah! Benim evimde ve benim günümde bunu nasıl yaparsın?" dedi.

Bunun üzerine Resûlullah "O (Mâriye) bana haramdır. Gördüğünü kimseye söyleme." dedi.[526] Hz. Hafsa "Bana yemin etmedikçe bunu kabul etmeyeceğim." deyince, Resûlullah da "Allah'a yemin olsun ki ona ebediyyen dokunmayacağım." dedi.[527] Hz. Hafsa durumu Hz. Âişe'ye anlattı. Bunun üzerine Tahrîm Sûresi'nin ilk âyetleri nâzil oldu.[528] Bu âyetlerde Allah (c.c.) helal olan bir şeyin haram edilmemesi gerektiğini, yeminleri bozmanın meşruluğunu buyurunca[529] Allah Resûlü (s.a.s.) yeminine kefâret verdi.[530] Bu olayda Hz. Âişe ile Hz. Hafsa'nın birbirine destek olarak ortak hareket etmesi üzerine de âyet nâzil olmuştur.[531]

---

[525] İbn Sa'd, c. 8, s. 68; İbn Kesîr, *Tefsir*, c. 14, s. 7958.

[526] Azimli bununla ilgili olarak, "Burada bahsedilen sırrın, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Hz. Hafsa'ya kendisinden sonra ilk halifenin Hz. Ebûbekir, sonra da Hz. Ömer olacağını" söylediği şeklindeki rivayeti kullanarak izah etmeye çalışmışlardır. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kendinden sonra halife olacak kimseyi işaret bile etmediği nettir. Eğer böyle bir işaret verseydi, sahâbenin Sakife Olayı yaşamasına gerek kalmaz ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) işareti doğrultusunda halifeyi kolayca seçerlerdi. Bu tür rivayetler, Şîa'nın Hz. Ali'nin halife olacağı konusunda Hz. Peygamber'den (s.a.s.) gelen rivayetler olduğu iddiasına karşı uydurulmuş aktarımlardır. Esasen sır denen bu sözün buraya siyasî gerekçelerle adapte edildiği kolaylıkla anlaşılabilir" demektedir. (Mehmet Azimli, Hz. Peygamber'in, Zevcelerine Îlâ Yapması, *Kur'ânî Hayat*, 2010, S. 12).

[527] İbn Sa'd, c. 8, s. 172.

[528] İbn Kesîr, *Tefsir*, c. 14, s. 7957.

[529] Tahrîm Sûresi 1-3. âyetleri: "Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını gözeterek Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun? Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir. Allah, (gerektiğinde) yeminlerinizi bozmanızı size meşru kılmıştır. Sizin yardımcınız Allah'tır. O, bilendir, hikmet sahibidir. Peygamber, eşlerinden birine gizlice bir söz söylemişti. Fakat eşi, o sözü başkalarına haber verip Allah da bunu Peygamber'e açıklayınca, Peygamber bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti. Peygamber bunu ona haber verince eşi: 'Bunu sana kim bildirdi?' dedi. Peygamber: 'Bilen, her şeyden haberdar olan Allah bana haber verdi', dedi."

[530] İbn Kesîr, *Tefsir*, c. 14, s. 7957.

[531] "Eğer ikiniz de Allah'a tevbe ederseniz, (yerinde olur). Çünkü kalpleriniz sapmıştı. Ve eğer Peygamber'e karşı birbirinize arka verirseniz bilesiniz ki onun dostu ve yardımcısı Allah, Cebrâil ve mü'minlerin iyileridir. Bunların ardından melekler de (ona) yardımcıdır". (et-Tahrîm, 66/4). Bu âyetle ilgili olarak İbn Abbâs, bu iki kadının kim olduğunu Hz. Ömer'e sorduğunda, Âişe ve Hafsa cevabını almıştır. (İbn Kesîr, *Tefsir*, c. 14, s. 7960).

10. Îlâ

Sözlükte "yemin etmek" anlamına gelen îlâ (الإيلاء) kelimesi terim olarak kocanın yemin, adak veya bir şarta bağlamak suretiyle eşiyle cinsel ilişkide bulunmayı kendisine yasaklamasını ifade eder. Kur'ân-ı Kerîm'de terim anlamında bir defa geçen îlâ,[532] Hz. Peygamber'in (s.a.s.) eşlerine îlâ yapmasına dair rivayet başta olmak üzere bazı hadislerde de yer almaktadır. Hz. Âişe'den, "Resûlullah eşlerine îlâ yaptı ve kendisine helâli haram kıldı. Arkasından da haramı helâl yaptı ve yeminden dolayı kefâret verdi" şeklindeki rivayet ve bu olayın ayrıntılarıyla ilgili hadisler îlânın meşruluğunun delilleridir.

Îlâ ve Tahyîr olayıyla ilgili gösterilen sebepleri şöyle sıralamak mümkündür:

1. Hz. Peygamber (s.a.s.) hanımlarının ondan gücü yettiğinden fazla nafaka istemeleri.

2. Hz. Peygamber'e (s.a.s.) bal şerbeti ikram edilmesi olayı.

3. Hz. Hafsa'nın, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kendisine verdiği bir sırrı Hz. Âişe'ye söylemesi.

4. Hz. Âişe ile Hz. Hafsa'nın birbirlerine destek vererek fikirlerini Hz. Peygamber'e (s.a.s.) kabul ettirmeye çalışmaları.

Yukarıda sayılan olayların bir kısmı[533] ya da tamamı meydana geldikten sonra yemin olayı gerçekleşmiştir.[534]

Sade bir hayat yaşayan Hz. Peygamber (s.a.s.) eşlerinin bazı maddî taleplerinden dolayı üzülmüş ve îlâ yaparak onlardan bir ay uzak kalmıştır. Daha sonra nâzil olan âyetlerle Resûl-i Ekrem'in hanımları, müreffeh bir hayat yaşamak üzere kendisinden ayrılmak veya Allah'ı, Resûlünü ve âhiret hayatının güzelliklerini

---

[532] "Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler dört ay beklerler. Eğer (bu müddet içinde) kadınlarına dönerlerse, şüphesiz Allah çokça bağışlayan ve esirgeyendir. (el-Bakara, 2/226).

[533] Konu ile ilgili geniş bir araştırma yapan Azimli konu ile ilgili olarak şu sonucu tespit etmektedir: "Konu üzerinde kaynaklara iki rivayet yansımıştır. Müelliflerin, bu iki rivayetten hangisinin doğru olduğu konusunda tereddütleri bulunmaktadır. Bunlar bal şerbeti ikramı rivayeti ve Mâriye ile ilgili rivayettir. İkinci rivayeti görmezden gelip, birinci rivayetin olayın gerçek sebebi olduğunu iddia eden, ağırlıklı olarak son dönem müelliflerimizin esasen çıkış noktaları, müsteşriklerin Hz. Peygamber'e yönelik saldırgan üslubunu önlemeye yöneliktir. Esasen Hz. Peygamber'in eşi Hafsa'nın hücresinde cariyesi Mariye ile birlikte olmasının ne mahzuru olabilir?". (Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, s. 432-441).

[534] Gümüş, "*Resûlullah'ın (s.a.s.) Aile Hayatıyla İlgili Âyetlerin Toplu Değerlendirmesi*", Hz. Peygamber ve Aile Hayatı, s. 232.

tercih etmek hususunda serbest bırakılmış, bunun üzerine onlar da isteklerinden vazgeçerek Hz. Peygamber'le (s.a.s.) yaşamayı tercih etmişlerdir.[535]

Hz. Peygamber (s.a.s.) bu olayın cereyan ettiği günlerde hanımlarına uğramadığı gibi bir süre ashabıyla da görüşmemişti. İnsanlar Resûlullah'ın hanımlarını boşadığını zannetmişlerdi. Hz. Ömer: "Ben sizin için Resûlullah'ın durumunu öğrenirim" diyerek, içeri girmek için izin istedi ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) odasına girdi. Yerde bir hasır ve duvarda asılı deriler vardı. Üzerine uzandığı hasır Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yanında iz bırakmıştı. Başının altında da içi lif dolu deriden bir yastık vardı. Hz. Ömer, Hz. Peygamber'i (s.a.s.) görünce ağladı. Niçin ağladığını sorduğunda "Ey Allah'ın elçisi! İranlılar ve Bizanslılar türlü ipek döşeklerde uzanıyorlar" dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.): "Onların nimetleri dünyada kendilerine önceden veriliyor. Ahiret ise bizimdir" dedi.

Hz. Ömer, "Ey Allah'ın elçisi, ne oldu? Dışarıda insanlar birbirine girmiş bir hâlde. Sana hanımlarından uzaklaşmanı emreden bir vahiy mi geldi?" dedi. Resûlullah, "Hayır. Ama benimle eşlerim arasında bir şey oldu. Ben de onlardan bir ay uzak kalmaya karar verdim" dedi. Hz. Ömer dışarı çıktı ve: "Ey insanlar! Geri dönün. Resûlullah'ın, hanımlarıyla arasında bir şey olmuş. O da biraz uzak kalmak istemiş" dedi.

Hz. Ömer, Hz. Hafsa'ya gitti ve ona: "Kızım! Resûlullah'a karşı konuşup onu kızdırıyor ve kıskançlık yapıyorsun! Bu hiç yapılır mı?" dedi. Hz. Hafsa: "Bundan sonra hoşlanmadığı hiç bir şeyi onunla konuşmayacağım" dedi. Sonra teyzesi Ümmü Seleme'nin yanına gitti ve Hafsa'ya söylediklerini ona da söyledi.[536] Bir süre sonra vahiy geldi: "*Ey Peygamber! Eşlerine şöyle söyle: Eğer dünya dirliğini ve süsünü (refahını) istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de, sizi güzellikle salıvereyim. Eğer Allah'ı, Peygamberini ve ahiret yurdunu diliyorsanız, bilin ki, Allah, içinizden güzel davrananlar için büyük bir mükâfat hazırlamıştır*."[537]

Îlâ olayında eşleri Resûlullah'ın (s.a.s.) huzurunu kaçırmış olmalarına rağmen o, onları mağdur edecek bir muamelede bulunmadı. Bir ay ayrı kalmak suretiyle

[535] Hamdi Döndüren, "Îlâ", *DİA*, c. 22, s. 61.
[536] Şâmî, c. 9, s. 70.
[537] Ahzâb 33/28-29.

onlara gereken dersi verdi.[538] Bu olayın Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hanımları ve başta Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer olmak üzere sâhâbe üzerinde büyük tesiri oldu.

11. Tahyîr

Tahyîr kelimesi sözlükte "bir kimseye iki veya daha fazla seçenek arasında tercih imkânı vermek" anlamına gelmektedir. Aynı kökten türeyen ihtiyâr ve tahayyur "iki durumdan daha iyi olanı istemek ve seçmek"; "muhayyerlik", hîre/hıyere/hayre "seçim yapmak" ve "seçilen", istihâre "yapılması düşünülen bir işin Allah katında hayırlı olan şekliyle gerçekleşmesini istemek" demektir.[539]

Kur'ân-ı Kerîm'de hıyere kelimesi iki âyette[540] ve bazı hadislerde geçmekte, tahyîr masdarından türeyen fiiller de birçok hadiste yer almaktadır.[541]

Hanımlarının bazı maddî talepleri ve aralarındaki kıskançlık sebebiyle üzüntü duyan Resûl-i Ekrem'in onlara bir ay süreyle yaklaşmamak üzere yemin edip bunu uygulaması üzerine[542] nâzil olan ve Peygamber eşlerinden dünya nimetleri ile Allah, Allah'ın Resûlü ve âhiret arasında tercih yapmalarını isteyen âyetle,[543] haklarında hüküm vermesi için kendisine gelen kâfirler arasında hüküm verip vermeme konusunda Resûlullah'ı muhayyer bırakan âyet[544] kaynaklarda "tahyîr âyeti" diye adlandırılmıştır. Tahrîm sûresinin 5. âyeti de[545] Ahzâb sûresindekiyle ilişkilendirilerek bazı kaynaklarda aynı adla anılmıştır.[546]

Hz. Âişe: "Tahyîr âyeti indiğinde Resûlullah benden başlayarak: "Ey Âişe! Ben sana bir şey arz etmek isterim; ama anne ve babanla istişare etmeden cevap hususunda acele etmemeni dilerim" deyince ben: "Nedir, ya Resûlallah?" diye

---

[538] Gümüş, "*Resûlullah'ın (s.a.s.) Aile Hayatıyla İlgili Âyetlerin Toplu Değerlendirmesi*", Hz. Peygamber ve Aile Hayatı, s. 235.
[539] İbn Manzûr, c. 4, s. 257.
[540] el-Kasas 28/68; el-Ahzâb 33/36.
[541] Ahmet Özel, "Tahyîr", *DİA*, c. 39, s. 442.
[542] Bkz. Hamdi Döndüren, "Îlâ", *DİA*, c. 22, s. 61-62.
[543] el-Ahzâb 33/28-29.
[544] "Hep yalana kulak verir, durmadan haram yerler. Sana gelirlerse, ister aralarında hüküm ver, ister onlardan yüz çevir. Eğer onlardan yüz çevirirsen sana hiçbir zarar veremezler. Ve eğer hüküm verirsen, aralarında adaletle hükmet. Allah âdil olanları sever". (el-Mâide 5/42). Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hâkimlik ve hakemliğini kabul edip etmemekte ehl-i kitap muhayyer oldukları gibi Resûlullah da bunu kabul etmekte muhayyerdir. Hz. Peygamber (s.a.s.) hüküm vermeyi tercih ederse ancak Allah'ın indirdiği vahiy ile hükmedecektir.
[545] "Eğer o sizi boşarsa Rabbi ona, sizden daha iyi kendini Allah'a veren, inanan, sebatla itaat eden, tevbe eden, ibadet eden, oruç tutan, dul ve bâkire eşler verebilir". (et-Tahrîm, 66/5).
[546] Ahmet Özel, "Tahyîr", *DİA*, c. 39, s. 442.

sordum. O da bana: "*Ey Peygamber! Hanımlarına de ki: Eğer dünya dirliğini ve süsünü (refahını) istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de, sizi güzellikle salıvereyim.*"[547] âyetini okudu. Bunun üzerine ben: "Anne ve babamla senin hakkında mı istişare edecekmişim ya Resûlallah! Hayır, ben Allah ile Resûlünü ve âhiret yurdunu tercih ediyorum" diye karşılık verip tercihimi yaptım.[548]

Bu sözden dolayı Resûlullah (s.a.s.) sevinmiş ve olanlar onun hoşuna gitmişti. Resûlullah (s.a.s.) daha sonra "Bunu senin arkadaşlarına da arz edeceğim" dedi. Hz. Âişe "Benim tercih ettiğim şeyi onlara haber verme" dedi. Resûlullah Âişe'nin istediğini yapmadı. Resûlullah Hz. Âişe'ye söylediğinin aynısını onlara da söyledi. Ardından da Hz. Âişe'nin, Allah'ı, Resûlünü ve ahiret yurdunu seçtiğini söylüyordu." Hz. Âişe "Resûlullah (s.a.s.) bizi muhayyer bırakmış ve biz bunu talak olarak telakki etmedik" demiştir.[549]

Tahyîr âyetinin nâzil oluşu ve eşlerin Resûlullah'ı (s.a.s.) tercih etmelerinden sonra Allah (c.c.) onlara lütufta bulunarak; Resûlullah'a (s.a.s.) onlar dışında başka bir kadınla evlenmeyi yasakladı.[550] Bu âyet geldiği zaman Hz. Peygamber'in (s.a.s.) nikâhında beşi Kureyş kabilesinden olmak üzere dokuz hanımı bulunuyordu.[551]

12. Hz. Peygamber'in Vefatı

Hayatının son yıllarında, Hz. Peygamber (s.a.s.) zaman zaman rahatsızlanıyor; kendisine, elden geldiği kadar özen gösteriliyordu. H. 11. yılın ikinci ayının son haftasında, bir gece yatağından kalktı, elbisesini giyindi ve Bakî mezarlığına gitti.[552]

---

[547] el-Ahzâb 33/28.

[548] İbn Hanbel, c. 41, s. 35-36; Şâmî, c. 11, s. 197.

[549] İbn Sa'd, c. 8, s. 54.

[550] "Bundan sonra artık başka kadınlarla evlenmen, elinin altında bulunan cariyeler hariç, güzellikleri hoşuna gitse bile, bunların yerine başka hanımlar alman sana helâl değildir. Allah her şeyi gözetler". (el-Ahzâb 33/28-52).

[551] Bunlar: Âişe, Hafsa, Ümmü Habîbe, Sevde, Ümmü Seleme, Safiyye, Meymûne, Zeynep ve Cüveyriye idi. (Gümüş, "*Resûlullah'ın (s.a.s.) Aile Hayatıyla İlgili Âyetlerin Toplu Değerlendirmesi*", Hz. Peygamber ve Aile Hayatı, s. 236).

[552] Bir rivayette Hz. Âişe, Resûlullah (s.a.s.) çıkınca ardından onu takip etmesi için Berîre'yi gönderdiğini ifade eder. Berîre, olanları Hz. Âişe'ye anlatır. Hz. Âişe durumu sabah Resûlullah'a (s.a.s.) anlatınca mezarlıkta dua ettiğini söyler. (İbn Sa'd, c. 2, s. 156). Başka bir rivayette de Hz. Âişe Resûlullah'ı (s.a.s.) takip eder ve onun şöyle dua ettiğini işitir. "Ey Mü'minler yurdunun ehli! Sizlere selam olsun. Siz bizden önce gidenlersiniz, bizler de sizlere kavuşacağız. Allah'ım! Bakîu-'l-Garkad ehlini bağışla." (İbn Sa'd, c. 2, s. 157). Hz. Âişe'nin, Resûlullah'ı (s.a.s.) takip etmesi; onu merak ettiği ve hastalığından dolayı başına bir şey gelmesinden korktuğu için olmalıdır. Hastalığı dışında bazı geceler Resûlullah'ı (s.a.s.) yanında göremeyince kıskançlıkla nerede olduğunu sorduğu da olmuştur.

Orada daha önce ölmüş olan ve ilâhi görevinin başarıya ulaştırılmasında kendisi ile birlik olup hayatını feda edenler için uzun uzun dua etti.[553] Sonra eve döndüğünde Hz. Âişe'nin başının şiddetle ağrıdığını gördü. Hz. Âişe ağrının şiddetinden "Vah başım, vay başım!" diyordu. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) kendisine, "Ne ehemmiyeti var Âişe? Eğer benden önce vefat edersen seni kendi elimle teçhiz eder, tekfin eder, namazını kılarım." diye latife etti. Hz. Âişe "Yoksa ölmemi mi istiyorsun?!"[554] deyince Resûlullah (s.a.s.), "Ey Âişe! Senin başının ağrısı geçicidir. Asıl baş ağrısı benimkidir ki, ondan kurtuluşum yoktur!" dedi.[555]

Vedâ haccından sonra Resûl-i Ekrem'in (s.a.s.) sağlığı bozuldu. Hastalığı sırasında Hz. Ebû Bekir'in namaz kıldırmasını emretti.[556] Hz. Peygamber (s.a.s.) hicretin 11. yılı Safer ayının (Mayıs 632) son haftasında diğer hanımlarının iznini alarak[557] Hz. Âişe'nin odasına geçti. O sırada kayınbiraderi Abdurrahman elinde bir misvakla odaya girdi. Hz. Peygamber (s.a.s.) arzuyla misvaka baktı. Hz. Âişe kendisini anlayıp, Resûlullah'ın dişlerini fırçaladı.[558] O buna çok memnun oldu,[559] başı Hz. Âişe'nin kucağında olduğu hâlde vefat etti ve onun odasına defnedildi.[560]

Vefat ettiği günün sabah namazından sonra Hz. Ebû Bekir kendisini ziyaret etti ve hastalığının hafiflediğini görünce izin isteyip evine döndü. Ancak Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hastalığı ağırlaştı. Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatına

---

[553] İbn Sa'd, c. 2, s. 156; Hamidullah, s. 913.

[554] Devamı başka bir rivayette şöyle geçmektedir. Hz. Âişe: "Benden başka bir kadın mı var? Öyle sanıyorum ki gerçekten benim ölmemi istiyorsun. Eğer ben ölürsem, o günün akşamı başka bir hanımla gerdeğe girersin." demiştir. (İbn Sa'd, c. 2, s. 159).

[555] Zerkeşî, s. 165; Kazıcı, s.177.

[556] İbn Hişâm, c. 4, s. 652; İbn Sa'd, c. 2, s. 166. Resûlullah (s.a.s.) "Ebû Bekir'e söyleyin insanlara namaz kıldırsın." deyince Hz. Âişe, "Ey Allah'ın Resûlü! Ebû Bekir çok yufka yürekli; Kur'ân okurken çokça ağlayan bir kişidir. Ömer'e emret namazı o kıldırsın." Dedi. Bu konuşma üç defa tekrar etti. Sonunda Resûlullah (s.a.s.), "Ebû Bekir'e söyleyin insanlara namaz kıldırsın. Siz Yusuf'un kadın arkadaşları gibisiniz." dedi. (İbn Sa'd, c. 2, s. 168). Hz. Âişe'nin, Resûlullah'ın (s.a.s.) emrini babasına iletmemesinin iki nedeni olabilir: Ya babasının yufka yürekli olmasından dolayı sesini cemaate ulaştıramamasından korkmuştu ya da Resûlullah'ın (s.a.s.) yokluğunda babasının namaz kıldırmasının, halk arasında uğursuzluk sayılabileceğinden endişe etmişti. (İbn Sa'd, *Tabakât*, c. 2, s. 222).

[557] İbn Sa'd, c. 2, s. 179; Hz. Peygamber (s.a.s.) o gün hangi eşinde olduğunu soruyor, aldığı cevap üzerine yarın kimdeyim diye tekrar soruyor (Müslim, c. 4, s. 1893), Âişe'nin gününü arzuluyordu. Bunun üzerine eşleri ona, "Ey Allah'ın Resûlü! Bize düşen günlerimizi (Âişe'yi kastederek) bacımıza bağışladık." dediler. (İbn Sa'd, c. 2, s. 180).

[558] Hz. Âişe misvakı çiğneyerek yumuşatmış sonra Resûlullah'a (s.a.s.) vermiş, Allah Resûlü'de (s.a.s.) o misvakı kullanmıştı. Bunu da, Hz. Âişe, Allah'ın kendisine verdiği güzel nimetlerden saymış, "Son anlarında Allah tükürüğümle onun tükürüğünü birleştirdi." demiştir. (İbn Sa'd, c. 2, s. 180).

[559] Hamidullah, s. 918.

[560] Hz. Âişe, "Onun tedavisiyle ben ilgilendim. Ruhu teslim alınırken benden ve meleklerden başka kimse buna şahit olmadı." (İbn Sa'd, c. 8, s. 51); "Allah, onun ruhunu benim göğsüm ile boğazım arasında aldı." demiştir. (İbn Sa'd, c. 2, s. 180; Buhârî, c. 2, s. 102; Müslim, c. 4, s. 1893).

yakın, "*Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, sıddîkler, şehidler ve sâlih kişilerle beraberdir. Bunlar ne güzel arkadaştır!"*[561] dediğini duymuş ve bunun üzerine Hz. Peygamber'in (s.a.s.) dünya ile ahiret arasında muhayyer bırakıldığını zannettiğini ifade etmiştir.[562]

Kaynakların belirttiğine göre Resûl-i Ekrem'in son nefeslerinde vurguladığı bazı hususlar şöyledir: "Peygamberlerinin kabirlerini secde yeri edinen kişileri Allah kahretsin!"; "Allah hakkında hüsnüzan sahibi olun, hiçbiriniz Cenâb-ı Hakk'a hüsnüzan beslemeden ölmemelidir". Resûlullah vefat etmeden önce, "Lâ ilâhe illallah, ruh teslimi ne zor şeymiş!" dedi ve Hz. Âişe'nin kolları arasında[563] "ma'a'r-refîkı'l-a'lâ" (en yüce dosta) sözüyle ruhunu teslim etti.[564] (12 Rebîülevvel 11/8 Haziran 632 Pazartesi).[565] Hz. Âişe: "Resûlullah (s.a.s.) vefat etmeden önce elimi göğsüne yaslayıp şöyle dua ettim: "Ey Rabbim! Gerçek tabip sensin. Gerçek şifa verici sensin. Bu hastalığı gider." şeklinde dua edince, Resûlullah: "Allah'ım! Beni bağışla, bana rahmet et, beni Refîk'i A'la'ya ulaştır" dedi.[566]

Hz. Peygamber (s.a.s.) altmış üç yaşında vefat etti.[567] Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatı üzerine: "Gençtim, hiç bir şey anlamıyordum; şaşkınlığım arasında Resûlullah kollarımda son nefesini vermiş ve benim hiç haberim olmamıştı! Odadaki diğer hanımlar ağlamaya başlayınca, başımıza neyin geldiğini anladım; Resûlullah'ın başını yastığa koydum, ayağa kalktım ve ben de diğerleri gibi yüzüme vurmaya başladım." demiştir.[568]

Hz. Âişe, Peygamber hanımlarının başkalarıyla evlenmelerini yasaklayan Kur'ân hükmüne uyarak bir daha evlenmedi.[569]

---

[561] en-Nisâ, 4/69.
[562] İbn Sa'd, c. 2, s. 176; Müslim, c. 4, s. 1893.
[563] *Tabakât*'ta Resûlullah'ın "Ölüm bana kolay gelsin diye Allah bana cennette Âişe'yi gösterdi. Adeta onun avuçlarına bakıyor gibiydim." dediği rivayet edilir. (İbn Sa'd, c. 8, s. 52).
[564] İbn Sa'd, c. 2, s. 178; Buhârî, c. 6, s. 11.
[565] İbn Sa'd, c. 2, s. 209.
[566] İbn Hanbel, c. 41, s. 291; Müslim, c. 4, s. 1893.
[567] Halîfe b. Hayyât, s. 46.
[568] İbn Sa'd, c. 2, s. 201; Hamidullah, s. 918.
[569] İbn Kudâme, s. 73, Mustafa Fayda, "Âişe", *DİA*, c. 2, s. 202.

İKİNCİ BÖLÜM

HULEFÂ-Yİ RÂŞİDÎN VE EMEVİLER DÖNEMİNDE HZ. ÂİŞE

1. Hz. Ebû Bekir Dönemi (11-13/632-634)

Hz. Âişe, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in zamanında olaylara pek müdahil olmamış, ilmiyle meşgul olmuş, sorulan meselelere fetva vermiş;[570] Halifelerle karşılıklı saygı ve anlayış içinde bir dönem geçirmişti. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer devirleri, Hz. Âişe'ye siyasî ve kamu ile ilgili konularda kendi gücünü kullanmasına çok az imkân sağlamakla birlikte, onun kişisel itibarının artmasına vesile olmuştur.[571] Hz. Ebû Bekir halife olunca Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hanımları Hz. Osman'ı ona göndererek miras talebinde bulundular. Fakat Hz. Âişe onlara, "Peygamberlerin mirasçıları yoktur; geride bıraktığımız her şey sadakadır." hadisini hatırlatınca herhangi bir talepte bulunmaktan vazgeçtiler.[572]

Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) verdiği bazı arazi gelirlerini ümmehâtü'l-mü'minîne, kızı da dâhil olmak üzere, aynen vermeye devam etti. Vefatından önce çok sevdiği kızına, Bahreyn'deki bir araziyi iktâ[573] olarak bıraktı. Ayrıca kendisinin Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yanına defnedilmesi için ondan izin aldı.[574]

Hz. Ebû Bekir'in halifeliği iki yıl devam etti. Hz. Ebû Bekir hicretin 13. senesinde vefat etti. Son nefesini verirken Hz. Âişe yanıbaşında bulunuyordu. Hz. Ebû Bekir, Resûlullah'ın nasıl tekfin edildiğini sordu. Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) üç beyaz kumaş parçası ile tekfin edildiğini söyledi. Hz. Ebû Bekir, Resûlullah'ın hangi gün vefat ettiğini sorduğunda Pazartesi günü olduğunu söylediler. O gün de günlerden Pazartesi idi. Hz. Ebû Bekir, "Ben de bu gece

---

[570] Belâzürî, c. 2, s. 49.
[571] Abbott, s. 105.
[572] Nedvî, s. 157.
[573] İktâ, kamu otoritesinin, tasarrufundaki arazi ve taşınmaz malların mülkiyet, işletme veya faydalanma hakkını kişilere tahsis etmesine denir. Hz. Peygamber (s.a.s.) çok sayıda kişiye iktâ vermiştir. (Mustafa Demirci, "İktâ", *DİA*, c. 22, s. 43).
[574] Mustafa Fayda, "Âişe", *DİA*, c. 2, s. 203.

göçüyorum." dedi ve o gece vefat etti. Hz. Ebû Bekir kendine ait mülklerden bir kısmını Hz. Âişe'ye verdi; kardeşlerine bakmasını;[575] vefat edince maaşının geri kalan kısmını beytülmâle iade etmesini ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kabrinin yanına defnedilmesini vasiyet etti.[576] Hz. Âişe'nin hücresinde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kabrinin biraz gerisinde toprağa verildi.

2. Hz. Ömer Dönemi (13-23/634-644)

Hz. Ebû Bekir namaza çıkamayacak derecede hastalanınca imamlık görevini Hz. Ömer'e bıraktı ve onu yerine halef tayin etmek üzere sahâbîlerle istişare etti. Halife görüşmelerini tamamladıktan sonra Hz. Osman'ı çağırarak bu hususta bir ahidnâme yazdırıp mühürledi; yanına Hz. Ömer ile Hz. Osman'ı alıp Mescid-i Nebevî'ye gitti ve durumu halka arz etti.[577] Orada bulunanların hepsi olumlu cevap verdi.

Hz. Ömer'in on yıl süren halifelik döneminde Hz. Âişe ile Hz. Ömer arasında pek bir problem olmadı. Hz. Ömer bazı meselelerde, özellikle kadınlarla ilgili fıkhî meselelerde daima Hz. Âişe'nin görüşünü alırdı. Hz. Ömer, Hayber Yahudilerini Filistin taraflarına sürdüğü zaman, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hanımlarını Hayber'deki hisselerini mahsul veya toprak olarak almakta serbest bırakmış, Hz. Âişe toprak almayı tercih etmiştir.[578] Hz. Ömer, Mü'minlerin Annelerine on bin dirhem ata[579] verirdi; Hz. Âişe'ye yılda on iki bin dirhem tahsis etti. Bu miktar Hz. Peygamber'in (s.a.s.) diğer hanımlarının gelirlerinden iki bin dirhem fazlaydı. Neden böyle yaptığı sorulunca "Şüphesiz ki o Resûlullah'ın sevgilisidir." cevabını verdi.[580]

Hz. Ömer Hz. Peygamber'in (s.a.s.) zevcelerine verilmesi gereken hisselerini ayırır onlara gönderirdi. Irak'ın fethi esnasında bir miktar inci gelmişti. Bu incilerin taksiminde tartışma oldu, bunun üzerine Hz. Ömer, bunları Âişe'ye göndermek

---

[575] Nedvî, s. 158.
[576] İbn Sa'd, c. 3, s. 156.
[577] Hz. Ebû Bekir, konuşmasında, "Sizin için halife seçtiğim kişiye razı olur musunuz? Bir yakınımı tayin etmedim. Allah'a andolsun ki bütün gücümle düşünüp taşındım ve Ömer b. Hattâb'ı uygun buldum; onu dinleyin ve ona uyun." demiştir. (Mustafa Fayda, "Ömer", *DİA*, c. 34, s. 45).
[578] Mustafa Fayda, "Âişe", *DİA*, c. 2, s. 201.
[579] Para, yiyecek, giyecek vb. türden yardımlardır.
[580] İbn Sa'd, c. 8, s. 53.

istediğini söyledi. Oradakilerden karşı çıkan olmayıp onaylanınca Hz. Ömer o incileri Hz. Âişe'ye gönderdi.[581]

Hz. Ömer bir suikast sonucu ağır yaralanınca, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ayak ucuna defnedilmesi için, oğlu Abdullah vasıtasıyla ondan izin istedi.[582] Hz. Âişe kendisi için düşündüğü bu yere, "Ben o yeri kendim için ayırmıştım fakat Ömer'i kendime tercih ederim." diyerek onun defnedilmesine izin verdi[583] ve böylece büyük bir feragat ve kadirşinaslık örneği gösterdi. Hz. Âişe, Hz. Ömer'in defnedilmesine kadar Resûlullah'ın kabrini serbestçe ziyaret ederken daha sonra odasının ortasına bir duvar ördürerek[584] ziyaretlerine örtünerek devam etti.[585]

Konu ile ilgili bir rivayette Hz. Âişe anlatıyor: "Resûlullah'ın defnedildiği odaya giriyor ve elbiselerimi çıkarıp: "Onlar benim kocam ve babam" deyip rahat bir şekilde oturuyordum. Aynı odaya Ömer defnedilince, kendi kendime; "Allah'a yemin olsun ki, artık Ömer'e karşı hayâmdan dolayı tam tesettürlü bir şekilde gireceğim" dedim.[586] Hz. Âişe'nin, "Ömer anılınca adalet anılmış olur, adalet anılınca Allah anılmış olur, Allah anılınca da rahmet iner" dediği nakledilir.[587]

3. Hz. Osman Dönemi (23-35/644-656)

Hz. Osman'ın halifelik dönemi on iki yıl sürdü. Bu dönem, başarılı geçen sükûnet devri (644-649) ve halifenin öldürülmesiyle sonuçlanan İslâm tarihinin ilk büyük fitnesinin yaşandığı karışıklık dönemi (650-656) olarak iki safhaya ayrılır. İlk altı yıl içinde yönetimden bazı şikâyetler görülse de bunlar probleme dönüşmemiştir. Hz. Osman'ın bu yıllarda halk tarafından sertliğiyle bilinen Hz. Ömer'den daha çok sevildiği söylenmektedir. Fakat ikinci dönemin başlarından itibaren yönetimden ciddi şekilde şikâyetler başladı ve önceki olumsuzluklar da bunlara eklendi.[588]

---

[581] Nedvî, s. 160.
[582] Hz. Ömer ricasının geri çevrilmesi durumunda bir Müslüman mezarlığına gömülmeyi arzu ettiğini söylemesi, onun Hz. Âişe'nin olumlu cevap vermesi konusunda şüpheli olduğunu göstermektedir. (Abbott, s. 105).
[583] Hz. Ömer üç gün sonra (26 Zilhicce 23 / 3 Kasım 644) vefat etti. (Mustafa Fayda, "Ömer", *DİA*, c. 34, s. 46).
[584] Abbott, s. 105.:İ
[585] Nedvî, s. 160; Mustafa Fayda, "Âişe", *DİA*, c. 2, s. 203.
[586] Şâmî, c. 11, s. 204.
[587] Mustafa Fayda, "Ömer", *DİA*, c. 34, s. 47.
[588] İsmail Yiğit, "Osman", *DİA*, c. 33, s. 439.

Hz. Osman'a yönelik birçok eleştiri ileri sürülmüş;[589] bunların başlıcaları arasında kendi yakınlarını kayırması, önemli görev ve valiliklere getirmesi gösterilmiştir. Burada Hz. Osman'a yöneltilen eleştirileri sırf onun valilerinden duyulan şikâyetlerle izah etmek doğru bir tespit olmaz. Bu dönemde neslin değiştiğini; lider konumundaki ashâbın toplum nezdindeki etkisinin azalmaya başladığını; Arap toplumundaki değişimi ve kabileler arasındaki rekabetin artmasını göz ardı etmemek gerekir.[590]

3.1. Hz. Âişe'nin Hz. Osman'ın İcraatlarına Karşı Tutumu

Hz. Osman devrinde problemler ortaya çıktıkça halk şikâyetlerini, herkesin itibar ettiği, Mü'minlerin Annesi Hz. Âişe'ye anlatır o da onlara teselli verir;[591] durumu Halife'ye aktarırdı. Bu durum onun siyasî işlerle ilgilenmesine sebep oldu. Halka aracılık ederek Halife'ye arz ettiği talep ve teklifleri kabul görmeyince, araları açılmış; hatta Halife'nin istifa etmesini dahi istemişti.[592]

Hz. Âişe, özellikle valilerin tutumlarından dolayı Hz. Osman'a karşı eleştirilerde bulunmuş; ancak Hz. Osman'ın evinde mazlum olarak şehit edilmesi üzerine bu işi yapanlara karşı çıkmıştır. Bu olay Hz. Âişe'nin daha aktif siyasî bir tutum takınmasına sebebiyet vermiştir. O zamana kadar kadınlar, yöneticilerin bazı icraatlarına karşı ferdî olarak muhalefet etmişlerse de Hz. Âişe'nin daha yoğun eleştiri ve değerlendirmelerde bulunduğunu söylemek hiç te zor değildir. Zira Hz. Âişe, hayatını Resûlullah (s.a.s.) ile geçirmiş; nasıl davranacağını bilen bir Müslümandı.[593]

Hz. Osman'ın şehit edilmesi üzerine Eşter Nehaî, katil için fetva istediğinde Hz. Âişe: "Allah korusun, ben Müslümanların halifesinin öldürülmesi için katiyyen hüküm veremem." cevabını vermişti.[594]

Yine bir gün Hz. Osman'nın öldürülüşü hakkında görüşü sorulunca, "Vallahî, ben Osman'ın öldürülmesini istemedim. Eğer böyle bir şey istediysem Allah beni de aynı akibete uğratsın." demiştir.[595]

---

[589] Hz. Osman'a yöneltilen eleştirilerin geniş bir tahlili için bkz. Adnan Demircan, *İslâm Tarihi'nin İlk Döneminde Önderler ve İhtilaflar*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2015, s. 91-110.
[590] Adnan Demircan, *İslâm Tarihi'nin İlk Döneminde Önderler ve İhtilaflar*, s. 88-89.
[591] Nedvî, s. 161.
[592] Zerkeşî, "EK 3", s. 181.
[593] Adnan Demircan, *Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Ailesi ve Aile Hayatı*, s. 44.
[594] Nedvî, s. 167.
[595] Nedvî, s. 168.

3.2. Hz. Osman'ın Şehit Edilmesi

Halifeliğinin ilk yıllarından itibaren Hz. Osman'ın veya valilerinin bazı uygulamaları çeşitli grupların şikâyetlerine sebep olmuş, bu şikâyetler halifeliğinin ikinci yarısında daha da artmış ve bilhassa halifeliğinin son yıllarında, âni zenginleşmenin ardından yaşanan gelir azlığından en fazla etkilenen şehirlerde yayılmıştır. Hz. Osman'ın ve valilerinin bazı icraatlarını propaganda amacıyla kullanan muhaliflerin tenkitlerinin başında Hz. Osman'ın önemli devlet görevlerine akrabalarını tayin etmesi geliyordu. Hz. Osman önemli valiliklere ve devlet kâtipliği görevine yakın akrabalarını tayin etmişti. Hz. Ali ve diğer ileri gelen sahâbîlerin de eleştirdiği bu uygulama, halifenin valilere karşı beklenen sertlikte davranmaması ve onlara önemli mal bağışlarında bulunması sebebiyle şikâyetleri daha da yoğunlaştırdı.[596]

Bir süre sonra muhalefet şikâyetlerini daha sert ifadelerle dillendirmeye başladı. Bazı hatalarını abartmanın yanı sıra onlara haksız isnatlarda bulunmaktan çekinmediler. Ayrıca Hz. Ali, Zübeyr, Talha ve Hz. Âişe başta olmak üzere ashabın büyüklerinin ağzından mektuplar yazarak onları da bu işin içinde göstermeye çalıştılar. Bütün şehirlere gönderilen ve halkı cihad için Medine'ye çağıran bu mektuplar büyük yankı uyandırdı. Mektuplar Medine'de de etkisini gösterdi ve Hz. Osman'a yönelik kişisel kırgınlıklar Medine'deki muhaliflerin sayısını arttırdı.

Netice itibarıyla Hz. Osman'ı halifelikten indirmekte kararlı olan âsiler, onu savunmak için toplanan Medineliler'in dağılmasını sağlamak ve âni bir baskınla şehirde kontrolü ele geçirmek için bir plan yaptılar ve bulundukları mevkileri terkederek memleketlerine doğru yola çıktılar. Fakat üç grup halinde farklı istikametlere gittikleri hâlde Şevval ayının son günlerinde (Nisan sonları) ansızın geri döndüler ve tekbirlerle Medine'ye girip Hz. Osman'ın evini kuşattılar. Dönüş sebebi olarak da Hz. Osman tarafından eski Mısır valisine yazılan ve liderlerinin ölümle cezalandırılmasını emreden bir mektubu ele geçirdiklerini söylediler. Hz. Osman'ın böyle bir mektup yazmadığını belirtmesine rağmen evinin etrafında mevzilendiler ve Hz. Osman'ı şehit ettiler.[597]

---

[596] İsmail Yiğit, "Osman", *DİA*, c. 33, s. 439-440.
[597] İsmail Yiğit, "Osman", *DİA*, c. 33, s. 441.

Hz. Osman'ın evinin kuşatıldığı günlerde Medine'de bulunan Ashâb, işin bu noktaya geleceğini tahmin edememişlerdi. Sonradan, müdahil olmadıklarından dolayı pişman olmuşlardı.[598]

4. Hz. Ali Dönemi (35-40/656-661)

Hz. Âişe, hilâfetinin son dönemlerinde Hz. Osman'ı çeşitli vesilelerle tenkit etmiş ve halifenin, şehri terk etmemesini kendisinden rica etmesine rağmen isyan başladıktan sonra hac için Mekke'ye gitmişti. Hac ibadetini yerine getirdikten sonra Medine'ye dönerken yolda Talha ve Zübeyr'le karşılaştı. Bunlar Hz. Âişe'ye durumu şöyle anlattılar: "Biz Medine'den kaçıyoruz. Oradaki ayak takımından, Bedevîlerden uzaklaşıyoruz. Geride bıraktıklarımız şaşırmışlar, Hakkı tanımıyor; ne bir batıla karşı geliyor ne de kendilerini savunabiliyorlar." dediler. Bunun üzerine Hz. Âişe istişare etmelerini söyledi ve kendisi de Medine'ye gitmekten vazgeçip Mekke'ye geri döndü. Bunu duyan halk Hz. Âişe'nin etrafında toplanmaya başladı.[599]

Hz. Âişe, Hz. Osman'ın katillerini cezalandırmak ve Müslümanları içinde bulundukları fitneden kurtarmak için etrafında toplananlarla birlikte Basra'ya hareket etti. Öğrencilerinden Amra bint Abdurrahman, Hz. Âişe'nin, iki mü'min grup arasında savaş çıkarsa, saldırgan taraf Allah'ın emrine dönünceye kadar onlarla savaşmayı ve sonunda aralarını bulup uzlaştırmayı emreden Hucûrat Sûresi'ndeki âyetin[600] hükmüne uyarak, olaylar karşısında sessiz kalmadığını; iç savaşa son vermek ve Müslüman kanının haksız yere akıtılmasını önlemek gayesiyle hareket ettiğini ifade etmiştir.[601] Hz. Âişe, "Biz, Yüce Allah'ın büyük küçük, kadın erkek herkese emrettiği ıslah için harekete kalkıştık. Dolayısıyla size iyiliği emrediyor, onu tavsiye ediyoruz; sizi kötülükten nehyediyor ve halinizi değiştirmeye teşvik ediyoruz." demiştir.[602]

4.1. Cemel Savaşı'na Kadar Gelişen Olaylar

Üçüncü halife Hz. Osman'ın isyancılar tarafından şehit edilmesi üzerine (18 Zilhicce 35/17 Haziran 656), Ümeyye soyuna mensup olanlar Medine'den süratle

[598] Adnan Demircan, *İslâm Tarihi'nin İlk Döneminde Önderler ve İhtilaflar*, s. 114.
[599] Nedvî, s. 169.
[600] el-Hucûrat, 49/9.
[601] Zerkeşî, "EK 3", s. 181.
[602] Zerkeşî, "EK 3", s. 182.

uzaklaşmış ve böylece şehir bütünüyle isyancıların hâkimiyetine girmiştir. Daha sonra Abdullah b. Ömer, Sa'd b. Ebû Vakkas, Mugire b. Şu'be, Muhammed b. Mesleme ve Üsâme b. Zeyd'in de aralarında bulunduğu ashap mescidde toplanarak yeni halife seçimine gitmişlerdir. Ali b. Ebû Tâlib kendisine yapılan hilâfet teklifini orada bulunan Talha ve Zübeyr'e yöneltmiş, fakat ısrar üzerine biatı kabul etmiştir.[603]

Hz. Osman'ın şehit edilmesi üzerine Medine'de bulunan ashap Ali b. Ebû Tâlib'i halifeliğe getirdi (18 veya 23 Zilhicce 35/17 veya 22 Haziran 656). Hz. Ali'yi bekleyen en önemli mesele Hz. Osman'ın katillerini bulup cezalandırmaktı. Ancak ortada belirli bir katil yerine, "Osman'ı hepimiz öldürdük" diyen bir isyancı topluluk mevcuttu ve şehre hâkim olan bu âsilerle hemen başa çıkılamayacağı açıktı. Öte yandan yeni halifeye yalnız Medine'de biat edilmiş, diğer vilâyetlerin durumu henüz aydınlanmamıştı.[604]

Halife, biata yanaşmadıkları için Hz. Osman tarafından tayin edilen valilerin bir kısmını değiştirme kararı almış, bunu öğrenen Talha b. Ubeydullah Basra, Zübeyr b. Avvâm da Kûfe valiliğini istemiş, ancak onların bu isteği kabul edilmemişti. Bunun üzerine Talha ile Zübeyr halifeden umre için Medine'den ayrılma izni istemişler, bu izin de dört ay sonra verilmişti.[605]

Hz. Âişe, hilâfetinin son dönemlerinde Hz. Osman'ı çeşitli vesilelerle tenkit etmiş ve halifenin, şehri terk etmemesini kendisinden rica etmesine rağmen isyan başladıktan sonra hac için Mekke'ye gitmişti. Haccını tamamlayarak Medine'ye dönmek üzere yola çıkan, fakat Hz. Osman'ın şehit edilip yerine Hz. Ali'nin halife seçildiğini öğrenen Hz. Âişe geri döndü[606] ve Mekke'de halka hitaben Hz. Osman'ın mazlum olarak öldürüldüğü yolundaki meşhur konuşmasını yaptı. Hz. Âişe, konuşmasında asilerin haram bir beldede ve haram bir ayda Resûlullah'ın (s.a.s.) komşuluğunu hiçe sayarak kan akıttıklarını, malları yağmaladıklarını söyleyerek

---

[603] Ethem Ruhi Fığlalı, "Ali", *DİA*, c. 2, s. 370.

[604] Ethem Ruhi Fığlalı, "Ali", *DİA*, c. 2, s. 372.

[605] et-Taberî,* Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/922), *Târîhü'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Beyrut, Darü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1407/1987, c. 3, s. 9.

[606] Demircan, Hz. Âişe'nin tutumunda açıklanması gereken en zor gelişmenin -Hz. Ali'nin nasıl bir tutum takınacağını bilmeden- Medine'ye gitmekten vazgeçip Mekke'ye dönmesi olduğunu ifade eder. Bunun sebebi olarak Hz. Osman'a yönelik şiddetli tenkitlerinden dolayı asileri kışkırttığı ithamıyla karşı karşıya kalmaktan çekinmesi ile Hz. Ali'nin halife olmasını istememesi ya da seçilme tarzını beğenmeyişi gösterilebilir. Ancak bunların ardında İfk Hadisesi'ni aramanın doğru olmadığını vurgulamaktadır. (Adnan Demircan, *Ali-Muaviye Kavgası*, İstanbul, Beyan Yayınları, 2002, s. 94).

onları Hz. Osman'ın intikamını almaya teşvik etti. Hz. Âişe'nin konuşması etkili oldu ve kabul gördü.[607] Bu arada Hz. Osman'ın ölümünden Hz. Âişe'yi sorumlu tutanlar olmuşsa da Âişe ileri sürülen iddiaları reddederek bu hususta herhangi bir kusurunun bulunmadığını ısrarla belirtmiştir.[608]

Ne Hz. Âişe'nin ne de Talha ile Zübeyr'in, Hz. Osman'ın öldürülmesinde rolü olmadığı görülmektedir. Onların yaptığı, başka sahâbîlerin de yaptığı gibi, yanlışlığına inandıkları kimi icraatlara karşı çıkmaktı; ancak toplumun ileri gelenleri oldukları için muhalefetleri daha fazla yankı bulmuştu.[609]

4.2. Cemel Savaşı (36/656)

Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra Medine'den uzaklaşan Emevî ailesi mensupları ile Hz. Osman'ın Basra ve Yemen valileri, vilâyetlerinin beytülmâlinde bulunan para ve savaş malzemesiyle birlikte Mekke'ye gelerek Hz. Âişe'ye katıldılar. Umre için yola çıkan Talha ile Zübeyr de Mekke'ye gidip Hz. Âişe'nin safında yer aldılar. Mekke'de "Osman'ın kanını talep için"[610] Hz. Âişe'nin önderliğinde oluşan topluluk, uzun müzakerelerden sonra Medine'ye giderek isyancılara karşı çıkmak yerine Hz. Osman'ın Basra valisi Abdullah b. Âmir'in ısrarı üzerine Basra'ya gitmeye karar vermişlerdi.[611] O sırada Mekke'de bulunan Hz. Peygamber'in (s.a.s.) diğer zevcelerinden Hafsa bint Ömer de Hz. Âişe ile birlikte Basra'ya gitmek istediyse de kardeşi Abdullah buna engel oldu. Resûl-i Ekrem'in Mekke'de bulunan diğer zevceleri ise Zâtüırk mevkiine kadar gittiler ve Hz. Âişe'yi ağlayarak uğurladıklarından daha sonraları bugün "ağlama günü" (yevmü'n-nahîb) diye anılmıştır.

Hz. Âişe "Asker" adlı meşhur devesinin üzerinde Mekke'den yola çıktığı zaman yanında 3000 dolayında kuvveti vardı. Ancak önce Zâtüırk, sonra da Merrüzzahrân'da, zaferin kazanılması durumunda halifenin kim olacağı tartışılmaya başlandı. Talha, Zübeyr veya Osman'ın oğullarından birinin halife olması gerektiği

---

[607] İbn Kesîr, *Tarîh*, c. 7, s. 372.
[608] Ethem Ruhi Fığlalı, "Cemel Vak'ası", *DİA*, c. 7, s. 520.
[609] Demircan, *Ali-Muaviye Kavgası*, s. 88.
[610] Demircan, Sünnî ve Şiî kaynaklardaki rivayetlerin önemli bir kısmının, Hz. Ali'nin haklılığına ve muhalifleri karalamaya kurgulandığı için muhalefetin şahsî gerekçelerle bir araya geldiğinin ileri sürüldüğünü; Hz. Ali'nin İfk Hadisesi'nde takındığı tavırdan Hz. Âişe'nin ona kırgın olduğunu ve bu sebeple muhalefet hareketini başlattığını kabul etmenin; meseleyi basite indirgeyerek kişisel hale getirmenin doğru olmadığını ifade etmektedir. (Demircan, *Ali-Muaviye Kavgası*, s. 92).
[611] *Târihu't-Taberî*'de Abdullah b. Âmir'in onlara büyük maddi destek sağladığı geçmektedir. Taberî, c. 3, s. 9.

yolundaki tartışmalar sürerken Hz. Osman'ın Kûfe valisi Saîd b. Âs hilâfetin Abdümenâf (Ümeyye) oğullarından alınamayacağını, dolayısıyla Hz. Osman'ın oğullarından birinin halife olması gerektiğini ileri sürerek taraftarlarıyla birlikte topluluktan ayrıldı, Muğîre b. Şu'be de ona katıldı. Böylece Hz. Âişe, Talha ve Zübeyr yaklaşık 1000 kişilik bir kuvvetle Basra önlerine ulaşabildiler. Yolda köpek havlamaları duyan Âişe nerede olduklarını sormuş, Hav'eb suyu civarında bulunduklarını öğrenince Hz. Peygamber'in (s.a.s.) zevcelerine hitaben, "Acaba hanginize Hav'eb köpekleri havlayacak?" dediğini hatırlamış ve onun bu hareketi tasvip etmediğine kani olarak yola devam etmekten vazgeçtiğini söylemişti. Bunun üzerine Abdullah b. Zübeyr ile birlikte bir grup sahâbî, bulundukları yerin adını belirleyen rehberin yanıldığını ısrarla söylemişler, Zübeyr b. Avvâm da, "Belki Allah Teâlâ senin sayende müminlerin arasını düzeltecektir" diyerek onu yola devama ikna etmişlerdi.[612] Hz. Âişe ve beraberindekiler Basra önlerine gelince Abdullah b. Âmir'i, Basralılar'ı kendi taraflarına çekmek üzere şehre gönderdiler; ayrıca Hz. Âişe, Ahnef b. Kays (ö. 67/686-87)[613] gibi Basra'nın ileri gelenlerine mektuplar yazdı.[614] Diğer taraftan Hz. Ali'nin Basra valisi Osman b. Huneyf, Hz. Âişe'nin kuvvetleriyle birlikte Basra yakınlarına geldiğini haber alınca maksatlarını öğrenmek üzere kendilerine İmrân b. Husayn ile Ebü'l-Esved ed-Düelî'yi gönderdi. Hz. Âişe, gayelerinin isyancı takımın bozduğu barış ve düzeni geri getirmek, mazlum olarak öldürülen Osman'ın katillerini cezalandırmak ve Müslümanların arasını düzeltmek olduğunu bildirmiş, Talha ile Zübeyr de aynı görüşlere katıldıklarını, ayrıca kendilerinin Ali b. Ebû Tâlib'e zorla biat ettirildiklerini söylemişlerdi.[615] Bu gelişmeler üzerine Basralılar ikiye ayrılmış ve sert münakaşalara başlamışlardı.

Öte yandan Hz. Ali, Hz. Âişe ile beraberindekilere Medine'nin kuzeydoğusunda Rebeze'de yetişebilme ümidiyle 3000 dolayındaki bir kuvvetle Medine'den ayrılmıştı (Ekim sonu, 656). Basra'da olup bitenler hakkında yolda bilgi alınca hemen Osman b. Huneyf'e bir mektup göndererek Talha ile Zübeyr'in kendisine biatları sırasında hiçbir şekilde zor kullanılmadığını bildirmişti. Bunun

[612] Hz. Âişe, 40 kişi olan bu grubun, başında bulundukları suyun Hav'eb suyu olmadığına yemin etmeleri üzerine geri dönme fikrinden vazgeçmiştir. İbnü'l-Arabî, Hav'eb suyu ile ilgili olarak Resûlullah'a (s.a.s.) nispet edilen sözlerin uydurma olduğunu söylemektedir. (Adnan Demircan, *Hâricîlerin Siyasî Faaliyetleri*, İstanbul: Beyan Yayınları, 1996, s. 91-92).

[613] Ahnef b. Kays, fetihleri, cesareti ve zekâsı ile tanınan tâbiîdir. (Ahmet Önkal, "Ahnef b. Kays", *DİA*, c. 2, s. 174).

[614] Taberî, c. 3, s, 13.

[615] Taberî, c. 3, s, 31.

üzerine Osman, Ali b. Ebû Tâlib'in haklılığını ileri sürerek diğerlerinin Basra'yı terketmelerini istedi; onlar da kendilerinin haklı olduğunu söyleyerek Osman'ın şehri terketmesini istediler. Neticede bir akşam namazı sırasında bir baskınla Vali Osman b. Huneyf ve adamları esir alındı. Hz. Âişe onun öldürülmesine engel olduğu gibi serbest bırakılmasını da sağladı; fakat valinin saçı sakalı kökünden kazınmış, kaşları ve kirpikleri yolunmuştu. Osman b. Huneyf ve adamları bu durumda Zûkar'da konaklamış bulunan Hz. Ali'nin yanına gidip Basra'daki durumu anlattılar. Bu arada beytülmâl ele geçirildi ve idaresine Hz. Âişe'nin kardeşi Abdurrahman getirildi. Basralı taraftarlarından müşterek biat alan Talha ile Zübeyr kumandayı birlikte yürütecekler, namaz daha önce olduğu gibi Zübeyr'in oğlu Abdullah ve Talha'nın oğlu Muhammed tarafından kıldırılacaktı.[616]

Hz. Âişe Basra'yı ele geçirmekle beraber buranın tam desteğini henüz sağlayamamış, Basra'nın önde gelenlerinden Ahnef b. Kays ile kabilesi Temîm'in bir kolu olan Benî Sa'd'ı bir türlü ikna edememişti. Kûfe'yi kazanmak veya bu şehrin Hz. Ali'ye fiilen destek olmasını önlemek amacıyla Kûfe'nin ileri gelenlerine mektuplar gönderdi. Hz. Ali de hemen hemen aynı günlerde Kûfe'nin desteğini sağlamak maksadıyla şehre arka arkaya üç heyet gönderdiyse de bir sonuç alamadı. Vali Ebû Mûsâ el-Eş'arî tarafsız kalmayı tercih ediyordu. Bunun üzerine Mâlik el-Eşter, Hz. Ali'nin izniyle duruma el koymak için Kûfe'ye gitti ve Ebû Mûsâ'nın konağını ele geçirdi.

Hz. Ali kuvvetlerini Kûfe dışında topladıktan sonra Basra'ya doğru hareket etti ve şehrin dışında Zâviye mevkiinde konakladı. Daha Zûkar'dan ayrılmadan anlaşma sağlama ümidiyle Hz. Âişe'nin karargâhına sahâbeden Ka'ka' b. Amr'ı elçi olarak göndermişti. Ka'ka' Basra'ya giderek Hz. Âişe, Talha ve Zübeyr ile görüşmüş, kendilerini, Hz. Ali'nin halifeliği etrafında toplandıkları takdirde katilleri cezalandırmanın kolaylıkla mümkün olabileceği yolunda ikna etmeye çalışmıştı. Hz. Ali'nin Talha ve özellikle Zübeyr ile bizzat görüşmesi de olumlu sonuç verdi. Hatta Zübeyr, Hz. Ali'nin kendisine, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Ali ile haksız yere mücadele edeceğine dair sözlerini hatırlatması üzerine bu işten vazgeçmek istediğini Hz. Âişe'ye bildirdi. Ancak oğlu Abdullah onu korkaklık ve döneklikle suçladı. Bu sırada kimse ne olduğunu anlamadan iki taraf da kendisini savaş içinde buldu. Hâlbuki taraflar adamlarına, karşıdan bir saldırı olmadan kesinlikle savaşı

[616] Taberî, c. 3, s, 21.

başlatmamalarını emretmişlerdi. Bir rivayete göre, Hz. Osman'ın katline iştirak edenlerden bir grup barış sağlandığı takdirde cezalandırılacaklarını düşünerek savaşı başlatmıştı. Hz. Âişe ile Hz. Ali savaşı durdurmak için gayret sarfetmişlerse de çarpışma bütün şiddetiyle devam ediyordu. Hz. Âişe feryatlarının bir işe yaramadığını görünce Kâ'b'a ön saflara koşarak barış için bağırmasını ve Kur'ân'ın hakemliğini istemesini emretti. Fakat Kâ'b bu sırada öldürüldü.[617] İyi bir kumandana sahip olmayan Hz. Âişe kendi safındakilerin kaçmasını önlemeye çalışıyor, ancak birden bire şiddetlenen savaş özellikle Hz. Âişe'nin etrafında cereyan ediyordu. Onun içinde bulunduğu hevdece oklar yağarken kendisini korumak için Abdullah b. Talha dâhil yaklaşık yetmiş kişi burada can verdi. Hz. Ali, savaşın Hz. Âişe'nin bindiği devenin etrafında cereyan ettiğini görünce devenin öldürülmesini emretti; onun öldürülmesiyle bir anlamda savaş da sona ermiş oldu.[618] Hz. Âişe savaşı devesinin üzerinden idare ettiği için İslâm tarihinde bu olaya "Vak'atü'l-cemel" denilmiştir.

Hz. Âişe'nin hevdecine birçok ok saplanmışsa da kendisi yara almadan kurtuldu.[619] Talha, savaşın daha başlarında rivayete göre Mervân b. Hakem tarafından atılan bir okla öldürülmüştü. Zübeyr ise savaş meydanından uzaklaşmakta iken Vâdissibâ'da Ahnef b. Kays'ın kabilesine mensup bir kişi tarafından öldürüldü.[620] Hz. Âişe'nin devesi düşer düşmez Ali taraftarı olan kardeşi Muhammed ve ayrıca Ammâr b. Yâsir hemen yanına koşarak onu kalabalıktan uzaklaştırdılar. Hz. Âişe yanına gelen Hz. Ali'ye, "Sen galip geldin, artık müsamahalı davran" dedi. Hz. Ali de hem Âişe'ye hem de onun yanında savaşa katılanlara son derece iyi davrandı. Savaşta ölen Müslümanları gömdürdü ve Basra'ya girmeden önce ordusuna yağmadan sakınmalarını ve kimseye dokunmamalarını emretti. Medine'ye dönmek üzere Basra'dan ayrılacağı sırada Hz. Âişe'yi bizzat uğurlamaya gitti.[621]

Hz. Âişe, meydana gelen olaylardan dolayı müminlerin birbirlerini incitmemelerini, kendisiyle Ali arasında şahsî herhangi bir kırgınlık

---

[617] Taberî, c. 3, s. 43.
[618] Taberî, c. 3, s. 41.
[619] Bir adam Hz. Âişe'yi tuzağa düşürmek istedi. İnsanlar bu adamın etrafında birikince Ammâr "Bu da nedir?" diye sorunca, orada bulunanlar adamın Hz. Âişe'ye tuzak kurmak istediğini söylediler. Bunun üzerine Ammâr, "Kes sesini rezil adam! Havlama! Sen Resûlullah'ın sevgilisine mi tuzak kurmak istiyorsun? Şüphesiz ki o Resûlullah'in cennetteki eşidir" dedi. (İbn Sa'd, c. 8, s.52).
[620] Halîfe b. Hayyât, s. 108.
[621] Ethem Ruhi Fığlalı, "Cemel Vak'ası", *DİA*, c. 7, s. 521.

bulunmadığını,[622] onun iyi ve seçkin bir kişi olduğunu söyledi.[623] Kendisine refakat edecek gruba ileri gelen Basralılar'dan kırk kadın, kırk kadar da erkek memur edildi. Hz. Âişe, kardeşi Muhammed ile birlikte 1 Recep 36 (24 Aralık 656) tarihinde Basra'dan ayrıldı, önce Mekke'ye gitti, hac ibadetini eda ettikten sonra Medine'ye geçti ve hayatının sonuna kadar orada kaldı.[624]

Başta Hz. Âişe olmak üzere Cemel Savaşı'ndan sonra hayatta kalan bazı ileri gelenlerin daha sonraki gelişmelerde tarafsız kalmayı tercih etmeleri, girişimlerinde iktidar hırsıyla değil samimi duyguyla hareket ettiklerini göstermekte ancak yaptıklarının iyi bir netice doğurmadığını gördüklerini de ifade etmektedir.[625]

4.3. Cemel Savaşı'nın Sonuçları

Hz. Âişe, sadece Allah'ın emrini yerine getirmek gayesiyle katıldığı, Hz. Osman'ın halifeliğinin son yıllarında başlayıp Müslümanlar arasında meydana gelen ilk iç savaş olarak tarihe geçen[626] Cemel Savaşı'yla biten siyasî faaliyetlerinden dolayı sonraları çok üzülmüştür. Birçok Müslümanın ölümüne sebep olan bu acı olayları yaşamaktansa daha önce ölmeyi tercih ettiğini söylemiş, Peygamber hanımlarının evlerinde oturmalarını emreden âyeti[627] her okudukça başörtüsü ıslanıncaya kadar ağladığı rivayet edilmiştir.[628]

İslâm tarihinde esasen siyasî olmakla birlikte çeşitli sebeplerle dinî ve itikadî mesele haline getirilen olayların başlangıcı sayılabilecek olan Cemel Savaşı, akaid mezhepleri tarafından farklı şekillerde değerlendirilmiştir. Şîa ile Hâricîler'in tamamına göre Cemel Savaşı'nda Hz. Ali haklı, ona karşı çıkıp savaşan Hz. Âişe ve onun safında yer alanlar haksız olup âsi durumundadırlar. Bu mezheplere bağlı bazı fırkalar ise bütün ashap ve tâbiîni tekfir etmişlerdir.[629] Mu'tezile'nin çoğunluğu Hz.

---

[622] Hz. Ali de, Talha ve Zübeyr hakkında ağır ifadeler kullanmasına rağmen, Hz. Âişe'nin adı geçen iki kişi tarafından kandırıldığını ifade etmiştir. Hz. Ali, Talha ve Zübeyr'in siyasî çıkar peşinde olduklarını, bu sebeple Hz. Peygamber'in (s.a.s.) eşi Hz. Âişe'yi evinden çıkararak vazifesi olmayan bir işe sürüklediğini düşünüyordu. (eş-Şerîf ebu'l-Hasan Muhammed b. el-Hüseyn b. Musa el-Musevî (ö. 406/1015) (Derleyen), *Hz. Ali Nehcü'l-belâğa*, çev. Adnan Demircan, İstanbul, Beyan Yayınları, 2006, s. 16, 20).

[623] Hz. Ali'ye "Cemel ehli müşrik midir?" diye sorulduğunda; "Şirkten kaçtılar!" cevabını verir. "Münafık mıdırlar?" diye soruldu; "Münafıklar Allah'ı az anarlar." dedi. "Peki, onlar nedir?" sorusuna; "Bize isyan eden kardeşlerimiz!" cevabını vermiştir. (İbn Abdirabbih,* c. 2, s. 109).

[624] Ethem Ruhi Fığlalı, "Cemel Vak'ası", *DİA*, c. 7, s. 521.

[625] Demircan, *Ali-Muaviye Kavgası*, s. 108.

[626] Adnan Demircan, *İslâm Tarihi'nin İlk Döneminde Önderler ve İhtilaflar*, s. 124.

[627] el-Ahzâb, 33/33.

[628] Mustafa Fayda, "Âişe", *DİA*, c. 2, s. 203.

[629] Yusuf Şevki Yavuz, "Cemel Vak'ası", *DİA,* c. 7, s. 321.

Ali'yi haklı, muhaliflerini haksız ve hatalı görürken, diğer bazı Mu'tezilî âlimler ise, Cemel Savaşı'na iştirak eden taraflardan hangisinin haklı, hangisinin haksız olduğunun bilinemeyeceğini söylemişlerdir.[630]

Cemel Savaşı'nın taraflarıyla ilgili olarak Ehl-i sünnet'in görüşü de diğer mezheplerde olduğu gibi farklıdır. Selefiyye'ye mensup âlimlerin çoğu, ashap arasında ortaya çıkan bu tür ihtilâfları tartışma konusu yapmayı uygun bulmamışlardır. Onlara göre hata etmiş olsalar bile savaşan iki sahâbe grubunu da Allah affetmiştir.

Cemel Savaşı'na katılanlar hakkında isabetli değerlendirmeyi Sünnî kelâmcıların yaptığı söylenebilir. Cemel Savaşı'na katılmaları sebebiyle ashap ve tâbiîni tekfir etmenin dinî bir dayanağı yoktur. Zira bu iddia hem naslara aykırıdır, hem de Hz. Ali'nin savaş sonrasında muhaliflerine karşı takındığı yumuşak tavırla uyuşmamaktadır. Bazı âlimlerinin, Cemel Savaşı gibi son derece ciddi sonuçlar doğuran bir tarihî olayı tahlil etmekten kaçınmaları ise en başta gelen görevi gerçekleri tespit edip ortaya çıkarmak olan ilmin prensiplerine aykırı olduğu ifade edilmiştir.[631]

Hz. Âişe'nin sırf Allah rızası için samimi girişimlerine; siyasî enerjisi, hitabet gücü ve propaganda kabiliyetine rağmen başta yakınları olmak üzere pek çok Müslümanın ölümüyle; acı bir askerî ve siyasî başarısızlıkla sonuçlanan Cemel Savaşı, onu çok üzmüş ve daha sonra siyasî faaliyetlerden uzak durmasına yol açmıştır.[632] Hz. Âişe siyasî olaylara taraf olmamaya dikkat etmiş ama yanlış

---

[630] Kendilerine Vâkıfe denilen bu Şiî grup, imamın gerçekte ölmeyip tekrar dünyaya döneceğini ileri süren, bu yüzden de bir sonraki imamın imâmetini kabul etmezler. (Mustafa Öz, "Vâkıfe", *DİA*, c. 42, s. 487-488).

[631] Yusuf Şevki Yavuz, "Cemel Vak'ası", *DİA,* c. 7, s. 322.

[632] Nabia Abbott, bu durumu Hz. Âişe'nin cinsiyetine bağlamakta; bu görüşünü, Hz. Âişe'den yaklaşık çeyrek yüzyıl önce siyasî yenilgiye uğrayan Kureyşli Hind'in ve Temim'li Secah'ın yenilgileriyle desteklemeye çalışmaktadır. (Abbott, s. 165); Buna karşı çıkan Erul, tarih boyunca zaten bir tarafın yenildiğini ve nice erkeklerin de bu yenilgiyi tattığını ifade etmektedir. Erul, burada önemli olanın, bir hanımın önce Halife'nin icraatından şikâyetle ona muhalefet bayrağı açması, ancak Halife'nin trajik bir şekilde katledilişiyle gittikçe kötüleşen gidişatı durdurabilmek ve toplumu yeniden ıslah edebilmek adına Hz. Âişe'nin devesine atlayarak peşinden sürüklediği binlerce erkeğin lideri olarak bir siyasî hareketi gerçekleştirebilmiş olmasıdır. Dolayısıyla başarısızlığına rağmen onun bu girişimi, yeri ve zamanı geldiğinde Müslüman bir hanımın da, bir eylemci, siyasî bir hareket lideri olabileceğini göstermesi bakımından son derece mühim olanın, Müslüman hanımlardan beklenen sosyal ve siyasî faaliyetlere katılmak suretiyle iyi bir toplum oluşturmaya aktif bir biçimde katılmalarıdır. Erul, Hz. Âişe'nin bu hareketi ile en azından bunun ilk örneğini sergilediğini; bunu başamasa dahi, ilim ve irşat faaliyetleriyle bu hedefini gerçekleştirdiğini ve son derece başarılı olduğunu ifade etmektedir. (Zerkeşî, s. 183-184).

olduğunu düşündüğü gelişmeler karşısında görüşlerini yöneticilere bildirmekten geri durmamıştır.[633]

Cemel Savaşı, Hz. Peygamber'in vefatından sonra ilk ortaya çıkan ve etkileri günümüze kadar devam eden bir iç savaş olması sebebiyle önemli bir telif konusu olmuş ve hakkında müstakil eserler yazılmıştır.[634]

5. Hz. Muâviye Dönemi (41-58/661-678)

Hz. Âişe Emeviler'in ilk on sekiz yılını görmüştür. Bu zaman diliminde Muâviye devrindeki bazı icraatları tenkit etmekten çekinmemiştir. Muaviye, Halife olduğunda Muğire b. Şu'be ve Hz. Âişe gibi bazı kişilere mektup yazarak Resûlullah'tan duyduklarını yazmalarını istemiştir. Ancak Hz. Âişe bu isteğe şöyle cevap vermiştir: "Kim Allah'ı kızdırarak insanların rızasını kazanmaya çalışırsa, Allah onu, ondan razı olanların kötüleyicisi durumuna getirir. Kim de insanları kızdırarak Allah'ın rızasını kazanmaya çalışırsa Allah onu, onlara karşı güçlü kılar."[635]

Hz. Âişe'nin iktidarla karşı karşıya geldiği ilk olay kardeşi ve Hz. Ali'nin Mısır valisi Muhammed'in Emevî ordusu tarafından acımasızca öldürülmesidir. Hatırlanacağı üzre Amr'ın kumandanlarından Muâviye b. Hudeyc onu bir mağarada yakalamış ve öldürdükten sonra[636] cesedini yaktırmıştır.[637] Hz. Âişe Medine'ye gelen Muâviye'ye çok sert tepki göstermiş, ona adaletli olmasını ve önceki halifelerin yolundan gitmesini söylemiştir.[638]

Hz. Âişe'nin, Hz. Ali ve taraftarlarına sövmeyi reddeden sahâbî Hucr b. Adî'nin öldürülmesinden dolayı Muâviye'ye çıkışması da bu kabildendir. Hucr'un öldürülmesine kızan Hz. Âişe hac vesilesiyle Hicaz'a gelen Muâviye'ye "Hucr'u

---

633 Adnan Demircan, *Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Ailesi ve Aile Hayatı*, s. 45.
634 Yusuf Şevki Yavuz, "Cemel Vak'ası", *DİA,* c. 7, s. 322.
635 İrfan Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye Bin Ebî Süfyan*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2001, s. 51-52.
636 Muhammed'in ölü bir eşeğin karnına konarak yakıldığı; Hz. Âişe'nin bu olaydan sonra hiç kızartma et yemediği ve namazlardan sonra Amr b. el-Âs ve Muaviye b. Ebû Süfyân'a beddua ettiği rivayet edilmektedir. Hz. Âişe, Muhammed'in öldürülmesi üzerine onun yetimlerini yanına alıp bakımını üstlenmiştir. (Mustafa Özkan, Emevîler Döneminde İktidar-Ulemâ İlişkisi, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2008, s. 147).
637 Âdem Apak, "Muhammed b. Ebû Bekir es-Sıddîk", *DİA*, c. 30, s. 518.
638 Buna karşın Muaviye ise bu işte kimseye emir vermediğini, onu öldürenlerin Amr ile Muâviye b. Hudeyc olduğunu söylemiştir. (Özkan, s. 148).

neden öldürdün, yumuşak huyluluğun nereye gitti?" diyerek onu suçlayıp azarlamıştır.[639]

Hz. Âişe'nin tasvip etmediği bir diğer konu da Muâviye'nin, Ziyâd b. Ebîh'i kendi nesebine katma girişimidir. Hz. Âişe söz konusu icraata fırsat vermeyerek tepkisini ortaya koymuştur.[640]

Hz. Âişe'nin karşı çıktığı diğer önemli bir gelişme de Yezîd'e biat alma süreci olmuştur. Hz. Âişe'nin aynı anneden kardeşi olan Abdurrahman'ın, Yezîd b. Muâviye için biat almaya çalışan Medine valisi Mervan b. Hakem'le tartışması üzerine karşılıklı olarak suçlamalar oldu. Tartışmanın Hz. Âişe ile ilgili boyutunu kısaca şöyle izah edebiliriz: Hz. Âişe'nin, iktidar ve onun icraatlarını din dışı görüp eleştiren Abdurrahman'ı desteklemesi ve iktidarın temsilcisi olan valiye yüksek sesle hakaret etmesi; onun Allah ve Resûlü tarafından lanetlenmiş biri olduğunu açıkça söylemesi, Hz. Âişe'nin iktidarı da ne denli ciddi bir şekilde eleştirdiğini göstermesi açısından önem arz etmektedir.[641]

Son olarak Hz. Hasan'ın Resûlullah'ın yanına defni konusundaki vasiyeti üzerine gelişmeleri hatırlatarak bu bölümü sonlandırmak istiyoruz. Hz. Âişe bunu uygun görmüş, ancak başta Medine Valisi Mervân b. Hakem olmak üzere Emevî ileri gelenleri istemediği için Hz. Hasan oraya defnedilememiştir. Bazı Şiîler'in, Hz. Hasan'ın Resûl-i Ekrem'in yanına defnedilmesine onun izin vermediğini iddia etmeleri doğru değildir.[642]

Kısacası, bu dönemde Hz. Âişe sözünü esirgememiş ve yönetimle defalarca karşı karşıya gelmiştir. İktidar ise bu eleştiriler karşısında baskıcı bir tutum yerine onun gönlünü almayı tercih etmiştir.

---

[639] Özkan, s. 149-150.

[640] Ziyâd, Muaviye'nin nesebine ilhakını meşrulaştırmak ve halkın tepkisini ortadan kaldırmak amacıyla Hz. Âişe'ye yazdığı mektuba "Ziyâd b. Ebû Süfyân'dan Mü'minlerin annesi Âişe'ye…" şeklinde başlamış ama Hz. Âişe bu oyuna gelmeyerek cevabî mektubunda "Mü'minlerin annesi Âişe'den oğlu Ziyâd'a…" şeklinde başlayan mektubuyla söz konusu ilhakın meşru olmadığını bir bakıma vurgulamış oluyordu. (Özkan, s. 148).

[641] Zira lanetlenmiş, yalancı ve fesadın kaynağı olarak gösterip azarladığı Mervân, bizzat Muaviye'nin atadığı valisiydi. Hz. Âişe, bu süreçte Hz. Hüseyin, İbn Zübeyr ve Abdullah b. Ömer gibi sahâbe çocuklarını tehdit eden Muaviye'yi ve "Herkes Yezîd'e biat etti, dolayısıyla bunların da biat etmesi zorunludur." şeklindeki gerekçesini de eleştirmiştir. (Özkan, s. 151-152).

[642] Mustafa Fayda, "Âişe", *DİA*, c. 2, s. 203.

6. Hz. Âişe'nin Siyasî Olaylara Karışma Sebepleri

Hz. Âişe, Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'in halifeliği sırasında herhangi bir siyasî faaliyette bulunmadı. Onun her iki halife ile münasebetleri karşılıklı saygı ve anlayış içerisinde geçti. Hz. Osman'ın on iki yıllık hilâfetinin birinci yarısında ilk iki halife dönemindeki hayatını sürdürdü. Ancak Hz. Osman'ın bazı karar ve tasarruflarının aleyhinde faaliyetlerin başladığı ikinci devrede, halifeye karşı son derece sert davranan muhalefet hareketinin başında yer aldı. Çeşitli bölgelerden şikâyet için Medine'ye gelenler ondan halifeyi bazı tayinlerden vazgeçirmesini isterlerdi. Bu sebeple, halifenin sütkardeşleri olan Mısır Valisi İbn Ebû Serh ile Kûfe Valisi Velîd b. Ukbe'nin azledilmelerini ısrarla talep etti. Öte yandan halife, Abdullah b. Mes'ûd ile Ammâr b. Yâsir'den kendilerinde bulunan mushafları getirip teslim etmelerini istemiş, teklifi kabul edilmeyince onlara karşı menfi bir tavır takınmıştı. Bunun üzerine Hz. Âişe halifenin istifa etmesini istedi. Hz. Osman'ın onun şikâyetlerinden ve muhalefetinden çok rahatsız olduğu rivayet edilir.

Böylece siyasî olaylara karışan Hz. Âişe, Hz. Osman'ın evinde muhasara edildiği sırada haccetmek üzere Medine'den ayrılıp Mekke'ye gitti. Başta Mervân b. Hakem olmak üzere bazı kimseler böyle kritik bir dönemde onun Medine'de kalmasını istediler; ancak o bu istekleri reddetti. Halifenin şehid edildiğini, yerine Hz. Ali'nin halife olduğunu Medine'ye dönerken yolda Talha ve Zübeyr'den öğrendi. Onlar Hz. Ali'ye istemeyerek biat ettiklerini, fakat daha sonra bu biattan vazgeçtiklerini söylediler. Bunun üzerine Hz. Âişe onlarla birlikte Mekke'ye döndü. Hz. Osman'ın öldürülmesine karşı çıkanlar ile bilhassa Ümeyyeoğulları'nın bazı mensupları onun etrafında toplanarak halifenin intikamını almak ve Müslümanlar arasındaki ihtilâflara son vermek üzere, Medine veya Şam yerine Basra'ya gitmeye onu ikna ettiler. O da etrafına toplananlarla birlikte, iddia edildiğinin aksine, Hz. Ali'ye karşı hiçbir kırgınlığı olmadığı hâlde Hz. Osman'ın katillerini cezalandırmak ve Müslümanları içinde bulundukları fitneden kurtarmak için Basra'ya hareket etti.

Neticede Hz. Âişe'nin savaşı devesinin üzerinde idare etmesinden dolayı Cemel Vak'ası diye meşhur olan hadise meydana gelmiş, sonunda Hz. Âişe tarafı savaşı kaybetmiştir. Hz. Âişe Cemel Savaşı'ndan sonra Medine'de sakin bir hayat

sürmüş, bir daha siyasete karışmamış ve Hz. Ali ile barışmıştır. Ancak Hz. Muâviye devrindeki bazı icraatları tenkit etmekten[643] çekinmemiştir.[644]

7. Hz. Âişe'nin Vefatı

Altmış beş veya atmış altı yaşında iken 17 Ramazan 58[645] (14 Temmuz 678) Çarşamba gecesi,[646] vitir namazını kıldıktan sonra[647] Medine'de vefat etti.[648] 56, 57[649] veya 59 yıllarında 13 veya 19 Ramazan'da vefat ettiği de rivayet edilmiştir. Vefatı Muâviye'nin halifeliği devrinde oldu.[650] Ölümü Medine'de büyük bir üzüntüyle karşılanmış,[651] cenazesi aynı gece kaldırılmıştır. Kadınlar da dâhil olmak üzere Medine ve civarındaki bölgelerde yaşayan bütün halk geceleyin Cennetü'l-Baki'ye gelmiş, cenazesinin üzerine bir örtü çekilerek[652] cenaze namazı mezarlığın ortasında Medine vali vekili Ebû Hüreyre tarafından kıldırılmış,[653] vasiyeti üzerine Cennetü'l-Baki'ye defnedilmiştir. Onu kabre erkek ve kız kardeşlerinin çocukları Kâsım b. Muhammed, Abdullah b. Abdurrahman, Abdullah b. Muhammed b. Abdurrahman b. Ebû Bekir, Urve b. Zübeyr ve Abdullah b. Zübeyr koymuşlardır.[654]

Sahâbe, Hz. Âişe'nin defnine herkesin çoluk çocuğuyla geldiğini, hurma dallarının ucuna meşale halinde ateşler asıldığını[655] ve o geceden daha kalabalık bir geceye şahit olmadıklarını ifade etmişlerdir.[656]

Hz. Âişe: "Ben vefat edince beni Baki mezarlığına Resûlullah'ın hanımlarının yanına defnedin."[657] demiş, Resûlullah, babası Ebû Bekir ve Ömer'in defnedildiği

---

643 Bu tenkit ve karşı çıkışların sebeplerine "Hz. Muaviye Döneminde Hz. Âişe" kısmından bakılabilir.
644 Mustafa Fayda, "Âişe", *DİA*, c. 2, s. 203.
645 İbn Sa'd, c. 8, s. 61; İbn Kuteybe, s. 80; Belâzürî, c. 2, s. 51; Şâmî, âlimlerin çoğuna göre bu görüşün sahih olarak kabul edildiğini kaydetmektedir. (Şâmî, c. 11, s. 205).
646 İbn Kudâme s. 75.
647 İbn Zebâle, s. 39.
648 İbn Sa'd, c. 8, s. 61.
649 Halîfe b. Hayyât, s. 138; İbn Hibbân, s. 201.
650 İbn Kuteybe, s. 80.
651 Sahâbe, Hz. Âişe'nin vefatına üzüntülerini "Şayet ortam müsait olup durum el verseydi Hz. Âişe için feryat edip ağlardım." gibi ifadelerle dile getirmişlerdir. (İbn Sa'd, c. 8, s. 62).
652 İbn Sa'd, c. 8, s. 64
653 İbn Zebâle, s. 42; İbn Sa'd, c. 8, s. 61.
654 İbn Zebâle, s. 43; İbn Kudâme s. 340; Mustafa Fayda, "Âişe", *DİA*, c. 2, s. 202.
655 İnsanların hurma dallarından oluşan sopalara bez parçası bağlayıp bunları yağa batırıp yakarak oluşturdukları meşaleleri ellerinde tuttukları ifade edilmektedir. (İbn Sa'd, c. 8, s. 62).
656 İbn Sa'd, c. 8, s. 61.
657 İbn Sa'd, c. 8, s. 59; İbn Kuteybe, s. 80.

kendi odasında yer olmasına rağmen Hz. Âişe: "Oraya defnedilmemi uygun görmüyorum." demiştir.[658]

[658] Şâmî, c 11, s. 205.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HZ. ÂİŞE'NİN ŞAHSİYETİ

1. Şemâili (Fizikî Özellikleri) ve Ahlakı

Hz. Âişe ince yapılı, büyükçe gözlü, dalgalı saçlı, beyaz tenli ve güzel yüzlü bir hanım olup büyüleyici bir güzelliğe sahipti.[659] Hz. Âişe güzel giyinmeyi severdi.

Hz. Âişe'nin üzerinde ince siyah deriden bir elbise, kollu başka bir elbisesi vardı, başörtüsü ve peçe takardı. Elbisesi yalancı safran ile boyalıydı.[660] Hz. Âişe: "Bir defasında Resûlullah ile beraber dışarı çıkıp da Kaha[661] mevkiine varınca saçlarıma sürdüğüm sarı boya yüzüme akıverdi. Resûlullah bunun üzerine "Ey kumral saçlı, şimdi rengin daha güzel" dedi.[662]

İbn Ebû Atîk, hastalığı arttığı bir sırada Hz. Âişe'nin huzuruna girmiş ve "Canım sana feda olsun ey anacağım, kendini nasıl hissediyorsun?" deyince Hz. Âişe "Allah'a yemin olsun ki istediğim şey ölümdür" karşılığını vermişti. Bunun üzerine İbn Ebû Atîk "Öyleyse tamam" demişti. (Bunu söyleyerek "O hâlde seni öldüreyim" deyip espri yapmıştı). Hz. Âişe de "Bu halini terke etme!" diyerek espri yapan bir insan olmasını kastetmişti.[663]

2. Zekâsı

Hz. Âişe'nin mükemmel bir zekâsı ve hafızası vardı. Bir gün Hz. Âişe arkadaşları ile karınca oyunu oynarken Resûlullah eve gelmiş, karıncalar içinde kanatlı bir at bulunduğunu gördüğünde Hz. Âişe'ye: "Bunlar nedir ey Âişe?" diye sordu. "Attır" cevabını alınca, "Fakat atın kanatları olur mu?" deyince Hz. Âişe:

[659] Aişe Abdurrahman, s. 251; Kazıcı, s. 153.
[660] İbn Sa'd, c. 8, s. 55.
[661] Medine'ye üç konaklık mesafede bir yerdir.
[662] İbn Sa'd, c. 8, s. 57.
[663] İbn Sa'd, c. 8, s. 61.

"Neden olmasın! Süleyman'ın atları kanatlı değil miydi?" diye cevap verdi. Bunun üzerine Resûlullah tebessüm etti.[664]

Hz. Âişe'nin cevabı onun zekâsını, hafızasındaki kuvveti ve çağrışım kabiliyetini gösterir. Hafızası şiir alanında da ona faydalı. Hz. Âişe'nin hafızası her hadise münasebetiyle bir şiir okuyabilecek kadar kuvvetli idi.[665] Hafızasında yüzlerce şiir bulunan Hz. Âişe yüz altmış beyitlik bir kasideyi ezbere okuyabiliyordu.[666] Hz. Âişe güçlü hafızası ve ezberindeki şiirler sayesinde Arap toplumunun gözde edebi ifade tarzını yakalayabilecek belağatli ve etkili konuşmalar yapardı. Bu konuşmalar dinleyenlede hayranlık uyandırırdı. Şüphesiz çok büyük bir şöhrete sahip olduğu, etkili ve güzel söz söyleme sanatında güçlü hafızasının etkisi büyüktü.[667]

3. Edebî Yönü

Hz. Âişe edebî yönü, fesahat ve belâgatıyla ünlü bir hatipti. Bu yüzden konuşması insanlara çok tesir ederdi. Babasının vefatı üzerine kabri başında yaptığı dua,[668] Cemel Savaşı'ndaki hutbesi ve bazı mektupları onun edebî kabiliyetini gösteren şaheser örneklerdir.[669] Ayrıca Arap tarihi, ensâb ilmi, câhiliye çağının içtimaî vaziyeti, örf ve âdetleri hakkında geniş bilgi sahibi idi. Şiir ve edebiyat ile tarih ve ensâbı, bu konularda ihtisas derecesinde bilgi sahibi olan babası Hz. Ebû Bekir'den öğrenmişti.[670] Hz. Âişe son derece fasih ve beliğ konuşurdu. Öğrencilerinden Mûsa b. Talhâ: "Hz. Âişe'den daha fasih konuşan bir kimse

---

[664] Belâzürî, c. 2, s. 42.
[665] Seligsohn, M., "Âişe", *İA*, c. 1, s. 230.
[666] Kandemir, "*Hanımların Dilinden Hz. Peygamber*", Hz. Peygamber ve Aile Hayatı, s. 95.
[667] Abbott, s. 193.
[668] Dua şöyledir: "Ey babacığım! Allah senin yüzünü ak eylesin, güzel çabalarının karşılığını (bolca) versin. Ayrılışınla dünyayı zelil ettin, varışınla da ahireti aziz kıldın. Resûlullah'tan sonra meydana gelen hâdiselerin en fecisi, senin vefatındır. Ondan sonraki musibetlerin en büyüğü, senin yokluğundur. Şüphesiz Allah'ın kitabı, vefatına güzelce sabretmem karşılığında güzel bir bedel vadediyor (el-Bakara, 2/155-157). Ben de senin hakkında sabrederek Allah'ın bu vadinin yerine gelmesini; senin bağışlanmanı dileyerek bunun gerçekleşmesini isteyeceğim. İnsanlar dünya işleriyle uğraşırken; halk zayıfladığında, çatlak büyüdüğünde, her taraf sallandığında, sen dinin emrini yerine getirdin. Hayatını yitirmenden dolayı küsmeksizin, hakkında verilen hükmü kınamaksızın, Allah'ın selamı senin üzerine olsun, sana uğurlar olsun." (Zerkeşî, s. 151-152).
[669] Babası hakkındaki hutbesini Muhammed b. Kâsım el-Enbârî *Şerhu Hutbeti Âişe Ümmi'l-mü'minîn fî ebîhâ* adıyla şerhetmiş ve bu şerh bir risâle halinde Selâhaddin el-Müneccid tarafından yayımlanmıştır. (Mustafa Fayda, "Âişe", *DİA*, c. 2, s. 203).
[670] Mustafa Fayda, "Âişe", *DİA*, c. 2, s. 203.

görmedim." demiştir. Ahnef b. Kays ise, "Hz. Âişe'nin ağzından duyduğum söz kadar muhteşem ve güzel söz duymadım." demiştir.[671]

Hitabet Arapların büyük meziyetlerinden biridir ve önemli hanım hatipler yetişmiştir. Hz. Âişe de bunlardan biridir. İlk dönem tarihçi, edip ve şairi olan Ahmed b. Tâhir (ö. 280/893) "Kadınların Belagatleri"[672] adlı eserinde Müslüman kadın hatipler tarafından irat edilen hutbeleri, aynı zamanda Hz. Âişe'nin de hutbelerini bir araya getirmiştir. Ayrıca Hz. Âişe'nin hutbeleri Taberî'nin (ö. 310/922) *Târîhü'l-ümem ve'l-mülûk*[673] ve İbn Abdülber'in (ö. 463/1071) *el-İkdü'l-ferîd* adlı eserlerinde nakledilmiştir.[674]

Hz. Âişe Arap dilini maharetle kullanması yanında Arap şiirini de çok iyi bilirdi. Lebîd'in birçok beyti, Kâ'b b. Mâlik'in hemen bütün kasideleri, Hassân b. Sâbit ve Abdullah b. Revâha'nın manzumeleri onun ezbere bildiği şiirler arasında yer alır.[675] Kur'ân ve hadisin anlaşılması için olduğu kadar Arap dili bakımından da şiirin önemine işaret ederek, "Çocuklarınıza şiir öğretiniz ki dilleri tatlansın" derdi.[676]

4. İlmî Yönü

Hz. Peygamber (s.a.s.) kadınların eğitilmesi konusuna özel bir önem vermiştir. Buhârî'nin naklettiğine göre, haftada bir günü tamamen onlara ayırmış ve o gün sadece onlara hitap edip sorularına cevap vermeye çalışmıştır. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hanımları da bu çalışmalarda görev alıyordu. Hz. Hafsa okumayı ve yazmayı biliyordu. Hz. Âişe ise başta şimdi Hadis, Fıkıh ve Kur'ân şeklinde adlandırdığımız ilim dalları başta olmak üzere birçok alanda uzmanlaşmış ve daha sonraki yıllarda, en bilgili erkekler bile, çeşitli konularda kendisine sürekli olarak müracaat etmişlerdir.[677]

---

[671] Nedvî, s. 306.
[672] Ebü'l-Fazl Ahmed b. Ebû Tâhir Tayfur el-Bağdadi (ö. 280/893), *Belâgâtü'n-nisâ*, thk. Muhammed Ebü'l-Ecfan, Ahmed Elfi, el-Mektebetü'l-Atika, 2. Basım, Tunus, 1985, 296 s., 24 cm.
[673] Taberî, c. 3, s. 15.
[674] Nedvî, s. 308.
[675] Hz. Âişe çok sayıda kaside rivayet etmiştir. Bunların yetmiş ya da yüz beyit kadar olduğu rivayet edilmektedir. (İbn Sa'd, c. 8, s. 58).
[676] Mustafa Fayda, "Âişe", *DİA*, c. 2, s. 203.
[677] İbn Sa'd, c. 2, s. 286; Hamidullah, s. 638.

Hz. Âişe, Hz. Peygamber (s.a.s.) vefat ettiği zaman çok genç olmasına rağmen Kur'ân-ı Kerîm'i ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünnetini en iyi bilen, anlayan ve muhafaza eden sahâbîlerin başında yer almaktaydı. O, hem baba evinde, hem Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yanında zekâsı, anlayış kabiliyeti, öğrenme arzusu, kuvvetli hâfızası, aşk ve imanı sayesinde en iyi şekilde yetişti ve başkalarına nasip olmayan bilgiler edindi. Hz. Peygamber'den (s.a.s.) aldığı feyiz sayesinde İslâm esaslarının en mümtaz öğreticisi oldu.

Hz. Âişe'nin elde ettiği bilgiler sadece dini ilimlerle sınırlı değildi. Onun bilgisi Tarih, Tıp, Edebiyat, Hitabet ve Arabistan tarihi ve Arap kabilelerinin soy ağaçları ilmi Ensâb alanlarında[678] da ileri seviyedeydi.[679] O ilminin büyük kısmını babasından almıştır.[680] Babası Hz. Ebû Bekir, Kureyş içinde onların neseplerini ve şiiri en iyi bilendi. Aynı zamanda o, Kureyş şairlerinden gelen şiirlere karşı dinlerini ve peygamberlerini savunmak için en beliğ ve en doğru sözleri kullanarak karşı koyan İslâm şairlerinin, nesepler hakkında kendisiyle istişare ettiği birisiydi. Âişe, işte böyle bir babanın yanında yetişmiştir.

Peygamberliğin ilk günleri, hicret hakkında ayrıntılı bilgi, Ensâr'ın Buas savaşı, Ensâr'ın câhiliyede taptığı putlar, Kur'ân'ın nasıl indiği ve tertibi, Resûlullah'ın son hastalıkları, vefatı, teçhiz ve tekfini hakkındaki bilgiler ayrıntılı şekilde Hz. Âişe tarafından verilmiştir. Arapların câhiliye devrindeki durumları hakkında hadis kaynaklarındaki bilgiler ile câhiliyede nikâh, boşanma, düğün, oruç ve haccın nasıl eda edildiği gibi bilgiler Hz. Âişe tarafından nakledilip, izah edilmiştir.[681]

Hz. Âişe'nin bazı tıbbî bilgileri öğrenmesi ise Resûlullah'a gelerek ona bu hususta tedavinin nasıl yapılacağını anlatan Arap heyetleri vasıtasıyla olmuştur. Urve ona: "Tıp ilmini nereden ve nasıl öğrendin?" diye sorduğunda şöyle cevap vermiştir: "Ömrünün sonlarında Resûlullah hastalanınca her taraftan kendisine heyetler gelir ve tedaviyle alakalı tariflerde bulunurlardı ve ben de o şekilde tedavi ederdim, işte

---

[678] Hz. Âişe'nin astronomi alanında da bilgi sahibi olduğu; bu oldukça fazla kabiliyetini etkin bir biçimde kullanmasının onu İslâm toplumunda eşsiz bir konuma yükselttiği ve neticede, tüm insanların en akıllıları ve en fazla bilenleri arasında görülmeye başlandığı ifade edilir. (Abbott, s. 193).

[679] Hamidullah, s. 638.

[680] Urve, Âişe'ye şöyle der: "Ey anneciğim, anlayışına hayret etmiyorum, diyorum ki Resûlullah'ın eşi ve Ebû Bekir'in kızısın. Şiir bilgine ve insanların başlarından geçen olaylarla alakalı (tarih) bilgine de hayret etmiyorum, diyorum ki Ebû Bekir'in kızısın." (Nedvî, s. 303).

[681] Nedvî, s. 303-305.

buradan biliyorum."[682] Hz. Âişe tabiplerin verdiği ilaçları öğrenir, bunları Resûlullah'a hazırlar, katıldığı savaşlarda yaralıları tedavi eder ve yaralarını sarardı.[683]

Sünnet-i nebeviyyeyi nakil ve şerh etmekle kalmadı, aynı zamanda onun doğru anlaşılması hususunda ilmî tenkit zihniyetini ortaya koydu.[684] Küçük yaşından itibaren Kur'ân'ı ezberlemeye başlamış, âyetlerin kıraat tarzını iyice öğrenmişti. Bilhassa Medine'de nâzil olan âyetlerin nüzûl sebeplerini, delâletlerini, tahlil ve değerlendirmelerini ve her âyetle nasıl istidlâl edilip ahkâm çıkarılacağını çok iyi bilirdi. Kur'ân'ı en iyi anlayanlardan biriydi.

Kur'ân-ı Kerîm'i tefsir etmiş,[685] Sünneti de çok iyi anlamış olan Hz. Âişe, hadislerden istinbât ve kıyas suretiyle yeni hükümler çıkardı. Onun ictihad ve fetvaları, kendisinin bir fakih ve müctehid olarak kabul edilmesini sağladı.[686]

Hz. Âişe aynı zamanda Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ashabı arasında, çok sayıda fetva vermesiyle meşhur olan yedi kişiden biridir. Birçok fıkhî mesele yanında usûl-i fıkıh, hikmet-i teşrî ve bilhassa ferâiz sahalarında derin bir kültür ve anlayışa sahipti.[687] Talebelerinden Kûfe fakihi Mesrûk'un söylediğine göre, ashabın büyükleri ferâize dair meseleleri hep ondan sorarlardı.[688] Hadis ve fıkıh kaynaklarında onun, bazı sahâbîlerin görüşlerinden farklı fetvalarının geniş yer tuttuğu görülür. Tâbiîn devrinin birçok hukukçusu, yüksek seviyedeki hukuk bilgisinden faydalanmak üzere kendisiyle ilmî istişarelerde bulunmuştur. İslâm hukuku sahasındaki görüşleri yeğenleri Kâsım, Urve ve diğer talebeleri tarafından nakledilmiştir.

Kuvvetli hâfızası sayesinde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hadis ve sünnetinin daha sonraki nesillere ulaştırılmasında emsalsiz hizmetler ifa etmiştir. Rivayet ettiği

---

[682] Belâzürî, c. 2, s. 46-47; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ'*, c. 3, s. 161.
[683] Nedvî, s. 302-303.
[684] Zerkeşî, s. 19.
[685] Görmez, yaptığı çalışmada incelediği Fenîsan'ın, *Merviyyâtu ümmi'l-mü'minin Âişe fi't-tefsîr*, (Suud b. Abdullah el-Fenisân, Mektebetü't-tevbe, Riyâd, 1413/1992.) isimli eserinde Hz. Âişe'nin tefsirle ilgili 750'ye yakın rivayetini tespit etmiştir. Görmez ayrıca incelediği çağdaş bir çalışmada (Hıfnî, Abdülmün'im, *Mevsuatu ümmi'l-mü'minin Aişe binti Ebî Bekr*, Mektebetu Medbuli, Kahire, 2003.) yer alan Hz. Âişe kaynaklı rivayetlerden 1000 civarının tefsirle ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Hatice Kübra Görmez, "Hâne-i Saâdetin Bilge Hanımefendisi Hz. Aişe", *Diyanet İlmi Dergi,* 2009, c. 45, S. 1, s. 47.
[686] İbn Hazm'ın *Cevâmi'us-Sîre* adlı eserinde sahâbe arasında 20 kadar kadın hukukçunun adı geçmektedir. (Hamidullah, s. 638).
[687] Zerkeşî, "EK 3", s. 185.
[688] Müslim ve Mesrûk senediyle gelen bir rivayette Mesrûk'a "Hz. Âişe ferâiz (miras) konusunu iyi bilir miydi?" diye sorulunca o da "Evet, canımı elinde bulunduran Allah'a yemin olsun ki, Muhammed'in (s.a.s.) ashabının yaşlı olanları ona ferâizi sorarlardı." demiştir. (İbn Sa'd, c. 8, s. 52).

hadislerin sayısı 2210'dur.[689] Bunlardan Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde rivayet ettikleri 297 hadisin 174'ü her iki eserde, elli dördü yalnız Buhârî'de, altmış dokuzu da yalnız Müslim'de yer almaktadır. O hem Hz. Peygamber'in (s.a.s.) diğer hanımlarından, hem de Ebû Hüreyre, Abdullah b. Ömer ve Enes b. Mâlik dışında diğer bütün sahâbîlerden fazla hadis rivayet etmiş olan tek kadındır. Binden fazla hadis rivayet eden ve "müksirûn"[690] diye adlandırılan yedi sahâbînin dördüncüsüdür.

Hz. Âişe rivayet ettiği hadislerin çoğunu doğrudan doğruya Hz. Peygamber'den (s.a.s.) nakletmiştir. Bununla birlikte bazı hadisleri babasından, Hz. Ömer, Hz. Fâtıma, Sa'd b. Ebû Vakkas, Hamza b. Amr el-Eslemî ve Cüdâme bint Vehb el-Esediyye'den almıştır. Ebû Hüreyre, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Ebû Mûsâ el-Eş'arî gibi bazı sahâbîler başta olmak üzere Hz. Âişe'den hadis nakledenlerin sayısı 200'den fazladır. Bunlar arasında, kız kardeşi Esmâ'nın oğulları Abdullah b. Zübeyr ile Urve b. Zübeyr, kardeşi Muhammed'in oğulları Abdullah ile Kâsım, tâbiîn neslinin ileri gelenlerinden Saîd b. Müseyyeb, Süleyman b. Yesâr, Şa'bî, Atâ b. Ebû Rebâh, Mücâhid, İbn Sîrîn, Mesrûk zikredilebilir. Kadınlardan da kardeşi Abdurrahman'ın kızları Hafsa ve Esmâ ile Âişe bint Talha, Hasan-ı Basrî'nin annesi Hayre ve ondan nakledilen hadisleri en iyi bilen Amre bint Abdurrahman sayılabilir.[691]

Hz. Âişe rivayet ettiği hadislerin sebeb-i vürûdunu ve delâletlerini beyan eder, ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'e muhalif bir unsur ihtiva edip etmemesi bakımından onları incelemeye tâbi tutar, bazı sahâbîlerin rivayet sırasında yaptıkları hataları düzeltirdi. Bir kısım hadislerin baş veya son taraflarının yahut esbâb-ı vürûdunun[692] iyi bilinmemesinden kaynaklanan hataları düzeltirken "yanıldı", "unuttu", "hadisin baş

[689] Hz. Âişe'nin rivayet ettiği hadis sayısı Müsned tarzı bazı eserlerde daha fazladır. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'dinde "Müsnedü es-Sıddîkâ Âişe bint es-Sıddîk" adıyla açılmış olan, 4 ciltten oluşan bölümde yer alan 24.010-26.412 arasındaki hadis sayısı 2402'dir.

[690] Müksirûn: Çok hadis rivayet eden yedi sahâbî hakkında kullanılan terimdir. Bu yedi sahâbî: Ebû Hüreyre, Abdullah b. Ömer, Enes b. Mâlik, Hz. Âişe, Abdullah b. Abbâs, Câbir b. Abdullah ve Ebû Saîd el-Hudrî'dir. (Cemal Ağırman, "Müksirûn", *DİA*, c. 31, s. 534).

[691] Hz. Âişe'den hadis rivayet eden sahâbî ve tabiîlerin isimleri için bkz. Pınar Uslan, *Hz. Âişe'nin Bayan Öğrencileri*, Danışman: Prof. Dr. Nevzat Aşık, Dokuz Eylül Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı, İzmir, 2003, s. 8-9.

[692] Esbâb-ı vürûd: Bir hadis-i şerîfin söylenmesine veya hadise konu olan davranışın yapılmasına yol açan nedenlere denir. Hadis ilminin, hadislerin ne maksatla söylendiğini araştıran dalına ise Esbâbü vürûdi'l-hadîs denir. (Uğur, s. 90; Ramazan Ayvalı, "Esbâbü vürûdi'l-hadîs", *DİA*, c. 11, s. 362-363).

tarafını nakletmeyip sonunu nakletti" gibi ifadeler kullanarak İslâm dünyasında tenkit zihniyetinin gelişmesine öncülük etmiştir.[693]

Hz. Âişe'nin en belirgin özelliklerinden biri de İslâm dininin esaslarını anlatmak hususundaki faaliyetleridir. Hz. Peygamber'den (s.a.s.) sonra onun evi, kadın erkek, büyük küçük birçok kimsenin huzuruna gelip kendisini dinlediği, varsa sorusunu sorup cevabını aldığı bir ilim ve irfan ocağı oldu. Ashaptan bazılarının vefat etmiş olması, birçoğunun da fetihler sebebiyle muhtelif bölgelere gitmesi sonucunda Medine'de çok az sahâbî kalmıştı. Hz. Âişe'nin varlığı sayesinde, "Peygamber şehri Medine" ilim merkezi olmaya devam etti. Bu şehirde onun yıllarca süren eğitim ve öğretim faaliyetleri sonunda, İslâm ilimlerinin temellerinin atılması ve ilmî hareketin gelişmesi yanında, hadis ve fıkıh sahalarında Medine ekolü teşekkül etti. Hz. Âişe, yalnızca şifahî sorularla değil aynı zamanda muhtelif şehir ve bölgelerde yaşayan Müslümanların mektupla sordukları sorulara da cevaplar vermiştir. Böylece hadislerin ve bazı fıkhî meselelerin yazılmasına da öncülük etmiştir. Diğer taraftan 23 (644) yılından vefatına kadar her yıl hac için Mekke'ye gittiğinde, muhtelif yerlerden gelenlerin kendisini çadırında ziyaret etmelerine ve soru sormalarına izin verdi.

Sonuç olarak Hz. Âişe, Hz. Peygamber (s.a.s.) zamanından başlamak üzere kadınların eğitim ve öğretimiyle çok yakından meşgul oldu; çevresinde ders dinleyen ve hadis nakleden birçok kız ve kadın yer aldı. Böylece o hem bizzat, hem de yetiştirdiği öğrencileri ile İslâm dünyasında kadınların ilimle meşgul olmaları gerektiğini, hiçbir tereddüde meydan vermeyecek şekilde göstermiş oldu.[694]

5. Öğrencileri

Hz. Âişe ilmî birikimini her fırsatta mü'minlere aktarıyor, öğrenci yetiştiriyordu. Kendisine sorulan sorulara ve gelen mektuplara verdiği cevapların yanı sıra, hataları düzeltmesi, yanlış rivayet edilen hadisleri tashih etmesi ile önemli

[693] Erul'un, Zerkeşî'ye ait *Hz. Âişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler* adlı çalışmanın EKLER kısmında geniş yer verdiği, Hz. Âişe'nin metin tenkidinde kullandığı yöntemler için bkz. Zerkeşî, s.189-208.

[694] Mustafa Fayda, "Âişe", *DİA*, c. 2, s. 204.

bir görevi yerine getiriyordu.[695] Kaynaklarda kendisinden rivayette bulunanların 200'den fazla olduğu kaydedilmektedir.[696]

Uslan, yaptığı tez çalışmasında Hz. Âişe'den rivayette bulunan 118 bayan öğrencisine ve rivayetlerine yer vermiştir. Bu öğrencilerden 81'i isimleriyle, 31'i ise künyesiyle tespit edilmiştir. 6 bayan öğrenci ise falancanın hanımı, halası, mevlâsı şeklinde yer almıştır.[697]

Hz. Âişe'nin öğrencilerinden birkaç tanesine burada yer vermek istiyoruz:

Mesrûk b. Ecda (ö. 63/683): Abdurrahman b. Mâlik b. Ümeyye b. Abdullah b. Mür b. Selmân b. Ma'mer b. el-Hâris b. Sa'd b. Vâdî'a b. Amr b. 'Amir b. Nâşih'tir.[698] Şair bir insan olan Mesrûk,[699] tâbiî ve muhadramûndan olup Kûfe ekolüne mensup muhaddis ve fakihtir. Hz. Âişe'nin kendisini evlâdı gibi sevmesi dolayısıyla Mesrûk, kızına Âişe adını koymuş, bu sebeple de Ebû Âişe künyesiyle anılmıştır. Hz. Âişe başta olmak üzere birçok sahâbîden hadis rivayet etmiştir.[700]

Urve b. Zübeyr: (ö. 94/713): Ebû Abdullâh Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm b. Huveylid el-Kureşî el-Esedî'dir. Bababsı Hz. Peygamber'in halası Safiyye bint Abdülmuttalib ile Hz. Hatice'nin kardeşi Avvâm'ın oğlu, Zübeyr b. Avvâm, annesi Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ'dır. Hz. Âişe'nin yeğeni ve öğrencisi olup ondan fıkıh öğrenmiş, Medineli meşhur yedi fakihten biri, hadis ve siyer âlimidir. Medine'nin önde gelen fakihlerinden olup, bütün hadis münekkitlerince güvenilir (sika, sebt, hâfız) olarak kabul edilmiştir.[701] Peygamber ailesine yakınlığı sebebiyle dinî konular yanında siyer ve megâzî alanında da ilk elden güvenilir bilgilere sahip olması bakımından akranları arasında bir ayrıcalık elde etmiştir. Vâkıdî'nin belirttiğine göre megâzî konusunda ilk eseri yazan ve bu ilmin kurucusu kabul edilen Urve'nin[702] günümüze ulaşan herhangi bir eseri bilinmemektedir. İbn Ebû Dâvûd'un derlediği, Urve b. Zübeyr'in Hz. Âişe'den rivayet ettiği 102 hadisi içeren *Müsnedü Âişe* adlı bir çalışma yayınlanmıştır. Urve'den nakledilen 315 hadisle ilgili 2000 rivayet biraraya getirilip değerlendirilmiştir. Muhammed Mustafa el-A'zamî, Urve'nin megâziye dair

[695] Uslan, *Hz. Âişe'nin Bayan Öğrencileri*, s. 10.
[696] Mustafa Fayda, "Âişe", *DİA*, c. 2, s. 204; Hz. Âişe'den hadis rivayet eden sahâbî ve tabiîlerin isimleri için bkz. Uslan, *Hz. Âişe'nin Bayan Öğrencileri*, s. 8-9.
[697] Geniş bilgi için bkz. Uslan, *Hz. Âişe'nin Bayan Öğrencileri*, s. 12-142.
[698] İbn Sa'd, c. 6, s. 138.
[699] İbn Sa'd, c. 6, s. 139.
[700] Bkz. İbn Sa'd, c. 6, s. 138-145; Bünyamin Erul, "Mesrûk b. Ecda", *DİA*, c. 29, s. 336-337.
[701] İbn Sa'd, c. 5, s. 137.
[702] Vâkıdî, c. 1, s. 20.

Ebü'l-Esved yoluyla gelen rivayetlerini *Megâzi Resûlillâh* adıyla derleyip tahkik ederek yayınlamıştır.[703]

Âişe bint Talha b. Ubeydullah (ö. 101/719): Meşhur kadın tâbiîdir. Babası Talha b. Ubeydullah, annesi Hz. Ebû Bekir'in kızı Ümmü Külsûm olup Hz. Âişe'nin yeğenidir. Hz. Âişe'den hadis rivayet etti.[704] Kendisinden de oğlu Talha b. Abdullah, üç yeğeni Talha b. Yahyâ, Muâviye b. İshak ve Mûsâ b. Ubeydullah, ayrıca Atâ b. Ebû Rebâh gibi muhaddisler hadis nakletmişlerdir. Rivayetleri Kütüb-i Sitte'de yer almıştır. Arap tarihi, edebiyatı ve özellikle şiiri konusunda geniş bilgisi vardı. Teyzesi Hz. Âişe'den dolayı sağlam bir hadis kültürüne sahip oldu. Emevîlerin ileri gelenleri onun Arap tarihi, edebiyatı ve özellikle Hz. Âişe'den öğrendiği yıldızlara dair engin bilgisi karşısında takdir ve hayranlıklarını ifade etmişlerdir.[705]

Amre bint Abdurrahman (ö. 106/724): Hz. Âişe'nin yanında yetişen ve onun hadislerini çok iyi bilen, âlim bir kadın olan Amre, Hz. Âişe'nin yanı sıra Ümmü Seleme, Hamne bint Cahş, Râfi b. Hadîc gibi sahâbîlerden de hadis rivayet etti. Kendisinden ez-Zührî, Abdullah b. Ebû Bekir b. Hazm, Yahya b. Sa'îd el-Ensarî gibi raviler hadis rivayet etmişlerdir.[706] Hadis ve fıkıh sahalarında otorite olan kadın tâbiî olan Amre bint Abdurrahman'dan rivayet edilen hadisler başta Kütüb-i Sitte olmak üzere muteber hadis kaynaklarının hepsinde yer almaktadır. Bütün cerh ve ta'dîl âlimlerince sika ve hüccet kabul edilen Amre, hadislerin toplanması maksadıyla Ömer b. Abdülazîz tarafından çıkarılan fermanda rivayetlerinin yazılması özellikle istenen tâbiîdir.[707] Zührî, ilminden çok faydalandığı Amre'nin bir "ilim denizi" olduğunu söyler.[708]

---

[703] Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Sa'd, c. 5, s. 136-139; İrfan Aycan, "Urve b. Zübeyr", *DİA*, c. 42, s. 183-185.

[704] İbn Sa'd, c. 8, s. 341.

[705] Meşhur hadis tenkitçilerinden Yahyâ b. Maîn onun hakkında, "sika ve hüccettir"; İclî, "Medineli güvenilir bir tâbiîdir"; Ebû Zür'a ed-Dımaşkî de, "İnsanlar ondan edep ve fazilet sahibi olması sebebiyle hadis nakletmişlerdir" demektedirler. İbn Hibbân da onu güvenilir râviler arasında zikretmektedir. (A. Lütfi Kazancı, "Âişe bint Talha b. Ubeydullah", *DİA*, c. 2, s. 206-207).

[706] İbn Sa'd, c. 8, s. 350.

[707] Ömer b. Abdülaziz, Ebû Bekir b. Muhammed b. Hazm'a bir mektup yazarak: "Resûlullah'ın (s.a.s.) hadislerini, geçmişte uygulanan sünneti ve Amre'nin hadislerini araştırıp yaz. Ben ilmin (hadisin) kaybolmasından ve ilim ehlinin ölmesinden endişe ediyorum." demiştir. (İbn Sa'd, c. 8, s. 350).

[708] Amre hakkında bkz. İbn Sa'd, c. 8, s. 350-351; Abdullah Aydınlı, "Amre bint Abdurrahman", *DİA*, c. 3, s. 95-96.

6. Cömertliği ve Yardımseverliği

Hz. Âişe çok cömert ve yardımseverdi. Bir defasında Hz. Âişe'ye içerisinde yüz bin dirhem bulunan iki çuval dolusu para gönderildi. Âişe bir tabak istedi, o gün de oruçluydu, oturdu ve insanlara pay etmeye başladı. Akşam olduğunda geride bir dirhem dahi kalmadı. İftar vakti geldiğinde: "Kızım iftar yemeğimi getir!" dedi. Hizmetçisi ona ekmek ve yağ getirdi. Ümmü Zerre Âişe'ye: "Bugün dağıttıklarından bize bir dirheme et alsaydın da onunla iftar etseydik!" dedi. Bunun üzerine Âişe: "Beni kınama, hatırlatsaydın bunu yapardım" dedi.[709]

Başka bir rivayette Urve, Hz. Âişe hakkında şunu söylemiştir: "Onun yetmiş bin dirhem sadaka dağıttığını gördüm. Bununla beraber eski elbiseler giyinirdi."[710] Yine Urve'den rivayet edildiğine göre Hz. Âişe, kendi giysisini yamadığı hâlde, yetmiş bin dirhemi sadaka olarak dağıtmıştı. Bu rivayet, Hz. Âişe'nin cömertliği, ibadeti ve zühdünü göstermektedir.[711]

7. Takvası ve Mesuliyet Duygusu

Hz. Âişe dehr orucu tutardı.[712] İshak el-A'ma şöyle demiştir: Hz. Âişe'nin huzuruna girdim. Benden saklandı. Bunun üzerine ben de "Seni görmediğim hâlde benden hicap etmektesiniz." dedim. Hz. Âişe de "Her ne kadar sen beni görmüyorsan da ben seni görmekteyim." dedi.[713]

Bir gün Hafsa bint Abdurrahman b. Ebû Bekir Hz. Âişe'nin yanına geldi. Üzerinde ince bir başörtüsü olup bağrını gösteriyordu. Hz. Âişe bunu alıp "Sen Allah'ın Nûr suresinde ne buyurduğunu bilmiyor musun?" deyip ona bir başörtüsü getirilmesini emretti ve onu giydirdi."[714]

Hz. Âişe şunu söylemiştir: "Bir kadının namaz için üç elbisesinin olması gerekir. Kollu, boydan ve başını örten bir elbise." Hz. Âişe izarını giyer ve onunla boydan boya örtünürdü.[715]

---

[709] İbn Sa'd, c. 8, s. 53; Şâmî, c. 11, s. 203.
[710] İbn Sa'd, c. 8, s. 53.
[711] Zerkeşî, s. 162.
[712] İbn Sa'd, c. 8, s. 54. Dehr orucu ara vermeden tutulan oruca denmektedir.
[713] İbn Sa'd, c. 8, s. 55.
[714] İbn Sa'd, c. 8, s. 57.
[715] İbn Sa'd, c. 8, s. 56.

Hz. Âişe, Hasan ve Hüseyin'den utanır kaçınırdı.[716]

Hz. Âişe'nin yanına giren biri onu eski bir peçeyi yamamakla uğraşırken görür ve Hz. Âişe'nin yeni elbiseler kullanabileceğini ve buna imkân olduğunu kastederek "Ey Mü'minlerin Annesi, Allah hayrı (malı) çoğaltmış değil midir?" diyerek sorunca, Hz. Âişe "Senin gibi düşünmüyorum, eskisi olmayan kimse yeni elbisenin kıymetini bilmez." demiştir.[717]

Hz. Âişe babası Hz. Ebû Bekir gibi sorumluluk duyuyordu. Fazl b. Dükeyn, İsa b. Dinar'dan şunu aktarmıştır: İsa "Ebû Cafer'den Hz. Âişe'yi sorduğumda bana şunları anlatmıştı" dedi ve şunu anlattı: "Onun için Allah'tan istiğfar diliyorum. Benim onun hakkında bildiğim şey onun şu sözleriydi: Keşke bir ağaç olsaydım. Keşke bir taş olsaydım. Keşke bir çamur olsaydım" Ben, Ebû Cafer'e "Bunları neden söyledi?" diye sorunca o da, "Tövbe olarak" dedi.[718]

"Keşke şu yeryüzündeki bitkilerden bir bitki olsaydım da kimse beni anmasaydı."[719]

Hz. Âişe'nin kapıcılık hizmetini gören Zekvân şöyle bir olay nakleder: İbn Abbâs içeri girmek üzere Âişe'den müsaade istedi. Âişe : "Onun tezkiye etmesine ihtiyacım yok" diyerek reddetti. Bunun üzerine Abdurrahman b. Ebû Bekir: "Ey müminlerin annesi, İbn Abbâs senin ev halkından sayılır, seni ziyaret etmeye ve geçmiş olsun demeye gelmiş" dedi. İbn Abbâs'a müsaade edilip, içeri girdiğinde "Anneciğim, ne mutlu sana ki, Muhammed ve sevdiklerinle buluşman için sadece ruhunun fani cesedinden ayrılması söz konusudur. Sen Resûlullah'ın hanımları içerisinde en çok sevileniydin. Resûlullah her zaman pak olanı seven birisiydi" dedi. Bunun üzerine Âişe : "Söyleyeceğin başka bir şey var mı?" deyince, İbn Abbâs, "Ebvâ'da[720] gerdanlığını kaybetmiştin de Resûlullah onu aramaya koyulmuştu, derken abdest için su bulamayınca Yüce Allah: "Pâk topraktan teyemmüm edin" âyetini indirmişti.[721] Bu senin vesilen ve bereketin sayesinde Yüce Allah'ın bu ümmete indirdiği bir ruhsat olmuştu. Yine İfk hâdisesi vuku bulmuştu da, Yüce Allah yedi kat gökten senin beratını tescil etmişti. Allah'ın zikredildiği bütün

[716] İbn Sa'd, c. 8, s. 58.
[717] İbn Sa'd, c. 8, s. 58.
[718] Benzer rivayetler için bkz. İbn Sa'd, c. 8, s. 59-60.
[719] İbn Sa'd, c. 8, s. 60.
[720] Ebvâ, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) annesi Âmine'nin kabrinin bulunduğu yere verilen isimdir. (Mustafa Fayda, "Ebvâ", *DİA*, İstanbul, TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1994, c. 10, s. 378-379).
[721] en-Nisâ, 4/43.

mescitlerde senin bu beratını tescil eden âyetler gece-gündüz okunmaktadır" dedi. Bunun üzerine Âişe: "Ey İbn Abbâs! Bu tezkiye edici sözleri bırak! Keşke yok olsaydım da başıma bunlar gelmeseydi!" dedi.[722]

8. Faziletleri

Hz. Peygamber'in (s.a.s) eşlerinin faziletleri konusunun, Resûlullah'ın hayatta olduğu dönemlerden beri tartışılageldiği malumdur. Hz. Âişe'nin faziletleri hakkında; "Lakapları" bölümünde bazı bilgiler vermiştik. Bu konuda birçok ilim erbâbı görüş beyan etmiştir.

Bunlardan birkaç tanesinin görüşünü aktarmak istiyoruz. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) insanlar içinde kendisine en sevimli kişinin Âişe olduğunu söylediği hadislere dayanan İbn Hazm (ö. 456/1064), bütün âlimlere muhalefet ederek Hz. Âişe'yi, Hz. Peygamber'den (s.a.s.) sonra en faziletli kimse olarak görmekte ve bu iddiasını birçok delille teyit etmektedir.[723]

İbn Teymiyye (ö. 728/1328) Râfizîlere cevap verdiği çalışmasında şöyle demektedir: "Hz. Hatice, İslâm'ın başında başkasının yapmadığı bir şekilde Hz. Peygamber'e (s.a.s.) destek olmuştur. Bu sıkıntılı dönemde Resûlullah'a destek olması bakımından en hayırlı insandır. Hz. Âişe ise, Peygamberliğin son dönemlerinde ve dinin kemâli zamanlarında Hz. Peygamber'e (s.a.s.) eş oldu. Bu yönüyle İslâm'ın sadece ilk yıllarında yaşayanların elde edemediği ilim ve inançtan çok şey elde etti. Bu hususlardan dolayı daha faziletli oldu. Çünkü ilimde başkalarının erişemediği bir mertebeye ulaştı ve ümmet başkalarında göremediği faydayı kendisinde gördü. Böylece Hatice'nin faydalı yönü Hz. Peygamber'e (s.a.s.) has oldu. Kendisinden herhangi bir dinî meseleyi tebliğ edemedi. Ümmet-i Muhammed, Hz. Âişe'den ilim konusunda gördüğü faydayı Hz. Hatice'den göremedi. Ehl-i sünnet'in, Hz. Âişe'ye karşı saygı ve sevgi konusunda icma ettiğini ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatından sonra kalan eşleri arasında Hz. Âişe'nin en

[722] İbn Sa'd, c. 8, s. 60; Şâmî, c. 11, s. 190.
[723] Zerkeşî, "EK 3", s. 187; Nedvî, s. 357.

sevgilisi, en âlimi ve Müslümanların nazarında da en çok saygı duyulanı olduğu söylenebilir".[724]

Hintli İslâm âlimlerinden Süleyman Nedvî (1884-1953) Hz. Âişe hakkında kaleme almış olduğu eserinde: "İslâm tarihinde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hanımları ile kızlarından başka kimsenin hayatı Hz. Âişe'nin hayatı ile mukayese edilemez. Bütün İslâm âlimleri Hz. Hatice, Hz. Fatıma ve Hz. Âişe'nin bütün kadınlardan üstün ve hepsinden faziletli oldukları üzerinde aynı görüştedir. Tarihin bütün sayfalarını karıştıracak olursak; dinî, ahlâkî, siyasî ve medenî bütün meziyetleri şahsında toplamış ve bütün bunların gereklerini yerine getirmiş, ilmî, amelî bir rehber olmuş Hz. Âişe'den başka bir kadın göremeyiz." demektedir.[725] Nedvî, İslâm tarihinde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hanımları ve kızlarından başka bir kimsenin hayatının Hz. Âişe'nin hayatıyla kıyas edilemeyeceğini; İslâm âlimlerinin Hz. Hatice, Hz. Fâtıma ve Hz. Âişe'nin bütün kadınlardan üstün oldukları konusunda aynı fikirde olduklarını ifade eder.[726]

Spellberg ise şöyle demektedir: "Hz. Âişe'nin hayatı sadece kadının tarihine değil, aynı zamanda kadının toplumdaki yerine de dikkatleri çekti.[727] Hz. Âişe; Hz. İsa'nın anası Meryem, Firavun'un eşi Asiye, Züleyha, Lût ile Nuh peygamberlerin eşleri ile bir tutulmamıştır. Hz. Âişe tarihteki diğer Müslüman kadınlardan daha büyüktür.[728] Hz. Âişe, âlimler için geçmişi öğrenme fırsatı sunmuştur. Âlimler onun mirasına sahip çıkmışlar; onu, toplumlarının temel gerçeklerini aktaran saygıdeğer bir hanımefendi olarak desteklemişlerdir.[729]

Nabia Abbott (1897-1981), Hz. Âişe'nin, çağının farklı kadını olduğunun altını çizerek, onun her şeyden haberdar olma arzusu ve zamanın bilgilerine sahip olmayı kendisine iş edindiğine dair açık delillerin bulunduğunu söylemektedir. Özellikle Hz. Ömer devrinde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünneti ve uygulamaları gibi konularda ona

---

[724] İbn Teymiyye (ö. 728/1328), *Şübühât havle's-Sahâbe ve'r-red aleyhâ: Ümmü'l-Mü'minin Aişe*, takdim ve thk. Muhammed Mâlullah, Mektebetü İbn Teymiyye neşri, 102 sayfa, 1410/1989, s. 25-27.

[725] Nedvî, s. 356-357.

[726] Nedvî, s. 357.

[727] Denise, A. Spellberg, , *Politics, Gender, and the Islamic Past: The Legacy of Aisha bint Abi Bakr*, New York: Columbia University, 1994, s. 191. Spellberg, Hz. Âişe'yi anlattığı bu çalışmasıyla "5. Dost İslâm'a Hizmet Ödülü"ne lâyık görülmüştür. Spellberg, "Ödül beni şereflendirmek için değil, başka bir kadına; Batı'da çok daha iyi tanınmayı hak eden Hz. Âişe'ye yine kadınlar tarafından verildi. Hz. Âişe'nin hayat hikâyesi ve bâki etkisi, Müslüman kadınların geçmişte de, şimdi de zeki ve güçlü olduklarını, genelde yanlış bir şekilde tasvir edildikleri gibi sessiz ya da pasif olmadıklarını öğrencilerime öğretmek için bana ilham verdi." demiştir.

[728] Spellberg, s. 193.

[729] Spellberg, s. 194.

danışılmaya başlandığını; Hz. Âişe'nin birçok konuda fetva verdiğini ifade etmektedir.[730]

9. Özellikleri

Hz. Âişe'nin özellikleri çeşitli kaynaklarda yer almakla beraber, bazı kaynaklar Hz. Âişe'nin, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) diğer eşlerinde olmayan birçok özelliğini kaydetmiştir.[731] Özelliklerini en geniş şekliyle sıralayan Zerkeşî olmuştur.[732] İbn Sa'd, Hz. Âişe'den naklediyor: "Ben, Resûlullah'ın hanımları arasında on şeyde üstün kılındım." Kendisine: "Ey mü'minlerin annesi onlar nedir?" diye sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: Resûlullah benden başka bir bakire ile evlenmedi.[733] Aynı şekilde benden başka anası babası mümin ve muhacir olan bir kadınla evlenmedi. Yüce Allah berâtımı tescil eden âyetler indirdi.[734] Cebrâil, ipek bir kumaş içerisinde benim resmimi Resûlullah'a getirdi ve: "Onunla evlen! O senin hanımındır." dedi. Hz. Peygamber'le (s.a.s.) aynı kaptan yıkanıyorduk. Zevceleri arasında sadece benim yanımda ona vahiy iniyordu. Ruhunu benim kollarımda teslim etti. Sıra bende olduğu gece vefat etti ve benim evime defnedildi."[735]

Buna benzer bazı rivayetler kaynaklarda geçmektedir. Bunlar, ortak olanları çıkarıldıktan sonra maddeler halinde sıralanmaya çalışılacaktır.

1. Cebrâil onun suretini, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) beyaz ince uzun bir ipek parçası içerisinde getirmiş ve "Bu senin eşindir" demiştir.[736]

Tirmizî, Âişe'den şöyle bir rivayet nakleder: "Cebrâil suretimi yeşil ipek hırka içerisinde Resûlullah'a getirdi ve: "Bu, senin dünyada ve âhirette zevcendir." dedi. Başka bir rivayet ise şöyledir: Resûlullah "Cebrâil, beraberinde Âişe'nin sureti

---

[730] Nabia Abbott, (1897-1981), *Hz. Muhammed'in Sevgili Eşi Ayşe*, çev. Tuba Asrak Hasdemir, Ankara, Yurt Kitap-Yayın, 1999, s. 103.

[731] Endelüsî, s. 30-31; Zerkeşî (ö. 794/1392), "Hz. Âişe'nin Kırk Özelliği" başlığı altında bir araya toplamıştır. Zerkeşî, s. 137-166; Şâmî, c. 11, s. 183-205; Cîhan Rıf'at Fevzi, *es-Seyyide Aişe ve Tevsikuha li's-Sünne*, Kahire, Mektebetü'l-Hancı neşri, 1421/2001, s. 34-36.

[732] Eseri yayına hazırlayan Bünyamin Erul, bu özellikleri kırka tamamlayabilmek için müellifin çok zayıf hatta uydurma haberleri dahi zikrettiğini ifade eder. (Zerkeşî, s. 19). Biz bu rivayetlerden sahih kaynakta tespit edebildiklerimizi çalışmamıza dâhil ettik. Hz. Âişe'ye iftira atan; Hz. Ebû Bekir'in sahâbî olduğunu inkâr eden kâfir olur" gibi rivayetlere rağbet etmedik. (Zerkeşî, s. 146).

[733] İbn Kuteybe, s. 80. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Hz. Âişe dışında evlendiği tüm hanımlar duldur. Şulul, *Kronoloji*, s. 518.

[734] Hz. Âişe burada İfk Hâdisesi'ne işaret etmektedir.

[735] İbn Sa'd, c. 8, s. 50-51. Bu rivayete benzer kayıtlar için bkz. İbn Sa'd, c. 8, s. 51.

[736] Zerkeşî, s. 143; Şâmî, c. 11, s. 183-205.

olduğu hâlde bana geldi ve "Yüce Allah seni Ebû Bekir'in kızı ile nikâhladı."[737] dedi."[738] İmam Ahmed, Buhârî ve Müslim, Âişe'den naklediyorlar: "Resûlullah bana: "Evlenmeden önce seni iki defa rüyamda gördüm."[739] Başka bir rivayette: "Seni üç gece rüyamda gördüm, bir melek senin suretini bana ipekten bir bez içinde getirdi[740] ve "İşte hanımın." dedi. Bir de baktım ki o sensin, içimden, eğer Allah bunu takdir etmişse, mutlaka gerçekleşir dedim".[741]

2. Resûlullah, Hz. Âişe dışında bir bakire ile evlenmedi.[742]
3. İfk Hadisesi sebebiyle Hz. Âişe hakkında ayetlerin inmesi ve bu âyetlerin onu aklaması:

Hz. Âişe, kendisini fazlasıyla üzüp zor duruma düşüren iftira hadisesinden dolayı şahsı vesilesiyle on bir âyetin[743] birden inmesini ömrünün sonuna kadar hayatının en şerefli hadisesi olarak kabul etmiştir.[744]

4. İfk Hadisesi sebebiyle iftira edenlere sopa cezasının teşri kılınması ve böylece iftira cezasının, şeriatın bölümlerinden biri haline gelmesi.[745]
5. Hz. Âişe sebebiyle teyemmüm ayetinin indirilmesi:

Hz. Âişe'nin gerdanlığını kaybetmesi sebebiyle gerçekleşmiş;[746] babası ve diğer Müslümanlar hayırlı bir işe vesile olduğu için ona dua etmişlerdir.[747]

6. Tahyîr olayında Hz. Âişe anında Allah ve Resûlü'nü seçti, diğer eşler ise bu hususta ona tabi oldu.[748]
7. Cebrâil'i görmesi ve Cebrâil'in kendisine selam söylemesi:

Hz. Âişe: Ben Cebrâil'i hücremde at üzerinde durmuş vaziyette gördüm. Resûlullah onunla konuşuyordu. Resûlullah içeri girince ona "Ya Resûlallah! O konuştuğun kimdi?" diye sordum. Bana "Onu gördün mü?" diye sorunca "Evet"

---

[737] Şâmî, c. 11, s. 185. Bu konuda farklı rivayetler ve geniş açıklamalar için bkz. Zerkeşî, s. 143-145.
[738] Hz. Zeynep, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) diğer hanımlarına kendisini Rabbinin nikâhladığını söyleyerek iftihar ediyordu. O, böyle derken Ahzâb Sûresi'nin 37. Ayetine dayanıyordu. İbnu'l-Cevzî, Hz. Zeyneb'in doğru söylediğini ama Hz. Âişe'nin de ortak özelliğe sahip olduğunu; hatta Hz. Âişe'yi Allah'ın, Resûlü için seçtiğini; Hz. Zeyneb'i ise Hz. Peygamber'in (s.a.s.) seçtiğini ifade etmektedir. (Zerkeşî, s. 166).
[739] İbn Sa'd, c. 8, s. 51; İbn Hanbel, c. 40, s. 170.
[740] İbn Kudâme s. 73.
[741] İbn İshâk, s. 280; İbn Hanbel, c. 40, s. 170; Müslim, c. 4, s. 1889.
[742] İbn İshâk, s. 279; İbn Kuteybe, s. 80.
[743] en-Nûr, 24/11-20; İbn Kesîr, *Tefsir*, c. 11, s. 5791. Ayrıca Nûr Sûresi, 26. Âyetinin de Hz. Âişe ve İfk ehli hakkında nâzil olduğu ifade edilmiştir. (İbn Kesîr, *Tefsir*, c. 11, s. 5847).
[744] Mustafa Fayda, "İfk Hadisesi", *DİA*, c. 21, s. 508.
[745] Zerkeşî, s. 140.
[746] İbn Kesîr, *Tefsir*, c. 5, s. 2158.
[747] Vâkıdî, c. 2, s. 427.
[748] İbn Sa'd, c. 8, s. 54.

dedim. Kime benzediğini sorunca da "Dihyetü'l-Kelbî'ye"[749] dedim. Bunun üzerine bana "Sen çok hayırlı bir şey gördün. O, Cebrâil idi" dedi. Çok geçmemişti ki Resûlullah "Ey Âişe, işte Cebrâil sana selam söylüyor" dedi. Ben de "Ona da selam olsun ve Allah, kendisini ziyareti sebebiyle hayırla mükâfatlandırsın" dedim.[750]

8. Resûlullah'ın dünya ve ahiretteki zevcesi olduğu ve onunla beraber haşr olunacağı:

İbn Hibbân, Âişe'den naklediyor: "Sen benim dünyada ve âhirette zevcemsin. "Ey Âişe! Sen ehlinle beraber haşr olacaksın."[751] Başka bir rivayette Resûlullah, "Âişe benim cennetteki eşimdir." demiştir.[752]

9. Hz. Âişe'nin Resûlullah tarafından en çok sevilen kimse olması:

Amr b. el-Âs naklediyor: Resûlullah'a: "İnsanlar içerisinde en çok kimi seviyorsun?" diye sorulduğunda Resûlullah: "Âişe" cevabını verdi. "Peki, erkeklerden en çok kimi seviyorsun?" denilince, "babasını" buyurdu. Başka bir rivayette Hz. Âişe : "Ya Resûlallah! İnsanlardan kimi en çok seviyorsun?" diye sorduğumda Resûlullah: "Niye?" dedi. Bu defa ben: "Senin sevdiğini sevmek için" deyince, Resûlullah: "Âişe" buyurdu". Ümmü Seleme'den, Âişe vefat ettiğinde "Bugün Resûlullah'ın en çok sevdiği kişi vefat etti." dediği nakledilmiştir.[753]

10. Resûlullah'ın yakınlarını Âişe'yi sevmeye teşvik etmesi:

Hz. Âişe "Ben ağlarken Resûlullah yanıma geldi ve: "Niye ağlıyorsun?" diye sordu. Ben: "Fâtıma bana kötü konuştu" deyince Resûlullah: "Ey Fâtıma Âişe'ye kötü mü konuştun?" diye sordu. Fâtıma: "Evet yâ Resûlallah" dedi. Bunun üzerine Resûlullah Fâtıma'ya: "Benim sevdiğimi sen sevmiyor musun?" diye sordu, O da: "Evet" cevabını verdi. Resûlullah'ın tekrar: "Benim buğz ettiğime sen buğz etmiyor musun?" diye sorunca Fâtıma yine: "Evet ediyorum" cevabını verdi. Bunun üzerine

[749] Kelb kabilesine mensup olduğu için kendisine Dihyetü'l-Kelbî denilen, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Herakleios'a elçi olarak gönderdiği sahâbî. Cebrâil'in Dihye suretine girerek vahiy getirdiği ve ashabın onu Dihye zannettiği kaynakların ittifakla vermiş olduğu bilgiler arasındadır. (Geniş bilgi için bkz. İbn Sa'd, c. 4, s. 188-189; Ali Yardım, "Dihye b. Halîfe", *DİA*, c. 9, s. 294).

[750] İbn Hanbel, c. 42, s. 63; Ayrıca Resûlullah'ın "Aferin sana" dediği ve Hz. Âişe'nin ise: "Ey ziyarete gelen merhaba sana!" şeklinde bir ilavenin de yapıldığı kaynaklarda geçmektedir. (İbn Sa'd, c. 8, s. 54).

[751] Şâmî, c. 11, s. 189.

[752] İbn Sa'd, c. 8, s. 52.

[753] Şâmî, c. 11, s. 190.

Resûlullah'ın, "Ben Âişe'yi seviyorum, o hâlde sen de onu sev!" dedi. Fâtıma der ki: "Ondan sonra bir daha Âişe'yi yaralayacak hiçbir şeyi söylemedim".[754]

11. Müslümanların Hz. Peygamber'e (s.a.s.) getirecekleri hediyeleri vermek için özellikle Hz. Âişe'ye olduğu günü tercih etmeleri ve Kur'ân'ın, Resûlullah'ın (s.a.s.) sadece Hz. Âişe ile beraberken inmesi:

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hanımları Ümmü Seleme'den, Resûlullah'a şu mesajı iletmesini istediler: "Yâ Resûlallah! İnsanlar Âişe'nin gününde sana hediyeler getiriyorlar. Onlara söyle de, her nerede olursan hediyelerini oraya getirsinler, Âişe'nin istediği gibi biz de hayır isteriz." Ümmü Seleme bu sözleri iletince Resûlullah ona iltifat etmedi. Resûlullah evden ayrıldıktan sonra hanımları Ümmü Seleme'nin yanına gelip: "Resûlullah sana ne söyledi?" diye sordular. Ümmü Seleme: "Mesajınızı Resûlullah'a söyledim, ancak bana iltifat etmedi ve benden yüz çevirdi" dedi. Bu defa tekrar: "Ona dön ve bir daha söyle!" dediler. Sonra Ümmü Seleme'nin günü gelince Resûlullah'a aynısını söyledi. Resûlullah buyurdu ki: "Ey Ümmü Seleme! Âişe hakkında beni üzme! Gerçek şu ki, Âişe'den başka sizden herhangi bir hanımımın yatağında iken bana vahiy nâzil olmamıştır."[755]

12. Resûlullah'ın Âişe'nin gönlünü alması ve bazı durumlarda ondan özür dilemesi, Âişe'nin ne zaman kızgın, ne zaman hoşnut olduğunu anlaması:

Hz. Âişe anlatıyor: "Bir gün Resûlullah bana: "Ben senin benden razı olduğun ve bana dargın bulunduğun zamanı anlıyorum" dedi. Ben: "Bunu nereden biliyorsun yâ Resûlallah?" diye sorunca Resûlullah: "Sen hoşnut olduğun zaman "Muhammed'in Rabbine yemin olsun ki" diyorsun. Kızdığın anda da "İbrahim'in Rabbine yemin olsun ki" diye yemin ediyorsun" buyurdu. Bunun üzerine ben: "Evet yâ Resûlallah, gerçekten dargın olduğum zaman ismini telaffuz etmiyorum." dedim.[756]

---

[754] Şâmî, c. 11, s. 191-192. Zerkeşî, Hz. Âişe'yi sevmenin herkese vacip olduğunu kaydeder. (Zerkeşî, s. 145).

[755] Buhârî, c. 5, s. 30; Şâmî, c. 11, s. 193. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ifadesiyle vahiy, kendisine en fazla Hz. Âişe ile beraberken nâzil olmuştur. Resûlullah'a (s.a.s.) soğuk bir günde vahiy geldikten sonra alnından ter boşanması, üzerine ağırlık çökmesi gibi fizikî ve ruhsal değişiklikleri Hz. Âişe bizzat gözlemlemiştir. (Görmez, "Hâne-i Saâdetin Bilge Hanımefendisi Hz. Aişe", s. 48).

[756] İbn Sa'd, c. 8, s. 54; İbn Hanbel, c. 40, s. 374-375; Buhârî, c. 7, s. 36; Müslim, c. 4, s. 1890; Belâzürî, c. 2, s. 43; bu rivayetin benzeri Müsned'de şöyle geçmektedir: "Bir gün Resûlullah bana: "Ben senin benden razı olduğun ve bana dargın bulunduğun zamanı anlıyorum" dedi. Ben: "Bunu nereden biliyorsun yâ Resûlallah?" diye sorunca Resûlullah: "Sen kızgın olduğun zaman "Yâ Muhammed!"; hoşnut olduğun zaman ise "Yâ Resûlullah!" diyorsun." dedi. (İbn Hanbel, c. 40, s. 12).

13. Resûlullah'ın bir yolculuk esnasında onunla yarış yapması:

Yolculuğa çıktığımız bir esnada Resûlullah bana: "Gel yarışalım!" teklifinde bulununca, ben kabul edip yarıştım ve O'nu geçtim. Kilo aldığım bir esnada Resûlullah ile bir daha yarıştık; ancak bu defa Resûlullah beni geçti ve: "Ey Âişe! Bu bir öncekinin rövanşıdır" dedi.[757]

14. Resûlullah'ın Habeşlilerin gösterilerini seyretmesi için onu kaldırması:

Hz. Âişe bir gün Resûlullah ile beraber otururken dışarıdan bir gürültü ve çocuk sesleri gelir. Resûlullah baktığında Habeşli çocukların gösteri yaptıklarını gördü. "Ey Hümeyra! Sen de izlemek ister misin?" buyurdu. Ben: "Evet, izlemek isterim" dedim ve yanağımı Resûlullah'ın omuzuna koydum. O beni elbisesi ile örtüyordu. Ben de onlara onun başı ile omuzu arasından bakıyordum.[758] Resûlullah: "Yeter artık, gidelim" buyurdu. Ben: "Yâ Resûlallah acele etme!" dedim. Sonra ayağa kalktı ve: 'Yeter" dedi. Ben yine: "Acele etme yâ Resûlallah, ben onları seyretmeyi seviyorum" dedim. Ancak, ben bu vesileyle diğer hanımlarının, benim Resûlullah nezdindeki konumumu görmelerini arzuluyor ve bu sebeple ona nazlanıyordum."[759]

15. Resûlullah ondan başka hiçbir hanımı ile aynı yorgan altındayken vahiy indirilmedi:

Hz. Peygamber'e (s.a.s.), Hz. Hatice'nin evindeyken de vahiy iniyordu. Buhârî'de geçen bu rivayet "…aynı yorgan altında iken…" şeklinde ayrı bir özellik taşımaktadır.[760]

16. Resûlullah'ın hanımları arasında ilmi en fazla olanıydı:

Hz. Âişe, insanların en bilgilisi olarak anılmıştır.[761] Ebû İshâk eş-Şîrâzî (ö. 476/1038) sahâbeden, V. (XI.) yüzyılın ortalarına kadar gelen meşhur fakihlerin kısa biyografilerini verdiği *Tabakâtü'l-fukaha* adlı eserinde Hz. Âişe'yi fakih sahâbiler arasında zikretmekte;[762] Hâkim de, *Müstedrek*'te, Atâ'nın (ö. 114/732): "Hz. Âişe, insanların geneli içerisinde en fakihi ve rey bakımından en iyisiydi." dediğini rivayet etmektedir. İbn Abdülber: "O, fıkıh, tıp ve şiir ilimlerinde asrının tek otoritesi idi."

[757] Şâmî, c. 11, s. 195.
[758] İbn Hanbel, c. 40, s. 338.
[759] Şâmî, c. 11, s. 196.
[760] Zerkeşî, s. 149.
[761] İbn Sa'd, c. 2, s. 286; Belâzürî, c. 2, s. 49.
[762] eş-Şîrâzî*, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Ali b. Yûsuf (ö. 476/1038), *Tabakâtü'l-fukahâ*, t.y., y.y., s. 8. (www.al-mostafa.com); Zerkeşî, s. 153.

demektedir.[763] Urve bir gün Hz. Âişe'ye: "Teyzeciğim, ben senin fıkıhtaki bilgine şaşmam. Çünkü Peygamberin zevcesi, Hz. Ebû Bekir'in de kızıdır derim. Ben senin nesep, şiir ve Arap tarihindeki bilgine de şaşmam, çünkü babası Kureyş'in allâmesidir derim. Fakat ben senin tıp bilgine şaşırıyorum. O sana nereden geliyor?" deyince Hz. Âişe gülümseyerek: "Ey Urvecik, Ömrünün sonlarında Resûlullah hastalanınca her taraftan kendisine heyetler gelir ve tedaviyle alakalı tariflerde bulunurlardı ve ben de o şekilde tedavi ederdim, işte buradan biliyorum."[764] demiştir.

17. Sahâbenin büyükleri, dinî konularda herhangi bir meseleyi çözemedikleri zaman Hz. Âişe'ye sorar ve cevap bulurlardı:[765]

Ebû Mûsâ el-Eş'arî: "Resûlullah'ın ashabı olarak bize zor gelen bir hadisi gider gider Âişe'ye sorardık ve o hususta onda mutlaka bilgi bulurduk." demiştir.[766] Mesrûk ise: "Ferâiz konusunda Muhammed'in (s.a.s.) ileri gelen ashâbının ona soru sorduklarını gördüm." demektedir.[767]

18. Hz. Âişe, hem Hz. Peygamber'in (s.a.s.) diğer hanımlarından, hem de üç sahâbî dışında diğer bütün sahâbîlerden fazla hadis rivayet etmiş olan tek hanımdır.

19. Hanımların en fasih konuşanıydı:

Tirmizî'nin rivayetine göre Mûsâ b. Talha, Hz. Âişe'den daha fasih konuşan bir kişiyi görmediğini söylemiştir.[768] Hâkim'in *Müstedrek*'inde Ahnef b. Kays'ın, "Ben bugüne kadar, Ebû Bekir, Ömer Osman, Ali ve diğer halifelerden hutbeler dinledim; ama Hz. Âişe'nin ağzından işittiğim konuşmadan daha beliğ ve daha güzel bir konuşmayı, başkasının ağzından işitmedim." dediği rivayet edilmiştir.[769]

20. Hz. Âişe'nin babası, Hz. Peygamber'den (s.a.s.) sonra insanların en faziletlisi ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) en sevdiği kişidir.[770]

Enes'ten rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber'e şöyle denildi: "Ey Allah'ın Resûlü, sana insanların en sevimlisi kimdir?" Resûlullah: "Âişe" dedi. Daha sonra: "Peki erkeklerden kimdir?" diye sorulunca da "Babasıdır" buyurdu.[771]

---

[763] Urve ise ,"Fıkıh, şiir ve tıp ilimlerinde Âişe'den daha bilgilisini görmedim." demiştir. (İbn Kudâme, s. 74).
[764] Belâzürî, c. 2, s. 46-47; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ'*, c. 3, s. 161; Zerkeşî, s. 150.
[765] İbn Sa'd, c. 2, s. 286.
[766] Tirmizî, c. 5, s. 705.
[767] İbn Sa'd, c. 8, s. 52; Zerkeşî, s. 152.
[768] Tırmizî, c. 5, s. 705.
[769] Zerkeşî, s. 151.
[770] İbn Kudâme, s. 74; Zerkeşî, s. 155.

21. Resûlullah'ın vefatı ile geride bıraktığı en faziletli hanımdır:

Hz. Hatice ile Hz. Âişe arasında, hangisinin faziletli olduğu konusunda ihtilaf edilmiştir. Ehl-i sünnet mezhebine göre, yeryüzündeki hanımların en faziletlisi Hz. Âişe olurken Şia'ya göre ise Hz. Hatice'dir. Hz. Hatice'nin daha faziletli olduğunu söyleyenler, delil olarak onun ilk Müslüman olmasını gösterir. Ebû Bekir b. Dâvûd (ö. 297/909), "Hz. Âişe'ye Resûlullah, Cebrâil'den selam getirmişse, Hz. Hatice'ye Cebrâil, Resûlullah'ın lisanı ile Rabbinden selam getirmiştir ki, bu daha üstündür." demiştir. Hz. Âişe'yi daha faziletli sayanlar ise, ilim ve tebliğ yönü ile birçok özelliğini ileri sürerek başkasında olmayan üstünlükler taşıdığını ileri sürer. Suheylî (ö. 583/1187), "Hz. Âişe'nin fazileti hakkında rivayet edilen en meşhur hadis şudur: "Âişe'nin kadınlara üstünlüğü, tirit yemeğinin diğer yemeklere olan üstünlüğü gibidir."[772] demiştir.[773]

22. Resûlullah (s.a.s.) hastalandığında Hz. Âişe'nin evini seçmesi ve onun kucağında vefat etmesi ve Hz. Âişe'nin evine defnedilmesi:

Hz. Peygamber (s.a.s.) vefatına yakın hastalandığında diğer hanımlarının iznini alarak Hz. Âişe'nin odasına geçti ve mübârek başı onun kucağında olduğu hâlde vefat etti[774] ve onun odasına[775] defnedildi. Hz. Peygamber (s.a.s.) vefat ettiğinde Hz. Âişe'nin elleri arasındaydı.[776] Hz. Âişe, "Onun tedavisiyle ben ilgilendim. Ruhu teslim alınırken benden ve meleklerden başka kimse buna şahit olmadı." demiştir.[777]

---

[771] Tirmizî, c. 6, s. 190.

[772] İbn Zebâle, s. 39; İbn Hanbel, c. 42, s. 154; Buhârî, c. 4, s. 158.

[773] Bu konudaki yorumlar için bkz. Zerkeşî, s. 157-162.

[774] İbn Sa'd, c. 2, s. 177; *Müsned*'de Hz. Âişe'den şöyle rivayet edilmektedir: "Resûlullah benim midemle boğaz çukurum arasında (göğsümde) olduğu hâlde vefat etti. Resûlullah'tan gördüğüm şeyden sonra, ölümün şiddetini kimse için çirkin saymam." (İbn Hanbel, c. 41, s. 31).

[775] Zerkeşî, bu yerin ümmetin icmâı ile yeryüzünün en faziletli bölgesi olduğunu ifade eder. (Zerkeşî, s. 147).

[776] Hz. Âişe'ye: "O, benim ellerimin arasındaydı." sözü sorulduğunda parmaklarını birbirine geçirdi ve bir şeyi çeker gibi göğsüne götürdüğü rivayet edilmektedir. Zerkeşî, bunu şu şekilde yorumlamakta, "Hz. Âişe, parmakları açık bir şekilde, elleriyle onu kendi göğsüne yasladığı hâlde Hz. Peygamber (s.a.s.) ruhunu teslim etmişti." demektedir. (Zerkeşî, s. 147).

[777] İbn Sa'd, c. 8, s. 51.

SONUÇ

Hz. Peygamber, her hususta olduğu gibi aile hayatında da insanlığa güzel bir örnektir. Bu örnekliği insanlara aktarmada çok önemli bir görev üstlenen; Hz. Peygamber'in eşi Hz. Âişe'nin hayatı ve şahsiyetini, imkânlar ölçüsünde temel kaynaklara müracaat ederek inceledik. Birçokları Arabistan'ın asil ve zengin ailelerinden gelen ve daha önceleri rahat bir hayat süren Hz. Peygamber'in hanımları farklı yaşlarda ve mizaçlarda olan insanlardı. Hz. Âişe bunlar arasında seçkin bir yere sahipti.

Hz. Âişe, takriben milâdî 614 yılında Mekke'de doğdu. Mensubu bulunduğu Teym kabilesi, Araplar'ın dört ana kolundan biri olan Mudar'ın en önemli kabilesi olan Kureyş'in bir koludur. İslâmiyet'ten önce cömertliği ile meşhur Abdullah b. Cüd'an ile bilinen kabile İslâmiyet'le birlikte Talha b. Ubeydullah ve Hz. Ebû Bekir gibi önemli şahsiyetlerle şöhretini devam ettirmiştir.

Hz. Âişe'nin babası Hz. Ebû Bekir, Mekke'nin ileri gelen şahıslarından biri olup putlara tapmamış, başta ensâb ilmi olmak üzere birçok konuda bilgi sahibi olup danışılan, saygı duyulan bir insandı. Annesi Ümmü Rûmân da Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ilk iman edenlerdendi. Hz. Âişe böyle bir ailenin içinde dünyaya gelmiş, iyi bir terbiye ve temel eğitim almıştı.

Hz. Âişe, Hz. Peygamber'le küçük yaşta evlenmiş, onun yanında yetişmişti. Hz. Âişe, Hz. Peygamber vefat ettiği zaman çok genç olmasına rağmen Kur'ân-ı Kerîm'i ve Hz. Peygamber'in sünnetini en iyi bilen, anlayan ve muhafaza eden sahâbîlerin başında yer alır. O hem baba evinde, hem Hz. Peygamber'in yanında anlayış kabiliyeti, öğrenme arzusu ve kuvvetli hâfızası sayesinde iyi bir şekilde yetişti. Bu sayede İslâm esaslarının en seçkin öğreticilerinden oldu.

Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in hadis ve sünnetinin daha sonraki nesillere aktarılmasında önemli bir rol üstlendi. Çoğu doğrudan doğruya Hz. Peygamber'den olmak üzere 2210 hadis rivayet etti. Hz. Âişe, Hz. Peygamber zamanından başlamak üzere kadınların eğitim ve öğretimiyle yakından meşgul oldu. Ondan ders dinleyen ve hadis nakleden birçok bayan vardı. Böylece o hem bizzat, hem de yetiştirdiği

öğrencileri ile İslâm dünyasında kadınların ilimle meşgul olmaları gerektiğini göstermiş oldu.

Hz. Âişe, Hz. Peygamber'e destek oluşu; ilmi ümmete aktarışı, yetiştirdiği öğrenciler; hakkında âyetlerin inmesi, İfk Hadisesi, Cemel Savaşı, halife ve sahâbîlere karşı duruşu ile Hz. Peygamber'in hayatında ve İslâm tarihinde önemli bir konuma sahiptir.

Miladî 678 yılında vefat eden Hz. Âişe'nin cenazesine kadınlar da dâhil olmak üzere büyük bir bir kalabalık katılmış; isteği üzere Medine'de Baki Kabristanı'na defnedilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

Abbott, Nabia (1897-1981), *Hz. Muhammed'in Sevgili Eşi Ayşe*, çev. Tuba Asrak Hasdemir, Ankara: Yurt Kitap-Yayın, 1999.

Abdurrazzâk,* Ebû Bekr Abdurrazzâk b. Hemmâm b. Nâfi es-San'anî el-Himyerî (ö. 211/826), *el-Musannef*, thk. Habîb er-Rahmân el-A'zamî, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 2. Baskı, 1403/1982.

Afzalurrahman, *Encyclopaedia of Seerah, Sîret Ansiklopedisi*, çev. Yusuf Balcı v.d., İstanbul: İnkılâb Yayınları, 1996.

Ağırman, Cemal, "Müksirûn", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2006.

Âişe Abdurrahman bintü'ş-Şatı', *Rasûlullah'ın Annesi ve Hanımları*, çev. İsmail Kaya, Konya: Uysal Kitabevi, 6. Baskı, 1994.

A. J. Wensinck, "Künye", *İA,* 13 cilt, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 1997.

Akkâd, Abbâs Mahmud b. İbrahim, *es-Sıddîka binti's-Sıddîk*, 12. Baskı, Dâru'l-me'ârif, Kahire, t.y.

Aktepe, İshak Emin, "Ümmü Rûmân", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2012.

Algül, Hüseyin, "Ebû Eyyûb el-Ensârî", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1994.

- "Mistâh b. Üsâse", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2005.

Apak, Âdem, "Muhammed b. Ebû Bekir es-Sıddîk", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2005.

Apaydın, H. Yunus, "Tesettür", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2011.

Aşıkkutlu, Emin, "Berîre", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1992.

Ateş, Ali Osman, "Esma bint Yezîd", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1995.

- *İslâm'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitap Örf ve Adetleri*, İstanbul: Beyan Yayınları, 1996.

- "Kusay b. Kilâb", *DİA*, Ankara: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2002.

Avcı, Casim, "Kureyş (Benî Kureyş), *DİA*, Ankara: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2002.

Aycan İrfan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye Bin Ebû Süfyan*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2001.

- "Rebîa (Benî Rebîa)", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2007.

- "Urve b. Zübeyr", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2012.

Aydın, Mehmet Âkif, "Kadın" *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2001.

Aydın, Mehmet Âkif – Hamîdullah, Muhammed, "Köle", *DİA*, Ankara: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2002.

Aydınlı, Abdullah, "Amre bint Abdurrahman", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1991.

- *Hadis Istılahları Sözlüğü*, İstanbul, 2009.

Aykaç, Mehmet, "Hamne bint Cahş", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1997.

Ayvalı, Ramazan, "Esbâbü vürûdi'l-hadîs", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1995.

Azimli, Mehmet, "Hz. Âişe'nin Evlilik Yaşı Tartışmalarında Savunmacı Tarihçiliğin Çıkmazı", *İslâmî Araştırmalar*, 2003, c. XVI, S. 1, s. 28–37.

- *Siyeri Farklı Okumak*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010.

Azizova, Elnure, "Teym b. Mürre", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2012.

Bardakoğlu, Ali, "Câhiliye Döneminde Kadın", *Sosyal Hayatta Kadın*, İstanbul: Ensâr Yayınları, 1996.

el-Belâzürî, Ebü'l-'Abbas Ahmed b. Yahya b. Câbir el-Ma'ruf (ö. 279/892), *Fütûhu'l-Büldân*, çev. Mustafa fayda, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987.

- *Ensâbü'l-Eşrâf*, thk. Süheyl Zekkâr-Riyâd Zirikli, 13 cilt, Beyrut: Darü'l-Fikr, 1417/1996.

Berki, Ali Himmet-Keskioğlu, Osman, *Hatemü'l-Enbiyâ Hz. Muhammed ve Hayatı*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2001.

Birekul, Mehmet, *Peygamber Günlerinde Kadın*, Konya: Yediveren Kitap, 2004.

Boynukalın, Mehmet, "Teyemmüm", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2012.

Bozkurt, Nebi, "Künye", *DİA*, Ankara: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2002.

- "Lakap", *DİA*, Ankara: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2003.

Buhârî,* Ebû Abdillah Muhammed b. İsmail (ö. 256/870), *el-Câmi'u's-Sahîh*, thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır, 1422.

Cevâd Ali (ö. 1408/1987),* *el-Mufassal fî târîhi'l-Arabî kable'l-İslâm*, Dâru's-sâkî, 4. Baskı, 1422/2001.

Coşkun, Selçuk "Hadislerin Tarihe Arzı"nın Uygulamadaki Bazı Problemleri (Hz. Âişe'nin Evlilik Yaşı Örnekleminde Bir İnceleme), *EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler* -, 2004, c. VIII, S. 20, s. 177–196.

Corci Zeydan, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, ter. Zeki Meğamiz, İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1978.

Çağatay, Neşet, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Câhiliye Çağı*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1982.

Çağrıcı, Mustafa "İftira", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2000.

- "Sıddîk", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2009.

Çubukçu, Asri, "Ebû Kuhâfe", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1994.

- "Eş'as b. Kays" *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1995.

Damad Abdurrahman (ö. 956/1549), *Mecmaü'l-enhur fî şerhi Mülteka'l-ebhur*, Dâru ehyâu't-türâsi'l-Arabî, 1318/1900.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman b. el-Fazl ed-Dârimî (ö. 255/869), *es-Sünen*, thk. Hüseyn Süleym ed-Dârimî, Suudi Arabistan: Dârü'l-muğnî, 1412/2000.

Demircan, Adnan, *Hz. Peygamber Devrinde Münafıklar*, Konya: Esra Yayınları, 1996.

- *Hâricîlerin Siyasî Faaliyetleri*, İstanbul: Beyan Yayınları, 1996.

- *Ali-Muaviye Kavgası*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2002.

- "Câhiliye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek Öldürme Âdeti", *İSTEM*, S: 3 (2004), 9-29.

- *Kabile Topluluklarından Akide Toplumuna*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2009.

- *Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Ailesi ve Aile Hayatı*, İstanbul: Ufuk Yayınları, 2014.

- *İslâm Tarihi'nin İlk Döneminde Önderler ve İhtilaflar*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2015.

- *Cahiliyeden İslâm'a Kadın ve Aile*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2015.

Demirci, Mustafa, "İktâ", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2000.

Doğrul, Ömer Rıza, *Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1978.

Döndüren, Hamdi, "Îlâ", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2000.

Dönmez, İbrahim Kâfi, "Nesep", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2006.

- "Müt'a", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2006.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, (ö. 275/889), *es-Sünen*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhâmid, Beyrut: el-Mektebetü'l-asriyye, t.y.

Elmalı, Hüseyin, "Hassân b. Sâbit", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1997.

el-Endelüsî, Ebû İmrân Mûsâ b. Muhammed b. Abdullah el-vâiz (h. 6. yüzyıl), *Kasîdetu el-Vâ'iz el-Endelüsî fî Menâkibi ümmi'l-mü'minin es-Sıddîka Âişe,* thk. Fehd b. Abdurrahmân b. Süleymân er-Rûmî, Riyâd: Mektebetü't-tevbe neşri, 71 sayfa, 1418/1998.

Erul, Bünyamin, "Mesrûk b. Ecda'", *DİA*, Ankara: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2004.

- "Hz. Âişe Kaç Yaşında Evlendi? Dokuz mu? On Dokuz mu?", *İslâmî Araştırmalar,* 2006, cilt: XIX, S. 4, s. 637-649.

- "Talha b. Ubeydullah", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2010.

Fayda, Mustafa, "Abdullah b. Cüd'an", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1988.

- "Abdurrahman b. Ebû Bekir es-Sıddîk", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1988.

- "Âişe", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1989.

- "Câhiliye", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1993.

- "Ebû Bekir", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1994.

- "Ebvâ", *DİA,* İstanbul, TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1994.

- "Ensâb", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1995.

- "Fil Vak'ası", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1996.

- "İfk Hadisesi", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2000.

- "Muhammed", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2005.

- "Ömer", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2007.

Fevzi, Cîhan Rıf'at, *es-Seyyide Âişe ve Tevsikuha li's-Sünne*, Kahire: Mektebetü'l-Hancı neşri, 1421/2001.

Fığlalı, Ethem Ruhi, "Ali", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1989.

- "Cemel Vak'ası", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1993.

- "Dârü'n-Nedve", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1993.

Firuzabadi, Ebü't-Tahir Mecdüddin Muhammed b. Yakub b. Muhammed, (ö. 817/1415), el-*Okyânûsu'l-Basît fî tercemeti'l-kâmûsi'l-muhît Kâmûsu'l-muhît Tercümesi*, ter. Mütercim Âsım Efendi (ö. 1820), İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013.

G. Levi Della Vida, "Teym b. Mürre", *İA,* 13 cilt, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 1997.

Görmez, Hatice Kübra, "Hâne-i Saâdetin Bilge Hanımefendisi Hz. Aişe", *Diyanet İlmi Dergi,* 2009, c. 45, S. 1, s. 45-56.

Gümüş, Sadreddin, "*Resûlullah'ın (s.a.s.) Aile Hayatıyla İlgili Âyetlerin Toplu Değerlendirmesi*", Hz. Peygamber ve Aile Hayatı, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006.

Günaltay, Şemseddin, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, sad. M. Mahfuz Söylemez-Mustafa Hizmetli, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1997.

el-Gufeylî, Fehd b. Muhammed b. Muhammed, *es-senâ el-vehhâc fî sinni Âişe inde'z-zevâc*, Riyâd, Dâru's-samî'î, 1432/2011.

Halîfe b. Hayyât, Ebû Amr Halîfe b. Hayyât Ebû Hubeyra el-Leysî el- Asferî (ö. 240/854), *Târîhu Halîfe b. Hayyât*, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1415/1995.

Hamidullah, Muhammed, "Hilfü'l-fudûl", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1998.

- *İslâm Peygamberi*, çev. Mehmet Yazgan, İstanbul: Beyan Yayınları, 2004.

- "Zeyneb bint Cahş", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2013.

Heysemî,* Ebü'l-Hasen Nûruddîn Ali b. Ebû Bekir b. Süleymân (ö. 807/1405), *Mecmâ'u'z-zevâid ve menba'u'l-fevâid*, 10 cilt, Beyrut: Dârü'l-fikr, 1412/1992.

Hizmetli, Sabri, "İbn Ebû Tâhir", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1999.

İbn Abdirabbih* el-Endelüsî (ö. 328/939), *el-İkdü'l-ferîd*, y.y., t.y.

İbn Abdülber, Ebû 'Umer Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed (ö. 463/1071), *el-İsti'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, 1. Baskı, 4 cilt, Beyrut, 1412/1992.

İbn Abidîn, Alaeddin Muhammed b. Muhammed Emin b. Ömer ed-Dımaşki, (ö. 1306/1889), *Hâşiyetu Reddi'l-muhtar ale'd-Dürri'l-muhtar şerhi Tenviri'l-ebsâr*, Dâru'l-fikr, 1425/2005.

İbnü'l-Esîr, İzzuddîn Ebü'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed (ö. 630/1232), *Üsdü'l-Ğâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, 7 cilt, Kahire: Darü'ş-Şi'b, 1390/1970.

İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed b. Habîb (ö. 245/859), *Kitabü'l-Muhabber*, thk. İlze Lichtenstadter, Kütübü't-Ticâriyye, Beyrut (t.y.).

İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî (ö. 852/1448), *el-Mu'cem el-müfehres ev tecrîd esânidi'l-kütübi'l-meşhûre ve'l-eczâi'l-mensûre*, thk. Muhammed Şakur el-Meydanî, Beyrut, 1418/1998.

- *Fethü'l-bârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, 1. Baskı, 13 cilt, Kâhire: Dârü'l-menâr, 1999/1419.

- *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe: Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi*, ter. Naim Erdoğan, İlmî red. Mehmet Yılmaz, 2. Baskı, 5 cilt, İstanbul: İz Yayıncılık, 2010.

İbn Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (ö. 241/855), *Müsnedü Ahmed b. Hanbel* "Müsnedü es-sıddîkâ Âişe bint es-Sıddîk", thk. Şuayb el-Arnavût, Beyrût: Müessesetü'r-risâle neşri, 1. Baskı, 1421/2001.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî el-Büstî (ö. 354/965), *Târîhu's-Sahâbe*, Beyrut/Lübnan: Dârü'l-kütübi'l-'ilmiyye, 1408/1988.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik el-Himyerî (ö. 218/883), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekâ, İbrahim el-Ebyârî, Abdü'l-Hafîz Şiblî, I-IV, Beyrut: el-Mektebetü'l-ilmiyye neşri, (t.y.).

İbn Hümâm, Kemâleddin Muhammed b. Abdulvâhid (ö. 861/1457), *Şerhu fethu'l-kadîr*, Beyrut, 1315/1897.

İbn İshâk,* Muhammed b. İshâk b. Yesâr (ö. 151/768), *Sîretü İbn İshâk*, thk. Süheyl Zekkâr, 1. Baskı, Beyrut: Dârü'l-fikr, 1398/1978.

- *es-Sîretü'n-Nebeviyye İbn İshâk,* thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1428/2004.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdûllah Şemsüddin Muhammed b. Ebû Bekr b. Eyyûb ez-Züraî ed-Dımaşkî (ö. 751/1350), *Zâdü'l-me'âd*, çev. Şükrü Özen v.d., İstanbul: İklim Yayınları, 1989.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmâil (ö. 774/1372), *Hadislerle Kur'ân-ı Kerim Tefsiri*, çev. Bekir Karlığa, Bedreddin Çetiner, İstanbul 1991.

- *el-Bidâye ve'n-Nihâye, Büyük İslâm Tarihi*, çev. Mehmet Keskin, Çağrı Yayınları, İstanbul 1994.

İbn Kudâme el-Makdisî, Muvaffikuddîn Ebû Muhammed Abdillah b. Ahmed b. Muhammed (ö. 620/1223), *et-Tebyîn fî Ensâbi'l-Kureşiyyîn*, thk. Muhammed Nayif er-Düleymî, 2. Baskı, Beyrut: Mektebetü'n-nehdetü'l-Arabiyye neşri, 1408/1988.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dîneverî (ö. 276/889), *el-Ma'ârif*, thk. Servet Ukkâşe, 2. Baskı, Kahire: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1424/2002.

İbn Mâce,* Ebû Abdillah Muhammmed b. Yezîd el-Kazvinî (ö. 273/886), *es-Sünen*, Beyrut: Daru'l-fikr, t.y.

İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrem el-İfrîkî el-Mısrî (ö. 711/1311), *Lisânü'l-Arab*, 3. Baskı, 18 cilt, Beyrut: Dâru İhyâü't-türâsü'l-Arabî, 1419/1999.

İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî el-Hâşimî el-Basrî (ö. 230/845), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2. Baskı, 9 cilt, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1418/1997.

- *Tabakât*, Çeviri Editörü: Adnan Demircan, 1. Baskı, 11 cilt, İstanbul: Siyer Yayınları, 2014.

İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim (ö. 728/1328), *Minhacü's-sünneti'n-Nebeviyye*, thk. Muhammed Reşâd Sâlim, Riyad: Câmiatü'l-İmam Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, 1986.

İbn Zebâle, Ebü'l-Hasen Muhammed b. el-Hasen b. Zebâle el-Medenî el-Mahzûmî (ö. 199/814), *el-Müntehab min kitâbi ezvaci'n-Nebî*, Ebû Abdullah Zübeyr b. Bekkar b. Abdullah Zübeyr b. Bekkar, (ö. 256/870); thk. Ekrem Ziya Ömerî, Medine, el-Câmiatü'l-İslâmiyye, 1981/1401. (Talebesi Zübeyr b. Bekkâr bu kitabı hocasından aldığı bilgilerle yazmıştır. Bkz. Çetin, Osman, "İbn Zebâle", *DİA*, c. 20, s. 458).

Kallek, Cengiz, "Kâsım b. Muhammed b. Ebû Bekir", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2001.

Kandemir, M. Yaşar, "Esmâ bint Umeys", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1995.

- "*Hanımların Dilinden Hz. Peygamber*", Hz. Peygamber ve Aile Hayatı, İstanbul: Ensar Neşriyat, 3. Basım, 2006.

- "Safvân b. Muattal", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2008.

- "Ümmü Zer' Hadisi", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2012.

Karaarslan, Nasuhi Ünal, "Keşşâfü Istılâhâti'l-Fünûn ve'l-Ulûm", *DİA*, Ankara: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2002.

Kazancı, Ahmet Lütfi, "Âişe bint Talha b. Ubeydullah", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1989.

- "Ebrehe" , *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1994.

Kazıcı, Ziya, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*, Çamlıca Yayınları, 4. Basım, İstanbul 2003.

Keskin, Yusuf Ziya, *Hadis ve Hayat*, Şanlıurfa, 2002.

Koca, Ferhat, "İbn Teymiyye", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1999.

Koçyiğit, Talat "Abdullah b. Übey b. Selûl", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1988.

Konrapa, Zekâi, *Peygamberimiz İslâm Dîni ve Aşere-i Mübeşşere*, İstanbul: Fatih Yayınevi, 1968.

Küçükaşçı, Mustafa Sabri, "Harre Savaşı", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1997.

- "Mudar (Benî Mudar)", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2005.

Mâlik b. Enes,* Ebû Abdullah Malik b. Enes b. Mâlik b. Ebû Âmir el-Asbahî el-Yemenî (ö. 179/795), *el-Muvatta'*, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, 1425/2004.

Martı, Huriye "Ümmü Külsûm bint Ali", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2012.

el-Münâvî,* Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf b. Tâcil'ârifîn b. Nûriddîn Ali b. Zeynü'l-abidîn el-Haddâdî (ö. 1031/1622), *et-Teysîr bi-şerhi'l-Câmi'i's-sağîr*, Riyâd: Mektebetu'l-İmâmu'ş-Şafi'î, 1408/1988.

Müslim,* Müslim b. el-Haccâc Ebü'l-Hüseyn el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî (ö. 261-874), *el-Câmi'ü's-Sahîh*, thk. Muhammmed Fuâd Abdu'l-Bâkî, 5 cilt, Beyrût: Dâru İhyâu't-türâs el-Arabî, y.y.

Nesâî,* ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb (ö. 303/915), *es-Sünen*, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde, Halep: 1986.

Nazlıgül, Habil, "Ümmü'l-Hayr bint Sahr", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2012.

Nedvî, Süleymân, (1884-1953) *Sîretü's-seyyide Âişe ümmi'l-mü'minîn*, 2. Baskı, Dımaşk: Dâru'l-kalem, 1431/2010.

Önkal, Ahmet "Ahnef b. Kays", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1989.

- "Hazrec (Benî Hazrec)", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1998.

- "Mustalik", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2006.

Öz, Mustafa, "Vâkıfe", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2012.

Özkan, Mustafa, *Emevîler Döneminde İktidar-Ulemâ İlişkisi*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2008.

Özaydın, Abdülkerim, "Arap", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1991.

Özel, Ahmet, "Tahyîr", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2010.

Özen, Şükrü, "Velâ", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2013.

Özkuyumcu, Nadir, "Hilf" *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1998.

Öztürk, Abdülvehhab, *Hatim Taî Divanı*, İstanbul: Kahraman Yayınları, 2014.

Sâmi, Şemsettin, *Kâmûs-ı Türkî, Temel Türkçe Sözlük*, İlmî Kontrol ve Redaksiyon: Mertol Tulum, 1. Baskı, 3 cilt, İstanbul: Karakuşak Basın ve Yayın Limited Şirketi, 1985.

Savaş, Rıza, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, İstanbul: Ravza Yayınları, 1991.

- "Sosyal Hayatta Kadın", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*, Editör: Vecdi Akyüz, İstanbul: Beyan Yayınları, 2006.

es-Sefîrî,* Şemseddin Muhammed b. Ömer b. Ahmed (ö. 956/1549), *el-Mecâlis el-Vaîze fî şerhi ehâdîs hayru'l-beriyye sallallâhu aleyhi vesellem min sahîhi'l-imami'l-Buhârî*, thk. Ahmed Fethi Abdurrahman, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1425/2004.

es-Sekkâf, Alevî b. Abdülkadir (Editör), *Âişetu Ümmü'l-Mü'minîn Mevsûatün ilmiyyetün an hayatihâ ve fadlihâ ve mekânetihâ el-ilmiyyeti ve alâkatihâ biâli'l-beyti ve reddiş'-şübuhâti havlehâ*, Zahran/Suudi Arabistan: Müessesetü'd-düreri's-seniyye neşri, 1. Baskı, 1434/2013.

Seligsohn, M., "Âişe", *İA*, 13 cilt, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 1997.

Seyyid, Eymen Fuâd, "Fâtımîler", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1995.

Sönmez, Mehmet Ali, "Abdullah b. Ebû Bekir es-Sıddîk", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1998.

Spellberg, Denise, A., *Politics, Gender, and the Islamic Past: The Legacy of Aisha bint Abi Bakr*, New York: Columbia University, 1994, 243 sayfa, 22 cm.

eş-Şâmî, Şemsuddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Yûsuf b. Ali b. Yûsuf es-Sâlihî ed-Dimaşkî, (ö. 972/1536), *Peygamber Külliyatı*, çev. Halil İbrahim Kaçar, İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2004.

eş-Şerîf ebu'l-Hasan Muhammed b. el-Hüseyn b. Musa el-Musevî (ö. 406/1015) (Derleyen), *Hz. Ali Nehcü'l-belâğa*, çev. Adnan Demircan, İstanbul: Beyan Yayınları, 2006.

eş-Şîrâzî*, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Ali b. Yûsuf (ö. 476/1038), *Tabakâtü'l-fukahâ*, t.y., y.y.

Şulul, Kasım, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2011.

- "Hz. Peygamber (a.s.) Döneminde Müslümanların Bir Ahlâk İmtihanı İfk (İftira) Hâdisesi Ve Tahlili", *Adıyaman Uluslararası Safvan Bin Muattal Ve Ahlak Sempozyumu* (Bildiriler Kitabı), 2013, s. 96-123.

et-Taberânî,* Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb (ö. 360/971), *el-Mu'cemü'l-kebîr*, thk. Hamdî b. Abdülmecîd es-Silefî, 2. Baskı, 25 Cilt, Musul: Mektebetü'l-ulûm ve'l-hikem neşri, 1404/1983.

et-Taberî,* Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/922), *Târîhü'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Beyrut: Darü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1407/1987.

- *Taberî Tefsiri*, thk. Muhammed Ali Sâbûnî-Salih Ahmed Rıza, ter. Mehmet Keskin, İstanbul: Ümit yayıncılık.

Tirmizî,* Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî (ö. 279/892), *Sünenü't-Tirmizî*, thk. ve ta'lik: Ahmed Muhammed Şâkir v.d., 2. Baskı, 5 cilt, Mısır: Mektebe ve matbaa Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1395/1975.

Topaloğlu, Bekir, "Tahrîm Sûresi" *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2010.

Tülücü, Süleyman, "Hâtim et-Tâî, *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1997.

Tülücü, Süleyman, "Muallakât", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2005.

Uğur, Mücteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDV Yayınları, 1992.

Uraler, Aynur, "Sümeyye bint Hubbât", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2010.

- "Ümmehâtü'l-Mü'minin", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2012.

- "Zeyneb", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2013.

Uslan, Pınar, *Hz. Âişe'nin Bayan Öğrencileri*, Danışman: Prof. Dr. Nevzat Aşık, Dokuz Eylül Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı, İzmir, 2003.

Uyar, Gülgün, "Ümmü Külsûm bint Ebû Bekir", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2012.

el-Vâkıdî, Muhammed b. Ömer (ö. 207/822), *Kitâbü'l-Meğazî*, thk. Marsden Jones, 3. Baskı, 3 Cilt, Beyrut: 'Âlemü'l-kütüb, 1404/1984 (Londra 1966 basımından ofset).

Yardım, Ali, "Dihye b. Halîfe", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1994.

- "Esmâ bint Ebû Bekir es-Sıddîk", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1995.

Yavuz, Yusuf Şevki, "Cemel Vak'ası" (Kelam), *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1993.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *"Hak Dini Kur'ân Dili"*, sad. İsmail Karaçam v.d., İstanbul: Azim Dağıtım, 1992.

Yerinde, Adem, "Tayyib", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2011.

Yıldırım, Ömer Faruk, "-Hz. Âişe'nin Gerdanlığını Düşürmesinin Mükerrerliği Bağlamında- Teyemmüm Kıssasının Tarihi ve Âyetinin Sebeb-i Nüzûlü Üzerine", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, S. 2, (2010), s. 107-127.

Yıldırım, Suzan, Hz. Aişe'nin Evlilik Yaşı Etrafındaki Tartışmalar, *İSTEM: İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi*, Konya 2004, cilt: II, S. 4, s. 239–247.

Yıldız, Hakkı Dursun, "Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1988.

- "Arap", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1991.

Yiğit, İsmail, "Mevâlî", *DİA*, Ankara: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2004.

- "Osman", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2007.

ez-Zehebî,* Şemsüddîn Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed b. Osman (ö. 748/1348), *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ'*, thk. Şuayb el-Arnavût, Müessesetü'r-risâle neşri, 2. Baskı, 23 cilt y.y., t.y.

Zerkeşî, Bedrüddin, (ö. 794/1392) *Hz. Âişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler*, (Arapça adı: el-İcâbe li Îrâdi Ma'stedrakethu Âişe ala's-Sahâbe), Ankara: Otto Yayınları, 2010.

Zürkânî, Muhammed b. Abdilbaki b. Yusuf el-Mısrî (ö. 1122/1710), *Şerh ale'l-mevâhibi'l-ledünniye*, thk. Muhammed Abdülaziz Halidî, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1417/1996.

EKLER

Ek 1: Hz. Âişe Hakkında Seçme Metinler

Birinci Metin: *Kasîdetu el-Vâ'iz el-Endelüsî fî Menâkibi Ümmi'l-Mü'minîn es-Sıddîka Âişe*[778] Adlı Eserdeki Hz. Âişe Hakkında Yazılmış Beyitlerin Tercümesi[779]

el-Endelüsî (h. 6. yüzyıl): Adı Mûsâ b. Muhammed b. Abdullah el-Vâiz el-Endelüsî, künyesi Ebû İmrân olup İbn Behîc olarak da bilinen şair, edip ve fâkihtir. Kaynaklar bize onun hayatı hakkında geniş bir bilgi sunmamaktadır. Farklı kaynaklardan tespit edebildiğimiz bilgi kırıntılarına burada yer vermek istiyoruz. İbn Behîc olarak anılmasına rağmen Behîc babasının değil; babasının dedesinin adıdır.[780] Vâiz ismi kendisine Doğu'da verilmiştir. Fâtımî veziri Efdal (ö. 515/1121)[781] kendisine *Kasîde* eserinden dolayı ödül vermiştir.[782] Mısır'da ne kadar kaldığı hakkında bilgi yoktur.[783] Hicrî 496 yılında hayatta olup, vefat tarihi bilinmemektedir.[784]

---

[778] el-Endelüsî, Ebû İmrân Mûsâ b. Muhammed b. Abdullah el-Vâiz, *Kasîdetu el-Vâ'iz el-Endelüsî fî Menâkibi Ümmi'l-Mü'minin es-Sıddîka Âişe*, thk. Fehd b. Abdurrahmân b. Süleymân er-Rûmî, Riyâd, Mektebetü't-tevbe neşri, 1418/1998. İbn Hacer, eserin ismini *el-Kasîdetu fî medhi Ümmi'l-Mü'minin Âişe* şeklinde kaydetmektedir. (İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalanî (ö. 852/1448), *el-Mu'cem el-müfehres ev tecrîd esânidi'l-kütübi'l-meşhûre ve'l-eczâi'l-mensûre*, thk. Muhammed Şakur el-Meydani, Beyrut 1418/1998, s. 415).

[779] Hz. Âişe hakkında hicrî 6. (m. 627) yüzyılda el-Endelüsî tarafından kaleme alınmış 56 beyit ve bu beyitlerin şerhinden oluşan *Kasîdetu el-Vâ'iz el-Endelüsî fî Menâkibi ümmi'l-mü'minin es-Sıddîka Âişe* adlı çalışmanın 51-62. sayfalarındaki beyitlerin tarafımızca yapılmış tercümesi olup anlam bütünlüğüne dikkat edilerek şiir diline çevrilmiştir.

[780] Üsâme İhtiyâr, "İbn Behîc el-Endelüsî'nin Hz. Âişe'ye Methiyesi (Lafız ve Delalet Açısından Bir Araştırma)", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2 (2013/2), s. 30.

[781] Eymen Fuâd Seyyid, "Fâtımîler", *DİA*, c. 12, s. 231.

[782] Endelüsî, s. 37.

[783] Endelüsî, s. 38.

[784] İhtiyâr, S. 2 (2013/2), s. 31.

Üç bölümden oluşan çalışma sırasıyla; Hz. Âişe'nin hayatı, *Kasîde* sahibi hakkında bilgi ile *Kasîde* ve şerhinden oluşmaktadır.[785] Bu eseri lafız ve delalet açısından tahlil eden Arapça bir makale yayınlanmıştır.[786]

Bu kasidede Mü'minlerin Annesi ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sevgili zevcesi olarak Hz. Âişe'ye duyulan derin sevgi, saygı ve takdir hisleri yüksek edebî bir üslupla dile getirilmektedir. Bundan dolayı da el-Endelüsî, mütekellim zamiri kullanarak Hz. Aişe'nin diliyle, duygularını terennüm etmiştir. Beyitlerin tercümesi aşağıda verilmiştir.

"Ben kim, Mü'minlerin Annesi kim! Hidayete
Ermiş seveni, buğzeden düşmüş dalâlete".

***

"Açıklama getirerek üstünlüğüne
Derim tercümanlık yaparak sözüne".

***

"Muhammed'in kabrine gelme ey buğzeden bana
Ev benim evim, mekân benim mekânım zira".

***

"Ben Muhammed Mustafa'nın hanımları üzerine
Üstün kılındım anlamlı güzel vasıflar ile".

***

"Bütün faziletlerde önlerine geçtim
Başarı benim başarım, üstünlük benim".

***

"Peygamber hastalandı, vefat etti göğsümde
Gün benim günüm, benim zamanımdır zaman da".

***

"Görmedim başka birini, eşim Resûlullah
Tercih etti beni, onunla evlendirdi Allah".

***

"Cibrîl-i Emîn şeklimi gösterdi ona

[785] Hz. Âişe'nin hayatı ve eserin yazarı hakkında bilgi muhakkik tarafından kaleme alınmıştır.
[786] İhtiyâr, S. 2 (2013/2), s. 29-61.

Seçkin Peygamber'in kalbi meyletti bana".

***

"Tek bakire eşiyim, sırrını bilirim onun
İki tane ay[787] vardır evimde medfun".

***

"Kur'ân'ın muhkem ayetlerinde Yüce Allah
Beratımı ortaya koydu elhamdulillah".[788]

***

"Allah bana çok hayâ verip artırdı hürmetimi
Peygamberi'nin diliyle ilan etti beratımı".

***

"Allah beratımı ifade ettikten sonra
Bana iftira atanı lanetledi Kur'ân'da".

***

"Kınadı Allah beni İfk'le ayıplamak isteyeni,
Ve benim hakkımda tenzih etti kendini".[789]

***

"Şüphesiz ben namuslu, iffetli ve beriyim
Buna delil mi lazım: Peygamber'le evliyim".

***

"Allah son Peygamber'iyle evlendirdi beni,
Zelil etti iftira ve bühtan ehlini".

***

"Nuru kaplayarak beni ilahi vahyin
İşittim Cebrail'den, yanında Nebi'nin".

***

"Ben abası altındayken Allah vahyetti ona
Kendisi de elbisesini örtü yaptı bana".

***

"Beni himayesinde yetiştirmişken Peygamber
Kim bana karşı iftihar, sohbetimi inkâr eder?".

[787] Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer.
[788] İfk Hâdisesi'ne işaret ediyor.
[789] en-Nûr, 24/16.

***

“Yaşayışları İslâm'la iken ebeveynimin
Onlardan öğrendim, dinini peygamberimin”.

***

“Ondan sonra babamdır bu dini ikame eden
Mızrak ucu benimdir ve benimdir temren”.[790]

***

“İftihar benim hakkımdır, babamda hilafet
İftihar olarak bunda var bana kifâyet”.

***

“Ben kızıyım o Sıddîk’ın ki, Resûl arkadaşı
Gizlide ve açıkta en sevdiği yoldaşı”.

***

“Malı ve canı ile vatanını terk etmekle,
Yardımcı ve destek oldu Peygamber’e”.

***

“Mağarada delikleri kapatan bir incidir o
Nebî’nin ikincisidir, ne iyi ikincidir o!”.

***

“Zühdünden dolayı zenginliği terk edip yalnız abayla kaldı,
Allah’a tam manasıyla iman edip itaate daldı”.

***

“İlahi rıza müjdesi kuşattı Ebubekr’i
Onun gibi abalar giydi göğün melekleri”.

***

“Düşmanları öldürmekte Allah'ın eriydi
Kınayanın kınamasından korkmayan biriydi”.

***

“Küfürlerinden zekât vermeyenleri katletti
Küfür ve azgınlık ehlini zelil etti”.

***

[790] Temren, mızrak ve ok gibi şeylerin ucunda bulunan batıcı ve sivri demir demektir. Bu mısra, “Bu dini başlatan da, devam ettiren de benimdir” anlamındandır.

“Hidayette ashap ve akrabalardan önceydi
Fazilet ve iyilikte onlardan öndeydi”.

***

“Allah'a yemin olsun, ermek için fazilete
Atlar gibi giriştiklerinde rekabete”.

***

“Kimse geçemezdi babam Sıddîk’tan ileri
En yüce yer olurdu daima onun yeri”.

***

“Resûl’ün âline ihanet edenin vay hâline!
Düşmanlık ederek eşleri ve ailelerine”.

***

“Ne mutlu bütün sahâbîlere dost olana
Ve sevgi duyana, Hüseyin ile Hasan’a!”.

***

“Her Müslüman sevgi duyar Ali ve Betül’e[791]
İhtilaf etmez bu konuda iki kişi bile”.

***

“Dinimizin dört imamı[792] o kadar şerefli ki
Din evini ayakta tutan sütunları sanki”.

***

“Ashap ve akrabalar arasındaki ülfet
Şeytanın kışkırtmasıyla değişmez elbet”.

***

“Çözgü ve argaçla dokunmuştur sevgileri
Bu sevgi binası en sağlam binalardan biri”.[793]

***

“Aralarında merhametliler ve iyi ahlaklı
Kalplerinde buğz da yoktur birbirlerine karşı”.

***

[791] Hz. Fâtıma.
[792] Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali.
[793] Sahâbe ve akrabaların sevgisi kumaşın dokusu gibi iç içe ve uyum içindedir. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) akrabalarını sahâbîlerden ayrı düşünmek doğru değildir.

“Birbirlerine bağlılıkta parmaklarıdırlar iki elin
Parmak olmadan el olabilir mi düzgün?”.

***

“Kızdırmak için her münafık ve kötüleyeni
Allah uzlaştırdı kalplerindeki sevgiyi”.

***

“Sevilenlerden olmalılar; bu kaçınılmaz
Onlara söven mahrumiyetten kurtulmaz”.[794]

***

“Babamdan dolayı kâfirlerin göğüsleri daraldı,[795]
Kalpleri kin cehenneminin dibinde kaldı”.

***

“Allah bir kuluna yardımı ederse murat
O kulu kim yüzüstü bırakabilir, heyhat!”.

***

“Allah Müslümanları birleştirdi babamla
Yerlerini güvene bıraktı korkuları da”.

***

“Bana sövenden uzak dursun seven beni
Beni gözetmişse ve korumuşsa sevgimi”.

***

“Beni seven bana buğzedenden ayrılmaz ise
Bana buğzetmekte eşit sayılır ikisi de”.

***

“Ben temizim, yaratıldım temiz olan Zât için
Kadınların en temizidir hanımları Ahmed’in”.

***

“Kuşkusuz mü’minlerin annesiyim ben,
Hüsrana uğrayacaktır beni sevmeyen”.

***

“Allah, Peygamberi’nin kalbine sevdirdi beni

[794] Hayırdan veya herhangi bir dinî nimetten mahrum kalmaya sebeptir.
[795] Canları sıkıldı, mecalleri kalmadı.

Dosdoğru yola erdirdi gönlümün sahibi”.

***

“Allah ikram eder bana ikram edene
Zillet verir beni zelil etmek isteyene”.

***

“Faziletini daha da arttırsın isterim,
Bana verdikleri için O’na hamd ederim”.

***

“Ey sığınan kişi Muhammed’in ehl-i beytine
Gerçekten yönelmişsen Rahman'ın rahmetine”.

***

“Sıla-yı rahim yap mü’minlerin annelerine
Yoksa yabancılaşırsın iman kisvesine”.

***

“İns ve cinlerin boyun eğdiği Zât’a yemin ederim,
Ben doğru sözlü ve değerli biriyim”.

***

“Bu nasihatimi tut, bu bir bahçedir zira
Bandırılmış rahmet ile rahatlıklara”.

***

“Allah, Peygamber ve âline salât eylesin
Onlarla tamam olur çiçekleri bahçenin”.

***

İkinci Metin: İbn Teymiyye'nin *Minhacü's-sünneti'n-Nebeviyye* Adlı Eserinden Hz. Âişe İle İlgili Seçme Metinler[796]

İbn Teymiyye (ö. 728/1328): Adı, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî'dir (ö. 728/1328). Görüş ve eleştirileriyle İslâm düşüncesinin gelişmesine tesir etmiş müctehid, Selefî âlimidir. Harran'da doğdu. Mensubu bulunduğu İbn Teymiyye ailesinin ve bilhassa dedesi Mecdüddin İbn Teymiyye ile onun amcası Fahreddin İbn Teymiyye'nin bölgede Hanbelî mezhebinin gelişimine önemli katkıları olmuştur.

Babası Abdülhalîm aile geleneğini Harran'da devam ettiren bir Hanbelî âlimiydi. Moğollar'ın Bağdat'ı istilâ etmeleri ve akınlarının bölgeye kadar uzanması üzerine Dımaşk'a göç etti. Sükkeriyye Dârülhadisi'nde müderrislik yaptı. İlk eğitimine Dımaşk'ta babasının müderrislik yaptığı Sükkeriyye Dârülhadisi'nde başlayan İbn Teymiyye, başta bu medresenin hocaları olmak üzere bölgenin önde gelen âlimlerinden ders aldı.

İbn Teymiyye, babasının vefatından bir yıl sonra (683/1284), ondan boşalan Sükkeriyye Dârülhadisi'nde hocalığa, aynı yıl Emeviyye Camii'nde tefsir dersleri vermeye başladı. Pek çok öğrenci yetiştirdi. Meşhur öğrencileri arasında İbn Kayyim el-Cevziyye'den başka en fakih talebesi sayılan Şemseddin İbn Müflih, Şemseddin İbn Abdülhâdî, Ümmü Zeyneb, Mizzî, Zehebî ve İbn Kesîr bulunmaktadır.

İbn Teymiyye'nin kaynaklarda adı geçen 702 eseri sayılmıştır.[797]

Mü'minlerin Annesi Âişe'nin Menkıbelerinden Seçmeler

1-) Kâsım b. Muhammed'den rivayet edildiğine göre Âişe (hastalandığında) şikâyette bulundu. İbn Abbâs geldi ve ona dedi ki: "Ey Mü'minlerin annesi, sâdık bir

[796] Hz. Âişe ile ilgili bölüm eserin 4. Cildinde, sayfa 301-378 arasında yer almaktadır. (İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim (ö. 728/1328), *Minhacü's-sünneti'n-Nebeviyye*, thk. Muhammed Reşâd Sâlim, Riyad, Câmiatü'l-İmam Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, 1986). Muhammed Mâlullah, İbn Teymiyye'nin *Minhacü's-sünneti'n-Nebeviyye* adlı eserinden bazı bölümleri "Şubuhât havle's-Sahâbe ve'r-red aleyhâ" (*Sahâbe Hakkında İleri Sürülen Şüpheler ve Onlara Verilen Cevaplar*) adıyla tahkik ederek yayınlamıştır. Hz. Âişe ile ilgili bölüm bu serinin 3. kitabıdır. (İbn Teymiyye Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî (ö. 728/1328), Şübühât havle's-Sahâbe ve'r-red aleyhâ: *Ümmü'l-Mü'minîn Âişe*, takdim ve thk. Muhammed Mâlullah, Mektebetü İbn Teymiyye neşri, 102 sayfa, 1410/1989).

[797] Geniş bilgi için bkz. Ferhat Koca, "İbn Teymiyye", *DİA*, c. 20, s. 391-414.

dost olarak; senden önce gidip sana orada (cennette) güzel şeyler hazırlayan kişilerin; Resûlullah ve Ebû Bekir'in yanına gideceksin".

2-) Hakem, Ebû Vâil'den şöyle duyduğunu rivayet etti: Ali, Ammâr'ı ve Hasan'ı insanları savaşa çağırsınlar diye Kûfe'ye gönderdiğinde Ammâr bir hutbe verdi ve dedi ki: "Muhakkak ki Âişe'nin, Peygamber'in (s.a.s.) dünya ve ahiretteki zevcesi olduğunu ben çok iyi biliyorum. Ancak Allah, kendisine mi yoksa Âişe'ye mi uyacağınızı görmek için sizi imtihan ediyor".

3-) Hişâm'ın babasından rivayet ettiğine göre, Resûlullah (s.a.s.) hastalığında eşlerine gitmeye devam ediyordu ve Âişe'nin evini arzulayarak "Yarın neredeyim?" diye sordu. Âişe, "Benim günüm geldiğinde sükûnete erdi." dedi.

4-) Urve'den Âişe'nin şöyle dediği rivayet edildi: "Hiçbir peygamberin dünya ve ahiret arasında muhayyer bırakılmadıkça ölmeyeceğini duyuyordum." Sonra dedi ki: Nebî'nin (s.a.s.) sesinin kısıldığı ve vefatına sebep olan hastalığında şöyle dediğini duydum: "Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberler, sıddîkler, şehitler, sâlihlerle beraber, onlar arkadaş olarak ne iyilerdir". Âişe dedi ki: "İşte o zaman muhayyer bırakıldığını zannettim".

5-) Kasım b. Muhammed'in Âişe'den rivayet ettiğine göre Âişe, şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.s.) sefere çıktığı zaman kadınları arasında kur'a çekerdi. Bir defa kur'a Âişe ile Hafsa'ya düştü. Bundan dolayı ikisi birden Resûlullah'la (s.a.s.) beraber sefere çıktılar. Resûlullah (s.a.s.) gece olduğunda Âişe'yle birlikte yürür, onunla konuşurdu. Derken Hafsa, Âişe'ye: "Bu gece benim deveme binmez misin? Ben de senin devene bineyim. Sen de gör, ben de göreyim." dedi. Âişe, 'Tamam!" diye cevap verdi. Hafsa'nın devesine bindi. Hafsa da Âişe'nin devesine bindi. Az sonra Resûlullah (s.a.s.) Âişe'nin devesine geldi. Üzerinde Hafsa vardı. Selâm verdi, sonra onunla birlikte yürüdü. Nihayet bir yere indiler. Âişe, Resûlullah'ı (s.a.s.) aradı; onu kıskandı, konağa indikleri zaman ayaklarını otların içine koyup: "Rabbim! Bana bir akrep veya yılan musallat et de beni soksun. Ben, Resûlullah'a (s.a.s.) bir şey söylemeye güç yetiremeyeyim." demeye başladı.

6-) Urve'nin Âişe'den rivayet ettiğine göre Âişe, şöyle demiştir:[798] "Bir zamanlar on bir kadın bir yerde oturup kocalarının durumlarından hiçbir şey

[798] Câhiliye döneminde yaşayan on bir kadının kocalarını tanıttıkları 'Ümmü Zer' Hadisi' olarak meşhur olmuş ve klasik fasih Arapça ile söylenen bu hadis, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Hz. Âişe'ye ya da Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'e (s.a.s.) anlatması dolayısıyla en güvenilir hadis kaynaklarında yer almıştır. İçinde otuz beş civarında edebî sanat olduğundan Arap edebiyatının

saklamayıp birbirlerine anlatacaklarına dair aralarında sözleşmişlerdi. Bunlardan birincisi: "Benim kocam, sarp dağ başında zayıf bir deve eti gibidir. Kolay değil ki çıkılsın, semiz değil ki insanlar tarafından evlerine taşınsın!" dedi. İkincisi: "Kocamın halini açığa çıkarıp yayamam. Çünkü korkarım. Onun hallerini bitirmeden bırakamam. Onun fenalıklarını sayacak olursam gizli açık her halini sayıp dökmek zorunda kalacağım. Bu ise imkânsızdır" dedi. Üçüncüsü: "Benim kocam aklı kıt bir insandır. Konuşursam boşanırım, susarsam kocamdan uzak düşerim." dedi. Dördüncüsü: "Kocam, Tihâme[799] çölünün gece hayatı gibidir. Ne sıcaktır, ne soğuk; mutedil huyda bir kimsedir. Ondan ne korkulur ve ne de bıkılır!" dedi. Beşincisi: "Kocam içeri girerse avdan gelen pars gibi olup koynumda mışıl mışıl uyur. Dışarı çıkarsa aslan kesilir. Evdeki masrafı sormaz." dedi. Altıncısı: "Kocam oburdur. Yemek yerse silip süpürür, içerse su kabını kurutur, yatarsa yorganına sarınır, hüznümü gidermek için elini elbiseme bile sokmaz!" dedi. Yedincisi: "Kocam, tohumsuzdur ya da işini bilmeyen ahmak bir kimsedir. Ahmaklığından işleri üzerine yığılmıştır. Her dert onu bulur. Ya başını yarar, ya kolunu kırar, ya da ikisini birden yapar!" dedi. Sekizincisi: "Kocamın kokusu, zaferan gibi hoş kokar. Teni de, tavşana dokunur gibi yumuşaktır!" dedi. Dokuzuncusu: "Kocamın evi yüksek direklidir, kılıcının kını uzundur, ocağının külü çoktur, evi de insanların toplantı yerine yakın bir kimsedir." dedi. Onuncusu: "Kocam, Mâlik'dir. Hem ne kadar Mâlik! Mâlik bundan çok daha hayırlıdır. Onun birçok devesi vardır. Onların çökecek geniş yerleri vardır. Yaylım yerleri azdır. Ud sesini işittiklerinde boğazlanacaklarını anlarlardı." dedi.

On birincisi: "Kocam Ebû Zer''dir. Kocam Ebû Zer', iyi huylu bir kimsedir! Kulaklarımı şakırdattı, pazılarımı tombullaştırdı. Beni sevindirdi, benim de gönlüm ferah oldu. Beni 'Şık' denilen dağ başında küçük bir koyun sürücüğü olan bir kabile içerisinde buldu. Sonra beni atları kişner, develeri böğürür, ekinleri sürülüp daneler samanından ayrılı, müreffeh bir aileye kattı. Onun yanında ne konuşsam reddolunmam. Uyurum, sabah olunca da uyurum. Bol bol süt içerim, artık içecek halim kalmaz. Ebû Zer''in annesine gelince; Ebû Zer' annesi iyi huylu bir kadındır!

---

edep türündeki eserlerinde yer almıştır. Hadiste dinî ve fıkhî yönden eşler arasında sevgi ve saygıyı; aile bağlarını güçlendiren bilgiler yer almaktadır. (M. Yaşar Kandemir, "Ümmü Zer' Hadisi", *DİA*, c. 42, s. 333).

[799] Tihâme, Arabistan'ın Kızıldeniz sahilindeki dar kıyı ovasına verilen isimdir. Burada Tihâme kelimesi sözlükteki "durgun rüzgâr" anlamıyla uyuşmaktadır. (Elnure Azizova, "Tihâme", *DİA*, c. 41, s. 153-154).

Ambarları büyük, evi geniştir. Ebû Zer‘’in oğluna gelince; Ebû Zer‘’in oğlu, iyi huylu bir kimsedir! Yatağı soyulmuş hurma lifi gibi. Onu, ancak bir kuzunun budu doyurur. Ebû Zer‘’in kızına gelince; Ebû Zer‘’in kızı, iyi bir huylu kızdır! Annesine ve babasına itaatkârdır. O dilber kızın vücudu, elbiseni doldurur. Güzelliği, akranlarının kıskançlığına sebep olur. Ebû Zer‘’in cariyesine gelince; Ebû Zer‘’in cariyesi, sadakatli bir cariyedir! Aile sırlarımızı ortalığa yaymaz. Evimizin azığını döküp saçmaz. Evimizi de kuş yuvasına çevirmez, temiz tutar. Tulumlarımızda süt çalkalanırken Ebû Zer‘ çıkıp gitti. Yolda bir kadına rastladı. Kadının yanında pars gibi çevik iki çocuğu vardı. Bu iki çocuk, kadının böğrünün altındaki memeleriyle oynuyorlardı. Kocam bu kadını sevmiş, bu sebeple hemen beni boşayıp onunla evlendi. Ben de ondan sonra eşraftan bir adamla evlendim. Yürüyüşü iyi olan ata biner. Eline Hattı türü mızrak alır, evime birçok deve getirir, bana her hayvandan bir çift verip: “Ey Ümmü Zer‘! Akrabana da ver!” derdi. Ama onun bana verdiği her şeyi toplasam Ebû Zer‘’in kaplarının en küçüğünü bile doldurmaz.” dedi.

Bunun üzerine Âişe, Peygamber’in (s.a.s.) kendisine şöyle dediğini rivayet etti: “Ben, senin için Ebû Zer‘’in, Ümmü Zer‘’e olan durumundayım”.[800]

Âişe’nin Üstünlüğü

Râfızîler:[801] Peygamber (s.a.s.) Hatice bint Huveylid’den çokça bahsetmelerine rağmen bazıları (Ehl-i sünnet) Âişe’yi Peygamber’in (s.a.s.) diğer eşlerinden daha üstün tutmaya çalışmışlardır. Âişe, Peygamber’e (s.a.s.): “Yüce Allah daha hayırlısıyla tebdil ettiği hâlde, Hatice’den hâlâ çok bahsediyorsun.” dedi. Peygamber (s.a.s.): “Allah’a yemin olsun ki, ondan daha hayırlısıyla tebdil edilmedim. İnsanlar beni tekzip ettiklerinde, beni o tasdik etti, insanlar beni yalnız bıraktıklarında da beni o barındırdı. Beni malıyla mutlu etti, Allah bana başkasından evlat vermediği hâlde ondan evlat ihsan etti.” dedi.

---

[800] Müslim’in dipnotunda, Peygamber’in (s.a.s.) bu sözü Âişe’nin gönlünü almak için ve “Ben sana Ebû Zer‘’in Ümmü Zer‘’e nispeti gibiyim, şu farkla ki Ebû Zer‘ Ümmü Zer‘’i boşamıştır, ben seni boşamadım beraber yaşayacağız.” anlamında söylediği geçmektedir. Müslim,* Müslim b. el-Haccâc Ebü’l-Hüseyn el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî (ö. 261-874), *el-Câmi’ü’s-Sahîh*, thk. Muhammmed Fuâd Abdu’l-Bâkî, 5 cilt, Beyrût, Dâru İhyâu’t-türâs el-Arabî, y.y., c. 4, s. 1896.

[801] Râfizîler: Önceleri Zeyd b. Ali’den ayrılan ilk İmâmîler’e, daha sonra ise bütün Şiî fırkaları ile Şiîliğe yakın bazı bâtınî gruplara verilen isimdir. Bunların ekseri, Hz. Ali’yi Hz. Peygamber’den (s.a.s.) sonra ilk imam kabul edip, ilk üç halifenin hilâfetlerini ise reddetmektedir. (Geniş bilgi için bkz.: Mustafa Öz, “Râfizîler”, *DİA*, İstanbul, TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2007, c. 34, s. 396-397).

Cevap: Her şeyden önce, Ehl-i sünnet'in Âişe'nin, Peygamber'in (s.a.s.) eşlerinin en üstünü olduğu konusunda icma etmediklerini ifade etmek gerekir. Bilakis Ehl-i sünnet'in çoğu bu görüşte olup, Sahîhayn'de Ebû Mûsa ve Enes'ten gelen rivayeti delil olarak kullanmışlardır. Söz konusu rivayette Peygamber (s.a.s.), "Âişe'nin diğer kadınlar üzerindeki üstünlüğü, tiritin diğer yemekler üzerindeki üstünlüğü gibidir." buyurmuştur. Tirit yiyeceklerin en üstünüdür. Çünkü o, şairin, "Eğer ekmeğin katığı et olursa; işte o Allah'ın ihsan ettiği tirittir." dediği gibi, et ve ekmekten meydana gelmektedir. Bu, İbn Kuteybe ve başkalarının Peygamber'den (s.a.s.) "Dünya ve ahiret ehlinin en üstün katığı ettir." rivayetinde olduğu gibi, buğday gıdaların, et de katıkların en üstünü olduğundan dolayıdır.

Et katıkların, buğday gıdaların en üstünü olduğundan tirit de ikisinin birleşmesinden meydana gelirse yemeklerin en üstünü olacaktır. Ayrıca birçok sahih tarîkten Peygamber'in (s.a.s.), "Âişe'nin diğer kadınlara üstünlüğü, tiritin başka yemeklere olan üstünlüğü gibidir." dediği sahih olarak nakledilmiştir.

Sahîhayn'de Amr b. el-Âs (r.a.), "Ey Allah'ın Resûlü (s.a.s.) en çok kimi seversin?" dedim. Peygamber (s.a.s.): "Âişe." dedi. Ben: "Erkeklerden kim?" diye sordum. Peygamber (s.a.s.): "Âişe'nin babası." diye cevapladı. "Daha sonra kim?" dedim. "Ömer" dedi ve başka isimler de söyledi.

Bu iddiada bulunanlar; eğer rivayet sahih ise bunun manası, Allah bana daha hayırlısını onun yerine vermedi demektir. Çünkü Hatice, İslâm'ın başında başkasının yapmadığı bir şekilde Peygamber'e (s.a.s.) destek olmuştur. Bu sıkıntılı dönemde kendisine destek olması bakımından en hayırlı insandır. Âişe ise, Peygamberliğin son dönemlerinde ve dinin kemâli zamanlarında Peygamber'e (s.a.s.) eş oldu. Bu yönüyle İslâm'ın sadece ilk yıllarında yaşayanların elde edemediği ilim ve inançtan çok şey elde etti. Bu hususlardan dolayı daha faziletli oldu. Çünkü ilimde başkalarının erişemediği bir mertebeye ulaştı ve ümmet başkalarında göremediği faydayı kendisinde gördü. Böylece Hatice'nin faydalı yönü Peygamber'e (s.a.s.) has oldu. Kendisinden herhangi bir dinî meseleyi tebliğ edemedi. Ümmet-i Muhammed, Âişe'den ilim konusunda gördüğü faydayı Hatice'den göremedi. Din henüz kemâle ermediğinden, dinî tebliğde bulunup İslâm'ın kemâlinde iman edip amel edenler gibi nasip alamadı. Bir husus üzere yoğunlaşanın dikkati ve gayreti, birkaç husus üzerinde dağıtıp bölenden daha etkili olacağı malumdur. Hatice bu yönüyle Peygamber (s.a.s.) için çok faydalı olmuştur. Fakat hayırlı işler bununla sınırlı

değildir. Mesela bazı sahâbîlerin iman bakımından canıyla malıyla en çok hizmet edenler (Hamza, Ali, Sa‘d b. Muaz, Useyd b. Hudayr vb.) Peygamber'in (s.a.s.) şahsi hizmetini yapıp faydalı olan Ebû Rafi ve Enes b. Mâlik gibilerden de üstünlerdir.

Kısacası, Âişe ile Hatice'nin üstünlük meselesinde enine boyuna tartışılacak yer burası değildir. Fakat burada Ehl-i sünnet'in, Âişe'ye karşı saygı ve sevgi konusunda icma ettiğini ve Peygamber'in (s.a.s.) vefatından sonra kalan eşleri arasında Âişe'nin en sevgilisi ve en âlimi ve Müslümanların nazarında da en çok saygı duyulanı olduğu söylenebilir.

Sahih rivayetlerde sabittir ki, sahâbîler Peygamber'in (s.a.s.) Âişe'yi çok sevdiğini bildikleri için göndermek istedikleri hediyeleri Peygamber'in (s.a.s.) Âişe'nin evinde olduğu güne denk getirmeye çalışırlardı. Bu durum o kadar açıktır ki Peygamber'in (s.a.s.) diğer eşleri bunu kıskanmaya başlamışlardır. Bunun üzerine Peygamber'in (s.a.s.) kızı Fâtıma'yı yanına göndererek kendisinden Ebu Kuhâfe'nin kızı hakkında adaletli davranmasını istediler. Peygamber (s.a.s.) Fâtıma'ya cevaben, "Ey kızcağızım benim sevdiğimi sen de sevmez misin?" dedi. Fâtıma, "Evet." dedi. Peygamber (s.a.s.) "O zaman Âişe'yi sev." dedi. (Sahîhayn'de rivayet edilen bir hadistir).

Ve yine Sahîhayn'de geçen bir rivayette Peygamber (s.a.s.), "Ey Âişe, Cebrâil burada sana selam söylüyor." dedi. Âişe, "Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi onun da üzerine olsun. Sen bizim görmediklerimizi görürsün." dedi. Peygamber (s.a.s.) Sevde bint Zem‘a'dan ayrılmak isteyince, Sevde, kendi sırasını Peygamber'in (s.a.s.) izniyle Âişe'ye devretti. Peygamber'in (s.a.s.) vefat ettiği hastalığında "Bugün ben nerede kalacağım?" diyerek Âişe'nin yanında kalacağı günü sabırsızlıkla beklerdi. Daha sonra hasta olarak Âişe'nin evinde kalmak için eşlerinden izin istedi ve orada kaldı. Peygamber (s.a.s.) Âişe'nin evinde başını göğsüne dayamış bir şekilde vefat etti.

Âişe, Peygamber'in (s.a.s.) ümmeti için çok faydalı olmuştur. Usayd b. Hudayr teyemmümle ilgili âyet indiğinde "Ey Ebû Bekir ailesi bu sizin ilk bereketiniz değildir. Senin başına gelen her sıkıntıda Allah, Müslümanlar için bir hayır kılmıştır." dedi.

Daha önce Âişe'nin maruz kaldığı İfk meselesinden de beratı semadan indirilmiş ve Allah kendisini temiz olan kadınlardan kılmıştı.

Âişe'nin Müslümanlar Arasına Savaş Değil Sulh Amaçlı Çıkışı

Râfizîler: Âişe, Peygamber'in (s.a.s.) sırrını ifşa etti. Peygamber (s.a.s.) kendisine "Sen haksız olarak Ali ile savaşacaksın." demiştir. Âişe bir grup insanla beraber çıkarak Ali ile sebepsiz olarak (Ali'nin suçu olmadan) savaşa tevessül etti. Âişe bu çıkışı ile aynı zamanda Allah'ın, "*Evlerinizde oturun…*" emrine muhalefet etmiş oldu.[802] Çünkü Müslümanlar Osman'ın katledilmesi gerektiği konusunda icma etmişlerdi. Âişe kendisi de her zaman Osman'ın katledilmesini emrederdi ve katledildiği haberini duyunca sevinmişti. Bu olaydan sonra kimin halife olduğunu sordu. "Ali halife oldu" denilince Osman'ın kan davasını bahane ederek Ali ile savaşmak için çıktı. Ali'nin bu konuda suçu nedir? Talha, Zübeyr ve başkaları bu konuda Âişe'ye nasıl itaat ettiler? Bu insanlar hangi yüzle Peygamber'in karşısına çıkacaklar. Hâlbuki herhangi birimiz başkasının eşiyle konuşup onu, evinden çıkararak sefere götürse o kadının eşiyle çok şiddetli bir düşman olur. On binlerce Müslüman nasıl Âişe'ye itaat etti ve Emiru'l-mü'minin ile savaşmak için destek oldu? Hâlbuki Peygamber'in kızı miras hakkını Ebû Bekir'den talep edince hiç kimse kendisine destek olmamış, bu konuda Ebû Bekir ile bir kelime bile konuşan olmamıştır.

Cevap: Ehl-i sünnet bu konuda ve başka konularda Allah için hakkı söylemiş ve mutedil davranmışlardır. Söyledikleri haktır, doğrudur ve çelişkili değildir. Râfızîler ve diğer bidat ehlinin ise sözlerinde batıl ve çelişkili şeyler yer almaktadır. Biz inşallah bu batıl ve çelişkili hususların bir kısmına dikkat çekeceğiz. Ehl-i sünnet'e göre, "Bedir ehli" ve aynı şekilde Peygamber'in Âişe'den başka eşleri, Ebû Bekir, Osman, Ali, Talha ve Zübeyr Peygamberlerden sonra cennet halkının efendileridir. Ehl-i sünnet'e göre, cennet ehlinin hata ve günahtan salim olmaları zorunlu değildir. Bilakis küçük veya büyük günah işleyip tövbe etmeleri mümkündür. Bu hususta Müslümanlar arasında ittifak vardır. Cumhura göre şayet tövbe etmese de büyük günahlardan uzak durmakla küçük günahlar affedilir. Hatta ekseriyetin görüşüne göre büyük günahlar kendilerinden daha büyük hasenat ve kefaret olabilecek musibet ve başka şeylerle yok edilebilir.

[802] Metinde işaret edilen Ahzâb Sûresi'nin 33. âyeti: "Evlerinizde oturun, eski cahiliye âdetinde olduğu gibi açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Resûlüne itaat edin. Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden, sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor." (el-Ahzâb 33/33).

Ehl-i sünnet'in yaklaşımları bu şekilde olunca sahâbîlerle ilgili nakledilen kötülüklerin çoğu yalan ve çoğunda içtihat sahibi olduklarını ifade etmişler. Fakat insanların çoğu, sahâbîlerin nasıl içtihat edip ne düşündüklerini bilmemektedir. Faraza işledikleri fiillerde günah olsa da ya tövbe etmeleri, hasenat işlemeleri veya kefaret olabilecek musibetlere maruz kalmaları (veya başka şeyler) sebebiyle affedilmiştir. Çünkü bunların cennetlik olduklarına dair amel edilmesi zorunlu olan delil mevcuttur. Böyle bir delil mevcut olursa bu insanların cehenneme girmelerine sebep olacak bir günah işlemeleri imkânsızdır. Bu insanların herhangi biri cehennemlik bir günah üzere ölmediğine göre bunun dışında kalan başka günahlar işlemeleri cennete girmelerine bir engel oluşturmaz. Biz sahâbîlerin cennetlik olduklarını biliyoruz. Bu cennetle muayyen olanların, cehenneme girmelerine sebep oluşturup oluşturmadığını bilmediğimiz hususlarla cehennemlik olduklarına hükmedemeyiz. Çünkü cennetlik olup olmadıkları herhangi bir delille bilinmeyen sıradan Müslümanlar hakkında bile böyle karar vermek caiz değildir. Bu konuda kesin bir delalete dayanmayan delillerle hükmetmeye hakkımız yoktur. Sıradan bir Müslüman için böyle bir hüküm verme hakkımız yoksa şayet, Müslümanların en hayırlısı olan insanlar hakkında nasıl böyle bir hükümde bulunabiliriz? Bu insanların gizli ve açık durumlarının, iyiliklerinin, kötülüklerinin ve içtihatlarının ne olduğunu bilmek bize göre imkânsızdır. Bilmediğimiz bu gibi konularda konuşmak haramdır. Bundan dolayıdır ki sahâbîler arasında yaşanan bu tartışmalara girmemek, meselelerin iç yüzünü bilmeden girmekten daha hayırlıdır. Çünkü bu konulara girmek genelde meselelerin iç yüzünü bilmeden yapılmıştır ki bu da hakka karşı çıkmak gibi bir amacı olmazsa da haramdır. Hele hakkı ve gerçekleri reddetmek maksadıyla yapılırsa durum ne olur acaba? Hâlbuki Peygamber (s.a.s.), "Kadılar üç çeşittir. İkisi cehennemlik, biri cennetliktir. Hakkı bilip onunla hükmeden cennettedir. Hakk'ı bilip Hakk'a karşı hüküm veren cehennemliktir. Bilgisini alarak cahil olarak insanlar hakkında hüküm veren de cehennemdedir." demiştir. İki kişi arasında az veya çok olan dünya malı konusunda hâl böyle olursa sahâbîler hakkında birçok konuda bilmeden hüküm vermek nasıldır acaba?

Bu konu hakkında cahilce veya bildiği gibi değil de başka türlü konuşan insan, Peygamber'in yukarıda geçen uyarısına maruz kalacaktır. Eğer hakkı söylerken dahi Allah rızası için değil, kendi arzularına uyduğu için ya da başka bir hakka karşı çıkmak için söylerse aynı şekilde zem ve cezaya maruz kalmış olur.

Kur'ân ve sünnetin, Allah'ın razı olması, cenneti hak etmek ve yeryüzüne gelmiş en hayırlı ümmetin en hayırlı kişileri olması bakımından övdüğünü bilen kimse, şüpheli bir takım şeyden dolayı onların bu durumlarına karşı çıkmaz.

O şüpheli durumlardan bir kısmı şöyledir: Kur'ân ve sünnetin delaletini bilen kimse bu kesin delalete karşı şüpheli; sıhhati bilinmeyen ve bazıları yalan olan, bazılarının nasıl vuku bulduğu bilinmeyen, bazılarında insanların mazur olduğu bilinen, bazılarından tövbe ettikleri bilinen, bazılarında bu kötülükleri yok edecek kadar hasenatları olduğu bilinen konularla Kur'ân ve sünnetin delaletine karşı bu gibi konuları ileri sürmek caiz değildir. Ehl-i sünnet'in yolunda gidenin sözü istikametlidir ve hak istikamet ve itidal ehlinden olur. Yoksa delalete düşmüş bu insanlar gibi cahillik, yalan ve çelişki içerisine düşmüş olur.

Peygamber'in sırrını ifşa etti iddiasına gelince, şüphesiz Yüce Allah: "*Peygamber, eşlerinden birine gizlice bir söz söylemişti. Fakat eşi, o sözü başkalarına haber verip Allah da bunu Peygamber'e açıklayınca, Peygamber bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti. Peygamber bunu ona haber verince eşi: "Bunu sana kim bildirdi?" dedi. Peygamber: "Bilen, her şeyden haberdar olan Allah bana haber verdi."* dedi.[803]

Ömer'in, âyette belirtilenler "Âişe ve Hafsa'dır" dediği sahih rivayetlerde sabittir. İlk olarak bu ithamda bulunanlar, Kur'ân'ın günah ve masiyet içeren öncekilere ait naslarını çeşitli yollarla tevil ederek iddialarını ispat etmeye çalışıyorlar. Ehl-i sünnet ise bu günah ve masiyetleri işleyenlerin tövbe ettiklerini ve bu tövbe ile Allah'ın onların derecelerini yükselttiğini ifade ediyorlar.

Bu âyetlerin günah işleyenler hakkındaki delaleti diğer tövbe edenler hakkındaki delaletinden evla ve tercihli değildir. Bu âyetlerin, tevili geçerli ise diğerleri de geçerli, batıl ise diğerleri de daha batıldır.

İkinci olarak, Âişe ve Hafsa'nın günah işledikleri varsayılırsa da tövbe etmiş olmaları da muhtemeldir. Bu ihtimal daha da güçlü görünmektedir. Çünkü âyet: "*(Ey Peygamber eşleri!) Eğer ikiniz de Allah'a tövbe ederseniz, (yerinde olur). Çünkü kalpleriniz sapmıştı. Ve eğer Peygamber'e karşı birbirinize arka verirseniz bilesiniz ki onun dostu ve yardımcısı Allah, Cebrâil ve mü'minlerin iyileridir. Bunların ardından melekler de (ona) yardımcıdır*".[804]

---

[803] et-Tahrîm, 66/3.
[804] et-Tahrîm, 66/4.

Yüce Allah ikisini tövbe etmeye davet etmiştir. Bu iki zevcenin derecelerinin yüceliğine cennete, Peygamber'e (s.a.s.) eş olmalarına, Allah ve Resûlü ile dünya arasında serbest bırakıldıklarında Allah'ı, Resûlü'nü ve ahireti tercih ettiklerine; bundan dolayı da Allah, Peygamber'e (s.a.s.) bu eşlerin başkalarıyla değişmesini ve bunların üzerine evlenmesini haram kılmış olmasına rağmen bunların böyle bir günahtan tövbe etmemiş olmaları düşünülmemelidir. Daha sonra Peygamber (s.a.s.) için bu hususun helâl edilip edilmediği konusu da ihtilaflıdır. Peygamber'den (s.a.s.) sonra vefat etmiş ve bunlar Kur'ân'ın naslarıyla mü'minlerin anneleri olarak ifade edilmişlerdir. Ayrıca günahlardan tövbe etmek, günahları yok eden salih ameller işlemek ve günahlara kefaret olabilecek musibetlerle affedileceği daha önce ifade edilmişti.

Üçüncü olarak, Peygamber'in (s.a.s.) eşleri hakkında söylenen bu kusurlar Ehl-i beyt veya başka sahâbîlerden olup da cennetle müjdelenen insanların işledikleri kusurlara benzer ki, Ali, Ebû Cehil'in kızını Peygamber'in (s.a.s.) kızı Fâtıma üzerine kuma olarak evlilik teklifinde bulundu. Peygamber (s.a.s.) bir konuşma yaparak şöyle dedi: "Muğîreoğulları Ali'ye kızlarını nikâhlamak için benden izin istediler. Fakat kesinlikle izin vermeyeceğim. Ancak Ali b. Ebû Tâlib benim kızımı boşar ve onların kızlarıyla evlenmek isterse o başka. Fâtıma ancak ve ancak benden bir parçadır. Onu endişelendiren, Ona eziyet eden her şey beni de endişelendirir, bana da eziyet eder." Ali'nin evlenme teklifini sadece, zahiren terk edip vazgeçtiği zannedilmesi, bilakis kalbiyle terk edip bu talebinden ve girişiminden dolayı kalben tövbe etmiştir.

Aynı şekilde Peygamber müşriklerle Hudeybiye antlaşmasını gerçekleştirip ashabına: "Kurbanlarınızı kesin ve saçlarınızı tıraş edin" dediğinde, hiç kimse bu emri uygulamamıştı ve Peygamber Ümmü Seleme'nin yanına öfkeli bir şekilde girince Ümmü Seleme "Seni kim öfkelendirdi? Allah da onu öfkelendirsin." dedi. Peygamber: "Niçin öfkelenmeyeyim, ben emir veriyorum emir yerine getirilmiyor." dedi. Ümmü Seleme: "Ey Allah'ın Resûlü! Kurbanını kestir, berber çağırarak saçını tıraş etsin." dedi.

Peygamber'in emrine uymayarak günahkâr olması düşünülen biri de Ali'dir. Peygamber kendi ismini (yazılan antlaşma belgesinden) silmesini emretti. Ali, "Allah'a yemin olsun ki senin ismini silmeyeceğim." deyince Peygamber belgeyi Ali'nin elinden alıp kendisi sildi.

Peygamber'in emrini geciktirip öfkelenmesine sebebiyet veren Ali ve başka sahâbîler hakkında biri bu yaptıkları günahtır derse onun cevabı şu şekilde konuşanın sözüne benzer. "Âişe de bu konuda günah işlemiştir. Bazı insanlar ise bu itaatsizlik meselesini tevil eder ve bu insanların durumunun bu şekilde kalmayacağı ve Mekke'ye girebilecekleri umuduyla bu tevilde bulunduklarını ifade eder." Başkası ise, bu insanların geçerli bir tevilleri (mazeret) olsaydı, Peygamber öfkelenmezdi demektedir. Fakat bu insanların Peygamber'in emrini geciktirmekten dolayı tövbe edip pişman oldukları, bu günahlarını yok edecek hasenatlarının olduğu ve bu şekilde -Ali de bunların içinde olmak üzere- affedildikleri daha isabetlidir. Allah hepsinden razı olsun!

İddiacının naklettiği "Sen Ali ile haksız olarak savaşacaksın." hadisi ise ne muteber ilim kitaplarda mevcuttur ne de bilinen bir senedi vardır. Bu hadis sahih hadislerden çok mevzu ve yalan hadislere benzemektedir. Kesin olarak yalandır da denilebilir. Çünkü Âişe savaşmadı ve savaş için çıkmadı. Âişe sırf Müslümanların arasını bulmak için çıkmıştı. Bu çıkışında Müslümanlar için bir maslahat düşünmüştü. Fakat daha sonra çıkmayı terk edip böyle bir girişimde bulunmamasının daha uygun olduğunu anlamıştır. Hatta Âişe bu çıkışını hatırladığında üzülür ve başörtüsü gözyaşıyla ıslanıncaya kadar ağlardı.

Selefin çoğu içine düşmüş oldukları bu savaştan dolayı pişmanlık duymuşlardır. Talha, Zübeyr ve Ali pişman olmuşlardır. Allah hepsinden razı olsun. Cemel günü bunların savaşmak gibi bir niyetleri yoktu. Savaş onların iradesi dışında meydana geldi. Çünkü Ali, Talha ve Zübeyr'in mektuplaştıkları ve insanların maslahatına olan bir noktada ittifak etmek istedikleri ve fırsat bulduklarında fitne ehli olan, Osman'ın katillerinin peşine düşeceklerini kastetmişlerdi. Ali, Osman'ın katline razı olmadığını ve katledenlere de destek olmadığını yeminle ifade ediyordu. Şöyle yemin ederdi: "Vallahi Osman'ı ben öldürmedim ve öldürmeye yeltenmedim". Ali yeminine bağlı bir insandır. Katiller (yakalanıp cezaya çarptırılmaktan) korktular ve Talha ile Zübeyr'in askerlerine saldırdılar. Talha ve Zübeyr, Ali'nin kendilerine saldırdığını zannettiler ve kendilerini savunmaya geçtiler. Aynı şekilde Ali de kendisine karşı bir saldırının yapıldığını düşünmüş ve savunmaya geçmiştir. Böylece bu fitne onların iradesi dışında meydana geldi. Âişe devesi üzerindeydi, ne savaştı ne de savaş emri verdi. Rivayetleri iyi bilen birçok kişinin naklettiği böyleydi.

İddiacının, Allah'ın "*Evlerinizde oturun, eski cahiliye âdetinde olduğu gibi açılıp saçılmayın...*"[805] emrine muhalefet etti iddiasına gelince, Âişe (r.a.) önceki cahiliye kadınları gibi açılıp saçılmamıştı. Evde oturmayı emretmek, emredilen bir maslahat söz konusu olduğunda evden çıkmaya ters değildir. Bu Hac, Umre ya da eşiyle beraber sefere çıkması gibidir. Çünkü bu âyet Peygamber'in sağlığında inmiş ve âyetin inişinden sonra eşleriyle sefere çıkmıştır. Vedâ haccında Âişe ve başka eşleriyle sefere çıktığı ve Âişe kardeşi Abdurrahman b. Ebû Bekir'in arkasına bindirip Ten'im mıntıkasından ihrama girmesini sağladığı gibi. Vedâ haccı, Peygamber'in vefatında üç aydan az bir mühlet içerisinde bu âyetin nüzûlundan sonra vuku bulmuştur. Bundan dolayıdır ki Peygamber'in eşleri Ömer'in dönemi ve başka dönemlerde Peygamber'le çıktıkları gibi hac yolculuğuna çıkarlardı. Ömer onların kervanlarına Osman veya Abdurrahman b. Avf'ı görevlendirirdi. Peygamber'in eşlerinin maslahat gereği sefere çıkmaları caiz olunca, Âişe de buna dayanarak Müslümanların maslahatı için caiz görmüş bu konuyu o duruma tevil etmiştir.

İşte bu Yüce Allah'ın: "*Ey iman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret olması hali müstesna, mallarınızı, bâtıl* (haksız ve haram yollar) *ile aranızda* (alıp vererek) *yemeyin. Ve kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah, sizi esirgeyecektir*." sözü[806] Müslümanların birbirini öldürtmekten nehyetmektedir.

Hucûrat Sûresi 11. âyette geçen: "*…Kendi kendinizi ayıplamayın…*"[807] ve "*Bu iftirayı işittiğinizde erkek ve kadın mü'minlerin, kendi vicdanları ile hüsnüzanda bulunup da: "Bu, apaçık bir iftiradır" demeleri gerekmez miydi?*" âyetlerinde olduğu gibi.[808]

Peygamber'in (s.a.v.) şu sözü de böyledir: "Kanlarınız, mallarınız, ırzlarınız bu gün, bu ay ve bu beldede olduğu gibi haramdır". Aynı şekilde Peygamber'in şu sözü de böyledir. "İki Müslüman kılıçlarıyla karşı karşıya geldikleri zaman, ölen de öldüren de ateştedir." denildi ki: "Bu katildir. Maktul olanın suçu ne Ey Allah

---

[805] el-Ahzâb 33/33.

[806] en-Nisâ, 4/29.

[807] "Ey müminler! Bir topluluk diğer bir topluluğu alaya almasın. Belki de onlar, kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da kadınları alaya almasınlar. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Kendi kendinizi ayıplamayın, birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fâsıklık ne kötü bir isimdir! Kim de tevbe etmezse işte onlar zalimlerdir". (el-Hucûrat, 49/11).

[808] "Bu iftirayı işittiğinizde erkek ve kadın müminlerin, kendi vicdanları ile hüsnüzanda bulunup da: "Bu, apaçık bir iftiradır" demeleri gerekmez miydi?". (en-Nûr, 24/12).

Resûlü" denildi. Peygamber 'O da karşıdakini katletmek için gayret sarf etmiştir' dedi.

Biri şöyle diyecek olursa, Ali ve onunla savaşanlar, kılıçlarıyla karşı karşıya gelmişlerdi. Bu şekilde Müslümanların kanını helâl görmüşlerdi. Hadiste geçen tehdidin kapsamına girmeleri gerekirdi.

Cevabı şu şekilde olurdu: Bu tehdit içtihat edip te'vilde bulunanları -hatalı olsalar da- içermez. Yüce Allah, mü'minlerin duâsında şöyle buyurmuştur: "*Ey Rabbimiz unutur ya da yanılırsak bizi sorumlu tutma.*"[809] Yüce Allah "Ben de yerine getirdim" demiştir. Böylece mü'minlerin unutma ve hataları affedilmiş, hatalı müçtehidin de hatası affedilmiştir. Müslümanlarla savaşmakta olan bu insanlar affedilmişse, Âişe için de evinde oturmamaktan dolayı af söz konusudur.

Ve biri şöyle derse: Peygamber (s.a.s.), "Medine'nin pislikleri yok olur ve güzellikleri ortaya çıkar."; yine Peygamber (s.a.s.) "Medine'yi sevmeyerek terk edenin yerine, Allah daha hayırlısını getirir." Bu hadisi Mâlik *Muvatta*'da naklediyor. Sahîhayn'de Zeyd b. Sâbit'ten aynı şekilde rivayet edilmiştir ki Peygamber (Medine'yi kastederek), "Tayyibedir. Ateşin demirin pasını yok ettiği gibi kötü insanları yok eder." demiştir. Başka bir lafızda "Ateşin gümüşün pasını yok ettiği gibi kötülükleri yok eder." buyurmuştur. Ali önceki halifeler gibi Medine'de kalmayıp Medine'yi terk ettiği için Müslümanların birliğini sağlayamadı.

Cevap şöyle olurdu: Ali'den daha aşağı bir derecede olan müçtehitlere bile bu tehdit şamil değildir. Ali'yi bu içtihadından dolayı kapsamaması evladır. Bu şekilde Âişe'nin çıkış sebebine de cevap verilebilir. Ayrıca içtihat eden isabet etmezse, Kitap ve Sünnetle affedildiği sabittir.

İddiacının "Bir grup insan Ali ile sebepsiz savaşmak için çıktı" iddiası ise; ilk olarak bu, Âişe'ye iftiradır. Çünkü o, savaşmak niyetiyle çıkmamıştı. Aynı şekilde Zübeyr ve Talha'nın niyeti de Ali ile savaşmak değildi. Faraza savaş niyetiyle çıktıkları kabul edilecek olursa bu savaş Yüce Allah'ın şu sözünde zikredilen savaş olabilir. "*Eğer mü'minlerden iki gurup birbirleriyle vuruşurlarsa aralarını düzeltin. Şayet biri ötekine saldırırsa, Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran tarafla savaşın. Eğer dönerse artık aralarını adaletle düzeltin ve (her işte) adaletli davranın.*

[809] el-Bakara, 2/286.

Şüphesiz ki Allah, âdil davrananları sever". "*Mü'minler ancak kardeştirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun ki esirgenesiniz*".[810]

Yüce Allah bu savaşanları kardeş kabul etmiştir. Böyle bir hüküm Ali ve karşıtlarından daha aşağı bir mertebede olanlar için geçerli ise bunlar için evla ile sabittir.

İddiacının "Müslümanlar Osman'ın katli konusunda icmâ etmişler." sözünün cevabı birkaç şekilde verilebilir:

Birincisi, her şeyden önce bu iddia apaçık bir yalandır. Çünkü Müslümanlar Osman'ın katlini emretmemiştir. Bu olaya iştirak etmemiş ve rıza göstermemiştir. Bunun izahı, delil olarak Müslümanların çoğu Medine'de değil Mekke, Yemen, Şam, Küfe, Basra ve Horasan'da idi. Medine halkı Müslümanların bir kısmı idi.

İkinci olarak, Osman'ın katline Müslümanların önde gelenlerinden hiçbiri iştirak etmemiş, katlini emretmemiştir. Osman'ı yeryüzünde fesat çıkaran kabile ve fitnecilerin oluşturduğu gruplar katletti. Ali her zaman yemin ederek "Ben Osman'ı öldürmedim katline destek olmadım. Ey Allah'ım! Osman'ı öldürenleri her yerde kahret." diye bedduada bulunurdu.

Bu konuda söylenmesi mümkün olan en büyük iddia şudur: Osman'a en büyük yardımı yapamadılar, gevşek davranarak yardımsız bıraktılar ve böylece fesatçılara bu fırsatı verdiler. Bu şekilde davranmanın da birkaç izahı vardır. Sorunun bu dereceye geleceğini tahmin edememek gibi. Bunun böyle bir noktaya geleceğini tahmin etmiş olsalardı, bu fitnenin önüne geçer ve yok ederlerdi.

Bundan dolayıdır ki Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Bir de öyle bir fitneden sakının ki o, içinizden sadece zulmedenlere erişmekle kalmaz (umuma sirayet ve hepsini perişan eder). Biliniz ki, Allah'ın azabı şiddetlidir*".[811]

Muhakkak zalimler zulüm yaparlar ve bundan dolayı insanların başına zulüm etmeyenleri bile içine alan bir fitne gelir. O zaman zulüm etmeyenler de bu fitneyi bertaraf etmekten aciz kalırlar. Zulüm baştan engellenip önlenirse o zaman fitnenin sebebi yok edildiğinden herkes kurtulmuş olur.

Üçüncü olarak, bu Râfizîlerin tenakuz ve yalanın son noktasında oldukları söylenebilir. Çünkü bilinen bir husustur ki, insanlar Osman'ın hilafetinde icma ettikleri kadar onun katlinde icma etmemişlerdir. Onlar Osman'a bütün yeryüzünde

[810] el- Hucûrat, 49/9-10.
[811] el-Enfâl, 8/25.

biat ettiler. Eğer zahir olan bir icmayla ihticac edilirse, biat üzerinde icma edildiği için hak olması gerekir. Eğer bu icma açık değilse, o hâlde onların Osman'ın katlinde icma edildiği iddiası batıldır. Ayrıca onun katline karışan ancak bir grup insandır. Bundan başka, Râfizîler onun biatına olan icmayı reddederler ve derler ki: Hak ehli korkudan ve istemeyerek icma ettiler. Malumdur ki, eğer hepsi icma etselerdi biri derdi ki: Onlar Osman'ın katli konusunda isteksizlerdi. Ancak korku ve kendilerini korumak için sustular. Bu dediği hakka daha yakın olurdu. Çünkü bu durum şu şekilde cereyan ederdi; biri imamların katlini istese, bu konuda kendisine karşı çıkacak olanları korkutabilir. İmama biat etmek isteyen kimse ise kendisine bu konuda muhalefet edeni korkutamaz. Çünkü katli isteyen kötülüğe, kan dökmeye ve insanları korkutmaya biat isteyenden daha isteklidir.

Eğer insanların hepsinin katilde payı olduğu düşünülürse, nasıl olur da -Hasan b. Ali ve Abdullah b. Zübeyr vb. gibi- onu kendi evinde koruyanlar olduğu hâlde hepsi bir ağızdan bunu inkâr ederler?

Ve yine denilebilir ki, Müslümanların Ebû Bekir'in hilafetine olan icmaları, Ali'nin hilafetine ve Osman'ın katline olan icmalarından daha güçlüydü. Çünkü Ebû Bekir'in biatında Sa'd b. Ubade gibi birkaç kişi muhalefet etmişti. Sa'd'in muhalefet sebebi de biliniyordu. Allah (c.c.) kendisini affetsin ve kendisinden razı olsun. Sa'd; salih, İslâm'a ilk girenlerden ve cennet ehli olan ensardandır. Cennetle müjdelenen ensardan biridir. Âişe'nin İfk Hadisesi'nde yine Sa'd, münafıkların başı olan Abdullah b. Übey'i savununca Âişe "Bu hadiseden önce salih biridir. Fakat ırkçılık kendisini alıp götürdü." dedi.

Birden fazla yerde cennetle müjdelenmiş olan bir insanın tövbe edebileceği, hasenatın yok edebileceği veya başına gelen musibetlerinin kefaret olabileceği veya başka türlü affedebileceği günahları olabileceği söylendi. Bir Müslüman günah işlediğinde kendisinden cehennem cezasını defetmek için on sebep vardır. Üçü kendisinde, üçü insanlarda, dördünü de Yüce Allah kendisine ikram eder (fırsat verir) ki, bunlar tövbe, istiğfar, günahları yok eden hasenat, Müslümanların duâsı kendisine salih amelleri bağışlaması, Peygamber'in şefaati, dünyada kefaret olabilecek musibetler, berzah kıyamet arasında ve Yüce Allah'ın kendi faziletiyle affetmesidir.

Burada ifade edilmek istenen icmanın açık ve malum olmasıdır. Bu icmaı inkâr edenlerin Osman'ın katline dair icmaı iddia etmeleri nasıl mümkün olabilir? Hatta Ali ile beraber savaşmaktan geri kalanlar, Osman'ın katlini ittifak edenlerin

birkaç katı kadardır. Ali zamanında insanlar üç gruba ayrıldılar: Bir grup onunla beraber savaştı. Bir grup ona karşı savaştı. Bir grup da ne onunla savaştı ne de onunla savaşarak destek oldular. İlk Müslümanların çoğu bu son grupta yer aldılar. Şayet Ali'den sadece Muaviye'yle beraber savaşıp kendisinin ayrılan ve Muaviye'yle beraber biat etmeyenler dikkate alırsa, Osman'ı şehit edenlerin kat kat oldukları görülecektir. Osman'ın katline karşı çıkanlar, Ali'yle savaşanların birkaç katıdır. Eğer iddiacının "İnsanlar Ali ile savaşmak konusunda ittifak ettiler." sözü batıl ise onun "Osman'ın katli konusunda icma ettikleri" sözü daha da batıldır.

"Onlar Osman'ın katli konusunda ittifak ettiler. Çünkü bu olay herkesin gözü önünde cereyan etti ve engellenmedi." demek caiz ise şöyle diyenin "Onlar Ali ile savaşmakta ve biat etmemekte icma ettiler." sözü daha da caizdir. Çünkü bu da herkesin gözü önünde cereyan etti ve engellenmedi.

Eğer "Ali taraftarları insanları biat etmeye, bütün insanları onunla beraber bir araya getirmeye, onunla savaşanları engellemeye güçleri yetmediğinden onu mahsur kaldığında koruyamadılar" denilirse,

Eğer "Alinin ashabı kendisine yardım etmediler ve kusur işlediler. Böylece Ali'ye karşı yapılan savaşlara engel olamadılar savaşanları etkisiz hale getiremediler veya insanları Ali'nin yanında toplayamadılar." denilirse,

"Osman taraftarları da onu yardımsız bıraktılar ve kusur işlediler böylece katiller de böyle bir fırsat buldular." denilebilir.

Sonra ümmetin çoğunun karşı olması, ona yardım etmek ve intikamını katillerden almak istemelerine rağmen, katledilmesi için Müslümanların icma ettiklerin iddia etmek, yalan olma bakımından "Ümmet Hüseyin'in katlinde icma etti." iddiasından daha açıktır.

Eğer biri, "Hüseyin insanların icmaıyla katledildi. Çünkü onunla savaşıp, onu katledenlere karşı hiç kimse engel olmamıştı." derse bu iddiada bulunanın yalanı, "Osman'ın ümmetin icmaı ile katledildi." diyenin yalanından daha açık değildir. Çünkü ümmet Osman'ın katline daha fazla tepki göstermiş, onun katillerini cezalandırmak için ordular oluşturulmuştur. Hüseyin için oluşturulmadığı gibi onun katillerini cezalandırmak gibi bir teşebbüste de bulunulmamıştır. Ayrıca Hüseyin'in katledilmesi, fitne ve fesat doğurması ve Müslümanların tepki göstermesi bakımından Osman'ın katli kadar büyük olmamıştır. Çünkü Osman ilk Müslüman ve muhacirlerden olup Ali, Talha ve Zübeyr dengindedir. Osman, Müslümanlar

icmaıyla halife seçilmiş, halife olmak için kılıç çekmemiş, halife olmak için kimseyi katletmemiştir. Onun döneminde Müslümanlar kâfirlere karşı kılıç çekerlerdi ve yine onun döneminde Ebû Bekir ve Hz. Ömer devrinde olduğu gibi kılıç ehli kıbleye değil kâfirlere karşı çekilirdi. Dahası halife olduğu hâlde katli istendi, O da sabretti ve kendini savunmayıp katledildi. Şüphesiz bunun mükâfatı ve onu katledenlerin günahı halifelik talebiyle çıkıp elde edemeyen ve rakipleriyle savaşmak suretiyle kendini savunduğu hâlde katledilen gibi değildir.

Şüphesiz kendi ve iradesini müdafaa etmek için savaşmak, idareyi başkalarının elinden almak için savaşmaktan daha haklıdır. Osman bunu bile yapmayıp ne kendisini ne de bulunduğu makamı savunmuştur. Durum bu olunca Hüseyin'den daha üstün bir durum arz ediyor. Onu katletmek de Hüseyin'i katletmekten daha çirkindir; nasıl ki Hasan halifelik için savaşmayıp savaşı terk etmekle, ümmetin arasını bulmakla Peygamber (s.a.s.) onu methetmiş ve demiştir ki, "Evladım efendi bir insandır. Allah (c.c.) onunla Müslümanların iki büyük grubunu sulh edecektir".

Osman'ın intikamını Muaviye ve Şam halkı, Hüseyin'in intikamını ise el-Muhtar b. Ebû Ubeydullah es-Sakafi ve yandaşları talep etmiştir. Muaviye'nin, el-Muhtar'dan daha hayırlı bir insan olduğunu akıllı olan herkes rahatlıkla fark edebilir. Çünkü el-Muhtar kezzab ve Peygamberlik iddiasında bulunmuştu. Peygamber'in (s.a.s.) "Sakif'te yalancı ve helak edici insanlar çıkacaktır." dediği sahih rivayetlerde sabittir. Yalancı olan el-Muhtar'dır. Helak eden de el-Haccac b. Yusuf'tur. el-Muhtar denilen bu adamın babası sâlih bir insandı. Mecusilerle yapılan savaşta şehit düşen Ebû Ubeyd es-Sakafî'dir. Bacısı Safiyye bint Ebû Ubeyd, Abdullah b. Ömer'in eşi ve sâlih bir kadındır ama el-Muhtar kötü bir insandı.

İddiacının: "Âişe her zaman Osman'ın katlini emreder ve her zaman, "onu katledin" derdi. Katledildiği haberini alınca sevinmişti." sözüne gelince; bu iddiacıya ilk önce Âişe'den böyle söylediğine dair nakil nerede? diye sorulur. İkinci olarak, Âişe'den sahih olarak nakledilen şey, bu sözü tekzip etmekte ve Âişe'nin Osman'ın katline karşı çıktığını ve katilleri kınayıp kardeşi Muhammed ve başkalarına katil cinayetine iştirak ettikleri için bedduâda bulunduğunu göstermektedir. Üçüncü olarak, farz et ki sahâbîlerden biri -Âişe veya başkası- öfkeli olarak hoş görülmeyen bazı hususlardan dolayı bu sözü söylemiştir. Bu sahâbînin sözü hüccet değildir. Bu sözü söyleyenin de söylediği kişinin de imanına zarar vermez. Bu iki şahıs Allah

dostu ve cennetlik olabilirler. Biri diğerinin katlini caiz görebilir. Hatta kâfir olduğunu bile düşünebilir, fakat bu düşüncesinde hatalıdır.

Ali ve başkalarından Sahîhayn'de sabit olan Hâtıb b. Ebû Beltea'nın meselesi gibi. Hâtıb, Bedir ve Hudeybiye'de bulunmuş bir zattır. Sahih rivayetlerde onun kölesinin şöyle dediği sabittir: "Ey Allah Resûlü Allah'a yemin ederim ki Hâtib cehennemliktir. Peygamber: "Yalan söyledin, çünkü o Bedir ve Hudeybiye'de bulunmuştur." dedi. Ali'nin rivayet ettiği hadiste Hâtıb'ın müşriklere mektup yazarak Peygamber'in Mekke'ye sefer yapacağını bildirmiştir. Yüce Allah bu Peygamberine haber verince Peygamber Ali ve Zübeyr'e, "Hâh bahçesine[812] ulaşana kadar gidin, orada deveye binmiş bir kadın bulacaksınız. Bu kadının yanında bir mektup vardır." demiştir. Ali ve Zübeyr mektubu yakalayıp getirince Peygamber "Ey Hâtıb bu nedir?" dedi. Hâtıb: "Ey Allah'ın Resûlü, ben bunu dinimden döndüğümden veya küfre rıza gösterdiğimden dolayı yapmadım. Fakat ben Kureyş içerisinde onlardan olmadığım hâlde onlara intisap etmişim. Seninle beraber olan bütün muhacirlerin yakınlarını korumak için Mekke'de akrabaları vardır. Bundan dolayı Mekkelilerin yanında bir iyiliğim olsun ki yakınlarımı korusunlar." deyince Ömer: "Ey Allah'ın Resûlü, müsaade et bu münafığın boynunu vurayım." dedi. Peygamber: "Bu adam Bedir'de bulundu. Yüce Allah'ın Bedir ehline bakıp, "İstediğiniz ameli yapın, ben sizi affettim." demediğini nereden bilirsin" dedi.

Yüce Allah da: "*Ey iman edenler! Eğer benim yolumda savaşmak ve rızamı kazanmak için çıkmışsanız, benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanlara sevgi göstererek, gizli muhabbet besleyerek onları dost edinmeyin. Oysa onlar, size gelen gerçeği inkâr etmişlerdir. Rabbiniz Allah'a inandığınızdan dolayı Peygamber'i de sizi de yurdunuzdan çıkarıyorlar. Ben, sizin saklı tuttuğunuzu da, açığa vurduğunuzu da en iyi bilenim. Sizden kim bunu yaparsa (onları dost edinirse) doğru yoldan sapmış olur*." Mümtehine Sûresi'nin başındaki âyeti indirdi.[813]

Bu olayın sıhhati konusunda ilim ehli ittifak etmiştir. Onlara göre mütevatirdir. Aynı zamanda tefsir, hadis, meğazi, siyer, tarih, fıkıh ve başka ulemaca bilinen bir meseledir. Ali kendi hilafeti zamanında fitne olayından sonra bu meseleyi anlatırdı. Ali'nin kâtibi Abdullah b. Ebû Rafi ilk Müslümanların affedildiğini

[812] روضة خاخ

[813] el-Mümtehine, 60/1.

göstermek için Ali'den bu olayı nakletmiştir. Velev ki kendilerinde bilinen bazı olaylar meydana gelmişse de.

Çünkü Hâtıb b. Ebû Beltea için böyle bir durum varsa Osman, Ali, Talha ve Zübeyr Müslümanların ittifakıyla Hâtıb'tan daha üstündürler. Hâtıb kendi yandaşlarına kötülük etmiş, suçu müşriklere mektup göndermek ve Peygamber ve ashabına karşı onlara yardım etmekti. Böyle bir suç zikredilen sahâbîlere isnad edilen suçtan daha büyüktür. Buna rağmen Peygamber, Bedir ve Hudeybiye'de bulunduğundan dolayı affedildiğini ifade etmiş, cehenneme gireceğini söyleyeni yalanlayarak katledilmesine de müsaade etmemiştir. Hal bu iken Ömer: "Müsaade et de bu münafığın boynunu vurayım." demiş ve münafık olduğunu niteleyerek katlini helâl görmüştür. Bu şekilde hareket etmek ve bu şekilde düşünmek Hâtıb ve Ömer'in imanlarına zarar vermemiş, Hatib'in cennet ehli olmasına da engel teşkil etmemiştir.

Sahîhayn ve başka eserlerde İfk hadisi meselesinde, Peygamber minber üzerinde münafıkların başı Abdullah b. Übey'in neden böyle yaptığını ifade etmek üzere: "Eşim hakkında bana zararı olan kişinin neden böyle davrandığını kim izah edebilir? Allah'a yemin olsun ki eşim ve eşim hadisesinde itham edilen hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum." dedi.

Ölümünden dolayı Rahman'ın arşı titreyen ve Allah için hiçbir konuda başkalarının söylediklerine aldırış etmeyen hatta müttefikleri olan Beni Kurayza hakkında, savaşanları öldürülecek, çocukları esir alınacak, malları da ganimet olacak diye hükmeden ve bu hükmüyle Peygamber'i memnun edip Peygamber: "Sen onların hakkında yedi kat semavatın üstünden gelen hükümle hükmettin." dediği Evs kabilesi reisi Sa'd b. Muaz ayağa kalktı ve: "Ey Allah'ın Resûlü! Biz sana izah edebiliriz. Eğer Evs kardeşlerimizden biri olsaydı biz onun boynunu vururduk. Eğer Hazrec kardeşlerimizden biri ise sen bize emreder biz de onun hakkında senin emrini uygularız." dedi. Bunun üzerine Sa'd b. Ubâde ayağa kalktı ve: "Yalan söylüyorsun Allah'a yemin olsun ki onu öldüremezsin buna gücün de yetmez." dedi. Üseyd b. Hudayr ayağa kalktı: "Sen yalan söylüyorsun Allah'a yemin olsun ki onu öldüreceğiz. Sen münafıksın, münafıkların savunmasını yapıyorsun." dedi. Böylece Peygamber minberden inip teskin etmeseydi –neredeyse- Evs ile Hazrec arasında bir fitne kopacaktı.

Adı geçen bu üç zat sabikun-i evvelinin seçkin insanlarındandır. Fakat Üseyd, Sa'd b. Ubâde'ye "Sen münafıkları savunan bir münafıksın" dedi. Ama bu Allah'a

iman etmiş cennetlik bir insan diğeri de Allah'a iman etmiş bir insandır. Bu insan diğerini bir yoruma dayanarak kâfir olmadığı hâlde tekfir ettiğini göstermektedir.

Sahîhayn'deki Utbân b. Mâlik'in hadisi de böyledir. Peygamber bir grup sahâbîsiyle Utbân'ın evinde namaz kılmaya başladığında, sahâbîler kendi aralarında konuşmaya başlamış ve bunun vebalini Mâlik b. ed-Dehşem'e mâl etmişlerdir. Peygamber'in kendisine bedduâ edip helak olmasını arzulamışlardı. Peygamber namazını bitirmiş ve "Allah'ın bir olduğuna benim de O'nun Resûlü olduğuma şehadet etmiyor mu?" demiştir. "Evet, bu sözü söylüyor fakat kalbinden değil." diye cevap verildi. Peygamber: "Allah'ın bir, benim de O'nun Resûlü olduğuma şehadet eden hiçbir insan cehenneme girmeyecek veya cehennem onu yakmayacak." dedi.

Durum böyle olunca sahâbîlerden biri -Âişe, Ammar b. Yasir veya başkaları- başka sahâbîleri tekfir ettiği sabit olmuşsa: Osman veya başkasını ya da tevile dayanarak katlini helal görmüşse bu zikredilen tevil babından olup bu insanların ne imanına ne de cennetlik olmalarına zarar verir. Tekrar ifade edelim ki Osman, Hâtıb b. Ebû Beltea, Ömer de Ammâr b. Yâsir'den ve başkalarından daha üstündürler. Hâtıb'ın işlediği suçu Osman'ın suçundan daha büyüktür. Hâtıb affedilmişse Osman'ın affedilmesi evladır. Ömer ve Üseyd b. Hudayr gibileri tekfir ve katli helal görme konusunda içtihad etmeleri ve isabetsiz olması mümkün ise böyle bir içtihadın Âişe ve Ammâr'dan sudur etmesi evladır.

Dördüncü olarak: Âişe'nin Osman'ı tenkit ettiğine dair rivayetler sahih ise ya doğru ya da hatalı tenkitler olabilir. Eğer doğru ise o zaman Âişe için bir kusur değil, eğer hatalı ise Osman için bir kusur teşkil etmez. Âişe ve Osman'ın aynı anda hatalı olmaları mümkün değildir. Ayrıca Âişe'nin Osman'ın katledilmesinden dolayı acı çektiği, katilleri kınadığı ve onlardan intikam alınmasını talep ettiği açıktır. Öyle ki Cemel olayına gitmekten de pişman olmuştur. Eğer pişman olması Ali'nin faziletli bir insan olduğuna ve Ali'nin haklı olduğunun itirafı anlamına geliyorsa aynı şekilde bu, Osman'ın faziletli ve haklı olduğunu itiraf etmek anlamına gelmektedir.

İddiacının, "Âişe kimin halife olduğunu sordu. Ali dediler. Bunun üzerine Osman'ın intikamını almak için Ali ile savaşmaya çıktı. Ali'nin ne gibi suçu olabilir?" iddiası ise, ilk olarak "Âişe, Talha ve Zübeyr; Ali'yi, Osman'ı katletti diye suçladı ve onunla bunun için savaştılar." sözü apaçık bir yalandır. Onlar Ali tarafına geçen katilleri istediler. Onlar kendileri gibi Ali'nin de Osman'ın katlinden berî olduğunu biliyorlardı. Fakat katiller Ali'ye sığındılar onlar da Ali'den katilleri

cezalandırmasını istediler. Fakat kendileri de Ali de bunları cezalandıramazdı. Çünkü bunları koruyup kollayan aşiretleri vardı.

Fitne meydana gelirse akıllılar sefihlere engel olmaktan aciz kalırlar. Böylece bu büyük insanlar (Allah onlardan razı olsun) fitnenin ateşini söndürmekte aciz kaldılar. Zaten fitnelerin özelliği budur. Yüce Allah buyurdu ki: "*Bir de öyle bir fitneden sakının ki o, içinizden sadece zulmedenlere erişmekle kalmaz (umuma sirayet ve hepsini perişan eder). Biliniz ki, Allah'ın azabı şiddetlidir*".[814]

Râfızîler: "Ali, Osman'ın katlini hatta Ebû Bekir ve Ömer'in katlini bile helâl görüyordu." derler ve Osman'ın katline yardım etmeyi de ibadet görüyorlardı. Böyle düşünen bir grup "Ali'nin bu konuda suçu ne olabilir" der mi? Bu şekilde Ali'yi bu suçlardan temiz kabul etmek ancak Ehl-i sünnet'in söyledikleriyle örtüşür. Unutulmamalı ki Râfızîler insanlar içerisinde ancak çelişki içinde olanlardır.

İddiacının "Talha, Zübeyr ve başkaları Âişe'ye nasıl uydular? Hangi yüzle Peygamber'in karşısına çıkacaklar? Hâlbuki herhangi birimiz başkasının eşiyle konuşur onu evinden dışarı çıkarır ve onu sefere götürürse o insanın en şiddetli düşmanı olur." sözüne gelince;

Bu iddia Râfizîlerin çelişki ve cahilliklerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü onlar Âişe'yi büyük günahlarla, hatta bazıları kendisini Allah'ın âyet indirip tebriz ettiği zina ile itham etmektedir.

Bu Râfizîler Peygamberlerin eşleri Âişe ve Nûh'un eşini zina ile itham ederek bizim Peygamberimize ve diğer Peygamberlere, münafıkların Peygamberlere yaptığı eziyeti yapmışlardır. Bununla beraber Talha ve Zübeyr'i de Âişe'yi Mekke'den Basra'ya götürüp sefere çıkardıkları için eleştirirler. Hâlbuki bunda herhangi bir zina şüphesi yoktur. Acaba bunlar cahillik ve çelişki bakımından insanların en büyüğü değiller mi? Ehl-i sünnet'e göre hiçbir Peygamberin eşi kesinlikle zina işlememiştir.

Onların (iddiacıların) çelişkilerinden biri de Talha ve Zübeyr'i tenkid etmek için Âişe'yi överler. Fakat bu tenkidin Talha ve Zübeyr hakkında geçerli olursa Ali hakkında daha geçerli olduğunu düşünmüyorlar. Çünkü Talha ve Zübeyr, Âişe'ye uymuş, emrine itaat etmiş ve kendisine saygı duymuşlardır. Talha, Zübeyr ve Âişe kötülük yapma ve kötülüğe destek olma bakımından insanların en uzak olanlarıdır. Bir Râfizî'nin Talha ve Zübeyr'i eleştirerek "Hangi yüzle Peygamber'in huzuruna çıkacaksınız? Çünkü herhangi birimiz başkasının eşiyle konuşur ve evinden

[814] el-Enfâl, 8/25.

çıkararak sefere götürse" diyebiliyorsa bu kendisini kraliçe yerine koymak ve emriyle hareket ederek itaat etmektir. Kötülük için değildir. Nasibi olan biri (Ali karşıtı) şöyle diyebilir: "Peygamber'in eşiyle savaşan ve kendi taraftarlarına kendisine musallat edip devesini öldürten ve onu devesinden aşağı düşüren adam hangi yüzle Peygamber'in huzuruna çıkacaktır? Âişe'nin düşmanları kendisini esir etmek isteyen düşmanların eline düşmüş gibiydi." Kişinin eşine düşmanlarını musallat etmek, saygısızlık yapmak, onu küçük düşürmek ve esir durumuna düşürmek, onun yanına izin alarak hiç kimsenin girmediği onun haramını hiç kimsenin çiğnemediği bir şekilde evinden çıkarmaktan daha kötüdür. Âişe'yi orduda ne Talha ne Zübeyr ne de başka yabancılar götürüyordu. Bilakis orduda onun mahremleri olan bacısı oğlu Abdullah b. Zübeyr'dir. İbn Zübeyr Âişe'yle baş başa kalması kitap, sünnet ve icma ile caizdir. Aynı şekilde kadının kendi mahremiyle yolculuk yapması da kitap, sünnet ve icma ile caizdir. Âişe mahremleriyle sefere çıkmıştı. Âişe'yle savaşan askerler ise bunların içerisinde kardeşi Muhammed b. Ebû Bekir elini kendisine uzatmasaydı yabancılar elini uzatacaktı. Bundan dolayı Âişe kendisine elini uzatana bedduâ etti. (Muhammed) "Ey ablacığım, ahiretten önce dünyada olsun." dedi. Daha sonra (Muhammed) mısırda ateşte yandı.

Kötüleyen biri, "Hüseyin'in katli sırasında ailesi esir edildi. Âişe'ye yapılan muameleden başka bir muamele yapılmadı onlara. Evine iade edildi ve nafakası temin edildi. Böyle bir muamele esir almak ve Peygamberliğin saygınlığını çiğnemek ise Âişe de aynı şekilde esir edildi ve Peygambere olan saygı ihlal edildi." diyebilir. Bu kötüleyen insanlar böyle uygulamaları çirkin göstermek ve Hüseyin'in kızı Fâtıma'nın köle edilmek istendiğini iddia ediyorlar. Fâtıma'nın da "Hayır! Allah'a yemin olsun dinimizi inkâr etmedikçe beni köle edemezsin." dediğini naklediyorlar. Ali'den Cemel ve Sıffîn'de kendileriyle savaşanları esir almak ve malları ganimet olarak almak isteyenler varsa da, bu Hüseyin ve ailesini esir almaktan daha büyük bir suçtur. Şayet esir etmiş olsalardı, Âişe bu esirlerin içinde olacaktı.

Mü'minlerin Anneleri Peygamber'in Eşleri

Râfizîler: "Âişe'nin kardeşi Muhammed b. Ebû Bekir'i önemli bir şahsiyet ve babasının yanında önemli bir yeri ve değeri olduğu halde kendisine mü'minlerin dayısı demedikleri halde Âişe'ye Ümmü'l-Mü'minîn denilmiştir. Hâlbuki Muaviye'nin bacısı Ümmü Habibe bint Ebû Süfyan Peygamber'in eşlerinden biri

olduğu için kendisine mü'minlerin dayısı denilmiştir. Fakat Muhammed b. Ebû Bekir'in bacısı ve babası, Muaviye'nin bacısından ve babasından daha üstündü."

Cevap: Râfizîler'in "Âişe'ye Ümmü'l-Mü'minîn ismini verdiler başkasına bu ismi vermediler" sözü için şöyle denilebilir: Bu, herkesin bildiği apaçık bir iftiradır. Acaba bu sözü söyleyen adam bilerek mi yalan söylemek istiyor yoksa kendi arzularına çok uyduklarından dolayı Allah onların gözlerini kör mü etti, bilmiyorum. Ta ki böyle bir sözün yalan olduğunu bile göremediler.

Peygamber'in her eşine "Ümmü'l-Mü'minîn" denildiği herkesçe malumdur. Âişe, Hafsa, Zeynep bint Cahş, Ümmü Seleme, Sevde bint Zem'a, Meymune bint el-Hâris el-Hilâliye, Cüveyriye bint el-Hâris el-Mustalikiye ve Safiye bint Huyey b. Ahtab el-Haruniye. Allah hepsinden razı olsun. Cenabı Allah Ahzâb Suresi'nde: "*Peygamber, müminlere kendi canlarından daha yakındır. Eşleri, onların analarıdır. Akraba olanlar, Allah'ın Kitabına göre, (mirasçılık bakımından) birbirlerine diğer müminlerden ve muhacirlerden daha yakındırlar; ancak, dostlarınıza uygun bir vasiyet yapmanız müstesnadır. Bunlar Kitap'ta yazılı bulunmaktadır.*"[815] Bu, bütün ümmetçe malum genel bir bilgidir. Müslümanlar, Peygamber'in vefatından sonra bu eşlerinin başkalarıyla nikâhlanmasının haram olduğu, bu eşlerine saygı duyulması gerektiği konusunda icma etmişlerdi. Bunlar saygı ve haram olma bakımından mü'minlerin anneleridir. Mahremiyette mü'minlerin anneleri değillerdir. Akrabaları olmayan insanların kendi mahremlerinde olduğu gibi onlarla halvette bulunması ve onları sefere götürmesi caiz değildir.

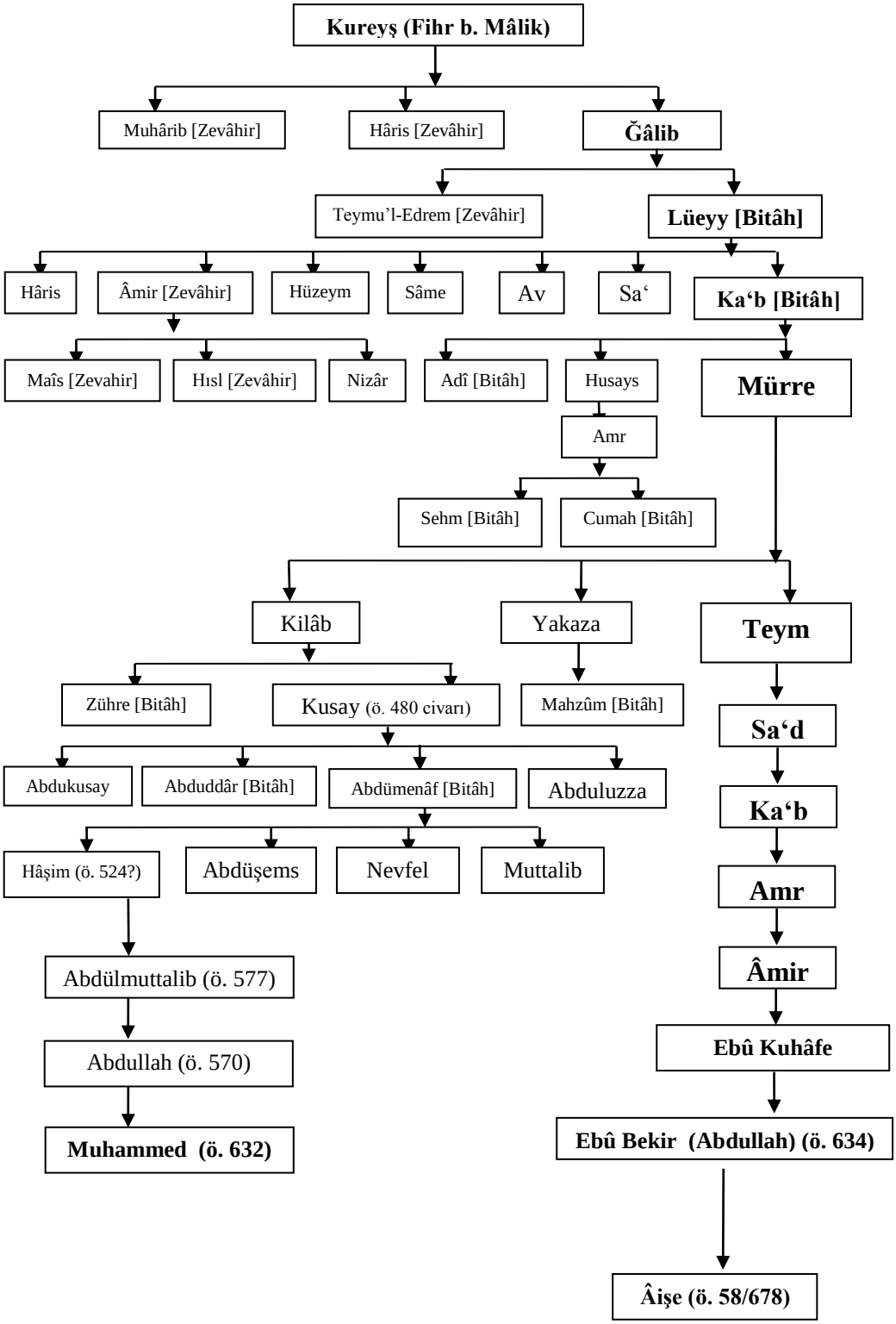
Bundan dolayı örtünmekle emredildiler ve Yüce Allah Ahzâb Suresi'nde: "*Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlarına (bir ihtiyaç için dışarı çıktıkları zaman) dış örtülerini üstlerine almalarını söyle. Onların tanınması ve incitilmemesi için en elverişli olan budur. Allah bağışlayandır, esirgeyendir.*"[816] buyurmaktadır. Ayrıca: "*Ey iman edenler! Siz zamanını gözetlemeksizin, bir yemeğe davet edilmedikçe, Peygamber'in evlerine girmeyin. Ancak davet edildiğiniz vakit girin. Yemeği yediğinizde hemen dağılın, sohbete dalmayın. Çünkü bu hareketiniz Peygamber'i üzmekte, fakat o (size bunu söylemekten) utanmaktadır. Ama Allah, hakkı söylemekten çekinmez. Peygamber'in hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Bu, hem sizin kalpleriniz, hem de onların kalpleri için daha*

[815] el-Ahzâb 33/6.
[816] el-Ahzâb 33/59.

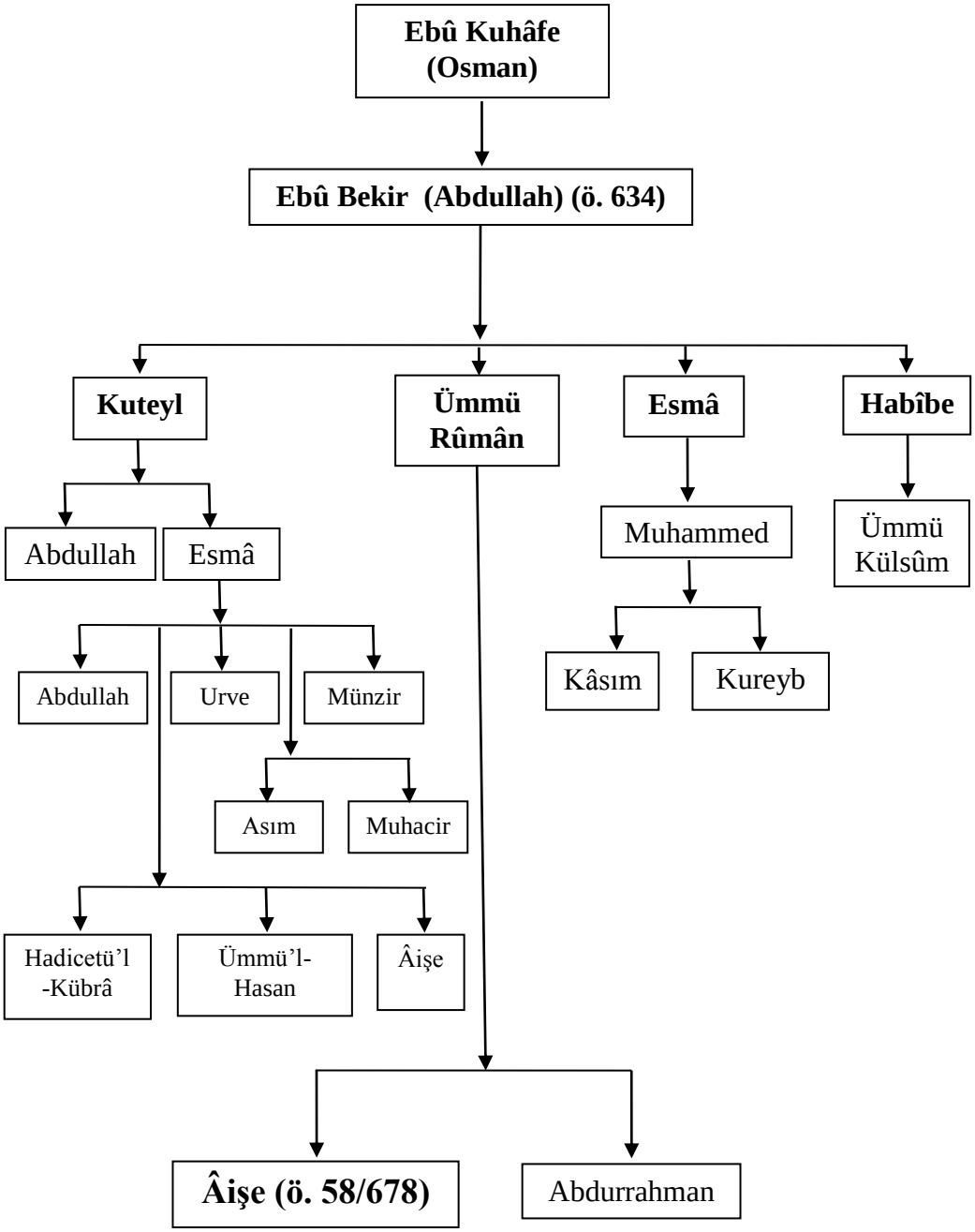
temiz bir davranıştır. Sizin Allah'ın Resûlü'nü üzmeniz ve kendisinden sonra onun hanımlarını nikâhlamanız asla caiz olamaz. Çünkü bu Allah katında büyük (bir günah) tır."[817]

[817] el-Ahzâb 33/53.

Ek 2: Tablo: Hz. Âişe'nin Mensubu Bulunduğu Kureyş'in Teym Kolu

Ek 3: Tablo: Hz. Âişe'nin Ailesi

Ek 4: Tablo: Hz. Âişe'nin Nikâh, Evlilik Yaşı Ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Vefatında Kaç Yaşında Olduğu İle İlgili Rivayetler

Hz. ÂİŞE'NİN NİKÂH, EVLİLİK YAŞI VE Hz. PEYGAMBER'İN (s.a.s.) VEFATINDA KAÇ YAŞINDA OLDUĞU İLE İLGİLİ RİVAYETLER							
	Kaynaklar	**Nikâh – 6 Yaş**	**Nikâh – 7 Yaş**	**Nikâh – 6 ya da 7 Yaş**	**Evlilik – 9 Yaş**	**Evlilik – 9 ya da 10 Yaş**	**Resûlullah Vefat Ettiğinde – 18 Yaş**
1	**İbn İshâk, (ö. 151/768)**	Yûnus, Hişâm b. Urve, Babası.[818]			Yûnus, Hişâm b. Urve, Babası.[819]		
2	**İmam Mâlik (ö. 179/795)**	Senetsiz bir rivayetle nakledilmektedir.[820]			Senetsiz bir rivayetle nakledil-mektedir.		
3	**Abdürrazzâk es- San'anî (ö. 211/826)**	Ma'mer, Zührî, Urve.[821]			Ma'mer, Zührî, Urve.[822]		Ma'mer, Zührî, Urve.[823]
4	**İbn Hişâm (ö. 218/883)**		Senetsiz bir rivayetle nakledilmektedir.[824]			Senetsiz bir rivayetle nakledilmektedir.[825]	
5	**İbn Sa'd (ö. 230/845)**	15 rivayet tespit edilmiştir.	8 rivayet tespit edilmiştir.	1 riva-yet tespit edil-miştir.	20 rivayet tespit edilmiştir.		8 rivayet tespit edilmiştir.
6	**Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)**	Abdurrahman, Hişâm b. Urve, Urve, Âişe (Hadis	1. Ebû Muâviye, A'meş, İbrahim,	Ebû Dâvûd (Muhakkik).	1. Abdurrahman, Hişâm b. Urve, Urve,		Ebû Muâviye, A'meş, İbrahim,

[818] İbn İshâk,* Muhammed b. İshâk b. Yesâr (ö. 151/768), *Sîretü İbn İshâk*, thk. Süheyl Zekkâr, Dârü'l-fikr, 1. Baskı, Beyrut, 1398/1978, s. 255.
[819] İbn İshâk, s. 255.
[820] Mâlik b. Enes,* Ebû Abdullah Malik b. Enes b. Mâlik b. Ebû Âmir el-Asbahî el-Yemenî (ö. 179/795), *el-Muvatta'*, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, 1425/2004, c. 6, s. 124.
[821] Abdurrazzâk,* Ebû Bekr Abdurrazzâk b. Hemmâm b. Nâfi es-San'anî el-Himyerî (ö. 211/826), *el-Musannef*, thk. Habîb er-Rahmân el-A'zamî, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 2. Baskı, 1403/1982, c. 6, s. 162.
[822] Abdurrazzâk, c. 6, s. 162.
[823] Abdurrazzâk, c. 6, s. 162.
[824] İbn Hişâm, c. 2, s. 644.
[825] İbn Hişâm, c. 2, s. 644.

		sahihtir kaydı vardır).[826]	Esved, Âişe.[827] 2. Taberânî ve Ebû Ya'la (Muhakkik). 3. Hasan b. Musa, Hammad b. Seleme, Hişâm b. Urve, Babası, Âişe. (İsnadı Sahihtir).[828]	[829]	Âişe (Hadis sahihtir kaydı vardır).[830] 2. Hasan b. Musa, Hammad b. Seleme, Hişâm b. Urve, Babası, Âişe. (İsnadı Sahihtir).[831]		Esved, Âişe.[832]
7	**Dârimî (ö. 255/894)**	İsmail b. Halil, Ali b. Müshir, Hişâm b. Urve, Babası, Âişe (İsnad sahih, Hadis müttefekün aleyh'tir).[833]			İsmail b. Halil, Ali b. Müshir, Hişâm b. Urve, Babası, Âişe (İsnad sahih, Hadis müttefekün aleyh'tir).[834]		
8	**Buhârî (ö. 256/870)**	1. Ferve b. Ebü'l-Meğrâ, Ali b. Müshir, Hişâm b. Urve, Babası, Âişe.[835] 2. Ubeyde b. İsmail, Ebû Usame, Hişâm, Babası.[836] 3. Muhammed b. Yusuf, Süfyân, Hişâm, Babası, Âişe.[837] 4. Kabîsa b.			1. Ubeyde b. İsmail, Ebû Usame, Hişâm, Babası.[839] 2. Muhammed b. Yusuf, Süfyân, Hişâm, Babası, Âişe.[840] 3. Kabisa b. Ukbe, Süfyan, Hişâm b. Urve, Urve.[841]		1. Muham-med b. Yusuf, Süfyân, Hişâm, Babası, Âişe.[842] 2. Kabîsa b. Ukbe, Süfyan, Hişâm b. Urve, Urve.[843]

[826] İbn Hanbel, c. 41, s. 360. Ayrıca İbn Hanbel'de muhakkik, Buhârî'nin 6 nikâh-9 evlilik yaşı rivayetini, rivayet zinciri olmaksızın vermektedir. Ebû Ya'la'nın 6 nikâh-9 evlilik yaşı rivayetini ise râvi isimleriyle birlikte (Yahya b. Zekeriyya b. Ebû Zâide, Muhammed b. Amr, Yahya b. Abdurrahman b. Hatıb, Âişe) vermektedir. (İbn Hanbel, c. 42, s. 505).

[827] İbn Hanbel, c. 40, s. 183.

[828] İbn Hanbel, c. 41, s. 361.

[829] İbn Hanbel, c. 41, s. 361.

[830] Muhakkik, Hz. Âişe'nin kendi dilinden ifadesi olan 9 yaşında evlendiği rivayetin sahih olduğunu kaydetmektedir. 'Alâ şarti Müslim: Müslim'in sıhhat şartlarını taşımaktadır'. İbn Hanbel, c. 42, s. 506.

[831] İbn Hanbel, c. 43, s. 404.

[832] İbn Hanbel, c. 40, s. 183.

[833] Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman b. el-Fazl ed-Dârimî (ö. 255/869), *es-Sünen*, thk. Hüseyn Süleym ed-Dârimî, Dârü'l-muğnî, Suudi Arabistan, 1412/2000, c. 3, s. 1451.

[834] Dârimî, c. 3, s. 1451.

[835] Buhârî, c. 5, s. 55.

[836] Buhârî, c. 5, s. 56.

[837] Buhârî, c. 7, s. 17.

		Ukbe, Süfyan, Hişâm b. Urve, Urve.[838]					
9	**Müslim (ö. 261/874)**	Ebû Kureyb Muhammed b. el-Alâ, Ebû Üsame, Hişâm b. Urve, Babası, Âişe.[844]	Abd b. Humeyd, Abdurrazzak, Ma'mer, Zührî, Urve, Âişe.[845]		1. Ebû Kureyb Muhammed b. el-Alâ, Ebû Üsame, Hişâm b. Urve, Babası, Âişe.[846] 2. Abd b. Humeyd, Abdurrazzak, Ma'mer, Zührî, Urve, Âişe.[847]		Abd b. Humeyd, Abdurrazzak, Ma'mer, Zührî, Urve, Âişe.[848]
10	**İbn Mâce (ö. 273/886)**	Süveyd b. Said, Ali b. Müshir, Hişâm b. Urve, Babası, Âişe (Fuad Abdülbâki "Sahihtir" demiştir).[849]			Süveyd b. Said, Ali b. Müshir, Hişâm b. Urve, Babası, Âişe (Muhakkik Muhammed Fuad Abdülbâki "Sahihtir" demiştir).[850]		
11	**Ebû Dâvûd (ö. 275/889)**				Musa b. İsmail, Hammad, Hişâm b. Urve, Babası, Âişe.[851]		
12	**İbn Kuteybe (ö. 276/889)**	Senetsiz bir rivayetle nakledilmektedir.[852]			1. Senetsiz bir rivayetle nakledilmektedir. 2. Ebü'l-Hattâb, Mâlik b. Sa'îr, A'meş,		Senetsiz bir rivayetle nakledil-mektedir.

[839] Buhârî, c. 5, s. 56.
[840] Buhârî, c. 7, s. 17.
[841] Buhârî, c. 7, s. 21.
[842] Buhârî, c. 7, s. 17.
[843] Buhârî, c. 7, s. 21.
[838] Buhârî, c. 7, s. 21.
[844] Müslim, c. 2, s. 1038.
[845] Müslim, c. 2, s. 1039.
[846] Müslim, c. 2, s. 1038.
[847] Müslim, c. 2, s. 1039.
[848] Müslim, c. 2, s. 1039.
[849] İbn Mâce, c. 1, s. 603.
[850] İbn Mâce, c. 1, s. 603.
[851] Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, (ö. 275/889), *es-Sünen*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhâmid, el-Mektebetü'l-asriyye, Beyrut, t.y., c. 4, s. 284.
[852] İbn Kuteybe, s. 134.

					İbrahim, Esved, Âişe.[853]		
13	**el-Belâzürî (ö. 279/892)**	Amr b. Muhammed en-Nakîd, Abde b. Süleyman, Hişâm b. Urve, Babası, Âişe.[854]		Senet-siz bir riva-yetle nakle-dilme ktedir.[855]	1. Senetsiz bir rivayetle nakledilmek tedir. 2. Abdullah b. Ebû Şeybe, Ebû Muâviye, A'meş, İbrahim Esved, Âişe.[856]		Abdullah b. Ebû Şeybe, Ebû Muâviye, A'meş, İbrahim Esved, Âişe.[857]
14	**Nesâî (ö. 303/915)**	Umare b. Gaziyye, Muhammed b. İbrahim, Ebû Seleme b. Abdurrahman, Âişe. (Sahih olduğu kayıtlıdır).[858]			1. Ebû Muâviye, A'meş, İbrahim Esved, Âişe.[859] 2. Umare b. Gaziyye, Muhammed b. İbrahim, Ebû Seleme b. Abdurrah-man, Âişe. (Sahih olduğu kayıtlıdır).[860]		Ebû Muâviye, A'meş, İbrahim Esved, Âişe.[861]

[853] İbn Kuteybe, s. 134.
[854] Belâzürî, c. 1, s. 409.
[855] Müslim, c. 2, s. 1039.
[856] Belâzürî, c. 1, s. 409.
[857] Belâzürî, c. 1, s. 409.
[858] Nesâî, c. 6, s. 131.
[859] Nesâî, c. 6, s. 82.
[860] Nesâî, c. 6, s. 131.
[861] Nesâî, c. 6, s. 82.

Ek 5: Tablo: Hz. Âişe'nin Nikâh, Evlilik Yaşı Ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Vefatında Kaç Yaşında Olduğu İle İlgili İbn Sa'd'da Geçen Rivayetler

Hz. ÂİŞE'NİN NİKÂH, EVLİLİK YAŞI VE Hz. PEYGAMBER'İN (s.a.s.) VEFATINDA KAÇ YAŞINDA OLDUĞU İLE İLGİLİ İBN SA'D'DA GEÇEN RİVAYETLER					
Rivayet Sayısı	**Nikâh – 6 Yaş**	**Nikâh – 7 Yaş**	**Nikâh – 6 ya da 7 Yaş**	**Evlilik – 9 Yaş**	**Resûlullah Vefat Ettiğinde – 18 Yaş**
1	Senetsiz bir rivayetle nakledilmektedir.[862]				
2	Muhammed b. Ömer, Abdurrahman b. Ebu'r-Ricâl, Babası, Annesi Amre bint Abdurrahman b. Sa'd b. Zürâre, Âişe.[863]				
3				Senetsiz bir rivayetle nakledilmektedir.[864]	
4	Muhammed b. Ömer, Abdurrahman b. Ebü'z-Zinâd, Hişâm b. Urve, Babası, Âişe.[865]			Muhammed b. Ömer, Abdurrahman b. Ebü'z-Zinâd, Hişâm b. Urve, Babası, Âişe.[866]	
5	Yezîd b. Harun, Hammâd b. Seleme, Hişâm b. Urve, Babası, Âişe.[867]			Yezîd b. Harun, Hammâd b. Seleme, Hişâm b. Urve, Babası, Âişe.[868]	
6		Veki', Süfyân, Ebû İshâk, Ebû Ubeyde.[869]		Veki', Süfyân, Ebû İshâk, Ebû Ubeyde.[870]	Veki', Süfyân, Ebû İshâk, Ebû Ubeyde.[871]
7			Veki', Hişâm b. Urve, Babası.[872]	Veki', Hişâm b. Urve, Babası.[873]	

[862] İbn Sa'd, c. 8, s. 46.
[863] İbn Sa'd, c. 8, s. 46.
[864] İbn Sa'd, c. 8, s. 46.
[865] İbn Sa'd, c. 8, s. 47.
[866] İbn Sa'd, c. 8, s. 47.
[867] İbn Sa'd, c. 8, s. 47.
[868] İbn Sa'd, c. 8, s. 47.
[869] İbn Sa'd, c. 8, s. 48.
[870] İbn Sa'd, c. 8, s. 48.
[871] İbn Sa'd, c. 8, s. 48.
[872] İbn Sa'd, c. 8, s. 48.
[873] İbn Sa'd, c. 8, s. 48.

8				Ebû Muâviye ed-Darîr, A‘meş, İbrahim, Esved, Âişe.[874]	Ebû Muâviye ed-Darîr, A‘meş, İbrahim, Esved, Âişe.[875]
9	Fadıl b. Dükeyn, İsrâîl, Ebû İshâk, Ebû Ubeyde.[876]			Fadıl b. Dükeyn, İsrâîl, Ebû İshâk, Ebû Ubeyde.[877]	Fadıl b. Dükeyn, İsrâîl, Ebû İshâk, Ebû Ubeyde.[878]
10		Müslim b. İbrahim, Ca‘fer b. Süleyman, Hişâm b. Urve, Babası, Âişe.[879]		Müslim b. İbrahim, Ca‘fer b. Süleyman, Hişâm b. Urve, Babası, Âişe.[880]	
11	Afvân b. Müslim, Vüheyb, Hişâm b. Urve, Babası, Âişe.[881]			Afvân b. Müslim, Vüheyb, Hişâm b. Urve, Babası, Âişe.[882]	
12		Arim b. el-Fadl, Hammâd b. Zeyd, Hişâm b. Urve, Babası, Âişe.[883]		Arim b. el-Fadl, Hammâd b. Zeyd, Hişâm b. Urve, Babası, Âişe.[884]	
13	Kesîr b. Hişâm, Cafer b. Burkân, Zührî.[885]			Kesîr b. Hişâm, Cafer b. Burkân, Zührî.[886]	Kesîr b. Hişâm, Cafer b. Burkân, Zührî.[887]
14				Muhammed b. Humeyd. El-Abdi, Ma‘mer, Zührî ve Hişâm b. Urve. (İkisi aktarmıştır).[888]	
15	Muhammed b. Ömer, İsrâîl, A‘meş, İbrahim, Esved, Âişe.[889]			Muhammed b. Ömer, İsrâîl, A‘meş, İbrahim, Esved, Âişe.[890]	Muhammed b. Ömer, İsrâîl, A‘meş, İbrahim, Esved, Âişe.[891]
16		Hişâm Ebu’l-Velîd, Ebû Avâne, Abdülmelik b. Umeyr, Âişe.[892]			

[874] İbn Sa‘d, c. 8, s. 48.
[875] İbn Sa‘d, c. 8, s. 48.
[876] İbn Sa‘d, c. 8, s. 48.
[877] İbn Sa‘d, c. 8, s. 48.
[878] İbn Sa‘d, c. 8, s. 48.
[879] İbn Sa‘d, c. 8, s. 48.
[880] İbn Sa‘d, c. 8, s. 48.
[881] İbn Sa‘d, c. 8, s. 49.
[882] İbn Sa‘d, c. 8, s. 49.
[883] İbn Sa‘d, c. 8, s. 49.
[884] İbn Sa‘d, c. 8, s. 49.
[885] İbn Sa‘d, c. 8, s. 49.
[886] İbn Sa‘d, c. 8, s. 49.
[887] İbn Sa‘d, c. 8, s. 49.
[888] İbn Sa‘d, c. 8, s. 49.
[889] İbn Sa‘d, c. 8, s. 49.
[890] İbn Sa‘d, c. 8, s. 49.
[891] İbn Sa‘d, c. 8, s. 49.
[892] İbn Sa‘d, c. 8, s. 51.

17	Muhemmed b. Ubeyd et-Tanâfisî, Muhammed b. Amr, Ebû Seleme b. Abdurrahman ve Yahya b. Abdurrahman b. Hatıb.[893]				
18	Muhammed b. Ömer, Abdurrahman b. Ebü'z-Zinâd, Hişâm b. Urve, Babası, Âişe.[894]			Muhammed b. Ömer, Abdurrahman b. Ebü'z-Zinâd, Hişâm b. Urve, Babası, Âişe.[895]	
19	Yezîd b. Harun, Hammâd b. Seleme, Hişâm b. Urve, Babası, Âişe.[896]			Yezîd b. Harun, Hammâd b. Seleme, Hişâm b. Urve, Babası, Âişe.[897]	
20	Fadıl b. Dükeyn, İsrâîl, Ebû İshâk, Ebû Ubeyde.[898]			Fadıl b. Dükeyn, İsrâîl, Ebû İshâk, Ebû Ubeyde.[899]	Fadıl b. Dükeyn, İsrâîl, Ebû İshâk, Ebû Ubeyde.[900]
21		Veki', Süfyân, Ebû İshâk, Ebû Ubeyde.[901]		Veki', Süfyân, Ebû İshâk, Ebû Ubeyde.[902]	Veki', Süfyân, Ebû İshâk, Ebû Ubeyde.[903]
22		Müslim b. İbrahim, Ca'fer b. Süleyman, Hişâm b. Urve, Babası, Âişe.[904]		Müslim b. İbrahim, Ca'fer b. Süleyman, Hişâm b. Urve, Babası, Âişe.[905]	
23		Arim b. el-Fadl, Hammâd b. Zeyd, Hişâm b. Urve, Babası, Âişe.[906]		Arim b. el-Fadl, Hammâd b. Zeyd, Hişâm b. Urve, Babası, Âişe.[907]	
24	Senetsiz bir rivayetle nakledilmektedir.[908]				
25		Hişâm Ebü'l-Velîd, Ebû Avâne, Abdülmelik			

[893] İbn Sa'd, c. 8, s. 57.
[894] İbn Sa'd, c. 8, s. 58.
[895] İbn Sa'd, c. 8, s. 58.
[896] İbn Sa'd, c. 8, s. 59.
[897] İbn Sa'd, c. 8, s. 59.
[898] İbn Sa'd, c. 8, s. 60.
[899] İbn Sa'd, c. 8, s. 60.
[900] İbn Sa'd, c. 8, s. 60.
[901] İbn Sa'd, c. 8, s. 60.
[902] İbn Sa'd, c. 8, s. 60.
[903] İbn Sa'd, c. 8, s. 60.
[904] İbn Sa'd, c. 8, s. 61.
[905] İbn Sa'd, c. 8, s. 61.
[906] İbn Sa'd, c. 8, s. 61.
[907] İbn Sa'd, c. 8, s. 61.
[908] İbn Sa'd, c. 8, s. 63.

		b. Uveyr, Âişe.[909]			
26	Muhammed b. Ömer Abdülvahib b. Meymûn, Habîb.[910]				
27	Senetsiz bir rivayetle nakledilmektedir.[911]			Senetsiz bir rivayetle nakledilmektedir.[912]	Senetsiz bir rivayetle nakledilmektedir.[913]

[909] İbn Sa‘d, c. 8, s. 65.
[910] İbn Sa‘d, c. 8, s. 78.
[911] İbn Sa‘d, c. 8, s. 174.
[912] İbn Sa‘d, c. 8, s. 174.
[913] İbn Sa‘d, c. 8, s. 174.

Ek 6: Kronoloji

Hz. Âişe'nin Doğumundan Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Vefatına Kadar Olan Dönem

614	- Hz. Âişe'nin doğumu (Bi'setin 4. Yılı/Mekke).
622	- Mekke'den Medine'ye Hicret
3/625	- Uhud Gazvesi
5/627	- Hendek Gazvesi
5-6/627	- Benî Mustalik Gazvesi
5-6/627	- İfk Hadisesi
6/628	- Hudeybiye Antlaşması
10-632	- Veda Haccı
11-632	- Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Vefatı

Halifeler Dönemi

11-13/632-634	- Hz. Ebû Bekir Dönemi
13-23/634-644	- Hz. Ömer Dönemi
23-35/644-656	- Hz. Osman Dönemi
35-40/656-661	- Hz. Ali Dönemi
36/656	- Cemel Savaşı
41-58/661-678	- Hz. Muâviye Dönemi
58/678	- Hz. Âişe'nin Vefatı/Medine

ÖZGEÇMİŞ

1965 Yılında Şanlıurfa'da doğdu. İlkokulu ve İmam Hatip Lisesi'ni bitirdikten sonra sırasıyla, 1989 yılında Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi İktisat Bölümü'nü, 2001 yılında Harran Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Piyasa Araştırmaları ve Reklâmcılık Bölümü'nü, 2005 yılında Harran Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi'ni bitirdi. 2008 yılında ise Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisansını tamamladı.

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile Şanlıurfa İl Müftülüğü tarafından düzenlenen sempozyumlarda düzenleme kurulunda yer aldı, sempozyum ve panellere katıldı. Harran Üniversitesi ve Tübitak tarafından yüksek lisans ve doktora öğrencilerine yönelik düzenlenen programlarda 2006, 2007 ve 2008 yıllarında "Gap Yöresinin Bilimsel Eğitim Amaçlı Kullanımı Projesi Kapsamında Ebru Sanatı ve Uygulamaları" konulu seminerler verdi. İslâm tarihi ve geleneksel süsleme sanatları üzerine televizyon programları hazırladı ve sundu.

Hüsn-i hat ve Ebru sanatlarını öğrendi. 4'ü kişisel olmak üzere pek çok sergiye katıldı. Şanlıurfa Belediyesi'nce ilk defa 2005 yılında düzenlenen Geleneksel Ebru Yarışmalarında 2005 ve 2006 yıllarında birincilik aldı.

2009 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı 15. Türk Süsleme Sanatları Yarışmaları "Ebru Dalı"nda Başarı Ödülü'ne; 2014 yılında ise Ebru Ustası Timuçin Tanarslan tarafından Ebrû Sanatı İcazetnâmesine layık görüldü. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın daveti üzerine, Ebru sanatının Türkiye adına tescili toplantısında Paris'te UNESCO Genel Merkezi'nde Türkiye'yi temsil etti.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türk Süsleme Sanatları Sanatkârı, Ebru Dalı "Sanatçı Tanıtma Kartı" sahibidir. Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Ebru dersleri vermekte olup halen Şanlıurfa İl Müftülüğü Din Hizmetleri Uzmanı olarak görev yapmaktadır.

Yayınlanmış çalışmaları:

Son Peygambere İlk İnanan İnsan, Müminlerin Annesi Hz. Hatice isimli iki baskı yapmış bir kitabı bulunmaktadır. Kitap içinde bölüm olarak, *Geçmişten Günümüze Şanlıurfa'da Dinî Hayat* çalışması içinde "Geleneksel El Sanatları" bölümünü yazdı. Ansiklopedik bir çalışma olan *Türkiye'nin Birikimleri* adlı eserin İlahiyatçılar kitabı için "Ahmet Hamdi Akseki" ve "Ömer Nasuhi Bilmen"in hayatını kaleme aldı.

Ulusal hakemli dergilerde yayınlanmış makaleleri:

"Suheyb er-Rumi, Hayatı, Kişiliği ve Faaliyetleri", *İSTEM*, S. 7, (2006), s. 159-173.

"Hz. Peygamber ve Anne-Baba Sevgisi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 17, (2007), s. 195-209.

"Hz. Peygamber'in İlk Hanımı Hz. Hatice'nin Hayatı ve Kişiliği", *Diyanet İlmi Dergi*, S. 45/2, (2009), s. 49-72.

Sempozyumlarda sunduğu tebliğler:

"Hz. Peygamber ve Anne-Baba Sevgisi", I. Kutlu Doğum Sempozyumu: Hz.

Peygamber ve İnsan Sevgisi, Şanlıurfa, 2007.

"Hz. Peygamber, Kardeşlik Ahlakı ve Kardeşlik Hukuku", VI. Kutlu Doğum Sempozyumu: İslâm Kardeşliğinin Komşuluk İlişkilerine Etkisi, Şanlıurfa, 2012.

"Mescid-i Nebevî Örnekliğinde Camilerin İnsan Yetiştirmedeki Rolü", VIII. Kutlu Doğum Sempozyumu: Hz. Peygamber ve İnsan Yetiştirme Düzenimiz, Şanlıurfa, 2014.